

A
SALGÓTARJÁNI KŐSZÉNBÁNYA R.T.
NÓGRÁDI SZÉNBÁNYÁSZATÁNAK
TÖRTÉNETE
1868 — 1943-IG

ÍRTA

DZSIDA JÓZSEF

OKL. BANYAMÉRNÖK

A SALGÓTARJÁNI KŐSZÉNBÁNYA R. T. IGAZGATÓHELYETTESE.

KIADJA

A SALGÓTARJÁNI KŐSZÉNBÁNYA R.T. BANYAIGAZGATÓSÁGA
SALGÓTARJÁN

1944

Bontás P.

Felelős kiadó: Dzsida József

Nyomta a Tipográfiai Műintézet (Fel.: Maretich József), Budapest, V., Báthory-utca 18.

A könyv kötését végezte Végh Kálmán könyvnyomdája és könyvkötészete, Salgótarjánban.

*Ajánlom könyvemet a salgótarjáni bányászoknak,
a munka névtelen katonáinak.*

ELŐSZÓ.

Motto:

A föld az Isten könyve
Az őstörténelem.
A bányász föllapozza
S olvassa szüntelen.

Petőfi a földet Isten kalapjának mondotta, de a föld több ennél: a föld egy finommetszésű, régi könyv, melynek lapjaira Isten gondolatait, költészetét és művészetét írta. Csak olvasni kell tudni belőle.

Menj ki a természetbe és olvass. Nézd meg az égbenyúló hegyóriásokat, gyönyörködj a tavaszi rét virágszőnyegében és a madárdalozó erdő zöldjében, figyeld meg őszi reggelen a pókháló finom szövédéjén csillogó harmatcseppeket, nézz fel nyári éjszakán a csillagos égre, tekints egy ártatlan kis gyermek szemébe: mindenütt és mindenünnen az Isten szépsége ragyog rád.

Menj le a bányába, ülj le egy csendes helyre. Nyitott könyv fekszik előtted. A közetrétegek a könyv lapjai, a kőbeágyazott állatok és növények a betűk, melyek ősrégi történetekről mesélnek. Itt valóban mindenünnen évezredek tekintenek rád, sokkal régebbiek, mint a piramisok alatt ülő Napoleonra. Geológiai világkorszakok romjain ülsz, melyekre új és új emeleteket húzott a nagy Építész. Próbáld elképzelni a szüntelenül tartó építkezés folytonosságát és szépségét, nem nagy fantázia kell hozzá. A vizekben, lagunákban csigák és kagylók, halak és hullók millió nyüzsögtek, a berkekben és őserdőkben hatalmas fák és tropikus növények díszlettek. A lombok között madarak daloltak és harkályok kopácsoltak, mókuszok és majmok szökdécseltek, méhek és rovarok zümmögtek. A szárazföldön furcsa nagy vastagbőrűek, mastodonok és dinotériumok csörtettek és élték titokzatos életüket. Béke, nyugalom lebegett a vizek fölött. De ekkor jöttek a viharok és orkánok és néhány pillanat alatt elpusztítottak mindent, amit a természet évezredekken át épített. Az árvizek

és tengerrengések elöntötték a lápokat és iszapba ágyaztak állatot és növényt egyaránt. De a természet nem alszik, újra megindult a vegetáció korszaka, a régi nyomán új élet fakadt és az isteni színjáték százszor és ezerszer megismétlődött. Hogy meddig tartott a fejlődés, azt senki sem tudja megmondani. Csak azt látjuk, hogy rétegre réteg halmozódott, melyek mind-megannyi temetői a multnak, hol kőkoporsókban fekszenek az állatok, növények és fák. És mindez csak azért, hogy a földön majd évezredek multán megjelenő nagy jövevény, az ember, fényt, hőt és kultúrát teremthessen magának.

Az Isten könyvében háromnegyed századja lapoznak a bányászok a nógrádi hegyek között. Verejtékes munkával termelik a fekete gyémántokat, életük nagy részét a hideg és sötét föld alatt töltik, hogy másoknak világítsanak és melegítsenek.

Igénytelen írásommal ezeknek akarok emléket állítani. A sok névtelen hősnek, a munka katonáinak, akik 75 év alatt 610 millió métermázsza szemet hoztak ki a napvilágra. Ők elsorvadnak munkájukban, de elernyedésük másoknak áldás.

Nekünk nem süt Isten napja,
nekünk nem virul a rét,
sötét akna elkoptatja
testünk izomerejét.

Sorsunk mégsem keserít el,
vidám szívvel dolgozunk,
bányászkarral, bányászhattal
másoknak áldást hozunk.

A szerző.

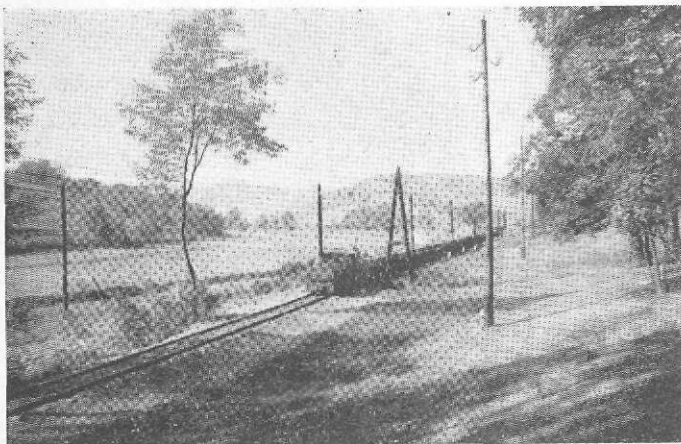
BEVEZETÉS.

A most dúló második világháború igazolja, milyen döntő fontosságú a nyersanyagok birtoklása a nemzetek életében. A norvég és svéd vasérc, a román olaj, a hollandindiai kaucsuk véres versengés tárgya volt a közelmúltban, most pedig a kaukázusi olajért és az ukrán síkság nyersanyag gazdagságáért méri össze gigászi erejét már második éve a világ két leghatalmasabb hadserege: a német és az orosz.

Nem kevésbé fontos nyersanyag a szén is, nélküle háborút viselni és ipart folytatni nem lehet. A vas és acél, a közlekedés, a hajtóanyagok, a vegyipar mind-mind sok szenet fogyaszt és nem túlzás, ha a szén döntő fontosságáról beszélünk az országok gazdasági életében különösen háború idején.

Hazánk sohasem tartozott a szénben gazdag országok közé, a trianoni országcsontkítás után pedig többek között legnagyobb szénmedencénket, a Zsil-völgyét is elvesztettük. Így a forradalom zűrzavarai után az újjáépítés megindultával az előtt a feladat előtt állott a magyar szénbányászat, hogy a megmaradt szénbányákból lássa el kellő mennyiségű szénrel az országot, miután a behozatal valutáris okokból alaposan megcsökkent és a gáz-szén importra korlátozódott. E feladat megoldásának nagy felkészültséggel fogtak neki a bányák, üzemeiket bővítették, gépesítették, termelésüket fokozták, úgyhogy a kegyetlen békeparancsot követő második évben már 70 millió q szenet tudtak termelni.

A közbejött valutáris viszonyok

2. sz. kép. Robogó szénvonat.

miatt gazdasági életünk a mélypontra zuhant, ami a bányák fejlesztését is megakasztotta. E nyomasztó korszak a 30-as évek közepéig tartott, akkor ismét mutatkozni kezdtek a javulás jelei, a termelés 1938-ban 90 milliót, 1939-ben 100 milliót ért el. Így elmondhatjuk, hogy a szénbányászat megtette kötelességét és mindent elkövetett, hogy a gyáripárt az újjáépítés küzdelmes éveiben a szükséges energiával ellássa.

Ebben a munkában a nógrádi medence is derekasan kivette részét, épp azért, mikor elérkeztünk az e vidéken működő legnagyobb vállalat, a Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. fennállásának háromnegyed százados fordulójához, nem vélünk felesleges munkát végezni, ha a medence és vele a vállalat küzdelmes történetét, jelen helyzetét és jövőbeni kilátásait behatóbban tárgyaljuk és közreadjuk.

I. FEJEZET.

A SALGÓTARJÁNI MEDENCE OROGRAFIAI ÉS POLITIKAI VISZONYAI.

Medencénk legnagyobb része Nógrád vármegyében, a salgótarjáni és szécsényi járások területén fekszik. Kisterenyétől délre egy kis csücske átnyúlik Hevesbe is. Bányaművelés ezidőszerint Salgótarján, Pálfalva, Etes, Karancskeszti, Ságújfalu, Kisterenye, Maconka, Nemti, Kazár, Vizslás, Mátraszele, Homokterenye, Mátranovák és Zagyvaróna községek területén folyik.

Kenyeretlen Tarján.

Ezek között a legjelentősebb hely Salgótarján. Régente jelentéktelen hely volt, kenyeretlen Tarjánnak csúfolták, ma megyei város, 22.000 lakossal, bányakapitánysággal, járásbíróssággal, szolgabíróssággal, gyárakkal, elemi és középfokú iskolákkal és más közhasznú intézményekkel. Élénk forgalmas hely, egy-egy hetipiaca beillenék más vidéken országos sokadalomnak is.

Salgótarján egy észak-déli irányú keskeny völgyben épült. A völgyet három oldalról hegyek és dombok zárják el, csak délen torkollik a Tarján-patak, illetve a Zagyva-folyó kiszélesedő, majd ismét összeszűkülő völgyébe.

A budapest–losonci vasútvonal ketté metszi, megakasztva fejlődését és építkezését, úgyhogy a lakosság apró, ízléstelen házaival a mellék-völgyekbe és a domboldalakra volt kénytelen húzódni, ami az építkezésre a rendszertelenség és tervszerűtlenség bélyegét nyomja. Ma a városrendé-

3. sz. kép. Salgótarján látképe.

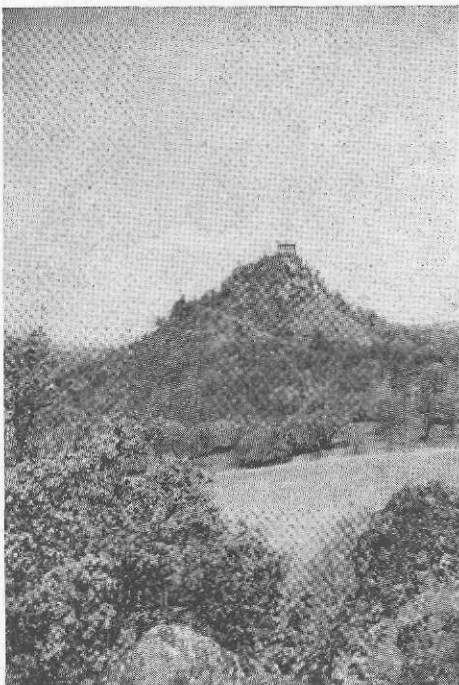
szet és építkezés a városi mérnöki hivatal kezében modern irányelvek és tervek szerint folyik, új utak, terek létesültek, egész új városrészek épültek, hol a régi ötletszerűségnek és ízléstelenségnek már nyomát sem látni.

Dr. Förster Kálmán polgármester
Salgótarján megyei városról :

A város multjáról és jelenéről dr. Förster Kálmán polgármester ezeket írja :

„Salgótarján ősrégi multa tekint vissza, környéke már a honfoglaló magyarság egyik törzsének szolgált letelepedési helységül. A későbbi korokban mint hadászati fontos hely szerepelt, amit a határában ma már romokban heverő vára igazol, mely az egész környéket uraló és messziről látható cukorsüveg alakú Salgóhegyen épült. A hosszú évszázadokon át igen gyakran cserélt gazdát és története egybefonódik a magyar nemzet történelmének hadi eseményeivel és belső vívódásaival.

A Mocsáry Antal, Nógrád vármegye táblabírájának tollából 1826-ban megjelent „Históriai ismertető” szerint ezeit „Salgótarján” 671 lelket számláló lakossága volt, mely lélekszám a vidéknek az elmúlt század 60-as éveiben meginduló rendszeres bányászataival és iparosodásával állandó emelkedést mutat, úgyhogy ma már a 20 ezret is meghaladja.

4. sz. kép. Salgó vára. (dr. Barthó felv.)

A magyar városok közéleti szerepe mint város csak az 1922-ik év óta illeszkedett be és lendületes fejlődésnek tulajdonképpen ettől az időponttól kezdve indul. Egészen természetes, hogy e fejlődést elsősorban a bányászat és a széntermelésre támaszkodó itt letelepedő nagyipari gyár vállalatok váltották ki. A széntermelés által nyert energiaforrások megindították az acél- vas- és üvegipart, majd a legújabb időben a magasfeszültségű távvezetési villamosáram-előállítás és a vasötvözetgyártást.

A nagyipari településsel és berendezkedéssel megnövekedett és egyre növekvő lélekszám felfokozta Salgótarján közéleti szükségleteit is és úgy az állami, mint az önkormányzati intéz-

mények, valamint a társadalmi szervezkedés alakulatai és az egyesületi élet mind elevenebb és magasabb teljesítésű életre keltek.

Igy létesült a városban kir. járásbíróság, államrendőrség, bányakapitány-ság, adóhivatal, pénzügyőrség, katonai parancsnokság, csendőr szárny- és iskolaparancsnokság, főszolgabírói hivatal, gimnázium, kereskedelmi iskola, állami polgári fiú- és leányiskola, sok elemi iskola és óvoda stb.

A városi igazgatás két évtizednyi ideje alatt mintegy 150%-kal növekedett az épületek állománya, székházat épített az OTI, megépült az Egészségház, a városi vízvezeték és szennyvíz csatornahálózat, a várost átszelő patakok betonmederbe tereltettek, az utcák és terek kiköveztettek, aszfalt gyalogjáró épült, sporttelepek létesültek, turista menedékház épült, rendkívül eleven és magas színvonalú sportélet fejlődött ki, melynek terén különösen az utóbbi időben kiemelkedik az S. B. T. C. színeiben küzdő bányai footbalcsapat.

Az igen tekintélyes számú társadalmi, kulturális, sport, egészségügyi, jótékonsági, politikai, vallásos és hitbuzgalmi egyesületek pedig állandó és eleven működésben tartják a város egész társadalmát.

A szegénygondozás terén alapvető szervezkedés történt, mert betelepítettük a magyar norma szerinti szegénygondozó nővéreket, megalakult az Országos Nép- és Családvédelmi Szövetkezet és megindult a szövetkezeti házépítő-akció.

A kiváló szakszerűséggel vezetett bányaművelésnek a salgótarjáni medencében növekvő hullámú terjedése messze kihatással van a környék palóc lakosságára is, melynek soraiból rendkívül sokan hagyják el eddigi földművelő foglalkozásukat és válnak szokásaikban és jellegzetességükben igazi bányászokká, kiszorítván ezáltal a korábban bevándorolt idegenfajú bányászokat s termelik ki önma-gukból a magyar-fajú bányásznemzedéket.

Ha a föld mélyében dolgozó bányászok műszak végén a külszínre jönnek pihenni, hogy új erőt gyűjtsenek új munkájukhoz, egy egészséges és lendületes fejlődésben lévő népies és szociális akarású magyar bányavárost kell, hogy

5. sz. kép. Margaréták.

érezzenek sajátjuknak, melyhez tiszta lélekkel kívánhatja a város minden rangú és rendű lakosa a jószerencsét!"

E sorokból látható, hogy a városban hatalmas arányú kulturális, gazdasági és szociális munka folyik, melynek sikeréhez az itt működő nagyvállalatok anyagilag is mindig készségesen és bőkezűen hozzájárultak.

A város északi részén épültek a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű r. t. gyártelepei és kolóniái, középső szakaszán pedig az Üveggyár és a Budapest-Salgótarjáni Gépgyár és Vasöntő r. t. üzemi épületei, valamint a Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. lakótelepe, még szűkebbre szorítva magát a tulajdonképeni várost.

Vízben szegény e táj, csak 2 folyója van: az Ipoly és a Zagyva. Ez utóbbi és a beléje ömlő patakok nyáron kiszáradnak, de a tavaszi olvadás és a nyári felhőszakadások alkalmával sokszor kiöntenek és nagy károkat okoznak. Így pl. 1870-ben árvíz sujtotta Salgótarjánt, a mai bányatelepet és a város mélyebben fekvő részeit egész a polgári iskoláig magas vízallás borította. Amióta a polgármester által főntebb említett patakszabályozás keresztülvitetett, a gyakori kiöntések is megszűntek.

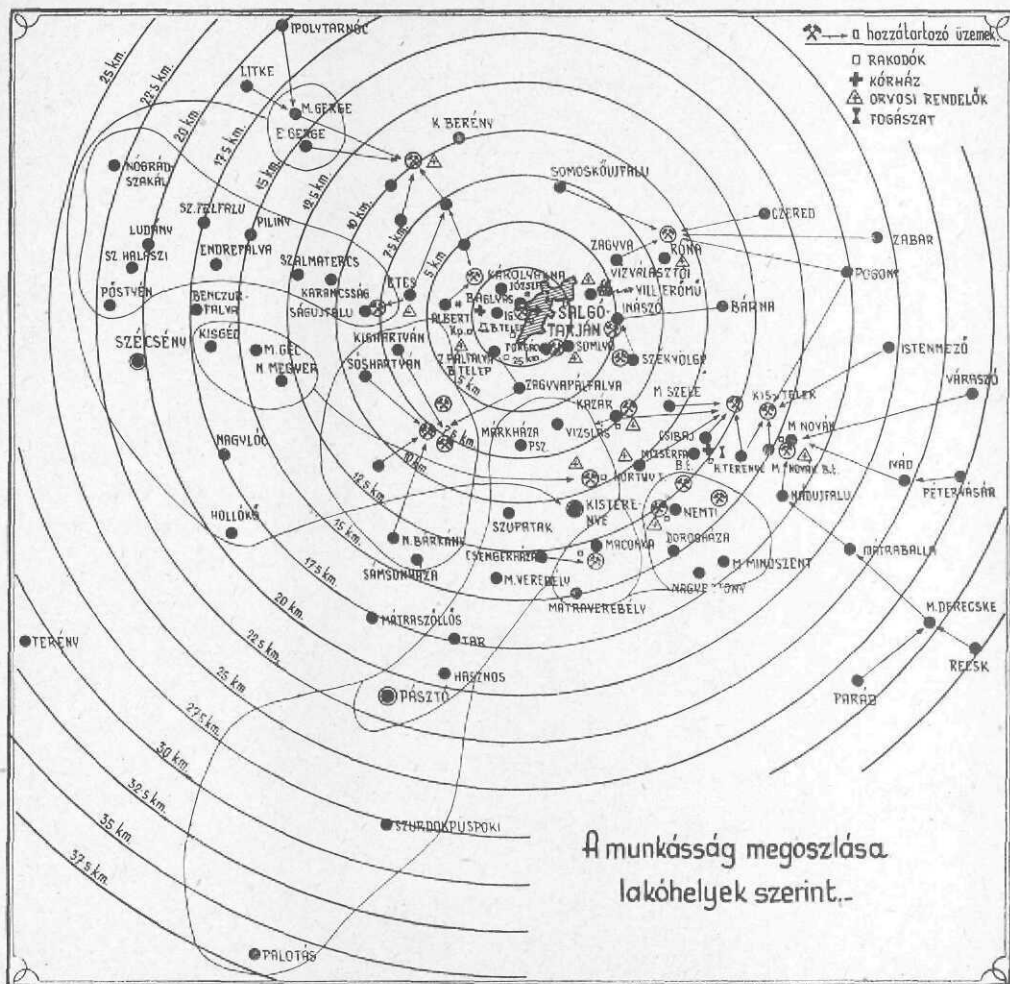
Az őslakosság földműveléssel foglalkozik, a „helyestövesek” (tősgyökerek) ma is lenézik a bányászt és gyűttmentnek gúnyolják. De a mezőgazdaság a maga nadrágszíjj parcelláival már évtizedek óta nem tudja felszívni és élelmezni a népfelesleget, azért a régi „hadok” ivadéakai a gyárakba és a bányákba szorultak, ahol jól keresnek és megtalálják életlehetőségüket. Ma már nem szégyen, ha a régi díszes palócviseletben pompázó gazdalány bányászhoz megy férjhez.

6. sz. kép. Palóc népviselet.

Medencénk, ha a természet mostohán bánt is a kenyeretlen Tarján környékével, mégis munkaalkalmat és viszonylagos jólétet tud biztosítani a lakosságnak, azért nemcsak a közvetlen környékről, hanem messze vidékről, Heves, Borsod, Gömör megyék és a Jászság egy-egy falujából is sokan jár-

nak ide munkába. Az itt dolgozó, mintegy 12—14.000 munkás 70 község területéről rekrutálódik.

2. sz. rajz.

MÁSODIK FEJEZET.

A SALGÓTARJÁNI MEDENCE GEOLOGIAI VISZONYAI.

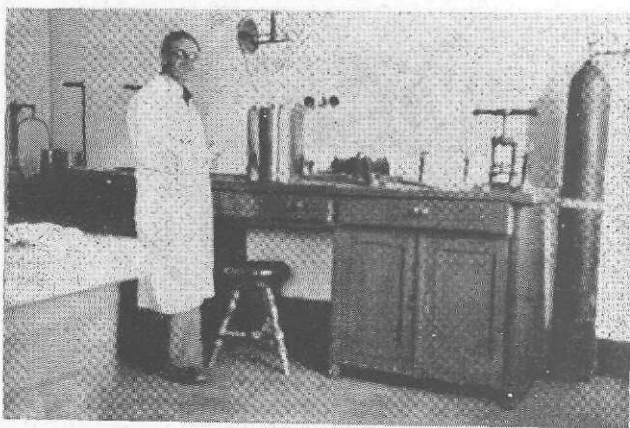
a) A szénről általában.

Mielőtt medencénk földtani viszonyaival foglalkoznánk, tisztázni kell néhány általános fogalmat. Ilyenek: mi a szén, hogyan keletkezett, hogyan magyarázható a barnaszéntelepek különböző vastagsága, stb.?

A szén keletkezéséről az idők folyamán a legkülönbözőbb, sokszor egészen naív, sőt nevetséges nézetek terjedtek el.

Egyesek azt hitték, hogy a szén kőből lesz, éppúgy, mint a kő fából. Mások azt mondták, hogy a levegő megszűrösödik s így keletkezik a víz, a föld és a kő.

A *Pressburger Zeitung*, mely első ízben tesz említést a salgótarjáni szén-előfordulásról, egyik 1767-ik évi decemberi számában még így ír: „a mult nyáron magától gyulladt meg (t. i. a föld) és égett erős füsttel 2 hónapig. Az elégett föld 4 öl hosszban, 2 öl szélességben és 2 láb vastagságban kőszénné (*Erdkohlen*) változott, mely hosszú lánggal, de kénes szaggal ég.” A cikk ismer-

7. sz. kép. Kémiai laboratórium irodája Baglyason.

retlen írója tehát azt hitte, hogy a szén elégett földből lesz.

Még a XIX-ik század vége felé is akadtak tudósok, akik a szén szervetlen volta mellett kardoskodtak. Így F. Rigaud 1894-ben és Lenique 1903-ban arra az eredményre jutottak, hogy a kőszén egyáltalán nem

¹ Dornay Béla: Salgótarján történetéhez, 1939.

szerves eredetű, és A. T. Fraser még 1909-ben a szén vulkáni eredetét vitatta.²

Ma már tudjuk, hogy a szén régmúlt geológiai korszakok növényeiből lett, melyek a föld rétegei közé beágyazva, hő és nyomás hatása alatt elszenesednek és vékonyabb-vastagabb rétegeket, széntelepeket alkotnak.

Az elszenesedés tényezői.

Minél tovább megyünk vissza a föld történetének multjába, annál előhaladottabb az akkor élt növények elszenesedési foka s így jutunk el a ma élő növénytől a tőzeg, lignit, barna- és kőszénen át a legtisztább szénanyaghoz: a grafithoz. Az elszenesedés első tényezője tehát az idő. De vele egyenrangú „munkaerők” a hő és nyomás is. Ahol ez utóbbi kettő közül valamelyik hiányzott, ott carbonszenek is lehetnek egészen földes, barnaszénkinézésűek, mint pl. egyes orosz szeneknél látjuk. Viszont, ahol nagy közetnyomás, tektonikai erők, vagy hő hatott, ott aránylag fiatal szenek is a kőszénhez hasonló tulajdonságokkal rendelkeznek. Így pl. a felsőbajor szurokszeneket a közeli Alpok tektonikai erőhatása megneemesítette. A salgótarjáni alsómediterrán, tehát fiatal harmadkorú barnaszén is a bazaltkitörések mellett helyenkint meg voltak nemesítve és alakra, kinézésre a kőszénhez hasonlítottak. A barnaszén a kőszéntől tehát nem pusztán a geológiai kor, hanem kémiai és fizikai tulajdonságok alapján lehet helyesen és szabatosan elhatárolni.

A szén kémiai összetétele :

A szén bányanedves állapotban éghető és éghetetlen részből áll. Az éghető rész: a tiszta szén, a hidrogén, az oxigén, a kén, az éghetetlen a hamu és a víz. Az egyes alkatrészeket elemzéssel állapítják meg és százalékosan fejezik ki.

A régi salgótarjáni szenekről sok elemzési adat áll rendelkezésünkre, melyeket Grittner Albert végzett. Szerinte 30 elemzés átlaga a következő értékeket adta:

C = 44.59 — 57.51%

H = 3.60 — 9.40%

O = 11. — 16. — %

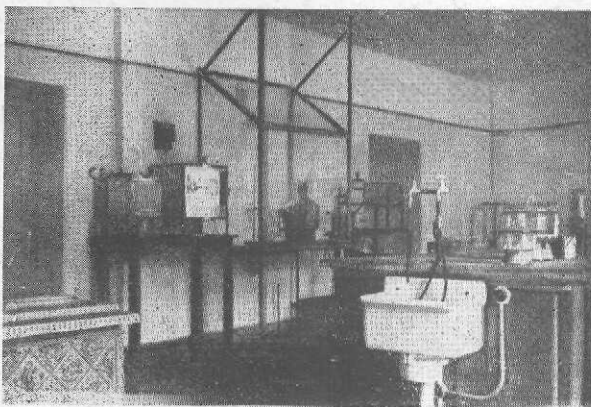
N = 0.89 — 1.38%

H₂O = 7.99 — 1.38%

hamu = 9.79 — 26.11%

S = 0.56 — 2.54%

Fűtőérték = 4165 — 5338 kal.

8. sz. kép. Kémiai laboratórium kísérleti terme Baglyason.

² H. Potonie: Die Entstehung der Kohle.

Az újabb elemzések szerint, melyeket a salgótarjáni kémiai laboratóriumban készítenek, ezeket az adatokat kaptuk:

	H ₂ O	Hamu	C	H	O	N	S égh.	S össz.	Kaló ria
Baglyasalja	10.16	11.72	57.37	4.03	14.45	1.13	1.14	1.36	5258
Csibaj	18.66	14.56	46.99	3.67	13.91	1.11	1.10	1.45	4281
Karancsalja	12.66	14.57	52.24	3.71	14.95	1.11	0.76	1.22	4708
Salgótarján	13.91	18.25	50.57	3.71	11.57	0.86	1.13	1.29	4695

A szenek kémiai összetétele szerint felhasználhatóságuk is más és más. Valamely szén értékét a C, H és O-tartalom szabja meg. Eszerint lehet alkalmas a szén koksizálásra, elgázosításra, hosszú vagy rövid lánggal éghet, más-más lehet a mellékterméke. A fönti adatok a nyersszénre vonatkoznak, ezekből átszámítással lehet a tiszta szénnek hamu- és nedvességmentes adatait megállapítani.

A nyersszén összetételének különbözőségét sokszor már szabad szemmel is fel lehet ismerni: egyes fénylő sávok mellett lehetnek és legtöbbször vannak is egészen matt, homályos csíkok is. A fénylő sávokat tudományosan vitritnek, a matt részek anyagát duritnak nevezik (vitrum = üveg, durus = kemény). A rostos, faszénszerű részek a fuzit (fuscere = kormozni). A vitrit a növények sejtszövetéből, a cellulozéból és az azt elfásító ligninből keletkezett. Ez a legfőbb alapanyaga a koksizálhatóságnak. A mattszén leginkább spórákból és pollenszemcsékből áll, afuzit keletkezése még nem tisztázott, állítólag erdőégek alkalmával került a széntelepekbe.

A széntelepek keletkezése.

Mint mondtuk, a legfiatalabb és legkevésbé elváltozott szénféleség a tőzeg. Fejlődése és keletkezése a lápokban szemünk láttára megy végbe, e folyamat ismerete értékes következtetést enged a fosszilis lápokra, melyek kő- és barnaszéntelepek alakjában maradtak ránk. Azért Potonie Henrik a német lápok növényzetét és tőzégképződését tanulmányozta és arra az eredményre jutott, hogy azonos viszonyoknak kellett a kő- és barnaszénlápokban is uralkodniuk, mint a maiakban. Tőle és Gümbeltől származik a széntelepeknek *helybennőtt* (autochton) és *talajidegen* (allochton) telepekre való felosztása is. Előbbiek olyanok, melyek ma is ott találhatók, ahol a növényzet élt, utóbbiak másodlagos fekvésűek, melyeknél vagy az ősnövényzet, vagy a már lerakódott szén el lett hordva és másutt lerakva. Az ismeretes telepek túlnyomó többsége helybennőtt.

Az autochtonia ismertető jele:

1. a feküben található *gyökéremelet*, a feküagyag, vagy homok át meg át van járva megszenesedett gyökerektől. Ilyen pl. a mi II. telepünk, melynek feküjében nádgyökér-homokréteg található.

2. A *tuskóhorizontok*, ahol a lápokban élt fatörzsek 20—180 cm. magas

tuskói a széntelepekbe ágyazva ma is ott találhatók, hol az erdei láp fái diszlettek.

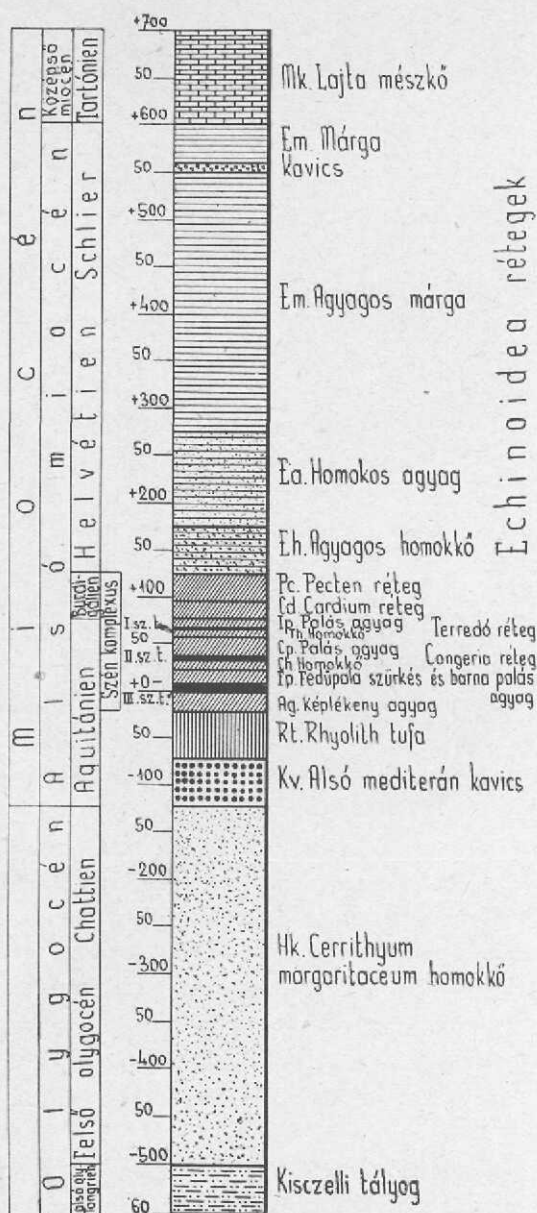
3. A széntelepek nagyterületű, egyöntetű kiterjedése.

Hogy nagymennyiségű növényi anyagok felhalmozódhassanak és széntelepek keletkezessenek, ahhoz az szükséges, hogy az elhalt növények megmaradó része nagyobb legyen, mint az elmálló rész.¹ Buja növényzet meleg klíma és bőséges eső mellett fejlődik, viszont ilyenkor a korhadás is nagyobb. Ha azonban az eső mennyisége az évi 2000 mm-t meghaladja, a korhadás csökken, sőt ha az elhalt növényzet idejekorán stagnáló víz alá kerül, megáll. De nem okvetlenül szükséges a meleg éghajlat, hatalmas lápok mérsékelt égöv alatt is keletkezhetnek, a fontos csak az, hogy a növényzet az elkorhadástól, elmálástól megóvassék. Ez ott történik, ahol a lápi növényzet állandóan süllyedő talajon fejlődik, vagy pedig, ha a víztükör állandóan emelkedik. Ilyen módon hatalmas nagy növényfelhalmozódás és így vastag széntelepek keletkezhetnek. A salgótarjáni 2 m., a dorogi 10–12 m. és a petrozsényi 30–35 m. vastag széntelep csak olyan lápokban, lagunákban keletkezhetek, hol a lápfenék állandóan süllyedt. A talajsüllyedés viszonylagos is lehetett és a víznívó állandó emelkedésében nyilvánult. Miután pedig 1 m. széntelepvastagsághoz, 2,5–3,00 m., vagy még ennél is vastagabb tőzeg felhalmozódás volt szükséges, elképzelhető, milyen hatalmas tőzegrétegeknek kellett itt felhalmozódnok.

b) Stratigrafia.

A salgótarjáni medencében 1848. óta folyik bányászat, így egyike a legjobban tanulmányozott területeknek. Kubinyi Ferenc, Hantken Miksa, Szabó József, Fuchs Tivadar, Paul és Göbl, Koch Antal, Schafarzik Ferenc, Szontagh Tamás, Schréter Zoltán, Böckh Hugó, Vitális István és Sándor, Noszky Jenő stb. neves geológusok foglalkoztak a Mátráról szóló földtani ismertetéseikben és az attól északra eső szénvidék leírását tartalmazó munkáikban a vidék geológiájával. Legrészletesebben dr. Noszky Jenő foglalkozott vele a Koch emlékkönyvben, a Mátráról szóló monográfiában, a Földtani Közlönyben, a Nemzeti Múzeum évkönyveiben és más kisebb közleményekben. Az ő munkái alapján ismertetem röviden medencénk földtani viszonyait. Szerinte a medence határai északon az Ipoly és Rima völgye felett lévő Ős-Vepor maradék, délen a Mátra, keleten a Tarna, illetőleg az Eger völgye és nyugaton a Cserhát. Tágabb értelemben tehát az egercsehi medencét is ide számítják és Vitális professzor szerint az alaphegységkeretet a csővárnézsa-romhányi triasz-eocén hegyrögök, az Osztrovszki-Vepor, az északi gömöri, a tornaljai és az uppony- nekézsényi paleozoos-meozoos hegytömegek, valamint a Bükk alkotják.

¹ R. Lang: Die Entstehung der Braunkohle im Tertiär Mitteldeutschlands. Jahrbuch d. Halleschen Verbandes, 1920.

3. sz. rajz. A széntelepes kőzetek földtani rétegsora.

ccum) homokkőbe mennek át, melyet már a felső oligocén kattien emeltébe lehet sorozni.

Az alsó miocén.

Az alsó miocén aquitánien emelete a terasztrikus alsómediterrán kavicsal kezdődik, melynek több *equivalense* lehet, mint kavicsos homok, agyag-

A rétegszelvényt a 3. számú rajz tünteti fel.

Eszerint a medence rétegeinek felépítésében a harmadkor, még pedig a középső és felső oligocén (rupélien, kattien) és az alsó- és középső miocén (aquitánien, burdigálién, helvétien és tortonien) emeletei vettek részt.

A centrális résztől távolabb a pliocén képződmények is megtalálhatók, még pedig Ajnácskő határában a bazalt-tufák alatt lévő homokos-agyagos, ősemlős-maradványos rétegek, továbbá a Mátra és Cserhát terasztrikus, idősebb pliocénkorú kavicsstakarói alakjában.

A pleisztocén lösztakarók kisebb-nagyobb foltjai minden enyhébb lejtőjű képződmény felett kimutathatók.

A középső és felső oligocén.

A középső oligocén rétegeket a kiscelli agyaggal párhuzamban hozható agyagos képződmények képviselik, melyeket Etes és Kishartyán között a kishartyáni bérce alkotó nagy vető hozott ki a külszínre. A magasabb szinteken ezek fokozatosan homokosabbakká válnak, míg végül is a nagy kiterjedésű, néhol 600—700 m. vastagságot is elérő glaukonitos (*Cerithium margaritaceum*) homokkőbe mennek át, melyet már a felső oligocén kattien emeltébe lehet sorozni.

pala, tarka agyagok. Ezeknek anyaga Noszky szerint főként a Lóczy-féle Öspannon szárazulatról származik.

Fölötte a riolit-tufás rétegek következnek, melyek medencénk legjobb vezérszintjét alkotják, úgyhogy fúrásainkat mindig eddig a szintig mélyítjük le, ha kétséges, hogy milyen anyagban vagyunk. Vastagságuk erősen változó, az északi részekben általában vékonyabbak, amiből arra következtetnek a geológusok, hogy kitörési centrumuk a déli szárazulaton lehetett.

A riolit-tufára települt Salgótarján környékén a szénkomplexus közvetlen fekvését képező képlékeny anyag, melynek vastagsága szintén igen változó. Ez az agyag kékesszürke színű, zsíros tapintású, duzzadó természetű, mely sok bajt okoz a bányászatnak. Ha vizet kap felduzzad, benyomul a vágatokba, összetöri az ácsolatokat, úgyhogy a fenntartás ilyen helyeken szinte lehetetlenné válik.

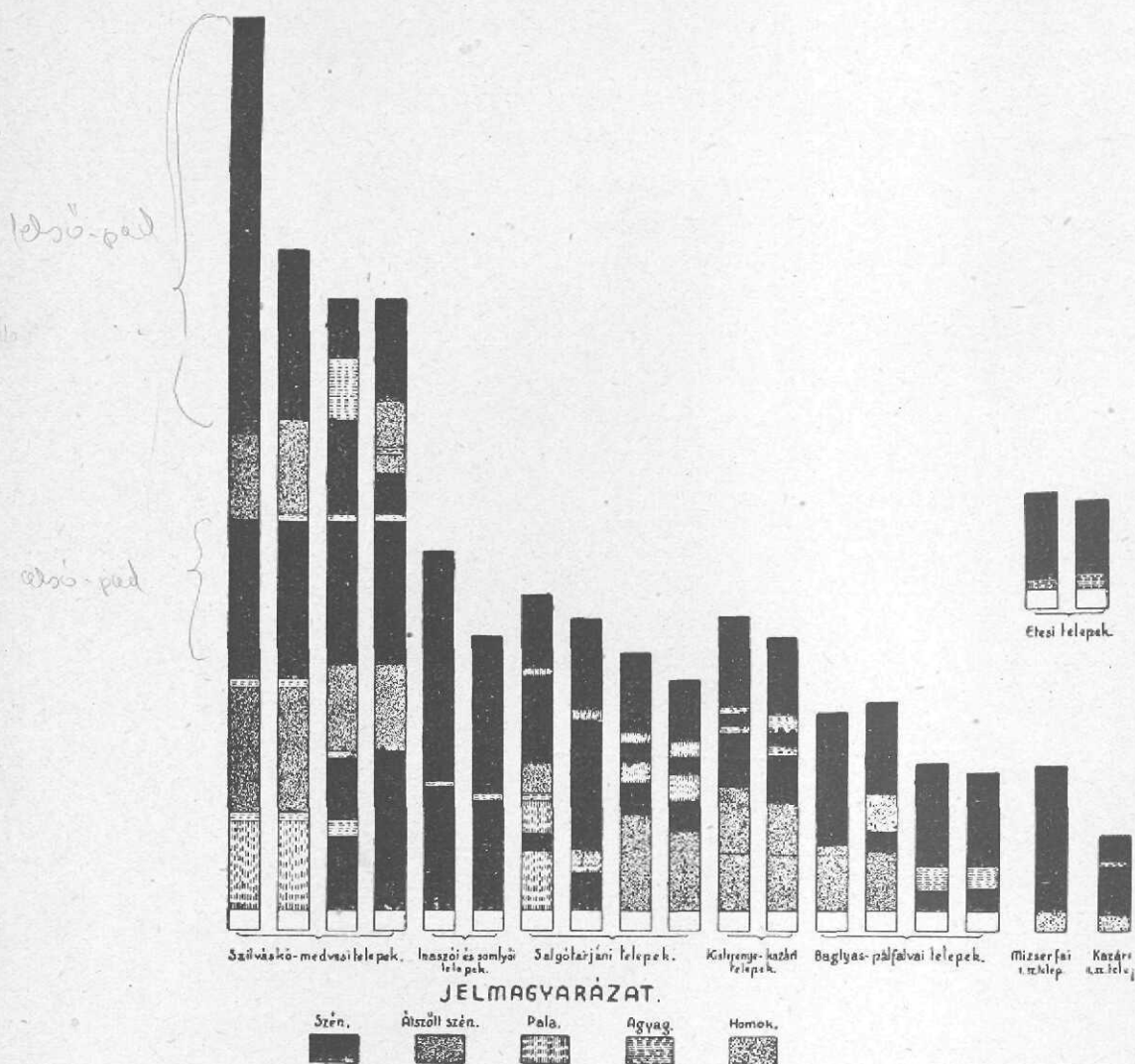
A széntelepek.

A feküagyag felett 3 széntelep fejlődött ki. A legalsót hívjuk fő- vagy III-ik telepnek, a középsőt II-nak és a legfelsőt I-nek. A főtelepet a régi inászói és salgótarjáni, a baglyasi és pálfalvai bányákban, míg az I. telepet Mizserfán, Mátranovákon fejtették és fejtik.

A főtelep a salgói és rónai részekben a 4—6 m. vastagságot is elérte, míg Inászon 2—2.5, Salgótarjánban 1.20—1.80 m., Pálfalván 0.40—1.00 m. vastagságban fejtették. Inászon és Salgótarjánban volt a legjobb, itt is indult meg a bányászat és érte el aranykorát, fűtőértéke 4000—5000 kalória között váltakozott. Baglyasalján és Etesen már vékonyabb, de fűtőértéke az 5000 kalóriát is meghaladta. Pálfalvától délre, Kotyházán, Marokházán, Kisterenyén erősen romlik a minősége és változik a vastagsága, végre Nagybátony környékén már teljesen hiányzik és csak két telep van kifejlődve. Keletre Kazáron átmeneti kifejlődésű és 2 m. vastagságú. Mizserfán és Mátranovákon 3—4 m. vastag, de már annyira palás, hogy fejtésre egyáltalán nem való. Általában a vastagság és minőség roppant változó sokszor még ugyanabban a bányában is, mely jelenség az ősi tektonikával van összefüggésben.

Szerkezetét az egyes táblákban mellékelt szelvények tüntetik fel. Ezekből látható, hogy egy vagy több palabeágyazás két, vagy több padra osztja. Általában 3 részre szokás osztani: felső-, rés- és alsópadra. A rés- és alsópad csak az inászói, salgótarjáni és teréztárói bányákban volt fejtésreméltó, másutt bearakat gyanánt a fejtésben hagyták, vagy kazán- és generátortüzelésre használták és használják.

A III. telep fölött egy 30—40 m. vastag sárgásszürke agyagos homokréteg-összlet található. A laguna-lápfenek lassan feltöltődött és újból megjelent rajta a növényzet, hogy kezdetét vegye a II-ik telep képződése. Ennek felépítésében mocsári növények, nevezetesen a sás és nád bővebben vettek részt. Vastagsága

4. sz. rajz. Széntelegek szelvényei.

30—100 cm., szene helyenkint elég jó minőségű. (Kazáron egy időben fejtették és átlagfűtőértéke 4600 kalória volt!) Ezidőszert Székvölgyön és Mizserfán fejtik. Közvetlen fölötté van a Congéria réteg, egy brakkvizű, agyagos réteg, mely Nagybatony körül sokszor 1 m. vastag padot alkot. E rétegből Noszky a zágyvapálfalvai csókási bánya fölött a Congériák mellett lapos Uniókat, Lamna fogakat, valamint Mastodon turicensis és kisebb kérődzőktől származó fogakat közölt. Az ősemlősmaradványok egyes részeit (Prodinotérium Hungaricum állkapocs és fogmaradványokat, valamint agyarokat) a bányaművelés találta és ajándékozta a Nemzeti Múzeum gyűjteményének. A telep alatt vörö-

ses-barna, majd fakófehér homokrétég van, melyben a nádgyökérhorizont kitűnően megfigyelhető, tehát autochton.

Az I. telep szintén 30—40 m-nyire van a II. fölött, fejtése a keleti bányának, a mizserfai és mátranováki részeknek képezi az alapját. Fölötte egy palás réteg van, melynek uszadékfaiban fűrőkagylókat, *Teredo* norvegikát lehet találni, innen terédóstelepnek is hívják. A telepképződés itt is gyökérhorizonttal kezdődik, tehát ez is autochton, helybennőtt. Vastagsága 100—120 cm., de ez is erősen ingadozik. Néha levékonyodik 20—30 cm-re, sőt helyenkint a fekhomokra rögtön a fedüpalá települt. Ilyenkor a gyökéremelet pompásan ki van fejlődve, de a szénnek nyoma sincs (Kazáron, Gyulatáron és Nemtibányán). Ez csak úgy magyarázható, hogy a lápon szigetek, homokzátonyok voltak, hol az elhaló növényzet nem tudott kellő időben víz alá kerülni és a levegőn elkorhadott. Ez a körülmény nagy nehézséget okoz a bányászatnak, mert a vágatokkal át kell hatolni a szigetekre és a jószerencsére bízni a telepnek újbóli kifejlődését és művelőségét.

A centrális és északi részeken a felső két telep csak nyomokban van meg, ezzel szemben a főtelep egy 16—4 óra csapású vonaltól északra ketté válik és egy 20 m. vastagságot is elérő homokpad ékelődik közéje. Helyenkint az alsópad is fejtésre méltónak mutatkozott, mire aztán több bányát nyitottak ennek lefejtésére.

A terédósréteg képezi egyúttal az aquitánien határrétegét. Felfelé a már erősen tengeri üledékek következnek a félsósvízű *cardiumos* és még feljebb *pectenes* kővületekkel, de ezek sem találhatók mindenütt az egész medencében. A *pectenes* homokok nagyon hasonlítanak a glaukonitos homokhoz, ami már sok tévedésre adott okot a fúrásoknál.

A *pectenes* rétegek felett agyagos homokok és homokkővek vannak, melyeket már a helvéciénbe soroznak s melyek a feljebb található *schlieres* fáciesű homokos agyagokkal és agyagos márgákkal együtt a magasabb fedüképződményeket alkotják.

Ezzel a középmiocén alsó emelete le is zárul és a déli régiókban és az Osztrovszkiban a fölötte található vulkáni és lajtamészko-sorozat már a középső miocén magasabb tortónien emeletébe tartozik.

c) Tektonika.

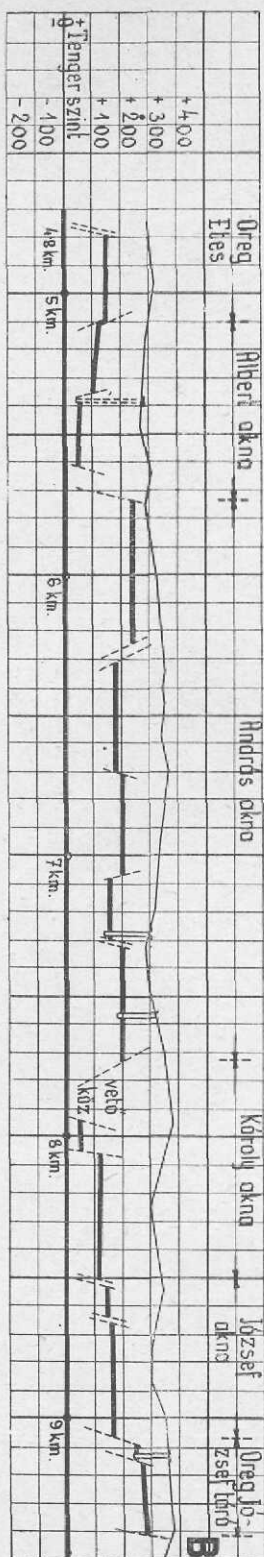
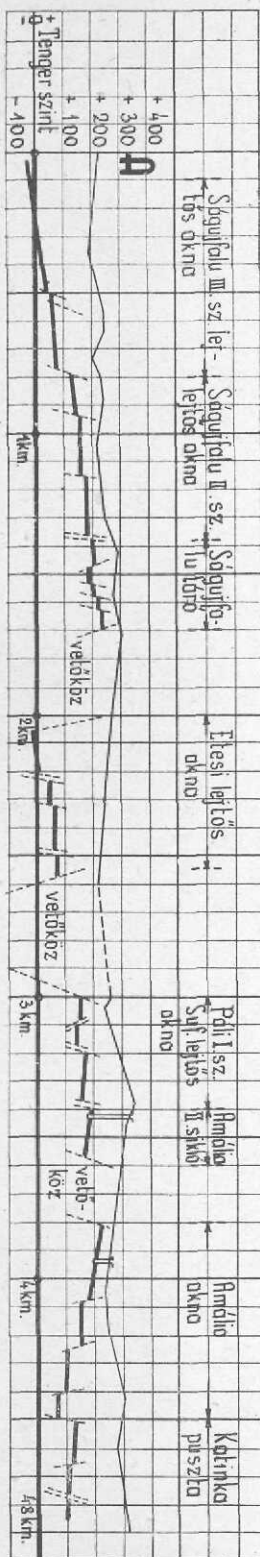
Medencénkben két vetődési rendszer uralkodik: az ÉNy—DK-i irányú és az ezekre többé-kevésbé merőleges, tehát ÉK—DNy-i irányú vetők. Az előbbieket hívjuk mi fővetőknek, mert ezek hozták létre nagyobb szintkülönbségeket, míg az utóbbiak, mert méreteikben kisebbek, a mellékvetők. Egy-egy rendszer vetői közel párhuzamosak és medencénket hosszukás pillérekre, bércekre és árkokra osztják. (1. 2. sz. térképet).

Ezek Noszky csoportosítása szerint keletről nyugatra haladva a következők:

1. A medves-szilvásokői sasbérc, mely a gusztávtárói és salgói műveléseket foglalja magában. A bányászattal 5 kisebb vetőt tártak fel, melyek közül a legnagyobb alig 15 m., ez tehát medencénk legnyugodtabb települési része. A szételepek csaknem színtesen fekszenek, a vágatok zsinóregyenesen futnak. A bérc 5.5 km. hosszú és 2.5 km. széles. Egy ÉD-i irányú őspatak, ill. ösvölgy 2 részre osztja, mely Gusztávtárón a főtelep felső padját is kimosta és elhordta s az így keletkezett völgy később a bazaltkitörésekkel vastagabban töltődött fel.

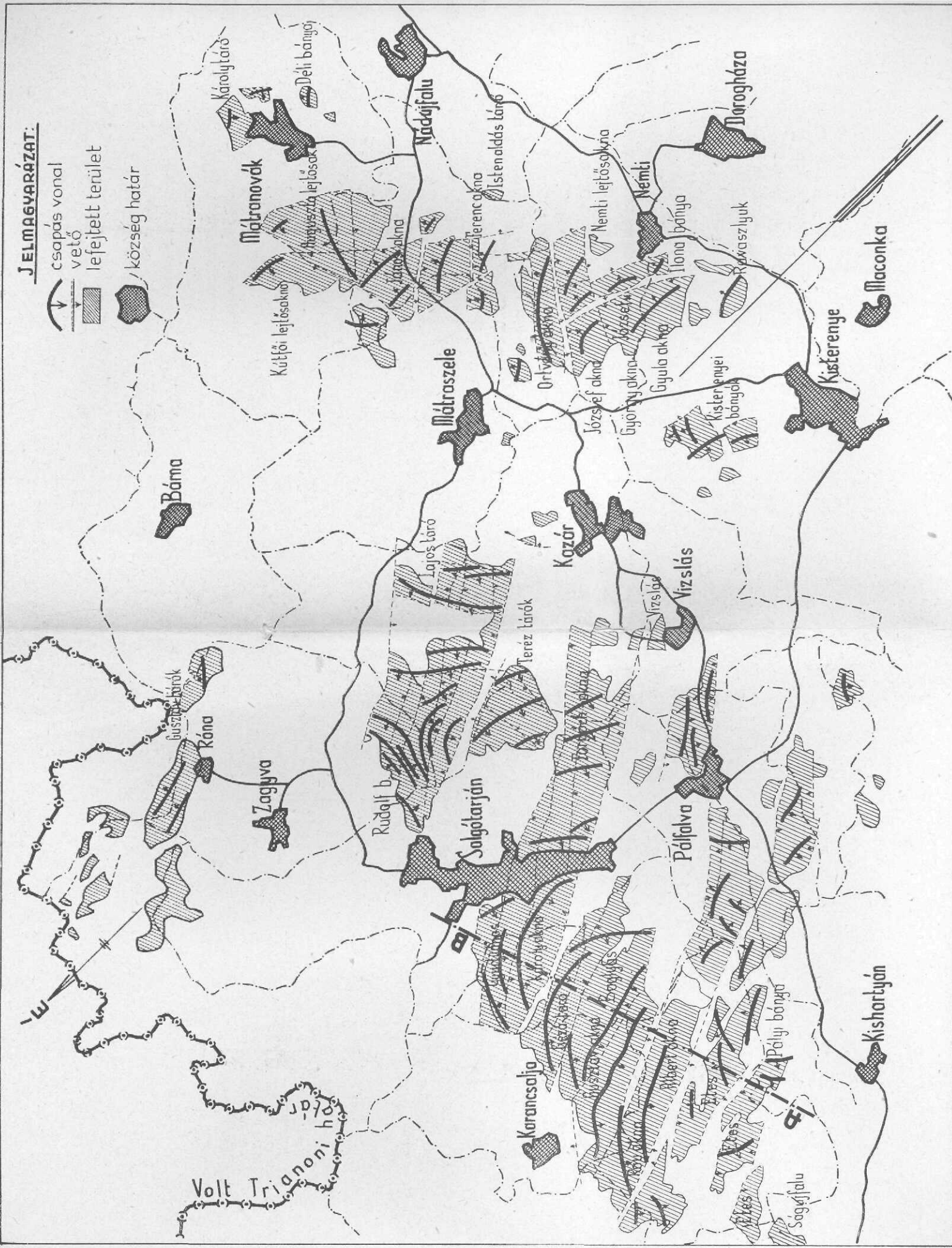
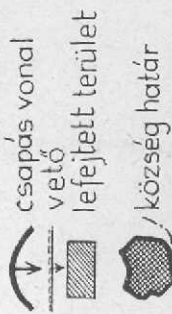
2. Az inászóí tectonikai árok, melyhez az inászóí és lajostárói, valamint a csibaji, vagy jánosaknai bányászat egy része tartozik. Keleti határvetője 200—250 m., a nyugati 160 m-es szintkülönbséget hozott létre. E két fővetőn belül több kisebb párhuzamos vető van, melyek az árkot 4 hosszúka részre osztják.

Inászót és Lajostárót egy nagy, 80—100 m-es mellékvető választja el

5. sz. rajz. A medence keresztmetszete a salgótárjai tectonikai ároktól a kishartyáni bérceig. (A—B).

JELMAGYARÁZAT:

egymástól, mely egyúttal a kazári Bélatáróknak és a vizslási lejtősaknáknak képezte a nyugati határvetőjét és mely a marokházai lejtősaknáig követhető.

3. A somlyói sasbérc, Inászó és Somlyó között a már említett 160 m-es határvető van, míg a nyugati oldalon, Forgácsakna felé egy 100 m-es fővető mutatható ki. Ebben a bércben a teréztárói művelések több KNy-i kis vetőt tártak fel, melyek közül az egyik az egész mezőt ketté vágta.

Somlyótól délre a mellékvetők uralkodnak és zökkentik le lépcsőzetesen a területet Kazár felé. Ezek közül a legnagyobb a kazári bányatelep és Vizslás község alatt elhúzódó 200 m-es vető, mely valószínűleg nem egyetlen vető, hanem egész vetőnyaláb és ez hozta létre a mi viszonyaink között már tekintélyesnek mondható szintkülönbséget.

A somlyói sasbérc Salgótarján felé inproduktív, mert itt a bazalttakaró már nem akadályozta az erozió munkáját. Csak egy kis folt tartozik még ide Salgótarján fölött, a régi józseftárói rész, mely 100 m-rel magasabban feküdt, mint a vele szomszédos józsefaknai mező.

4. A salgótarjáni tektonikai árok, melynek nyugati határvetője 50—100 m. Ide tartoznak a károlyaknai, józsefaknai, forgácsaknai stb. régi salgótarjáni, ma már kimerült bányák, valamint a kazári Bélatárók, a vizslási és Gergely-lejtaknák, a mizserfai józsefaknai rész.

5. A baglyas-alsópálfalvai sasbérc, mely a Karancsalja melletti régi Bedabányától a nemtői Ilonabányáig húzódik s 17 km. hosszú. Ebben folytak a régi baglyasi művelések, ide tartoztak az alsópálfalvai kis bányák, a Vizslás felé eső andrásfalvi bányamező, melynek szénét egy hosszú meddő keresztvágaton át szállították villamos mozdonyokkal a pálfalvai Frigyes-aknára, ide sorolandó még a kisterenyei tekevölgyi és főtárói bányarész, valamint Ilonabánya. E bérctet több kisebb-nagyobb párhuzamos vető 3 részre szabja, míg Alsópálfalván már a mellékvetők jutnak szerephez és osztják apró táblákra e részt.

6. Az etesi árok, mely 2 részből áll. Az egyik magában foglalja Rau-, Albert-, Szánas- és Frigyes-akna mezejét. Frigyes-aknán túl délkelet felé egészen a kazár—vizslási mellékvetőig a feküretegek vannak kint, azontúl Vizslástól Kisterenyéig a schlier.

A másik árok részben folyt az etesi bányászat, hol nagy mélységre, a — 200-as szintre zökkent le a főtelep, mely legmélyebb művelésünk volt s melylyel éppen a nagy mélységgel járó sok nehézség miatt a közelmúltban fel is hagytak, valamint a margitaknai, már magasabb szintű művelések, míg az ettől délre eső nyárjasvölgyi, kishartyáni és kőúti újabb bányák már a ságújfalu—kishartyáni sasbércbe tartoznak, melyet a mellékvetők levetettek, illetve fel-daraboltak.

A most leírt vetők nem mások, mint deformációs jelenségek, melyeket a hegyképző erők hoztak létre. Az ÉNy—DK-i, ú. n. hercyn irány nemcsak a mi medencénkire jellemző, hanem hazánk határain jóval túl, a cseh- és németországi medencékben is kimutatható. Az irányított hegyképző erő átlós irány-

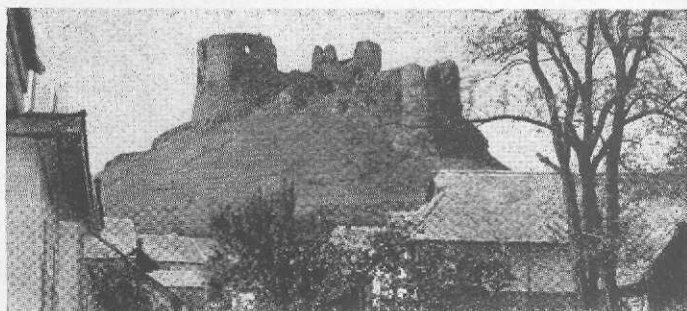
ban szabta szét kepződményeinket, az egyes rögök süllyedésnek indultak, mások ismét kiemelkedtek, miközben erős oldalnyomásnak voltak kitéve. A nyomás gyenge redőkbe gyűrte a táblákat, úgyhogy a tözeg már hullámos altalajon rakódhatott le, a hullámok csapás-vonala ÉNy—DK-i lehetett. Miután a nyomás tovább tartott, létrejöttek a fővetőkkel párhuzamos kisebb vetők, melyek a táblákat kisebb, hosszúkás alakú mezőkre osztották. Ezek azért vannak túlsúlyban, mert ebben az irányban kisebb volt a kőzetellenállás, lévén itt az anyag már korábban a rugalmasság határáig igénybevéve, míg a másik irányban nagyobb ellenállást fejtettek ki a redők.

A süllyedéssel-kiemelkedéssel egyidejűleg horizontális elmozdulások is történtek. Ekkor a kőzetek rugalmassága nagy szerepet játszik, a merev, rideg kőzetek nagy mértékben behajlani, összegyűrődni képesek, mielőtt elszakadnának. Csak egy pillantást kell vetni a térképre és rögtön meggyőződhetünk erről,¹ A táblák vágatainak csapásvonala egész félköralakú, ívbenfutó, alaprajzi vetületük valódi sinusgörbét ír le. Az ívhosszból és a határvetők dőlés-szögének ismeretéből megszerkeszthetjük a süllyedés, illetve a kiemelkedés mérvét is. Ezt pl. a salgótarjáni tektonikai ároknál 300 m-nek találtam.

Széntelepeink vastagsága és strukturája is bizonyos mértékben az ősi tektonikai okokra, a régebben meglévő, de az idők folyamán beforrt és ismét kiújult vetők preformáló hatására vezethető vissza.

d) Vulkanizmus.

Medencénkben a legrégebbről látszó, de pontosan el nem dönthető korú vulkanikus képződmény, mely főleg dyke- és lakkolit-maradékokból áll és melyeknek kora Noszky újabb vizsgálatai szerint valószínűleg szintén középső miocén, a biotit-amfibolandezitek. Két változatuk van: a gránátos biotit-andezit, ebből áll a Karancs és a porfiros biotit-andezit, mely a Sátoros- és a Zagyva-vidéki dykek anyagát képezi. A különbség a kettő között az, hogy az egyikben

9. sz. kép. Somoskő vára.

¹ Lásd az 5. és 6. sz. rajzot a 20—24—25. oldalon.

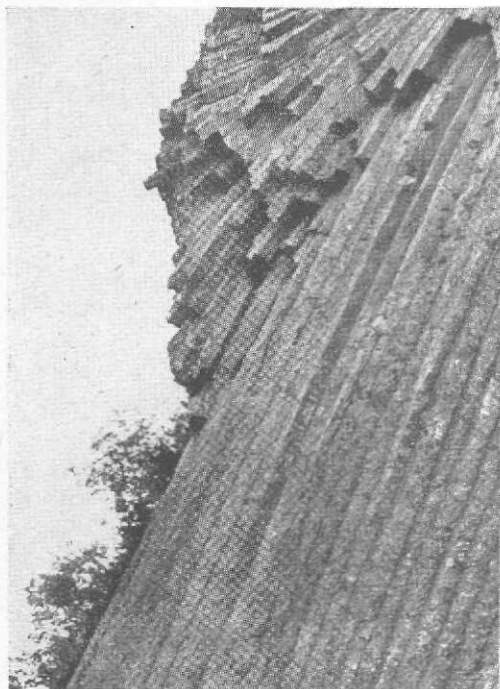
főleg gránát, a másokban amfibol kristályok találhatók jellegzetes és könnyen felismerhető járulékananyag gyanánt.

Az aquitánien közepén hatalmas vulkanizmus indult meg medencénken kívül, mely a szénképződést közvetlenül megelőzte és lerakta medencénkben azokat a sokhelyütt 50—60 m. vastag riolitos dacittufákat, melyek kitűnő szintjelzők, amint azt a rétegtani résznél már kifejtettük. Gyengébb riolittufa szórások a felette lévő széntelepés és fedű (pectenes és helvécién schlieres) szintekben számos helyen észlelhetők.

A mátrai és cserhádi nagy tortonien korú erupcióknak szorosan vett területünkön ma már nyomát sem lehet találni.

A bazalterupciók korát az ajnácskői emlősmaradványok alapján a magasabb pliocénbe teszik. Rozlozsnik Pál vizsgálatai szerint bazaltjaink tulajdonképpen bazanitok és bazanitoidok és háromféle alakban: ú. m. breccsiák, tufák, lávatarakók és kráter, ill. dyke kitöltések alakjában fordulnak elő.

A bazaltok vidékünk festői szép hegykúpjait alkotják: a salgótarjáni Pécskő, Salgó és Kővár, a bárnai Nagykő, a zagyvai Szilvaskő, a somoskői gyönyörű oszlopos bazalt, a kazári kis- és nagy Somlyó mind megannyi beszédes tanúi az itt valamikor lezajlott legfiatalabb vulkanikus kitöréseknek, melyeknek lávaanyaga sokhelyütt a széntelepeket is áttörte és megneemesítette, vagy mint takaró megmentette azokat az elpusztulástól.

10. sz. kép. A somoskői oszlopos bazalt.

HARMADIK FEJEZET.

A SALGÓTARJÁNI KÖSZÉNBÁNYA R. T. TÖRTÉNETE.

1. A bányászat keletkezése és fejlődése.

Dr. Dornay Béla 1939-ben megjelent „Salgótarján történetéhez” c. rendkívül érdekes kis könyvéből tudjuk, hogy a salgótarjáni széntelepeket 1766-ban *Matusek Vencel* pesti kádármester fedezte fel, mikor Salgótarján környékén járt, hogy báró Péterffy erdejében mestersége folytatásához szükséges tölgyfát vásároljon. Ez alkalommal hallotta az odavalósi erdei favágóktól, hogy a közelben van egy hegy, mely állandóan füstölög. Mikor odavezették, megállapította, hogy a hegy alatt szén van.

Moosbrugger és Wéber.

Hosszú 82 évnek kellett eltelnie, míg e felfedezést gyakorlatilag értékesíteni kezdték. Ennek érdeme kétségtől Moosbrugger Jeromos osztrák bányavállalkozóé, aki munkatársával, Wéber Alajos mérnökkel 1848-ban báró Prónay Albert zagyvai birtokán kezdte meg a termelés előmunkálatait, anélkül azonban, hogy rendszeres bányászatot sikerült volna neki megteremtenie. Ebben első sorban a közlekedési és szállítótak hiánya és a piac minimális felvevőképessége akadályozta.

Preussner József.

Nyolc évre rá, 1856-ban egy Preussner József nevű pesti szénkereskedő megvette a bányát. Ez tengelyen fuvaroztatta a szenet Pestre a mai Ferenc József rakpartra, ahol a tarjáni fuvarosok napokon át sátor alatt tanyáztak és kínálgatták árujukat, a lenézett „büdös” szenet a pesti polgároknak. Vitték azonfelül szenüket a Tisza vidékére, Poroszlóra, ahol a gőzhajózás részére értékesítették azt még a Moosbrugger-féle szerződés alapján. A szállítótak távolsága, és elhanyagoltsága, valamint a Dunagőzhajózási Társaság által ezidőben megszerzett pécsi bányák megnyitása megfosztotta piacától, vállalkozását tönkretette és kénytelen volt bányáját beszüntetni.

A becsületes Windsteig és az agyafúrt Brellich.

A bánya újrányítására 1859-ben került a sor, mikor is egy Windsteig Gergely nevű valószínűleg bécsi illetőségű, egyszerű bányavállalkozó és kömbányatulajdonos tűnt fel a medencében. Ez megszerezve a Moosbrugger-féle szénjogosítványokat, hozzáfogott a félbehagyott bányák újrányításához. Miután azonban elegendő üzleti tudással és jártassággal nem rendelkezett, társat keresett és talált Brellich János személyében.

Dr. Bán Imre most készülő és rövidesen nyomtatásban megjelenő „A pest—salgótarjáni szénvasút keletkezése” c. rendkívül érdekes és alapos munkájában megírja, hogy ez a Brellich egy elcsapott osztrák államvasúti mérnök, minden hájjal megkent iparlovag volt, aki egyszemélyben bányaszakértőnek és vasútépítő mérnöknek adta ki magát, de főcélja mindig a könnyű pénzszerzés volt. Amellett jó üzletember volt, akit az alkotás láza hevített és aki ettől hajtva mindig meg tudta találni célja megvalósítására a legalkalmasabb személyeket — vezetőszemélyeket — is.

Brellich felismerve a medence rendkívüli széngazdagságát, de egyúttal a lehetetlen szállítási viszonyokat is, elhatározta, hogy egy bányatársaságot fog alapítani, melynek feladata lesz Balassagyarmat—Vác felé egy bányavasút — egyelőre lóvasút — kiépítése, miután Pest—Vác között az első magyarországi vasút még 1846-ban megnyílt. Ehhez a Brellich által szerkesztett és a beszercebányai bányakapitánysághoz benyújtott memorandum és tervezet szerint 640.000 forintra lett volna szükségük. A bányakapitányság utasította Brellichét, hogy miután a tervezet szerinti társaság részvénytársaság lesz, ehhez a közigazgatási hatóság engedélyét kell megszerezni. Így készült el most már a második tervezet, mely szerint a lóvasutat vagy Vác, vagy Hatvan felé fogják kiépíteni attól függően, hogy a leendő részvénytársaság melyik alternatívát fogja elfogadni. E célból 8760 drb. 100 forint névértékű részvény kibocsájtásával kívánják megalakítani a társaságot, melynek címe: „Salgótarjáni Szt. István Kőszénbánya és lóerőre épített Vasút-társaság” lesz. A helytartótanácsnak benyújtott tervezet jóváhagyatott, mire egy földbirtokosokból, gyárosokból, kereskedőkből és tekintélyes közéleti funkcionáriusokból álló bizottság alakult, melynek feladata volt a részvényjegyzés megindítása. Ennek keresztülvitelével a pesti Kohen testvéreket bízták meg, akik egy későbbi rendőrminiszteri jelentés szerint nagy „svindlerek voltak, amilyenek csak Pesten találhatók”.¹ Az üzletvezetés feje Brellich János lett, az előbbiekhöz mindenben méltó bányatulajdonos.

A bizottságban mind csupa olyan név szerepel, akiknek közéleti tekintélyére az „ügyvezetőnek” szüksége volt, hogy a közönség bizalmát megszerezze. A sajtóról sem feledkezett meg és így érhető, hogy később, mikor a vasúttársas-

¹ Dr. Bán I. munkája.

ság pénzügyi botránya kipattant és a hatóságok a hiányzó 700.000 forint sorsa felől érdeklődtek, a vádlottak azzal védekeztek, hogy ezt az összeget újságíróknak, és olyan személyeknek adták, akik a vállalat megteremtése körül érdemeket szereztek. Ezek között talán Havas József, helytartósági tanácsos „szerezte a legtöbb érdemet”.

A társaság 1861-ben Szt. István Kőszénbánya Társulat név alatt megalakult és elhatározta, hogy egyelőre csak a szénbányászatra szorítkozik, miután időközben a saajóvolgyi vasút terve újból felmerült s ha ez megépíttetnék Balassagyarmaton át, csak a bekötő vasutat kell megépíteni. Mivel azonban ez elmaradt, a következő évben vasútépítésre is kértek engedélyt, melyet az uralkodó 1863-ban megadott. A vállalat neve most már „Cs. kir. szab. Pest—Losonc—Besztercebányai Vasút és Szt. István Kőszénbánya Társulat”-ra változott. Pecsétje ez volt:

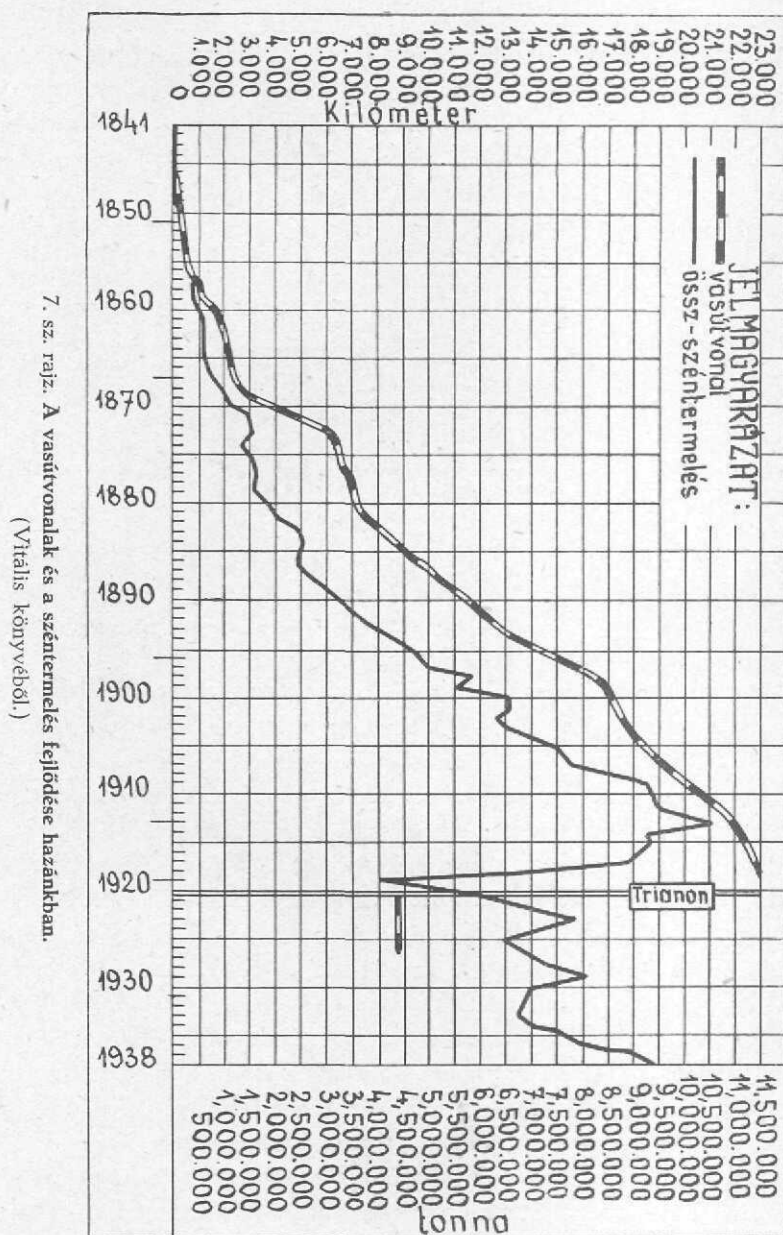

A vasútépítést most már megkezdték, de a részvényjegyzésből befolyt tőke hamarosan elfogyott s a vállalat 1865-ben csödbekerült. Ez időben már Zemlinszky Rezső bányamérnök állott a nógrádi bányák élén, mint műszaki vezető, aki a részvényesekkel és a hatóság embereivel együtt hiába buzgólkodott, hogy új részvényjegyzésre bírja rá a pénzembereket. A történetek után a bizalom megrendült, senki sem akarta a pénzt kockára tenni. Végül is hosszas vajudás és tárgyalás után az osztrák kormány sietett a megfeneklett vasútépítés segítésére egy nagyobb kölcsön alakjában azzal a kikötéssel, hogy a felügyeleti jog gyakorlását a kormány magának tartja fenn. A vasútvonal 1867-ben megépült és a forgalom megindulhatott.

Ez az esztendő volt a kiegyezés éve, mely fordulópontot jelentett a magyar politikai és gazdasági életben egyaránt. A közben ismét a csőd szélére került és a „Magyar Északi Vasút” nevet felvett társaság ügye is jobbrafordult, amennyiben az alkotmányos kormány első pénzügyminisztere, Lónyay Menyhért megszerezte az állam részére a kötvények nagy részét és kényszerítette a részvényeseket, hogy a vasutat az összes terhek átvállalása és bizonyos készpénzösszeg rendelkezésre bocsajtása fejében adják el az államnak, míg a Társaság birtokában a bányák megmaradnak.

2. A Salgótarjáni Kőszénbánya R. T. megalakulása.

A kiegyezés után az ország iparosodása erőteljesen megindult, új vasutak épültek, új bányák nyíltak, a széntermelés évről-évre növekedett. A vasút-vonalak és a széntermelés fejlődését alábbi rajz szemlélteti.¹

¹ Dr. Vitalis István: Magyarország szénelfordulásai. 1939. 10. old.

A következő évben, 1868. augusztusában alakult meg a Salgótarjáni Köszénbánya R. T., mint a Szent István Társaság jogutódja, 2.4 millió forint alaptőkével. Első elnöke gróf Forgács Antal, volt udvari kancellár, nógrád-megyei földbirtokos lett.

Az új részvénytársaság megszabadulva a vasútüzem gondjaitól és felismerve a medence szén gazdagságát és fontosságát, nagy ügybuzgalommal és hozzáértéssel fogott neki a munkának, hogy a mindinkább erősödő ipar és fejlődő vasútüzem szén szükségletét kielégíthesse.

E célból először is szénterületeket kellett szereznie, illetőleg a már meglévő és jogelődjétől átvett jogosítványokat kibővítenie.

A szénkincs növekedése.

Ennek — nagy lendülettel nekifogott, úgyhogy a megalakulás évében a következő területekkel rendelkezett:

HOL	Adományozott	Térületékes	Összes
	terület katasztrális holdakban		
Kazár	2336	1100	3436
Salgótarján	1681	933	2614
Z. Pálfalva	798	239	1037
Baglyas	51	—	51
Vecseklő	62	256	318
Összes.....	4928	2528	7456

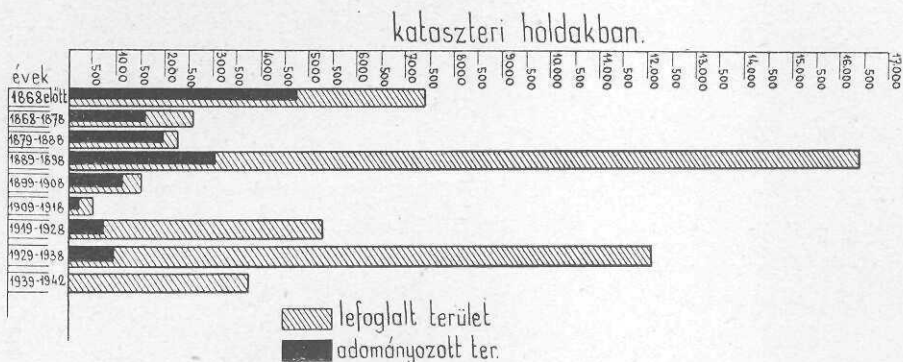
1. táblázat.

A területszerzés az idők folyamán így alakult:

ÉV	Adományozott	Térületékes	Összes
	terület katasztrális holdakban		
1868—1878-ig	1635	2706	4341
1879—1888 „	2011	314	2325
1889—1898 „	3097	13588	16685
1899—1908 „	1124	442	1566
1909—1918 „	160	309	469
1919—1928 „	730	4708	5438
1929—1938 „	904	11190	12094
1938—1942 „	—	3798	3798
Összes.....	9661	37055	46716

2. táblázat.

A területszerzés alakulását grafikusán is feltüntettem.

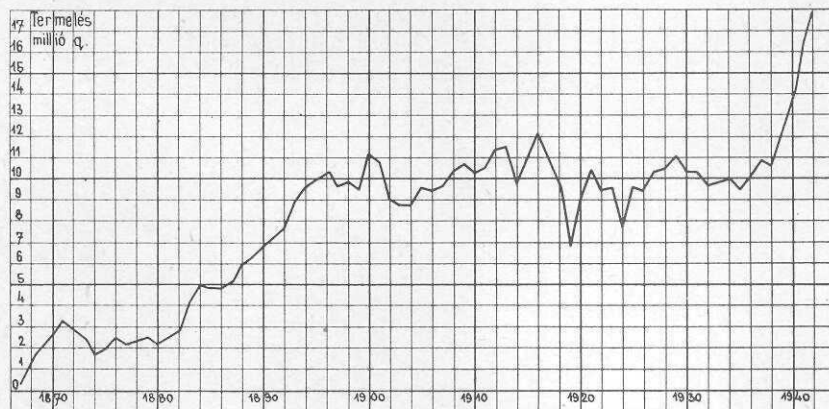

8. sz. rajz. A szénterületek szerzésének grafikus ábrázolása.

A szénterületek megszerzése után a második teendő a termelés fokozása és a megfelelő munkáslétszám biztosítása volt. Az őslakosság semmi pénzt nem volt hajlandó a bányában dolgozni, lévén e munka csak gránernek és lip-táknak való. Azért megindult a toborzás és német, tót, cseh, osztrák, lengyel, stájer, krajnai stb. munkásokkal telt meg rövidesen a bánya és Salgótarján utcáin több idegen szót lehetett hallani, mint magyart. A vállalatnak érdeme, hogy ebből a heterogén népzaggyalékból, illetve azok gyermekeiből rövid idő alatt egy magyarul beszélő és érző munkástörzset tudott kitermelni, mely első-sorban az itt működött magyar mérnököknek és tanítóknak köszönhető.

A széntermelés ugrásszerűen emelkedik.

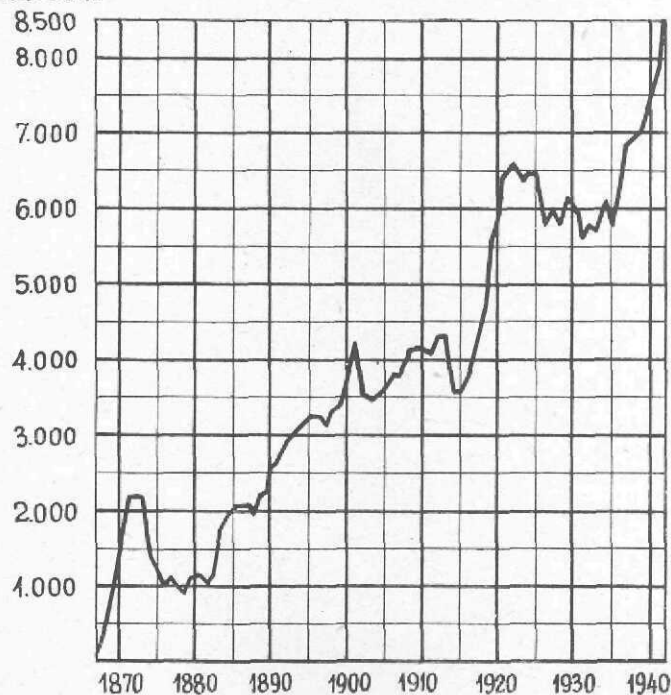
Biztosítva lévén most már a szénterület és a munkáslétszám, megindulhatott a termelés. Ennek, valamint a létszámnak alakulását 1867-től kezdve alábbi táblázatok és grafikonok szemléltetik.

9. sz. rajz. A medence évenkénti széntermelése.

Év	Termelés 1000 q-ban	Lét- szám	Év	Termelés 1000 q-ban	Lét- szám	Év	Termelés 1000 q-ban	Lét- szám
1867-ben	394	217	1884-ben	4961	1959	1901-ben	10798	4233
68 „	1018	515	85 „	4796	2048	02 „	9000	3528
69 „	1909	1156	86 „	4788	2051	03 „	8820	3394
70 „	2327	1683	87 „	5005	1928	04 „	8827	3462
71 „	3127	2195	88 „	5932	2133	05 „	9562	3598
72 „	2935	2224	89 „	6023	2249	06 „	9439	3782
73 „	2532	1970	90 „	6606	2498	07 „	9650	3803
74 „	1805	1308	91 „	7130	2677	08 „	10281	4037
75 „	1953	976	92 „	7646	2926	09 „	10690	4130
76 „	2320	1075	93 „	9042	3077	10 „	10182	4107
77 „	2115	1006	94 „	9633	3226	11 „	10511	4117
78 „	2351	897	95 „	9900	3280	12 „	11222	4318
79 „	2504	1121	96 „	10165	3272	13 „	11287	4296
80 „	2179	1159	97 „	9564	3201	14 „	9866	3550
81 „	2471	1025	98 „	9900	3358	15 „	11056	3530
82 „	2890	1161	99 „	9376	3398	16 „	12114	3744
83 „	4230	1764	1900 „	11185	3789	17 „	11030	4173

Munkás-
létszám.

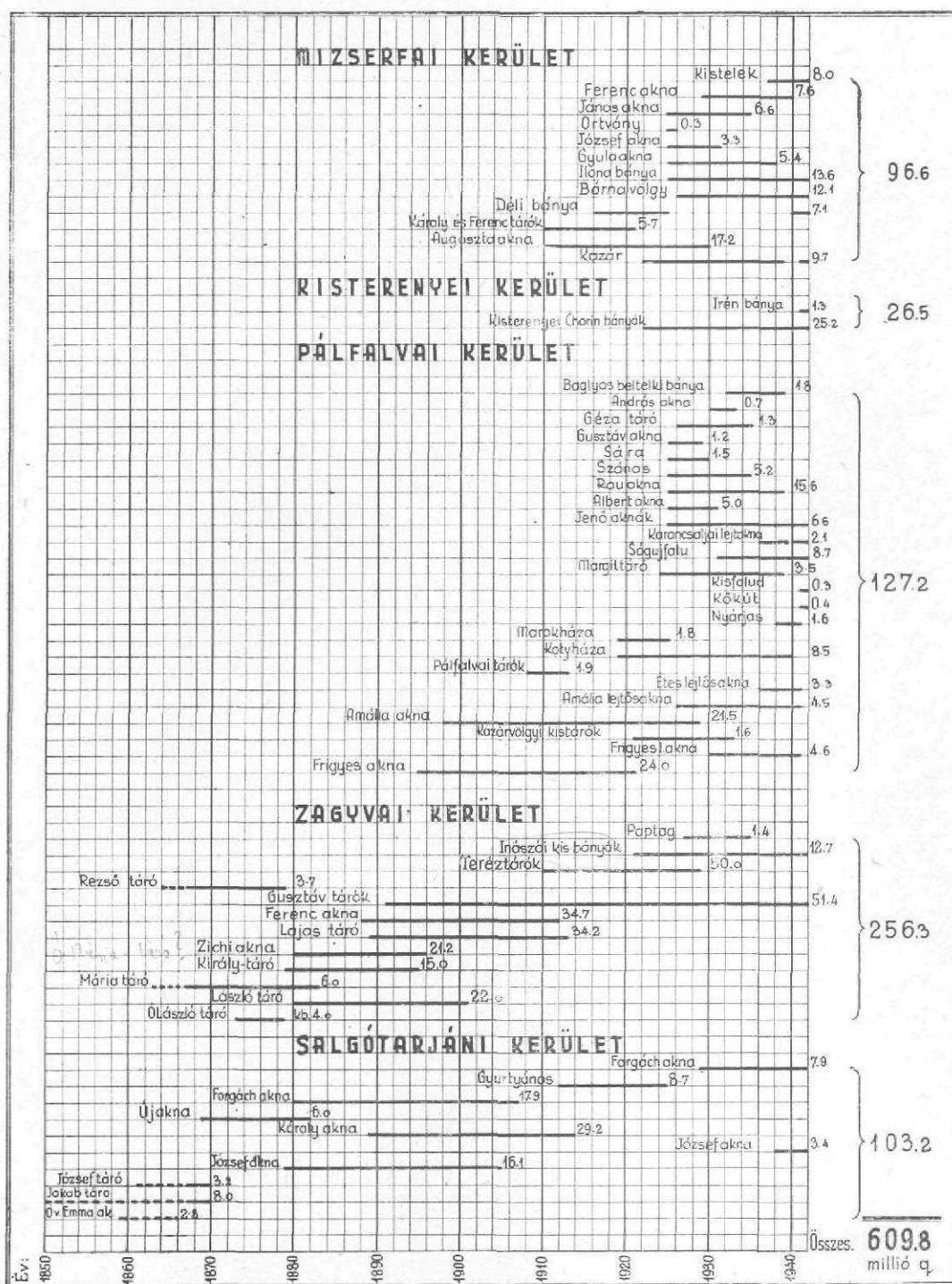

10. sz. rajz. A medence évenkénti átlagos létszáma.

18	9813	4573
19	6912	5436
20	9098	5774
21	10498	6437
22	9369	6573
23	9546	6368
24	7665	6425
25	9618	6454
26	9486	5692
27	10255	5967
28	10354	5762
29	11035	6160
30	10201	5976
31	10190	5604
32	9740	5824
33	9806	5744
34	9980	6051
35	9388	5799
36	10029	6206
37	10876	6771
38	10700	6905
39	12373	7007
40	13774	7471
41	16310	7730
42	17810	8460

Összesen : 609,837.000 q.

3. táblázat.

11. sz. rajz. A medence bányauzemei és azok termelése millió q-ban az idő függvényében.

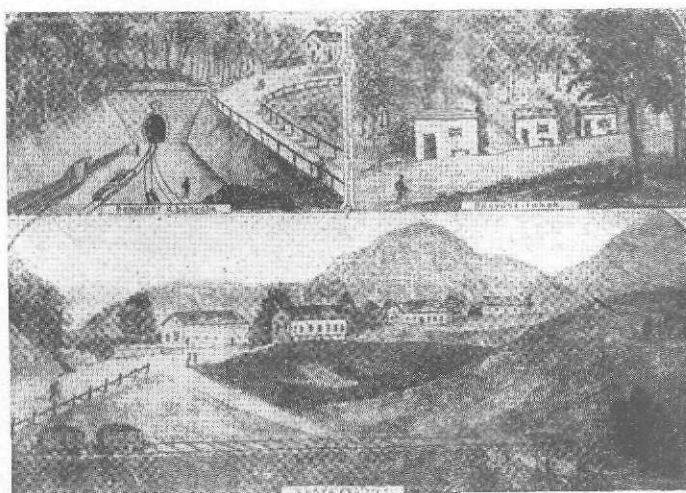
Fenti táblázatból látjuk, hogy 1867-ben 394.000, 1868-ban már 1 millió q, 1869-ben 1.9 millió, 1871-ben már 3,127.000 és 1883-ban 4 millió q volt a termelés, mely a következő években 5, 6, 7, 9 millió q-ig szökött fel, míg végül 1896-ban, a millénium évében először érték el a salgótarjáni bányák a 10 millió q termelést. A háború előtti utolsó békeévben 11 milliót adott Salgótarján, mely aztán mozgósításkor 9.8-ra, a forradalom és kommunizmus zűrzavarai közben 6.9-re szállt alá, hogy aztán a munkakedv és munkakészség helyreálltával ismét elérjék a 10 millió q termelést. Külön ki kell emelni az 1942-ik üzemévet, amikor is 17.8 millió q-t adott Salgótarján, mely a medence eddigi legnagyobb termelése 75 év alatt.

Ugyanezt a fokozatos emelkedést látjuk a létszám grafikonján is, de míg ez pl. 1880-tól 1900-ig 228%-kal, addig a termelés ugyanezen idő alatt 400%-kal emelkedett. Ez a szám mutatja, milyen intenzív munka folyt itt és milyen ugrásszerű teljesítményt tudtak bányáink a második világháború idejére elérni.

E büszke eredmény szerény keretből nőtt ki. Erre nézve ide iktatom egy ma is élő öreg bányamester elbeszélését, aki 1869-ben mint 7 éves gyermek került a medencébe.

A leobeni cipésmester.

„Édesapám cipésmester volt Leobenben, ahol az ottani bányászoknak bakancsokat készített. Egy szép napon levelet kapott Salgótarjánból, hogy itt új bányák nyílnak, nagy a munkalehetőség és munkáshiány, jöjjön ide és hozzon magával, ha lehet, bányászokat is. Apám összegyűjtött 14 bányászcsaládot és 1869. nyarán elindultunk és 4 napi utazás után megérkeztünk Salgótarjánba.

11. sz. kép. Az első bányáslakások. (Lipthay fametszete).

Az állomás egy kis épületből állt, a vasút Józsefrakodóig volt kiépítve. A mai bányatelep helyén csak egy hosszú kolónia állt, melyben mintegy 100 család volt összezsúfolva. A többi családok kis üregeket vágtak maguknak a hegyoldalba, elejét bedesztkázták és készen volt a lakás.

A mai bányatelepen nagy sürgés-forgás volt, pörére vetkőzött cigánygyerekek futkostak ide-oda, öreg cigányok vályogot vetettek és téglát égettek.

Apám az új kolóniában kapott lakást: egyszerűen betelepítették 101-iknek a többiek mellé. Egy szobában 3—4 család is lakott és ugyanannyi asszony főzött egy-egy konyhán. Nekünk gyerekeknek azért is tetszett az új hely, mert nem kellett iskolába járni, nem lévén még iskola. De nem sokáig tartott örömünk, csakhamar egy vājár keze alá kerültünk, aki tudtommal az első álláshalmozó volt Salgótarjánban, amennyiben üres óráiban tanítónak csapott fel. Tőle tanultuk meg a betüvetés mesterségét mindaddig, míg végül 1871-ben meg nem nyílt a 3 osztályú elemi iskola a Jankovics-féle kúria helyiségeiben.

Tarján olyan szegény falu volt akkoriban, hogy csak egyetlen kereskedő mert letelepedni itten, akinek üzletében mindössze négyféle dolgot lehetett kapni: pálinkát, savanyú bort, ecetet és kékítőt, ezért apám Leobenből volt kénytelen hozatni a mesterségéhez szükséges cipésszkellékeket. A négyfajta áru közül a pálinkának volt a legnagyobb kelendősége.

A termelés akkoriban napi 60 vagon volt, melyet az Emma-aknából és a Jakabtáróból termeltek ki. A létszám 1000 körül lehetett (mint az előzőkből tudjuk, pontosan 1121 főnyi volt!). Az igazgató Zemlinszky, a mérnök Petrovics, a bányamester egy Herbert nevű német ember volt."

Mint ez a naív elbeszélés is mutatja, nagy volt a lakásínség, azért az új vállalat legfőbb gondját a munkáskérdés módszeres megoldásán kívül a lakásépítés és a szociális intézmények, iskola, kórház stb. létesítése képezte. Már 1879-ben 7 tisztviselő és 100 munkáscsalád részére lakásról kellett gondoskodni. A pénzt úgy teremtték elő, hogy 2000 részvényt adtak el a börzén, 1000 drb. pedig két salgótarjáni bank tulajdonában maradt.

Az építkezési program a következő évben folytatódott, ekkor 2 drb. munkáskolónia épült, egyenkint 100 család részére és egy harmadik építéséhez is hozzáfogtak. Ugyanakkor egy 40 ágyas kórház, egy orvosi lakás, 5 újabb munkáslakóház, egy élelemtár, ruhatár és anyagraktár stb. építését is elhatározták, illetve megkezdték.

De nemcsak lakóházakat kellett építeni, hanem az üzemeket is fejleszteni kellett. Ezért az Emma-akna részére egy gözzel hajtott szivattyút építettek be, mentesítve a szállítógépet a vízemelésről. Ezenkívül új bányákat nyitottak: Salgótarjánban az Újaknát, Pálfalván az Antalaknát, s mindkét bánya egy-egy 20 LE-s szállítógépet kapott. Ugyanez évben, 1870-ben kiépült az Újakna és Emma-akna felé vezető iparvágány is, így a szenet most már egyenesen vasúti kocsikba lehetett rakni és nem kellett tengelyen az állomásra fuvarozni.

1871—72-ben kiépült a salgótarján—zagyvai keskenyvágányú iparvasút

8 km. hosszban 2 drb. 45 LE-s gőzmozdonnyal, így a máriatárói termelést be lehetett kapcsolni az iparvágányba. Ez évben befejezték a kórházat, az élelem-tárt sütődével és mészárszékkel egészítették ki, megvásárolák az inászó—cser-nik—gyurtyánosi 2560 k. holdas erdőbirtokot a bányafa-szükséglet fedezésére.

A mindinkább növekvő beruházások pénzügyileg jól megalapozott vállalatot igényeltek, s hogy ez megvolt, mutatja az a tény, hogy már 1868-ban, a Salgó első teljes üzleti évében, 8 forint osztalékot tudtak fizetni és hogy a tiszta nyereség 360.000 forintot tett ki.

Közben rosszabb évek is voltak. Így 1871-ben rosszul sikerült az aratás, a malmok kénytelenek voltak üzemüket redukálni, vagy beszüntetni, más ipar-ágak is rosszul dolgoztak, ezért a szénárakat le kellett szállítani. Majd nagy árvíz sújtotta Salgótarjánt, az ősz szokatlan nedves, hideg és esős volt, az utak járhatatlanokká váltak, a termelés csökkent és még így is $\frac{1}{4}$ millió mázsa eladatlan maradt. Hozzájárult, hogy ebben az időben mutatkozni kezdett a külföldi szenek konkurrenciája és a hazai szenek drága vasúti tarifája, ami mind bénítólag hatott.

Ezek azonban mind csak átmeneti bajok voltak, a kedvezőtlen Benvenisti-féle szerződés lejárt, a vasúti tarifa is kedvezőbben alakult, az államvasutak nagyobb szénvételi kötelezettséget vállaltak, a gépészeti berendezéseket töké-lyesítették, az építkezést folytatták, új bányákat nyitottak és a termelés ismét rohamosan emelkedett.

Az egyes aknák megnyitásának időpontját, valamint technikai és szociális berendezéseinek fejlődését évek szerint alábbiakban állítottam össze, mely ada-tokból egyúttal bányáink mindenkori színvonalas állapota és medencénk vándor-bányászat jellege is kidomborodik.

A technikai fejlődés terén 4 korszakot lehet megkülönböztetni:

1. 1868—1896-ig, mikor a gőz szolgáltatta a kizárólagos energiát.
2. 1896—1910-ig, amikor az elektromos energia veszi át a gőz szerepét.
3. 1910—1924-ig, amikor a bányaszállítás és a vontatás gyökeres válto-záson megy át, függőleges aknák helyett lejtősaknákat mélyítenek, a végtelen kötélszállító berendezés használatbavétele általánossá válik, és
4. 1925—1942-ig, mikor a minőségi szénigények fokozódnak, ami magával hozza a szénfeldolgozó művek tökéletesítését, a szénnemesítési feladatokat és a gyenge minőségű, valamint aprószén-értékesítési törekvéseket. Ezért a Társu-lat érdekeltséget vállal a téglacement-cserép-üveg- és villamossági stb. iparban, melyeknek üzemében a szén játszik jelentős szerepet.

NEGYESEDIK FEJEZET.

TECHNIKAI ÉS SZOCIÁLIS FEJLŐDÉS 1868—1896-IG.

1. A gőz szolgáltatta az energiát. 1868—1896.

Üzemben volt Salgótarjánban: az Ó-, vagy *Emma-akna*, a *Jakabtáró*, az 1864-ben kihajtott és most újranyitott *Rezső-táró*, Inászáron a *Mária-tárók* és Pálfalván az *Antalakna*.

Emma-aknán 1 drb. *gőzszivattyút* építettek be.

Újaknát megkezdték és 1 drb. 20 LE-s szállítógéppel szerelték fel.

Antalakna ugyanilyen teljesítményű szállítógépet kapott.

1300 m. *normálvasút* épült Emma- és Újakna felé.

6000 m. *keskenyvágányú vasutat* építettek.

100 nő és 320 nőtlén *munkás részére lakást* építettek.

7 *tisztviselői lakás* épült.

1 *irodahelyiség* építését megkezdték.

1870.

Az előző évben megkezdett *tisztviselői lakásokat* és az *irodaépületet* befejezték.

Egy 40 ágyas *kórház és orvosi lakás* épült.

További 2 *munkáskolóniát* építettek és egy harmadiknak építéséhez hozzáfogtak.

1871.

Ágoston-tárót megnyitották.

A *zagyvai vasutat* 8 km. *hosszban* befejezték.

Inászáron *megnyílt a II. sz. Máriatáró*.

2300 kh. *erdőbirtokot* vásároltak Inászáron és 260 holdat a baglyasi határban.

A 60 ágyas *kórházat* átadták rendeltetésének.

Az *élelemtár, ruhatár, sütőde és mészárszék* megnyílt.

1872.

A *zagyva—inászári vasút részére* 2 drb. *gőzmozdonyt* szereztek be.

Javítóműhelyt építettek és felszerelték gépekkel.

Inászón 2. Salgótarjában 1 munkáslakóház épült egyenkint 100 munkáscsalád részére.

1873.

Zagyvarakodó és Inászó közötti vontatáshoz újabb gőzmozdonyt szereztek be.

A javítóműhelyt tökéletesítették és befejezték.

Inászón 1 tiszti lakást építettek.

Salgótarjában megnyílt a munkásétkeзде.

Salgótarjában nagy járvány dühöngött (malária), a munkások pánikszerűen menekültek a medencéből, a kórházi felszerelés tökéletesítésével iparkodtak a bajon segíteni.

1877.

Egy 4-ik mozdonyt szereztek be az inászói vontatásokhoz.

1878.

Megvették a gróf Mikó-féle 453 holdas birtokot.

1879.

Megkezdték a salgótarjáni József-akna mélyítését.

1880.

Inászón lemélyítették Zichy-aknát és felszerelték egy 60 LE-s ikergőzgéppel, egy 26 LE-s szellőztetővel és egy 48 LE-s rudazatos szivattyúval.

A Lászlótárót megnyitották.

Salgótarjában a József-akna mélyítését folytatják.

Forgács-akna mélyítését megkezdték.

1881.

A József-akna mélyítését befejezték, gépi-berendezések felszerelése folyamatban van.

Az 1879-ben telepített és már elővajt Király-táró megkezdte termelését.

Id. Chorin Ferenc tagja lett az igazgatóságnak és megkezdte nagykonfeciójú reorganizációs munkáját.

1882.

József-akna feltárása és elővájása befejeződött.

Forgács-akna folytatta a feltárásokat és elővájásokat.

Ujakna megszűnt.

1884—1885.

Tisztviselői nyugdíjalap létesült, 104.000 forinttal rendelkezik.

A társzláda vagyona 120.000 forintot tesz ki.

Kórház- és iskolaügyre 42.000 frt-ot költöttek ebben az évben.
A Vállalat Pesten házat vett.

1887.

Inászón Ferenc-akna, Salgótarjánban Károly-akna megnyitásához meg-
kezdtek az előmunkálatokat.

1888.

Megvásárolták az Etesi Szénbánya r. t.-t.
Vecseklőn 380 hold területet szereztek.
Lajostáró felé 4 km. hosszú vasutat fektettek le.
A zagyvai-rakodót és a József-aknai rakodót ellátták villanyvilágítással.

Inászón Ferenc-akna van mélyítés alatt, melyet az ügyvezető-igazgatóról
neveztek el.

Üzemi beruházások összege 301.000 forintot tett ki.

1889.

Ferenc-akna mélyítését befejezték, az akna szénre ért. Ellátták egy 100
LE-s iker szállító-gőzgéppel és egy 2000 pl-s Rittinger-, valamint ugyanilyen
teljesítményű compound duplex-gőzszivattyúval, míg a szellőztetést egy 1500
m³-es Clay-szellőzőgép látta el.

A külszíni szállítást végtelen kötélzállító berendezés végezte.

A gőzt 5 drb. gőzkazán szolgáltatta.

A külszín és az irodák világítására egy váltóáramú dinamót szereltek fel,
így az aknaberendezés teljesen modernnek volt mondható.

Salgótarjánban a 200 m. mély Károly-akna szénre ért. Erőssükségletét
6 drb. gőzkazán szolgáltatta. Ugyanolyan modernül volt felszerelve, mint
Ferenc-akna.

A világítási áramot egy 30 LE-s dinamó szolgáltatta.

A külszíni vontatást láncpálya végezte.

Székvölgyön megindult a Lajos-táró feltárási és előkészítési munkája.

1890.

Ferenc-akna, Károly-akna és Lajostáró termelése megindult.

A munkáslakásokat modernizálják.

Inászón második orvosi állást szerveznek.

Új iskolát nyitottak.

A munkások betegsegélyzését megszervezik.

Ez az év tehát a szociális fejlődés jegyében áll, miután a technikai fejlesz-
tés az elmúlt évben csúcspontját érte el.

1891.

Inászón további munkáslakások, Lajostárón munkáskolónia épült, ugyanitt megnyílt az iskola.

Károly-aknán tiszti és altiszti lakásokat építettek.

2 új mozdonyt vásároltak a már meglévő 11-hez.

Forgács-aknán külszíni láncpályát építettek.

Gusztávtáró megnyílt, sodronykötélpálya épült közte és Vízválasztó között.

1892.

Lajostárót ventillátorral látják el.

Inászón 14 mozdony részére fűtőházat építettek.

1 db. gőzmozdonyt szereztek a meglévő 13-hoz.

A salgótarjáni kórházat átalakították és kibővítették.

Lajostárón a munkáslakások építését folytatták.

Gusztávtárón munkáskolóniát építettek.

1893.

Pálfalván és Etesen megindultak a bányanyitás előmunkálatai.

A külszíni szállítást és vontatást az egész medencében tökéletesítették.

A zagyvarakodó—inászói vasút egyik szakaszát kettős vágányra építették ki.

Beszerezték a 15-ik gőzmozdonyt.

Gőzerőre berendezett szénosztályozót építettek a zagyva rakodón.

Rónán a bányatelepet fejlesztették.

Róna vízvezetékét kapott.

A tisztviselői nyugdíjalapot és a társládát tovább fejlesztették.

1894.

Frigyes- és Amália-aknát mélyíteni kezdték.

A kettő között egy 1.6 km-es alagútát hajtottak ki.

Frigyes-aknát ellátták szállító, víztelenítő és szellőző gépekkel, kazántelep-
pel stb.

Amália-aknát felszerelték a szükséges gépekkel.

Lajostárón és Rónán a munkáslakások építését folytatták, 1—1 élelemtárat
rendeztek be.

Salgótarjában munkásotthont és tisztikaszinót, új 6 tantermes iskolát,
2 tiszti lakást építettek.

Pálfalván és Etesen munkáslakásokat emeltek.

1895.

Pálfalva megkezdte termelését.

Petrozsényt bérbeveszi a társulat.

TECHNIKAI ÉS SZOCIÁLIS FEJLŐDÉS 1896—1910-ig.

2. A villamosság bevonul a bányászatba.

1896.

Frigyes-akna és Amália-akna gépi berendezéseinek villamosítása kezdetét vette. Az aknáknál villamos centrálék épülnek.

Károly- és Ferenc-aknák gépesítését folytatták, sok új gépet helyeztek üzembe.

Pálfalván és Etesen munkáslakásokat és élelemtárat, Inászáron új iskolát építettek.

A munkáslétszám elérte a 3.5 ezret, a termelés a 10 millió q-t.

1897.

A gépészeti berendezések tökéletesítése és villamosítása, a szállítóeszközök átalakítása megindult. Villamos mozdonyokat helyeztek üzembe.

1901.

A pálfalvai villamos vasutat kibővítették, Károly-aknán és Ferenc-aknán, Lajostárón és Gusztávtárón a villamos-berendezéseket modernizálták, a gépeket átalakították, a szállítóeszközöket szaporították.

A pálfalvai és etesi kolóniák építését befejezték.

1903.

Fúrások és kutatások Kisterenyén.

1904.

A társulat megszerezte a Felsőzsilvölgyi Kőszénbánya r. t.-ot.

1905.

Pálfalván szénosztályozót építettek.

1906.

Mátranovákon megindult a bányászat.

Villamos centrálé épült Novákon, a pálfalvai centrálét kibővítették. Újabb munkáslakások épültek Pálfalván.

1907.

Új munkáslakások épültek Pálfalván, Etesen, Rónán és Mátranovákon. Pálfalván és Mátranovákon vízvezetéket építettek.

A kórház kibővítették. Új iskolák épültek az új telepeken.

1908.

Inászón üzembehelyezték *Ferencakna II.-t.*

A mátranováki villamos centrálét és kazánházat befejezték és kibővítették.

Ugyanitt megnyílt az iskola.

Etesen és Mátranovákon tisztalakásokat építettek.

1909.

A máranováki építkezést folytatták, munkásházakat, rakodót, kórházat építettek.

Frigyesaknán kórházat nyitottak.

Somlyón megindultak a kutatások.

TECHNIKAI ÉS SZOCIÁLIS FEJLŐDÉS 1910—1924-IG.

3. Végtelen kötélszállítás, lejtaknák korszaka.

1910.

Somlyón megindult a bányászat.

1911.

Somlyó már napi 50 vagon termel. Elkészült a *külszíni* összpontosított szállítópálya, az *alagutak*, munkában a *völgyáthidaló vasbetonhid*, a zagyvarakodói *bekapcsolóágány*. Megnyílt az iskola. A lakótelep építése folyamatban van.

1912.

A somlyói építkezések befejeződtek. A termelés nagy erővel megindult. Vizválasztón villamos centrálét építettek.

1914.

Kitört a háború, a létszám 20%-kal megcsappant.

A hadbavonultak családjai részére *hadisegélyt folyósítunk*. Élelmiszereket tárolnak az élelemtárak.

1915.

Az elesett munkások özvegyei és árváinak segélyezésére 200.000 koronás alapítványt létesített a Vállalat.

1917.

Megnyitják és összekötik a pálfalvai rakodóval Kotyházát.

Megszerzi a Társulat az Északmagyar részvénytöbbséget.

A központi tisztviselők részére *lakkért rendszeresítettek.*

1919.

Forradalmi zűrzavarok, utána kommunizmus. A munkások nem dolgoznak.
A termelés a mélypontra zuhan.

Kutatások-fúrások Kazár, Kisterenye és Hatvan vidékén.
8 órás munkaidő.

1920.

Kotyházán és Marokházán megindult a termelés.

Kazáron megindult a termelés.

A háború és forradalom alatt *tönkrement gépeket és berendezéseket kijavítják, pótolják.*

A munkások részére *élelmiszert és ruházatot a háború előtti áron adnak* az élelmiszer-raktárak.

Bevezetik az általános 8 órai munkaidőt.

1921.

Kiépült a kazári 5 km-es iparvágány és megépül a Bélatelepe, 3 tárot nyitottak.

Kisterenyén a bányanyitás előmunkálatai folytak.

A vízváltatói erőközpontot kibővítik 11.000 LE-re.

A pálfalvai és zagyvarakodói *gépműhelyeket bővítik és modern megmunkáló gépeket szerelnek fel.*

Salgótarjánban *lakatos, ács, asztalos műhelyt építettek, magunk állítjuk elő az építkezéshez szükséges asztalosárut.*

A 8 órás munkaidő miatt több munkás és több lakás kell. *100-nál több munkáslakást építenek.*

A kórházat is ki kellett bővíteni.

Orvosi rendelő, járványkórház, vendégszálló és tisztalakások épültek Salgótarjánban.

Pálfalván és Mátranovákon *Munkásotthon, mindenütt sportpályák épültek.*
Modern orvosi rendelőket kaptak a telepek.

1922.

Kisterenyén 4 tárot és 1 lejtősaknát nyitottak, üzemi épületek, lakóházak, iparvágányok épültek.

Kotyházán és Marokházán bevezették a compr. levegőjű fúró- és réselőüzemet.

Vízválasztón egy Zoelly-turbinát helyeztek üzembe.

A kazánházat új kazánokkal kibővítették, a tápvíz biztosítására völgyzárógátat építettek.

1923.

Kisterenyén modern szénosztályozó épült. A kolónia-építést folytatták és legnagyobb részt befejezték.

Inászon több kisebb bányát nyitottak a visszamaradt régi pillérek lefejtésére.

TECHNIKAI ÉS SZOCIÁLIS FEJLŐDÉS 1924-TŐL.

4. A társulat a szénmészesítésre és a gyengébb minőségű szenek értékesítésére tér át.

1924.

Megkezdték a kazári, mizserfai és Gyularakodói szénosztályozók építését. Kisterenyét és Kazárt tovább fejlesztik.

1925.

Fuzionálás az Északmagyar vállalattal.

A múlt évben épült szénosztályozókat üzembehelyezték.

1926.

Pásztóig kiépül a 10.000 voltos távvezeték.

A vas-, acél-, tégl-, cserép-, mész-, cement- stb. szénfogyasztó iparágakban való érdekeltségvállalás után bekapcsolódik a vállalat az üvegiparba is, megszerzi és kibővíti, gépesíti a salgótarjáni üveggyárat.

1927.

Kiépült a 60.000 voltos távvezeték Hatvanig.

A vízvázlástói centrálét kibővíti egy újabb 10.000 LE-s turbogenerátorral, automatikus szakszállító-berendezéssel.

1929.

Kazáron megnyitották a Gergely-lejtaknát az I. telepre, s ezt szállító-, szellőző- és víztelenítő gépekkel szerelték fel.

A mizserfai és gyulai osztályozókat tökéletesítették.

Baglyason a kis üzemi műmelyeket koncentrálták és egy nagy javító-műhellyé kiépítették.

Vízválasztón egy újabb kazánt építettek be és a villamosítási programot az Alföld felé folytatták.

1930.

Megnyitották a ságújfalusi bányák.

Vízválasztón folytatták a kazánház bővítését.

1931.

Kisterenyén brikettgyárat építettek.

A kazári Gergelyrakodó üzembe lett helyezve.

Vízválasztón újabb kazánt építettek be és a völgyzárógát iszapfogó-berendezését tökéletesítették.

1932.

Baglyason iszaptömedékelő berendezést építettek.

A terenyei brikettgyárat felszerelték légszérekkel.

1933.

Újabb légszéreket és vibrátort építettek be Kisterenyén.

Ilonabánya és Nemtibánya megkezdte termelését.

Mizserfán megnyitották Ferenc-lejtősaknát.

Rau-aknán az etesi mélyereszke megkezdte termelését. Frontfejtéseket vezetnek be. Eickhoff-csúzdákat helyeznek üzembe.

1934.

A jenőaknai külvasutat villamosították.

Több bányánál Ohnesorge-vitlákat építettek be.

Vizsláson a IV. sz. Pálfalván a kormosházi lejtaknát megnyitották.

A villamos centrálében új turbinát építettek be.

1935.

Kisterenyén üzembehelyeznek egy Eickhoff-féle láncos réselőgépet.

Ugyanitt a Chance-féle mosási kísérleteket vezették be.

Kotrócon egy 330 m. mély beszállóaknát mélyítették.

Vízválasztón a 10.000 KW-os generátort körleghűtő berendezéssel látták el.

1936.

A kotróci aknamélyítést befejezték.

A vizslási lejtősaknát Karliktárcsás szállítógéppel szerelték fel. Szénsav-kitörések a bányában.

Kisteleken 3 drb. lejtaknát kihajtottak és géppel szereltek fel.

Inászón kihajtottak 1 lejtősaknát.

1937.

Salgótarjánban elkezdtek a József-lejtősaknát.

Pálfalván megnyitották a Nyárjasvölgyet.

Újabb rázócsúzdákat szereztek be.

Vízválasztón megmagasbították a völgyzárógátat. Ugyanitt széntárolót és keverőt létesítettek.

1938.

Ságújfalu és József-lejtősakna megkezdte termelését.

Vizslás IV. sz. lejtaknát beszüntették.

Kistelek—Mizserfa között 2.2 km-es függő sodronykötélpályát építettek.

Vízválasztón új hűtőtornyot építettek.

Légo-berendezések az egész medencében.

1939.

A bányák központosítása és mechanizálása erőteljesen megindult.

Jenő-aknát, Délibányát újrangitották.

Rau-aknát beszüntették.

A salgótarjáni munkáslakásokat modernizálták.

Vízválasztón egy 13.500 KW-os új turbógenerátort, 2 porszéntüzelésű kazánt, hűtőtornyot, kéményt építettek.

1940.

Rónát újrangitották és 4 km-es sodronykötélpályát építettek.

Kökút—Kisfalud lejtaknákat megnyitották, alagutakat hajtottak ki, külszíni villamos vasutat építettek.

Jenő-lejtaknákat kihajtották.

Nagybátonyban Iréntárót és Irén-lejtősaknát megnyitották.

1941.

Ebben az évben érte el a nógrádi medence széntermelése maximumát: 16.3 millió q-t.

Két beszálló-aknát létesítettünk és felszereltük a megfelelő szállítógépekkel.

A pálfalvai központi műhelyt kibővítettük és befejeztük.

Salgótarjában a munkás-, altiszti- és tisztalakásokat átalakítottuk és korszerűsítettük.

Pálfalván a kolóniát renováltuk, vonalszerelőműhelyt, raktárt építettünk és két iskolaépületet emeltünk.

Kazárt újból megnyitottuk.

Befejeztük a zagyvapálfalva—zagyvarakodói alagutat.

1942.

Termelésünk tovább emelkedett, elértük a 17.8 millió q termelést.

Ságújfalun a beszálló-aknát befejeztük és üzembehelyeztük.

Kisfaludon palafelvonóberendezést, gépházat, irodát, rendelőt, műhelyt építettünk.

Kisterenyén új lejtősaknát és légaknát mélyítettünk, vagonvontatót létesítettünk, rakodói irodát, munkásmelegedőt építettünk, mérlegházat készítettünk.

Kazáron folytattuk az I. sz. lejtaknát és elkezdtük a II. sz. lemélyítését.
Villamosítottuk a zagyvarakodó—vízvázasztói vasutat.
Ugyancsak villamosítva lett a gergelytáró—gergelyrakodói vasút is
Kazáron.

Központi műhelyben *vonalszerelő műhelyt nyitottunk.*
Kisterenyén a *szérelőmű gépi berendezései elkészültek.*
Szérelőmű létesült Vizvázasztón is.
Salgótarjában a munkásházak modernizálását folytattuk.
Vizvázasztón egy üzemfőnöki lakást építettünk.

Ez az összeállítás nem teljes. Számtalan más kisebb-nagyobb objektum, gépiberendezés, bánya létesült az idők folyamán, melyeknek csak a felsorolása is egész kötetet tenne ki. A szinte csak távirati stílusban felsorolt építkezések és létesítmények csak kis ízelítőt akarnak adni arról a hatalmas méretű munkáról, mely 75 év alatt a medencében folyt. Ha az utódok ugyanilyen ügybuzgósággal folytatják a munkát, akkor a következő 75 év is újabb sikereket és eredményeket hoz a nógrádi medencének és vele együtt édes Hazánknak.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A SALGÓTARJÁNI MEDENCE BANYAÜZEMEINEK LEÍRÁSA KERÜLETEK SZERINT.

Bányaüzemeink ma 4 kerületbe vannak besorozva. Ezek a következők:

1. A zagyvai kerület. Ide tartoznak a Gusztávtáró, az inászó Margittáró, a Székvölgy-tárók, valamint a salgótarjáni József-lejtősakna és a Forgácsakna. Itt tárgyaljuk a régi inászó és salgótarjáni bányákat is. E bányák szenét a zagyvai rakodón és részben a baglyasi rakodón osztályozzák.

2. A pálfalvai kerület, melyhez a ságújfalvi bányák, a Jenő-aknák, a karancsaljai lejtősakna, a kökút- és kislejtőpusztai lejtősaknák üzei tartoznak. E bányák nagy területen, szétszórtan fekszenek, termelvényeiket 90 km. összhosszúságú villamos vasutakon és 9 km. hosszú alagutakon át viszik a pálfalvai, illetve a baglyasi rakodókra. Itt ismertetjük a régi pálfalvai, etesi, kotyházai, andrásfalvi üzemeket, valamint a baglyasi bányákat, melyek mind a baglyasi bérben és az etesi tektonikai árokban fekszenek.

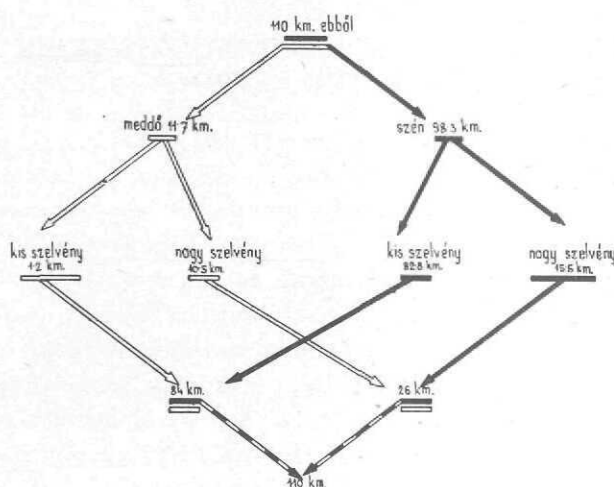
3. A kisterenyei üzemek, hová a kisterenyi bányák kívül újabban a Nagybátöny határában fekvő Iréntáró, illetve lejtakna is tartozik. Szeneiket Kisterenyén osztályozzák, míg Irénbányának külön kis rakodója van a budapest—salgótarjáni MÁV vonal mentén Nagybátöny községben.

4. A mizserfai kerület, hová Ilonabánya, a kisteleki bányák, Mátranóvák és Kazár tartozik. Mindezen üzemek szenét 4 osztályozón dolgozzák fel és adják át a forgalomnak. E kerületen belül ismertetjük a régi Északmagyar mizserfai és csibaji bányákat is.

A 4 kerülethez 18 üzem tartozik, melyek 39 lejtaknából 550—600 vagon szenet termelnek naponta. A termelés biztosítására egyetlen esztendőben 110 km. hosszú vágathálózatot kellett kihajtani alábbi csoportosítás szerint:

lejtősakna	3.700 fm.
légakna	1.200 „
ereszke	7.500 „
sikló	7.000 „
alapközle	15.000 „
osztó, feltörés	75.000 „

E számok legjobban jellemzik vándorbányászatunkat. Csupa apró, vetőktől szétszaggatott kis pilléreink vannak, melyeknek mindegyike külön lejtaknát, légaknát kíván. *Egyetlen nagy aknával való centrikus üzem létesítése lehetetlen.* A régi összefüggő, zavartalan inászói és tarjáni telepek, melyeken a bányászat mindult és felvirágzott, le vannak fejtve és ma mindinkább a mélység felé és a medence-szárnyakra szorulunk üzeinkkel, hol küzdelmes, verejtékes munkával kell kicsikarni a fekete gyémántokat.

12. sz. rajz.

Egy évi feltárás, elővájás grafikonja.

1. A zagyvai kerület.

a) Az üzemben lévő bányák.

A zagyvai kerület 5 bányából napi 100—110 vagon szenet termel. Mind az 5 bánya a régiek által benthagyott pilléreket fejtí részben a medves-szilváskői bércben, részben az inászói és salgótarjáni árokban. Szenének tekintélyes része, cca. 35—40%-a gyengekalóriájú féltermék, mely a benthagyott alsópadból származik és melyet a helybeli üveggyár generátorüzeménél és saját villamos erőközpontunkban értékesítünk.

A VII. sz. Gusztávtáró szénmezje Zagyvaróna és Vecseklő községek határában a medvesi bércben fekszik. A művelés alatt álló telep a 3-ik telep alsópadja, melynek átlagos vastagsága 1 m. A kérdéses pillér déli részét még az 1920-as években fejtették le a VI. sz. Gusztávtáróval, a mostani művelés az északnyugati részben folyik.

3. sz. térkép. Gusztávtáró 1890-ből. (Róth Flóris).

A bányát a vízvásztói erőműnek porszénnel való ellátása céljából nyitották meg s napi 10—15 vagon termelésre tervezték, de a hábarús viszonyok okozta szénínség miatt e határt már régen túllépték és ma 40—45 vagon termel e bánya.

A szénnel rakott csilléket egy 16 LE-s motorral meghajtott végtelen-

köteles szállító-berendezés segélyével vontatják a külszínre. Itt a szén az osztályozóberendezésre jut, ahol 0—20 mm-es apró, 20—40 mm-es dió és 40 mm-en felüli kocka-darabos szénre bontják. Az osztályozott szenet egy 4 km-es sodronykötélpálya továbbítja Vízvásztó állomásra. A kötélpálya irányban 90° alatt meg van törve. A kasok 5 métermázsások és 1.25 m-es sebességgel közlekednek a pályán.

Az osztályozón kívül egy törömvet is szereltek fel a bányánál, ez azonban ma üzemén kívül áll.

Az alkalmazott fejtés omlasztó pillérfejtés. Próbálkoztak frontfejtéssel is, de miután a felsőpad le van fejtve és a tető laza törmelékből áll, mely hasznos nyomást nem tud kifejteni, ez nem vált be és nagy fafogyasztás mellett rosszabb teljesítményt adott, mint a régi fejtés. A leművelhető szénvagyon cca. 14 millió q.

958 2 A Margit-táró az inászói Olászlótáró benthagyott alsópadjára lett telepítve 1942-ben. Szenét sok palabeágyazás rondítja, fűtőértéke cca. 3000 kalória. A zagyvai-rakodón törik meg és osztályozzák, a jó szenet kiválogatják belőle és vagonba rakják, míg a félterméket a salgótarjáni üveggyárban, az aprószenet pedig a vízvásztói centrálében értékesítik. A telepvastagság 1.70 m., kb. 1 millió q van feltárva.

A bányaszállítást egy 16 HP-s motorral meghajtott végtelenköteles vitla, a szellőzést egy 600 m³-es ventilátor látja el. Napi termelése 8—10 vagon.

3 A Székvölgy-tárók a II-ik telepet fejtik, 1942. óta, mely 35—50 cm. vastag. Fűtőértéke 4000—4200 kalória, mennyisége cca. 3 millió q. Összesen 6 pillérben van a II-ik telep, ezek közül a szőröspusztai elővájás, a székvölgyiekből az 1. táró és az 1. és 2-ik lejtakna feltárás alatt áll. A szénnel rakott csilléket az egyes bányáktól 200—1000 m. hosszú külsiklókon kell az iparvasút szintjére juttatni, onnan pedig 17 km-es adhéziós pályán a zagyvai-rakodóra vontatni, így a vontatási költség erősen megdrágítja ezt a különben sem olcsó termelésű szenet.

4 A salgótarjáni József-lejtakna a régi József- és Károly-aknák területén visszahagyott kis pillérrészeket és vetőközoöket fejt 1937. óta, melyeket hosszú és költséges meddővágatokkal kell felkeresni és feltárni. Eközben régi fejtési területeken kell áthatolni, sok vizet emelni, nagy fenntartást végezni és vigyázni, nehogy beépített területek alá menjen a művelésekkel s ezzel épületkárokat okozzon. Mindeme körülmények miatt egyike a legdrágább és vízveszélyesebb üzemeknek. Miután azonban szene igen jó minőségű, — már ott, ahol még benthagyott ép pillérekre bukkan — a minőség javítása szempontjából indokolt az üzembentartása.

Szállítógépe a bányakórház mögött lemélyített lejtakna gépházában van elhelyezve és 16 lóerős motorral meghajtva. A végtelen kötél a salgótarján—pálfalvai vasút szintjére húzza ki a csilléket, innen villamos mozdonyok viszik a baglyasi rakodóra.

Ezidőszerint egy új lejtőszakna van mélyítés alatt a régi Jakabtaró melletti részen, ezzel a földalatti szállítóutak lényegesen megrövidülnek.

Termelése napi 20 vagon, ennek legnagyobb része ú. n. „karós-szén”, (karóval jelölik meg a bányászok az alsópadból származó félterméket), mely a helybeli üveggyár generátorüzemébe kerül.

5 A Forgács-lejtőszakna a régi Forgács- és Újakna visszahagyott pilléreit és alsópadját fejtí 1929 óta. Szenét szintén legnagyobbbrészt az üveggyár használja fel.

A 10 q-s csilléket egy 3 km. hosszú ereszkén, illetve földalatti siklón át húzzák ki a Teréz-táró gócpontjának szintjére, ahonnan egy 2.8 km. hosszú végtelen kötélzállítóberendezés segítségével 3 alagúton át a zagyvai-rakodóra vontatják. A szállítás távolsága miatt ez sem tartozik az olcsó üzemek közé.

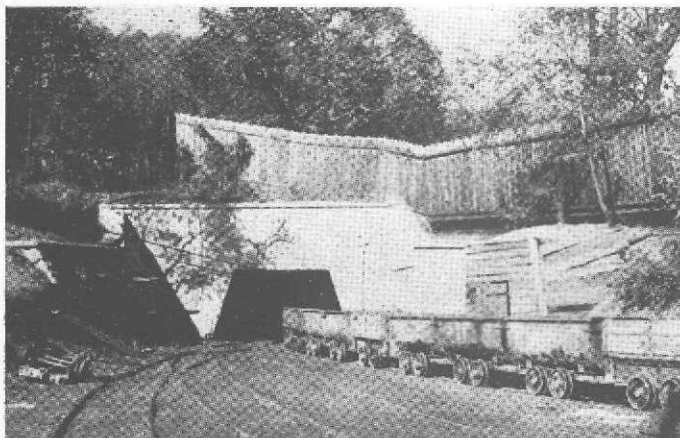
b) Lefejtett régi inászói bányák. + p56

Az inászói bányászat az inászói tektonikai árokban folyt, melyet keletről egy 200—250, nyugatról pedig egy 150—160 m. szintkülönbséget létesítő, ÉNy—DK-i csapásirányú vető dobott le a mélybe. Az árok produktív mezeje 5.9 km. hosszú és a salgótarjáni acélgyár Jónás-telepétől a kazári határban fekvő Aranyos pusztáig húzódik. Északi részén, a salgótarjáni oldalon volt a Rezső- és Királytaró telepítve, melynek szene — különösen a bazalthoz közel — csakugyan a tarjáni szenek királya volt, az inászói völgyben pedig a Mária-tárók, Lászlótárók, a Ferenc- és Zichy-aknák ontották a kitűnő minőségű, abszolút tiszta fekete gyémántokat. Tovább délkeletre a Lajostárók következtek, melyeknek szene már nem volt inászói minőségű.

A legrégibb inászói bánya az Ó-Máriataró volt, melyet a már említett Moosbrugger Jeromos bányavállalkozó és Wéber Alajos bányamérnök nyitottak meg 1848-ban. Miután azonban ezek rövidesen eltávoztak a medencéből, a bányászat egészen a 60-as évek végéig szünetelt, amikor is a Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. kezdte meg rendszeres műveléseit. A táró szájnyílása az inászói

p23
völgyben, a bányamező északi részében volt. Az egész szénmennyiséget nem tudták kiszedni, mert tüzet kaptak és a vágatok egy részét el kellett gátolni.

A szénpillért a Zagyva völgye felől is meg lehetett fogni tároszerűleg, azért

12. sz. kép. József-lejtakna.

Ó-Mária-táró
I.-n Mária
II.-n Mária

már 1871-ben a *II-ik sz. Máriatárót* telepítették az inászoí vasút + 300-as szintjéről. Ez a 400-ik méterben megütötte a szenet, melyben 800 m. hosszú alapközlét hajtottak ki zavartalanul. Egy 450 m. hosszú vetőkiigazítással megkapták a királytároi pillérrészt is és itt a telepben további 1100 m. hosszú közlét hajtottak ki. Az elővájás befejezte után megkezdtek a fejtést és 1884-ig 6 millió q-t fejtettek le a Máriatároból. A telepvastagság 2.00—2.20 m. volt.

A *Lászlótárók* az inászoí völgyben, Inászó bányateleptől délre, illetve délkeletre elterülő szenpillérek fejtették egészen a kibúvásig. A bánya 1880-tól 1901-ig volt üzemben és összesen 22 millió q szenet termelt.

A *Zichy-aknának* két szállító-, egy mű- és egy járóosztálya volt. 1880-ban kezdték mélyíteni és már egy évre rá szállított. A szállítást egy ikergőzgép végezte, mely 60 lóerős volt. Szellőztetésére egy 26 LE-s 1500 m³-es Guibál-ventilátor, vízemelésére pedig egy 48 LE-s, 1200 pl-es Rittinger rudazatos szivattyú szolgált. Megszűnt 1896-ban, termelése 21.3 millió q-t tett ki.

A *Ferenc-akna* művelési mezeje Kazár és Zagyya községek területére esett. Mélyítését 1888-ban kezdték és 1909-ben megszűnt, mely idő alatt 30.2 millió q szenet termelt. Egyes osztályainak szelvénye hasonló volt a Zichy-aknáéhoz, csak méreteiben volt valamivel nagyobb. Az aknaszállítást egy 100 lóerős fekvő ikergőzgép végezte, míg a földalatti szállításra a siklóktól a fő-aknáig lovakat használtak. Itt is egy Rittinger rudazatos szivattyú volt üzemben, mely 2000 liter vizet emelt percenként. Volt egy ugyancsak 2000 pl. teljesítményű, gőzhajtású compound duplex tartalék szivattyúja is, azonkívül kapott a 90-es években egy elektromos hajtású dugattyús szivattyút, mely a rudazatos szivattyúnak adta át a vizet. A szellőzést egy 1500 m³-es Clay-rendszerű gőzhajtású ventilátor látta el.

Az üzemi épületek, irodák, lakások világítására egy 50 lóerős gőzgéppel meghajtott váltoáramú dinamó volt felállítva.

Az aknából kijövő csilléket végnélküli kötélzállító berendezés segítségével engedték le a rendezővágány szintjére, mozgatásukat a vonókötélre erősített

szánok eszközölték.

Mindezen gépekhez szükséges gőzt 5 drb. kettős gőzterű, 140 m² fűtőfelületű kazán szolgáltatta.

Az akna tehát, mint látjuk az akkori viszonyok szerint teljesen modernül volt berendezve, termelése mindjárt az első években oly ro-

13. sz. kép. Ó-Lászlótáró.

hamarosan emelkedett, hogy külön beszálló-aknáról kellett gondoskodni. Ezt aztán egy lejtőszakna kihajtásával meg is oldották 1895-ben. Hossza 350 m. volt.

Az inászói bányatelep és üzemi épületek biztosítására benthagyott védőpillért a Ferenc-lejtőszaknával szedték ki az 1908—1912-es években. Mikor a művelésekkel a kolónia alá értek, az épületeket successive lebontották és a kikerült anyagot a vízvázlastói, teréztárói és forgácsi lakótelepek építésére felhasználták. Sok tisztviselő és munkás még ma is siratja e szép telepet, melyhez annyi sok eredményes munka, gondtalan nap és kedves emlék fűzte őket. Öreg bányászoknak ma is nedvesen csillag a szeme, ha Inásztót emlegetni hallják. De a vándorbányászatnak ez a sorsa: kultúrát és életet teremt ott, ahol azelőtt pusztaság volt és feladata befejeztével más vidékre költözik, ismét átadva működési helyét a pusztaságnak és enyészetnek.

A félig lebontott gépházak és a szülőföldjükről könnyes szemmel elköltöző bányászok látványának hangulatát találóan fejezik ki alábbi sorok, melyeket mint fiatal mérnök szerző írt.

Erdő övezte völgy ölén
nagy volt a zaj s a lárma.
Röpült a kas, tüzelt a fény,
csillékben száguldott a szén,
ontotta akna, tárna...

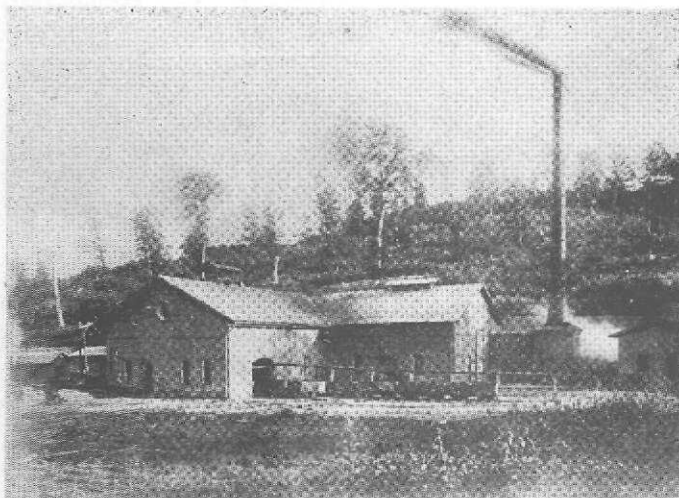
Most elfogyott. A csendet im
már semmi sem zavarja.
A csüngő aknakötelet,
a búsan álló gépeket
a rozsdá marja, marja.

S a bányász megy. Csak könnye hull
— hol küzdve élt — a rögre.
Magával viszi mindenét
családját, karját, de szívét,
azt itt hagyja örökre.

Ferenc - lejtőszakna cca. 4.5 millió q szenet termelt, az utolsó csillét e sorok írója hozta ki.

A lajostárói bányamező.

Inásztót és Lajostárót egy 100 m-es mellékvető választotta el egymástól. A bányamező feltárása 4 táró és 2 lejtakna segítségével történt. A szén

14. sz. kép. Ferenc-akna.

itt már nem volt inászói minőségű, az alsópad átszótt, palás strukturájú, de a telep 2 m vastag volt, s felsőpadja kifogástalan szén adott.

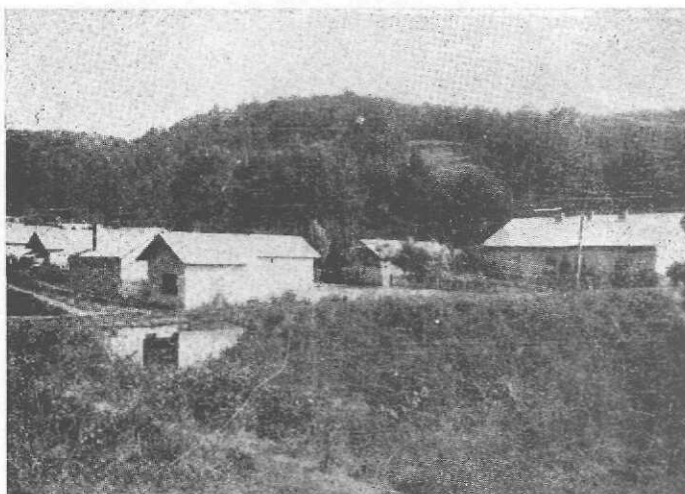
Az első tárot 1889-ben kezdték hajtani és már 1890-ben termelt. A következő évben a 2-ik, majd a 3-ik és 4-ik lett kihajtva. Ezek közül a 2-ik táro ereszkében folytatódott, ahol szállító, szellőző, és vízemelő gépekről kellett gondoskodni. Itt jutottak arra az egészen szokatlan gondolatra, hogy a kazán-telepet a bányában helyezték el, amit kifogástalanul megoldottak. Az égési termékeket egy 100 m. mély légaknán át vezették ki a napra.

A mező mélyebb pilléreit lejtaknákkal tárták fel. Így létesültek a Lajos-lejtaknák. Az I. sz. 140 m. hosszú, 260 mm. esésű, a II. sz. pedig 500 m. hosszú, de csak 55 mm. esésű volt. Az üzemi gépeket gőzzel hajtották, de voltak elektromos hajtású gépek is, melyeknek áramát a gépházban felállított kis erőmű szolgáltatta.

Az inászó és székvölgyi bányák, mikor bőven volt még szén, nem szedték ki maradéktalanul az elvetett kisebb pilléreket. A nagyobb költséggel járó meddőmunkákat mellőzték, így helyel-közzel kisebb-nagyobb szénmennyiségek maradtak vissza, melyeket aztán a háború után, 1919-ben kezdtek felkutatni és kinyitogatni. Így születtek meg és dolgoztak hosszabb-rövidebb ideig az alább megnevezett kis bányácskák:

p. 54	a Nándortárho	1919—1923	az V. sz. Lajostárho	1923—1926
	a Margittárho	1919—1923	a III. sz. Lajos lejtakna	1923—1926
	a Kakastárho	1921—1924	a IV. sz. Lajos lejtakna	1924—1929
	a Rezsőtárho	1922—1924	a Csengő lejtakna	1926—1928
	a Szöllőverő ereszke	1925—1925	a Kerekbükk ereszke	1927—1929
	a Kerekbükk-tárho	1923—1926	az Aranyosi lejtakna	1929—1929
			az Annatárho	1929—1929

s mindezen kis „bicsakbányákból” az 1929-ik év végéig 6.5 millió q szén kapartak ki.

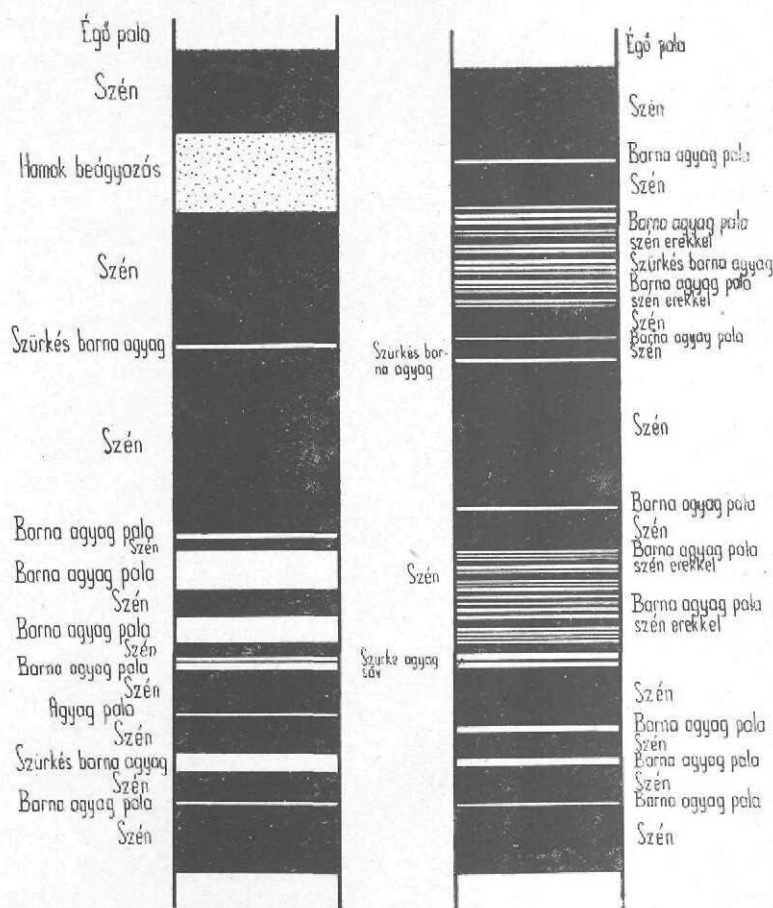

15. sz. kép. A lajostárhoi munkáslakótelep.

A gusztávtárhoi bányamező bányái is az inászói kerülethez tartoztak, bár szene nem volt már inászói minőségű és már a medves—szilvaskői horsztban, az előbbiektől néhány száz méterrel magasabban, Zagyvaróna, Bárna, Vecseklő és Tajti községek határában feküdt.

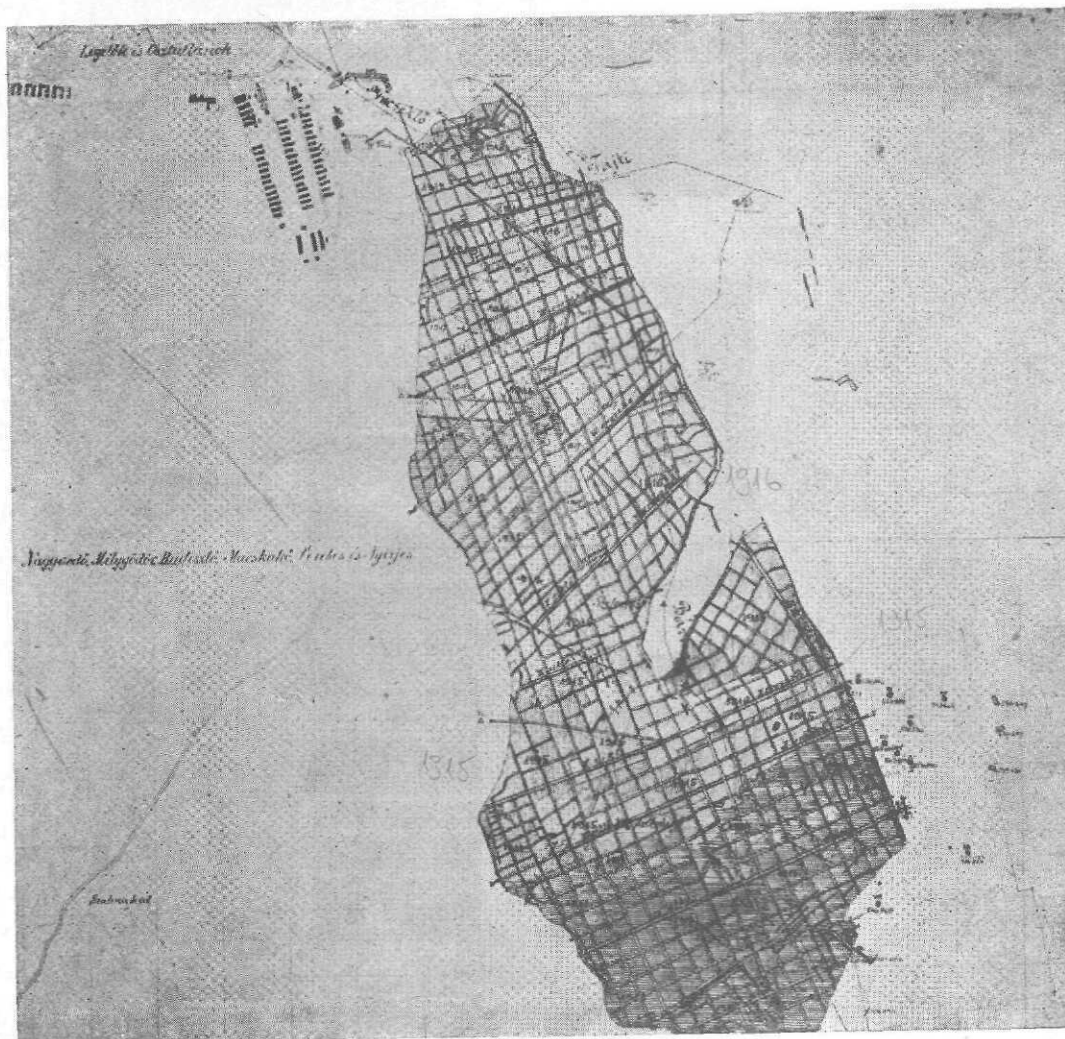
A medvesi részt

Ebben a bérceben a főtelep 4.00—4.40 m. vastag volt. Szelvényét az alábbi rajz tünteti föl.

Csak a 2.2 m. vastag felsőpadot fejtették. Az alkalmazott fejtésmód a pillérfejtés volt. A mezőt 30—30 m. közökben osztókkal és feltörésekkel sakk-táblaszerű pillérekre osztották és ezeket a legtávolabbi ponttól hazafelé lefejtették, az üreget az ácsolatok kirablásával beomlasztották. Az egész részben jóformán alig volt vető, a régi térképeken zsinóregyenesen futnak le a vágatok. A szállítást egy 4 km. hosszú, 1891-ben épült sodronykötélpálya bonyolította le, mely irányban meg volt törve, a törésponton volt fölállítva a 30 lóerős gőzgép, melyet 3 drb. 32 m.² fűtőfelületű lángcsöves kazán táplált. Vízválasztón a kasokat a függesztékről levették és kettesével állványos csillékre helyezték.

Később automatikusan kibuktatták és 10 q-s csillékben gözmozdonyok segítségével a zagyvai-rakodóra vontatták.

4. sz. térkép. Gusztávtáró, 1903. (Oláh Miklós).

Silványi kő-pal
1312-1918

c) A lefejtett régi salgótarjáni bányák.

E bányák mezeje a somlyói és baglyas—alsópálfalvai bércek között, a salgótarjáni tektonikai árokban feküdt. Ebben a mezőben a Józseftáró, a Józsefakna, a Károlyakna, az Ó- és Emmaakna, az Újakna, a Forgácsakna, Jakabtáró és a gyurtyánosi lejtőszaknak fejtettek.

A legrégebb bányákban, az Ó- és Emmaaknában, a József- és Jakab-

tárókban stb. még nem alakult ki rendszeres fejtésmód, a vágatokat sűrűn egymás mellett hajtották, közből szénpilléreket hagytak vissza, hogy a fenn-tartást csökkentsék és a bányafát könnyebben kirabolhassák. A későbbben telepített aknában azonban már rendszeres omlasztó pillérfejtéssel dolgoztak.

Az Ó-akna, vagy 1. sz. akna a medence legrégibb üzei közé tartozott, berendezése primitív volt, lőjárgánnyal emelték ki termelvényeiket. Később Emma-akna név alatt szerepel, ez már jobban fel volt szerelve. Művelésének a vetők szűk határt szabtak. Az akna már 1859-ben létezett, de csak 1866-tól vannak adataink a rendszeres termelésről, mely 1874-ig 2.8 millió q-t tett ki.

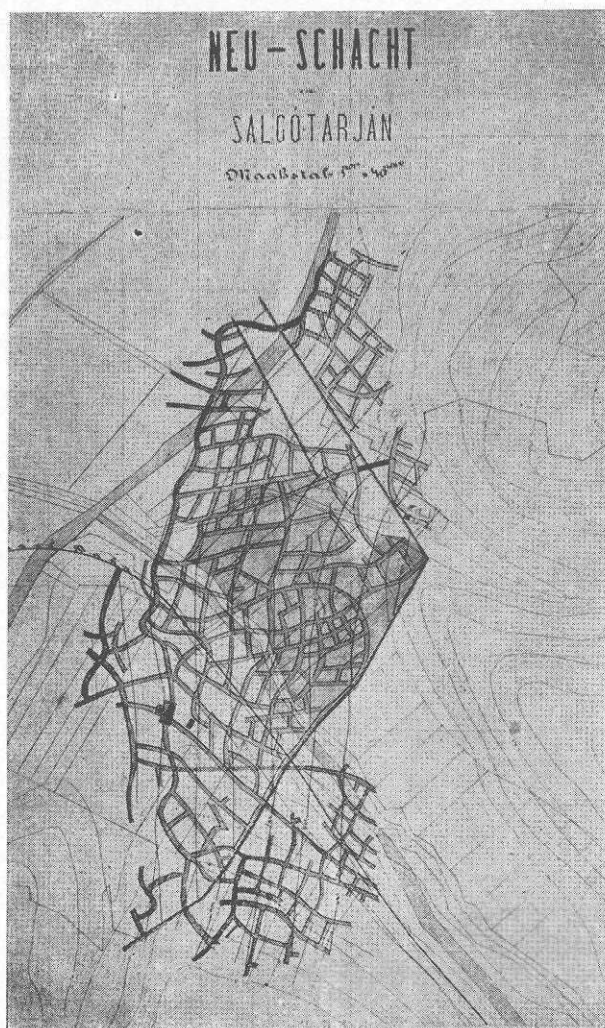
A 2-ik számú akna (ma is Zweierkánnak hívják az öreg bányászok) idősorrendben az előbbit követte, tőle cca. 300 m-nyire keletre volt telepítve egy felvetett pillér-részben. Szállítóberendezése lőjárgányos volt. Szenét tengelyen fuvarozták Pestre és Poroszlóra. Ácsolására nem nagy gondot fordítottak, méretezett szabványbányafa akkori-ban még nem volt, közönséges hasábfával ácsoltak, amint azt az erdőben éppen találták. A telepnek csak a legtisztább felsőpadját szedték ki, azt is csak a vágatok mentén, úgy-hogy elég tekintélyes mennyiségű szén maradt bent, melyre aztán 1929—1930-ban a mai Forgács-akna lett telepítve.

Az Újakna. Fejtési mezeje teljes egészében Salgótarján község területére esett. 1869—1882-ig volt üzemben, ezalatt 6 millió q szenet termelt. Összmélysége csak 40 m. volt. A szállítást gőzgép végezte, melynek még fafogaskerekei voltak. A víztelenítést egy rudazatos szivattyú látta el, míg a bányában egy dugattyús szivattyú működött. A szellőzést légaknákkal oldották meg, tekintettel a kis mélységre. Össze volt lyukasztva Emma-aknával is, mely

5. sz. térkép. Emma-akna térképe 1863-ban.
(Zemlinsky-Reutertől).

szintén légaknául szolgált. Ha légpangás volt, kokszkosarakat akasztottak az aknába s azokban tüzeltek.

6. sz. térkép. Újakna bányatérképe 1871-ből.
(Zemlinszky-Reutter).

a határvető mentén fennakadt kis produktív rész volt, mely tulajdonképpen a somlyói bércebe tartozik. A legkönnyebben volt hozzáférhető, így leghamarabb kezdték. Összesen 4 kisebb-nagyobb táró volt, melyek külszíni siklón át szállították le a szenet a József-rakodó szintjére. Össztermelésük 3.2 millió q volt.

A József-akna 96 m. mély volt, 1879-ben kezdték mélyíteni, de a fejtés csak 1882-ben indult meg és 1895-ben befejezték, tehát 13 évig volt üzemben, mely idő alatt 16 millió q-t termelt. Életében emlékezetes az 1888-iki vízbetörés,

A telepnek csak felsőpadját szedték és csak a szállítóvágatokban utánvételezték az alsópadot, hogy a csille részére a szükséges ürszelvényt megkapják. Az ácsolásból nem csináltak nagy problémát, inkább szénpilléreket hagytak vissza az ácsolat pótlására. Rakodója a mai forgácsutcai állami elemi népiskola helyén állott, ahová egyszerre 4—5 vasúti kocsit tudtak betolni a mozdonyok.

A Jakabtárók a mai nagyállomással szembeni domboldalon voltak kihajtva, közülük kettő a salgótarjáni, egy pedig a baglyasi völgybe torkollott. Művelésüket az 1850-es években kezdték és 1870-ben már kimerülőfélben voltak. Termelésüket eleinte tengelyen fuvarozták Pestre és a Tisza vidékére, később, mikor a vasút kiépült, az állomással szemben épített kis rakodón vagonba döntötték.

A Józseftárók mezeje

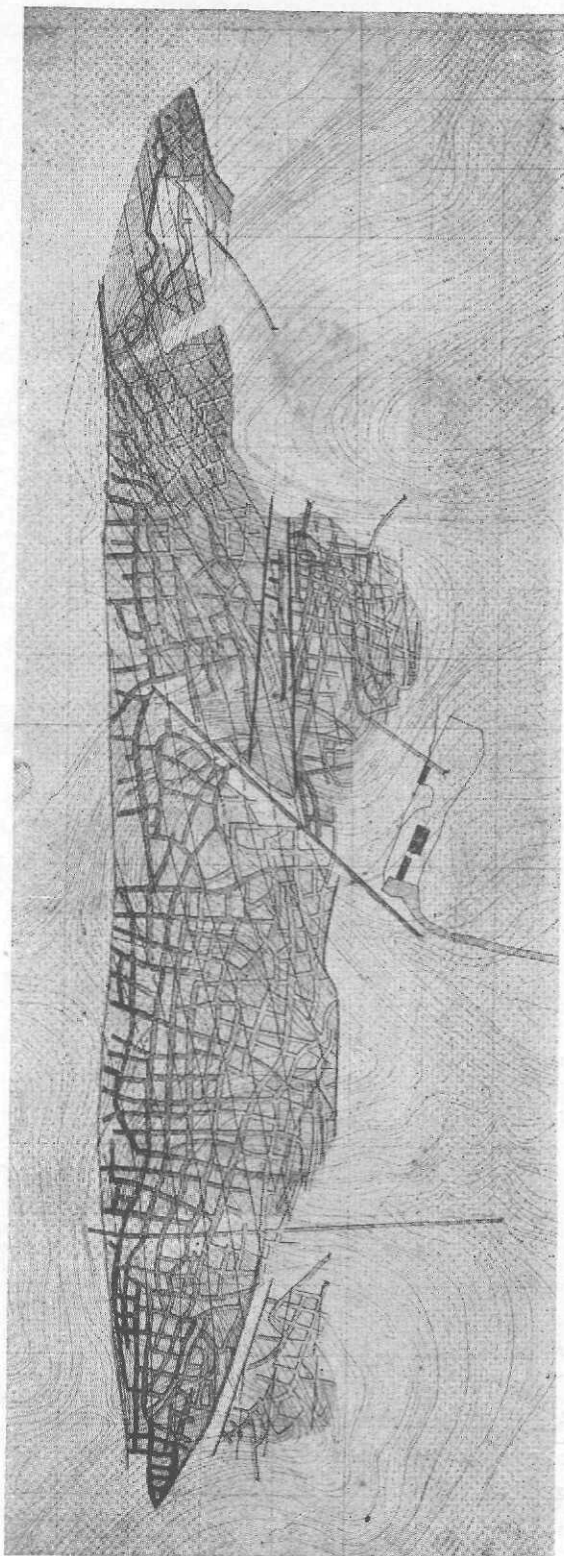
mely az Újakna régi üregeiből tört be. Egyik siklóján 20 ember bennrekedt, kiket egy fúrólyukon keresztül tápláltak és akiket aztán Gerber Frigyes saját élete kockáztatásával mentett ki.

A szenet József-rakodóra egy 780 m. hosszú alagúton át lovakkal szállí-

7. sz. térkép. Jakabtáró térképe 1863-ból. (Zemlinszky-Reutter).

tották, majd az elektromos áramnak a bányászatba való bevezetése után villamos mozdonyszállításra tértek át. A rakodó a budapest—losonci vasútvonal végpontján épült, eleinte kézirakodásra volt berendezve, később elektrifikálták és körbuktatóval, válogatószalagokkal stb. felszerelték. Az egész berendezést 1925-ben Ilonabányára vitték át, ahol ma is dolgozik.

8. sz. térkép. József-táró térképe.

A Károly-aknát 1889-ben mélyítették 200 m. mélységre 2 aknarakodóval. Megszűnt 1914-ben. Össztermelése 29.3 millió q. A telepvastagság 1.20—1.50 m. között váltakozott. Szene kitűnő minőségű, nagykalóriájú, darabosra és kockára jól tartó szénfeleség volt. A szállító-, vízemelő- és szellőzőgépeket gőzzel hajtották, melyet 6 drb. kettős gőzterű kazán szolgáltatott. A rakodó, a gépház és az üzemi épületek világítási áramát egy váltóáramú 30 lóerős dinamó szolgáltatatta. A külszínre emelt csilléket egy 400 m. hosszú láncpálya vontatta József-aknáig, ahonnan aztán a már említett alagúton át lovakkal továbbították a rakodóra.

Forgács-akna. Az Ó-, Új- és Emma-aknák mezeje folytatódott Kazár felé harántvetőkkel megszakítva. E mező képezte Forgács-akna művelési területét. Nevét a vállalat első elnökétől, gróf Forgách Antaltól kapta. Mélysége 80 m. volt. 1880-ban mélyítették és 1883-ban kezdett termelni. Üzemben volt 1907-ig, mely idő alatt 18 millió q-t termelt. Az általa lefejtett terület szénjogát 1861-ben Jankovits Miklós kazári földbirtokostól, 1869-ben a kazári volt úrbéresektől és 1900-ban Baranyai Gáspárné és érdektársaitól szerezte meg a vállalat, illetve a Szent István bányatársulat. A telepvastagság 1.00—1.20 m., az alsópaddal együtt 2.00 m. volt. Helyenkint az alsópadd

is annyira tiszta volt, hogy azt is lefejtették. A nagykiterjedésű bányában omlasztásos pillérfejtéssel dolgoztak. Települése nyugodt volt, a siklók hossza Kazár felé a 600—800 m-t is elérte.

A földalatti gépek gőzzel voltak hajtva, melyet 5 drb. kazán szolgáltatott. A siklóktól az aknáig lovak vontatták a csilléket, az aknától a rakodóig egy 400 m. hosszú láncszállító-berendezés továbbította őket, míg a meddőt kötél-szállítással juttatták a palahányóra.

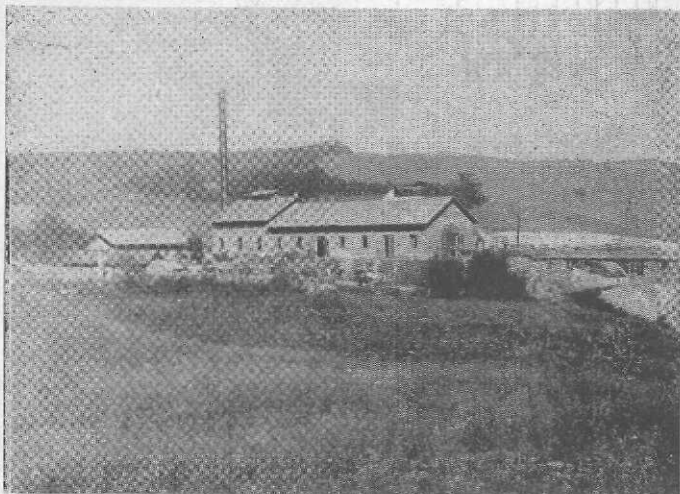
A rakodó a régi Emma-akna helyén állott, a hozzávezető vágányt még 1871-ben építették ki az Emma-akna részére, mely a mai Vas- és Fémöntő-gyár (Hirsch-gyár) mellől ágazott ki a MÁV-vonalból.

Geológiaiilag az inászói bányászathoz tartoznának a királytárai és rezsőtárai művelések. Miután azonban szájnyílásuk a tarjáni oldalon volt, azért e helyen tárgyaljuk.

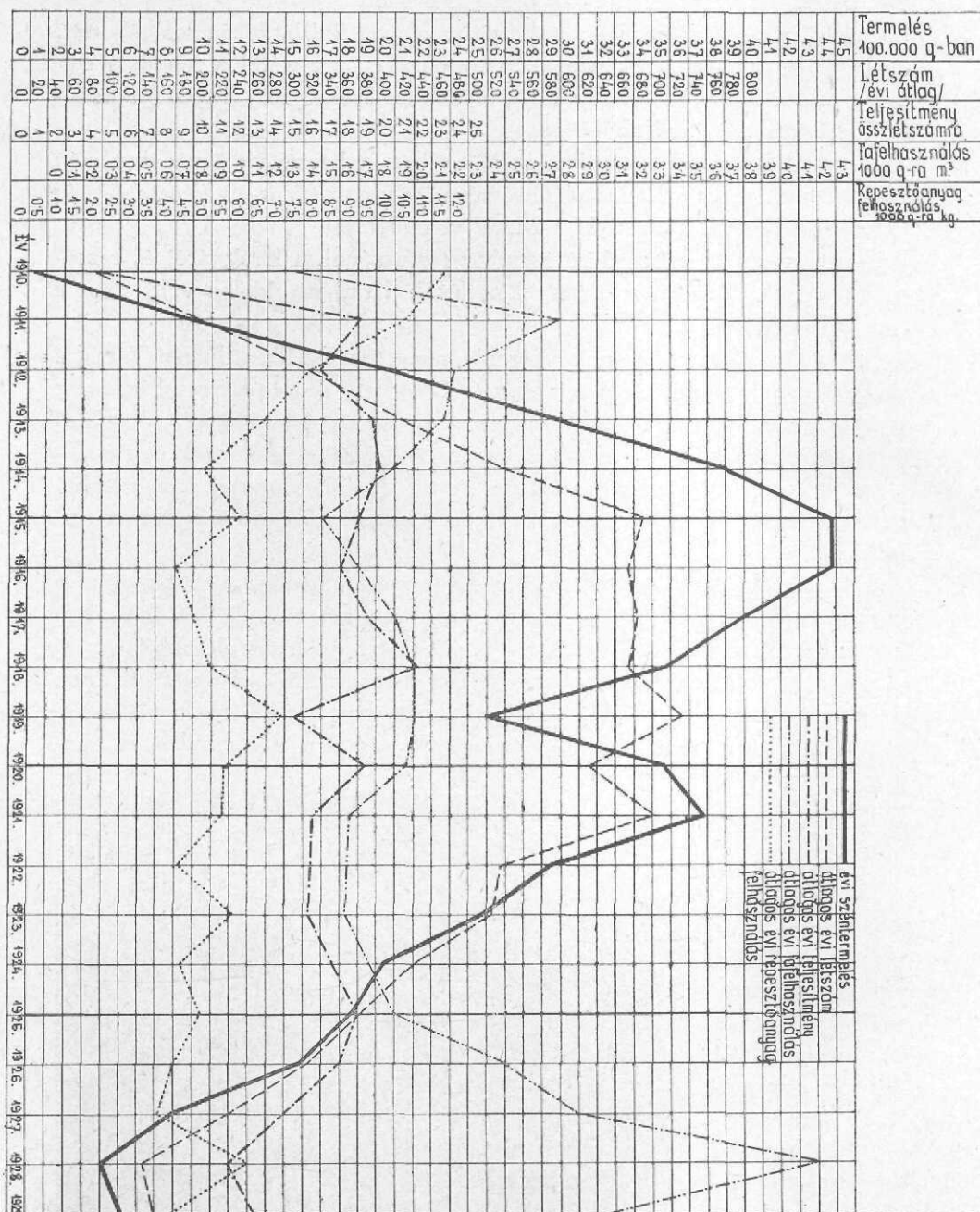
Időrendben a Rezsőtáró volt a régebbi, melyet még a Szent István Társulat alatt Zemlinszky bányagazgató telepített 1864-ben, de rendszeres bányászat csak 5 évre rá, 1869-ben indult meg. A táró hossza cca. 1200 m. volt, ebből 500 m. meddőben haladt. Később az inászói völgyből is indítottak egy ellen-vágatot, melynek célja az volt, hogy a Mária- és Ólászlótárók szenét is bekapcsolják, de a lyukasztás rosszul sikerült. Összesen 3.7 millió q szenet termeltek belőle.

A Királytáró 1879-ben lett telepítve a Rezsőtáró pótlására. Szájnyílása a zagyvarakodótól 1.1 km.-re, az inászói vasút szintjén volt. A 940-ik m.-ben szénre ért, innen fedűben hajtották tovább, hogy a fenntartást olcsóbbá tegyék.

Mikor a táró szintje fölötti szénvagyon már kimerülőben volt, 1895-ben egy 160 m. hosszú ereszkét kezdtek hajtani, hogy ezen át szállítsák ki a Ferenc-aknából elővált teleprész szenét. A szállítást végtelen kötél-szállításra rendezték be, a vitlát egy 20 LE-s egyenáramú motor hajtotta, melynek áramát a külszínen felállított dinamó szolgáltatta. A csilléket a rakodóig gőzmozdonyok továbbították. Összesen 15 millió q szenet termelt. Telepvastagsága 1.6—2.2 m. volt. Szene kitűnő minőségű volt, a Pécskő krátere közelében meg volt nemesítve.

16. sz. kép. Károlyakna.

14. sz. rajz. Teréztárók üzemi adatainak grafikus ábrázolása.

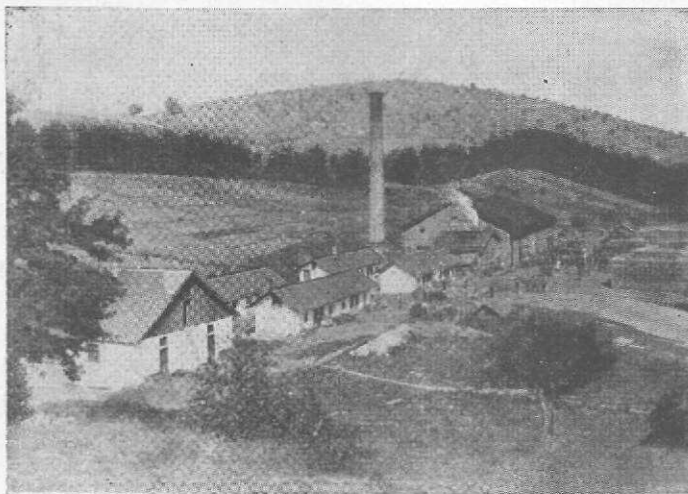
A Teréztárók.

Szenük a somlyói bércben feküdt, melyet a bazalttakaró védett meg az eróziótól. A Hoffmann-féle geológiai térkép, mely még 1905-ben készült, fekünek tüntette fel talán annak a néhány fúróluknak alapján, melyet a forgácsaknai északnyugati határvetőn túl Somlyó felé mé-

lyítették le s mely alig 100 m.-nyire volt a magasabban fekvő produktívumtól.

1909-ben Kovács István bányamérnök figyelmét arra hívta fel egy Pircz nevű bányamester, hogy a somlyó-hegyen vadászat közben „kanavászt” talált, mely tudvalevőleg a 3-ik telep közvetlen fedője. Ugyanebben az időben tanulmányuton jártak a medencében a selmeci bányamérnökhallgatók Böckh Hugó professzor vezetésével, aki a kérdéses hely megtekintése után azt valóban fedőnek ismerte fel és ajánlotta Kovács bányamérnöknek, hogy az általa megjelölt 3 helyen mélyítsen le fúrólukat. Kovács István a kijelölt helyeken lefúratott és mindhárom lyukkal harántolta alig 30—40 m. mélységben a 2 m. vastag szenet, mely minőségre közel állt az inászói telepekhez. Még további 50 fúróluk eredménye igazolta, hogy tekintélyes szénmennyiség felfedezéséről van szó. Ennek alapján Korompay Lajos bányamérnök, a mérnökség akkori vezetője kidolgozta a feltárási, leművelési és szállítási terveket.

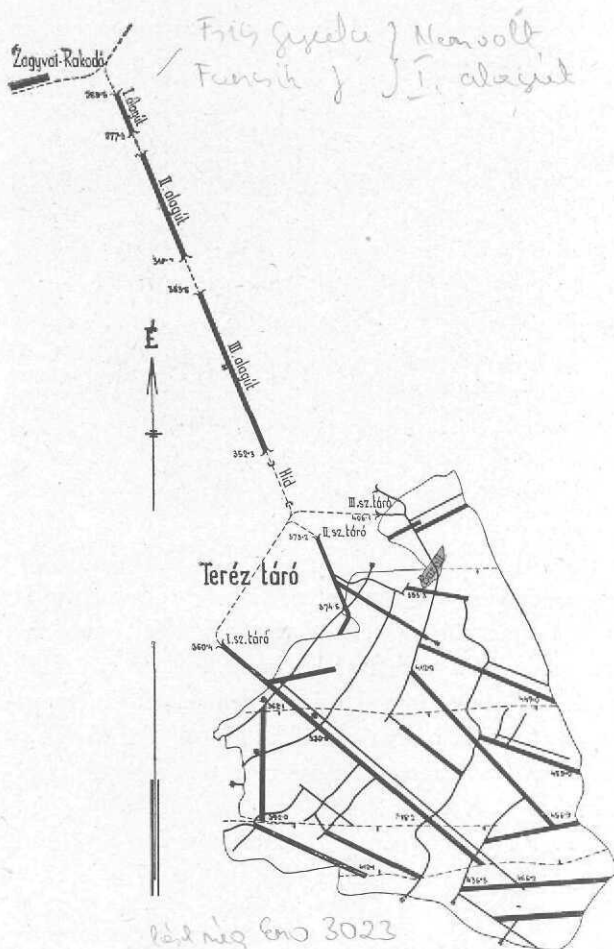
A területet sikerült 3 táróval teljes egészében a legmélyebb ponton megfogni és siklókkal lefejtteni.

17. sz. kép. Forgács-akna gépháza.

18. sz. kép. A Királytáró bejárata.

9. sz. térkép. Teréztáró térképe.

A külszállítást végte-
len kötélzállító berendezés
végezte. A csilléket az ú. n.
gócponton gyűjtötték és
kapcsolták az alagúti, 2 km.
hosszú kötélpályára, mely
a zagyvai rakodó szintjére
vontatta, ahonnan aztán
gőzmozdonyokkal továbbí-
tották az osztályozóra. Úgy
a szintes, mint pedig az
alagúti pályát egy-egy
Heckel-féle villamos haj-
tású vitlával szerelték fel,
az alagút és gócpont közötti
mély völgyet egy 33 m. ma-
gas 200 m. hosszú, 5 íves
vasbetonhíddal hidalták át.

A termelés nagy len-
dülettel megindult és állan-
dóan emelkedett. A maxi-
mum napi 250 vagon volt.
Alakulását a mellékelt gra-
fikon tünteti fel.

1929-ben megszűnt ez
az ideálisan szép, olcsó és
könnyű üzem. Összesen 50
millió q-t termelt.

A Gyurtyánosi-lejtősaknák. A József- és Károly-aknai bányamező északi
részében a főtelepet egy homokos beágyazás — mint azt a geológiai részben
már említettük — 2 padra osztotta, mely egy bizonyos kelet-nyugati vonaltól,
a „homokvonaltól” északra mindinkább vastagodott és helyenkint a 18—20 m.-t
is elérte. Így az alsópad e részeken érintetlenül bentmaradt s erre lett telepítve
1911-ben a gyurtyánosi bányászat.

A lejtősakna 422 m. hosszú volt, itt érte el a telepet, melyben egy 300 m.
hosszú alapközlét és 540 m. hosszú ereszkét hajtottak. Víztelenítésére a mi
viszonyaink között már nagyteljesítményűnek mondható 4 drb. szivattyút sze-
reltek fel, még pedig 2 drb. 1000 és 2 drb. 2000 percliter teljesítményűt, tekin-
tettel arra, hogy a felül lefejtett károlyaknai bányauregeket is kellett a lejtős-
aknának víztelenítenie. Azonkívül még egy csomó kisteljesítményű szivattyúja
is volt a parciális vízemelés végzésére.

A szállítást egy kettős Heckel-féle vitla végezte, mely egyúttal a külszíni

szállítást is lebonyolította lamellás frikciós kapcsoló segítségével. — A lejtakna termelése 8.6 millió q volt.

A II. sz. *gyurtyánosi lejtőszakna* jelentéktelen kis üzem volt, mellyel egy elvetett kis pillérrészt fejtettek le, miután itt a szénjogot csak később sikerült megszerezni. Kis mennyiségről lévén szó, vasutat nem építettek, hanem tenge-lyen fuvarozták a szenet a gyurtyánosi külszállítási vágányig. Mindössze 116.000 q-t termeltek ki e bányából.

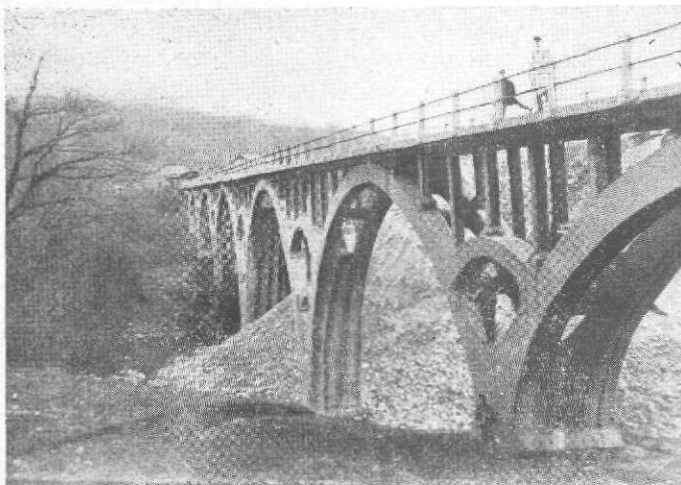
A zagyvai kerület inászói és salgótarjáni bányáit azért tárgyaltam részle-tesebben, mert innen indult ki és virágzott fel nógrádi bányászatunk. Az olcsó, kitűnő minőségű szén képezte alapját a vállalat pénzügyi megalapozottságának, de egyúttal a kiegyezés után rohamosan meginduló hazai ipar olcsó üzem-anyaggal való ellátásának is. Valódi kincs volt ez a szén és joggal mondhatta már 1880-ban Ruttkay Sándor az inászói kedves, szép telepen tartott egyik felolvasásában: „Ki hitte volna, hogy ezen rengeteg erdőség és terméketlen kopár hegyek alatt annyi töméntelen kincs van elrejtve és hogy a század tomboló, sistergő vasszörnyetegei számára itt terem a takarmány.” Ez a „takar-mány” sajnos, már régen elfogyott és nem csodálkozhatunk, ha az inászói és salgótarjáni telepek lefejtésekor az egyik vállalat igazgatója azt mondotta, hogy Salgótarján egy kifacsart citromhoz hasonlít, melyből már többet ki-facsarni nem lehet. Bizony már 40 év előtt is gyakran elhangzott a Kasszandra-jóslat, hogy a tarjáni bányák rövidesen kimerülnek és Salgótarján visszasüllyed eredeti jelentéktelenségébe, melyből a bányászat emelte ki. Persze azt senki sem sejtthette, hogy még 1942-ben is 18 millió métermázsát lehet egyetlen esztendő alatt „kifacsarni” ebből a citromból.

2. A pálfalvai kerület.

a) Az üzemben lévő bányák.

Ugy a régi, mint a most üzemben lévő bányák részint a baglyas-alsópálfalvai bércben, részben az etesi tektonikai árokban feküdtek. Csak az újabban megnyitott ságújfalu-si, kőkúti, kishartyáni és nyárjasvölgyi bányák szénmezeje esik a kishartyáni bérc területére.

Működésük szín-helye Pálfalva, Etes,

19. sz. kép. Somlyói vasbetonhíd.

Ságújfalu, Kishartyán, Sóshartyán, Kisterenye, Vizslás, Baglyasalja, Karancsalja stb. községek területére esett.

Ha már az inászói bányáknál is rámutattam a vándorbányászat jellegzetes-
ségére, mely sohasem tud egy hosszabb életű, nagykoncepciójú centrális üzemre
berendezkedni, akkor annál inkább kell ezt a körülményt Pálfalván hang-
súlyozni, mely a vándorbányászat klasszikus hazája. Mindig új aknákat kell
nyitni, hogy a termelés folytonosságát a sokszor csak 35—40 cm. vastag
telepekből biztosíthassák.

E változó vastagságú telep a III-ik telep, ezt fejtik az egész kerületben.
Ahol vékonyabb, mint Etesen, ott tiszta és fűtőértéke nagy. A vastagabb
telepeket rendszerint 2 palabeágyszás 3 padra osztja: alsó-, rés- és felső-padra.
A felsőpad tisztább, de az alsó meddővel el van rondítva. A közbetelepült rész
Etesen homokból áll és itt már megfigyelhető a „homokvonal”.

A pálfalvai szén fűtőértéke 3400—4500 kalória között váltakozott, az etesi
az 5000 kalóriát is elérte, ez volt az inászói Ferenc-aknai és salgótarjáni Károly-
aknai szén mellett a medence legjobb szénfelesége. Ennél is jobbak a csákány-
házi szenek, melyek különösen a bazalterupciókhoz közeli részeken meg voltak
nemesítve és fűtőértékük a 6000 kalóriát is elérte.

A bányászat e vidéken a salgótarjánival egyidőben, a 60-as években indult
meg. A szénjogot Pálfalván és Andrásfalván a Szent István Kőszénbánya r. t.
szerezte meg Kun Antaltól és birtoktársaitól. A gróf Forgách Antal és a telkes-
gazdák etesi birtokai alatt levő szén kutatási és kiaknázási jogát 1885-ben
Pulszky Ágoston és Hoffmann Jakab vették meg és megalakították az Etesi
Kőszénbánya r. t.-ot. Ezekről 1888-ban a Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. vette
meg. A vizslási szénjogot 1894-ben, a báró Solymosy birtokteste alattit 1896-
ban, a karancssági, ságújfalusi Prónay-félét 1928-ban szerezte meg a vállalat,
míg az Északmagyarországi Kőszénbánya r. t. által régebben megszerzett szén-
jogok a fúzió alkalmával, 1925-ben automatikusan mentek át a társulat
birtokába.

Ságújfalu I. A báró Prónay-féle birtok páli-dülőjében 1930-ban kezdte
meg Pálfalva a feltárási munkálatokat egy táró és egy lejtőszakna kihajtásával.
A táró az amáliaknai II. szint 2-ik siklójának folytatását képező pillért művelte
le kedvező viszonyok között. Az I. sz. lejtakna pedig az etesi mélyművelés 6-ik
siklójának — 70-es szintjéről a kibúvásig terjedő szénpillért fejtette. Úgy a
táró, mint a lejtakna 60 m. meddő után szénbe ért, a táró a rövid légaknán
kívül más meddőt nem is végzett. A lejtakna is 1200 m. hosszban szénben
haladt, de aztán hosszú meddő keresztvágatot és ereszkét kellett kihajtani,
hogy a legmélyebb szintre lejussanak. Szállítását egy 8000 kg.-os Ohnesorge
feszültség-kiegyenlítővel ellátott Bahmert-vitla végezte.

A fejtési mód csapásmenti, széleshomlokú haladó pászta fejtés volt villa-

mos meghajtású rázócsúzdák-
kal, melyeket itt alkalmaztak
először jó eredménnyel a pál-
falvai kerületben, amellyel 30
százalékos többleteljesítményt
értek el.

A lejtakna szénvagyona
cca. 3.5 millió q-t tett ki. A
bányát 1.3 km.-es vasúttal és
1 km. hosszú két részből álló
alagúttal kötötték össze az
Amália-aknai villamosvasút-
tal.

Ságújfalu II. E bányák
az etesi lejtősakna szénmeze-
jének nyugati pillérét fejtik
1 táróval és 2 lejtősaknával.
A telepvastagság 35—50 cm.
A tárot 1937-ben, a lejtaknát
1937—1939-ben nyitották meg.
A II-ik lejtaknában 5 ereszke
és 8 sikló van. A beépített
gépek, vitlák, szivattyúk, rázó-
csúzdák stb. összesen 800 ló-
erőt igényelnek.

A ságújfalusi bányák
napi termelése 50—60 vagon.

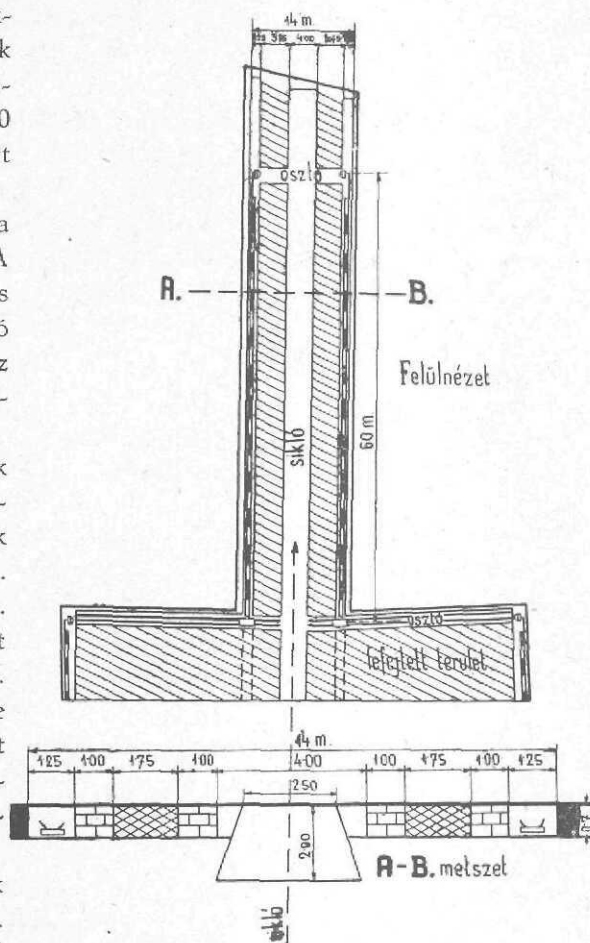
Mikor a II. sz. bányával
elérték a homokvonalat, kelle-
mes meglepetés érte az üzemet, amennyiben nyugat felé az eddigi 20—30 cm-es
telep 80 cm.-re kivastagodott, ami reményt ad arra, hogy a homokvonalon túl
is műrevaló lesz a telep.

A III. sz. lejtakna pillérének súlypontjában egy 145 m. mély beszálló-
aknát mélyítettek le, hogy a beszállást megkönnyítsék és a munkahatályt növel-
jék. Az aknán gépházat, irodát építettek.

A fejtésmód itt is az omlasztó frontfejtés, mi jól beválik.

A bányának 2 lejtősaknája, 5 ereszkéje, 7 siklója van 4 km. összhossz-
ban. Termelése a bánya kezdete óta 9 millió q.

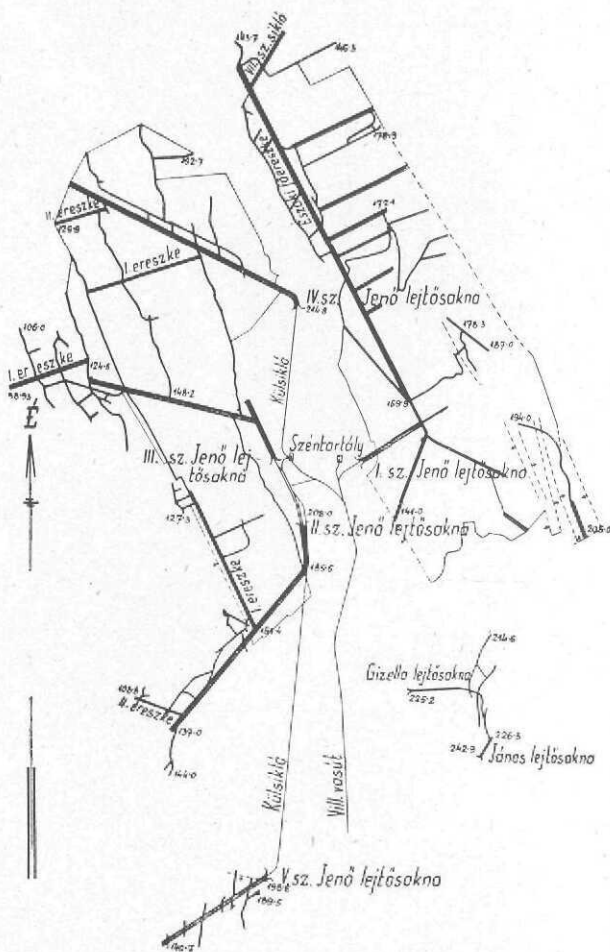
A kislejtősakna mélyítését 1940-ben kezdték és 1941-ben már termelt.
Megnyitását a folyton fokozódó szénszükséglet tette lehetővé. Sajnos ugyan-
olyan nehézségekkel küzd, mint a nyárjászölgyi lejtősakna, melyet 1941-ben
beszüntettek. Szene valamivel jobb, de a zavart település, vízdús kőzet sok

15. sz. rajz. Frontfejtés Ságújfaluban a mezőbe.

meddõmunkát és drága fenntartást igényel. A magasabb pillérek lemûvelése után valószínűleg ugyanarra a sorsra jut, mint az imént említett nyárjasvölgyi bánya.

Lejtõsaknája 500 m. hosszú. Gépi berendezése 6 drb. vitla, 4 szivattyú, 4 szellõztetõ, lóerõszükséglete 174 LE.

10. sz. térkép. Jenõ-akna térképe.

A kõkúti lejtõsakna 1941. óta termel. Jellemzői ugyanazok, mint a kisfaludié, de szénpillére nyugodtabb, ezért frontfejtésre alkalmas pillérei vannak. A bánya nagy munkáshiánnyal küzd, ennek leküzdése a legfőbb problémája. Szene erősen palás, ezért minõségi termelést tõle várni nem lehet.

Gépi berendezése 8 drb. vitla, 6 szivattyú, 4 szellõztetõ és 5 csúzdamotor 300 összlóerõvel. Termelése az elmúlt üzemévben 400.000 q-t tett ki.

A Jenõakna 1939-ben a baglyasi kerület megszüntetésekor kerültek a pálfalvai bányagondnokság hatáskörébe. A mûszaki vezérigazgatóság újból vizsgálat alá vette e régebben beszüntetett bányák szenét és ekkor megállapítást nyert, hogy bizonyos előnyei vannak, így hamuja nem sül össze, hosszú lánggal ég, az államvasu-

tak előszeretettel vásárolják. Ezért újból üzembehelyezték és napi termelését először 20, majd később új lejtakna nyitásával 80—90 vagonra felfokozták. Ezt a csúcsteljesítményt összesen 5 lejtõsaknával érték el, de tovább fokozni nem lehetett a termelést, mert a bányák elérték a vékony szénteleprészeket, melyek már a régebbi fúrásokból is ismeretesek voltak. Leghamarább az I. sz. lejtakna merült ki, melynek termelése 40—50 vagon helyett visszaesett 4—5 vagonra, úgyhogy az üzemét beszüntették. Hasonlóan reménytelen a helyzet a II., III. és IV. sz. aknában. Ezek addig lesznek nyitva, míg az V. számú

akna az ottani vastagabb szénben ki nem fejlődik. A karancseszi határban ezenfelül a bődöskúti pillérben gazdaságos bányászat nem folytatható.

Jenőaknán centrálisnak mondható üzem fejlődött ki.

Mind az 5 akna egy közös gócpontra szállította le a szénét, ahol egy kisebb és egy nagyobb bunkerben tárolták, majd ezekből Talbot-kocsikban szállították a pálfalvai rakodóra. A nyugati rész 4 bányájának 3 szállítógépe közös gépházban nyert elhelyezést, melyeket egy gépész kezel. Közös palahányója, adminisztrációja, műhelye, fatere van, így a központosítás előnyeit kedvezően ki tudja használni. Sajnos, a már említett telepelvékonyodás miatt nem lesz hosszú életű.

Az 5 bányában 18 vitla, 14 szivattyú, 4 szellőző és 15 csúzdagép működik 760 összlóerőszámmal.

A karancsaljai lejtőszakna. 1940-ben a villamosközpont és a salgótarjáni üvegyár szénszükségletének biztosítására elhatározottat a fenti akna újrainyítása is. Itt a kettévált III. telep alsó padja került művelés alá, mely azelőtt nem lázott műrevalónak. A kirabolt és részben betömedékelt lejtős- és légakna újrainyítása 1940-ben megtörtént és termelése 30 vagonig emelkedett naponta. Eleinte a siklópillérek fejtésénél semmi nehézség nem mutatkozott, de mikor az ereszkeműveléshez kellett fogni, a fedűhomokból kiömlő víz a munkálatokat nagyon megnehezítette. 1942-ben a lejtőszakna jobb oldalán tűz támadt, mely ma is tart.

A pálfalvai bányászat jellemzésére szolgáljanak alábbi statisztikai adatok és táblázatok.

Termelések.

Bányák megnevezése	Termelés a bánya megnyitása óta	Teljesítmények	
		szénen	összre
Ságújfalusi bányák	5,200.000		
Kökúti lejtőszakna	400.000		
Kisfaludi lejtőszakna	300.000		
Jenő lejtőszaknák	6,700.000		
Karancsalja	1,700.000		
Kerület	14,300.000	14.5	7.05

4. sz. táblázat.

A frontfejtés fejlődése.

Év	Termelés	ebből frontfejtés	%	
1940.	5,131.000	1,850.000	45	1942-ben Ságújfalu az össztermelés 58%-át
1941.	5,140.000	1,957.000	38	Kökút " " 24 "
1942.	5,136.000	2,234.000	45	Jenőakna " " 68 "

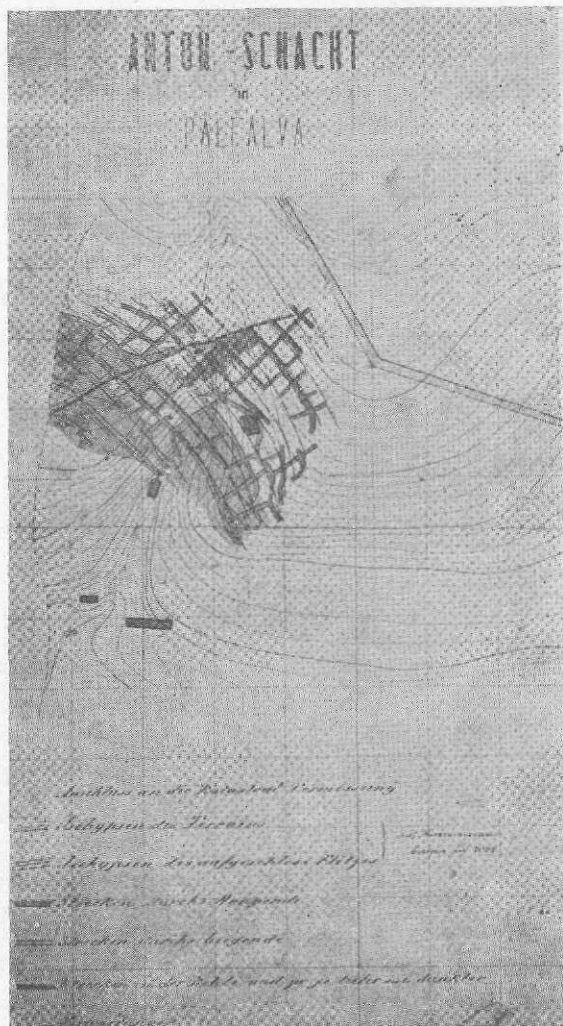
adta frontfejtésből.

5. sz. táblázat.

Ezek a számok egyúttal a medence jövesztésének gépesítését is szemléltetik. Egyébként a kerület gépi berendezéseit az alábbi táblázat tünteti fel az 1942. üzemév végén:

Üzemek	Csúzdák		Szállító gépek		Szivattyúk		Szellőzők		Műhely-gépek		Összesen	
	drb.	HP.	drb.	HP.	drb.	HP.	drb.	HP.	drb.	HP.	drb.	HP.
Ságújfalu	8	64	19	410	14	249	10	71	—	—	51	793
Jenőakna	15	129	18	377	14	213	4	36	—	—	51	755
Karancs	—	—	5	75	3	75	4	19	2	1	14	170
Kökút	5	40	8	166	6	84	4	18	—	—	23	308
Kisfalud	—	—	6	98	4	64	4	12	—	—	14	174
Összesen	28	233	56	1126	41	683	26	156	2	1	153	2200

6. sz. táblázat.

11. sz. térkép. A pálfalvai Antal-akna bányatérképe 1864-ben. (Juraschektől.)

b) A lefejtett régi bányák.

Az első bánya az Antal-akna volt, melyet valószínűleg a 60-as évek végén mélyítettek, mert az 1870-ben tartott közgyűlés már az Antal-aknai iparvágány kiépítéséről tesz említést. Egy évre rá pedig arról szól a jelentés, hogy a kimerült Jakab-táró pótlására megnyitották Pálfalván az Ágoston-tárót. Ezek egészen jelentéktelen kis üzemek voltak, a régi fejtési térképek alapján termelésüket 370.000, illetve 80.000 q-ra lehet becsülni.

Frigyes-aknát 1894—1895-ben mélyítették. Összmélysége 193 m. volt. A szén csak a rakodó szintjén kihajtott leadótárhoig emelték, ahonnan eleinte lovakkal, később villamos mozdonyokkal továbbították a rakodóra, míg a palát kiszállították az aknaszájig a napra.

Az aknaszállítást egy 75 lóerős comp. gőzgéppel hajtott két-dobos szállítógép végezte.

Az akna alatt egy 1100 pl-es teljesítményű Worthington-gőzszivattyú dolgozott, míg az ikerlégaknán egy ugyancsak

gőzzel hajtott 1000 m³-es Capell-ventilátor volt beépítve. E gépek gőzszükségletét 3 drb. Dürr-Gehre-féle 204 m² fűtőfelületű kazán szolgáltatta. A villamosítási programot az 1896-os évtől kezdve successive valósították meg, úgyhogy a Frigyes-akna szállító, víztelenítő, szellőztető és vontató gépeit végül kizárólag árammal hajtották meg.

Mint mindenütt, Frigyes-aknán is először az akna közelében lévő jóminőségű, vastagabb pillérekert fejtették le, de már 1905-ben kénytelenek voltak a 3.5 km. hosszú andrásfalvi mezőt egy az akna 2-ik szintjéről indított keresztvágattal megnyitni és annak feltárását és elővájását megkezdeni. A keresztvágat 1907-ben elkészült és villamos szállítást kapott. A szellőzést egy 70 m. mély légaknával végezték, mely később kigyulladt és teljesen leégett, úgyhogy új aknát kellett kihajtani.

Vízbetörés. (Frigyes-akna)

Az akna életében az 1900-as és 1913-as évek emlékeztetések, amikor is a régi Antal-akna, illetve csókási bánya fejtési üregeibe lyukasztottak és vízbetörést kaptak. Az első alkalommal 5 napig tartott az üzemszünet, de 1913-ban oly hatalmas volt a gázzal párosult vízbetörés, hogy a mentési munkálatok hónapokig eltartottak.

1910-ben egy villamos hajtású Pick-Quick réselőgépet kapott az üzem, mellyel 60 m. széles pásztákat réseltek alá dőlésmentén. A kísérletek elég jó eredményt adtak, de a frontból kikerülő szén elszállítása nem volt megoldva, azért rövidesen felhagytak velük. Rázócsúzdákkal 1917-ben kísérleteztek először 50 m. frontszélességgel. A kísérletek abban az időben érdemleges eredményt nem adtak.

A bányának összesen 73 kisebb-nagyobb siklója, ereszkéje volt, 14 km. hosszban. 1920-ban megszűnt, összesen 26 millió q szenet adott.

← Amália-aknát 1895-ben mélyítették, termelése 1898-ban indult meg. Mélysége 300 m. volt. Három szintről szállított, a harmadik szint azonban

20. sz. kép. Amália-akna gépháza és aknatornya.

szenet sohasem adott, mert feküben lévén kihajtva, fenntartása szinte lehetetlen volt.

Az összes gépeket itt is gőz hajtotta 1906-ig, amikor is áttértek a villamosításra.

Az akna élete igen mozgalmas volt. A szellőzésre szolgáló ikerakna eredetileg 30 m-nyire volt a főaknától és egy 2000 m³-es Capell-ventilátorral volt ellátva.

A légakna összemegy. (Amália - akna)

1907-ben a légakna alsó része összement, amikor is 130 m-t újra ki kellett hajtani. 1911-ben hozzáfogtak egy új 250 m. mély légakna kihajtásához, mely már 1 évre rá, 1912-ben lyukasztott.

A főakna kigyullad. (Amália - akna)

1914-ben a főakna kigyulladt valószínűleg az aknán végigfutó főkábel rövidzárlatától és 10—15 m. hosszú lánggal égett. Az aknatornyot csak nagy nehézséggel tudták megmenteni az eldőléstől, de így is meghajolt. Hogy a tűz a bányában tovább ne terjedjen, alul elgátolták az aknát, így sikerült is elfojtani a tüzet. Néhány napra rá elkezdtek az akna eltömedékelését, mellyel egy hónap alatt elkészültek. A betömedékelt aknát most újra kellett nyitni, mely hónapokig eltartott. Folyatólágosan újra kellett nyitni és vízteleníteni az összement vágatókat, siklókat. E munka a közbejött mozgósítás miatt lassan haladt és csak 2 évre rá, 1916-ban tudták a tűz előtti termelést újból elérni. A mentés folyamán egyes bányarészeket, pl. a II-ik ereszkét víz alatt hagyták és az összes gépek, felszerelések bentmaradtak.

A légakna megmozdul, majd összemegy. (Amália - akna)

1926-ban a légakna felső része megmozdult és az aknatorony megdőlt. Emiatt a felső részt vasbetonba kellett rakni.

1928-ban a légakna 60 m. hosszban hirtelen minden előzetes jel nélkül összement, úgyhogy a légkeringés útja el lett zárva, a kiterjedt bányamezőbe bemenni nem lehetett. Miután a légakna újranyitása igen költséges lett volna, attól a vállalat vezetősége elállott. A berendezési tárgyak kimentését úgy oldották meg, hogy a főaknán keresztül 2 km. hosszú légcsőszakaszt fektettek, melyet öt, sorozatosan kapcsolt ventilátor látott el levegővel. Így a vagyontárgyak egy részét sikerült kimenteni.

A fő- és légakna 1929-ben lett betömedékelve.

Amália-akna a legdrágább és legnehezebb bányák közé tartozott a nógrádi medencében. Eltekintve a fönt vázolt sok elemi csapástól, szene igen vékony

volt, nagy mélységre — a — 200-as szintre — kellett érte lehatolni, ahol 30—32° C. hőmérséklet uralkodott. Azonkívül a levegő igen páratelt volt, amitől a munkások rosszindulatú bőrküütéseket kaptak és mert a kereset is mindig kicsi volt, nem szívesen dolgoztak Etesen.

Összesen 26 millió q jóminőségű szenet termelt.

Az alsópálfalvai és kazárvölgyi tárók. Egészen jelentéktelen kis üzemek voltak, melyek egyes elvetett, a frigyesaknai és andrásfalvai művelésekkel meg nem közelíthető pillérrészek szenét fejtették és szállították le lovakkal a pálfalvai temető melletti kis segédrakodóra. 1908—1924. között összesen 3.7 millió q szenet termeltek.

A kotyházi bányák. Ide a marokházi és kotyházi lejtőszaknák, valamint a Margit-bányák tartoztak.

A marokházi lejtőszakna 1918-ban indult és 1925-ben bezárták, mert szene gyenge minőségű, nedves volt. Összes termelése 1.9 millió q-t tett ki.

A kotyházi lejtőszakna szintén 1918-ban nyílt meg és 1929. év végéig volt üzemben. Termelése ez idő alatt 4.6 millió q volt.

A Margit-bányák a pálfalva—szécsényi országút mellett feküdtek. Két lejtőszakna volt üzemben 1923—1929-ig. Ez idő alatt 3.5 millió q szenet termeltek.

c) A lefejtett régi baglyasi bányák.

Baglyasalja az Északmagyarországi Egyesített Kőszénbánya és Iparvállalat r. t. igazgatóságának székhelye volt. E vállalatot az Országos Magyar Bank (OMB) alapította 1881. augusztus 28-án 1.6 millió forint alaptőkével. miután a környéken már korábban létesült több kisebb bányát jogosítványaival és felszerelésével együtt megszerezte és nevére bekebelezte. A jogosítványok Baglyasalja, Karancsalja, Szánaspuszta, Csókás, Nemti, Kazár, Mátraszele, Homokterenye és Mátranovák községek területén feküdtek.

A bányászatot kisemberek kezdték.

Baglyasalján a bányászatot 1860-ban egy Nyisztor nevű salgótarjáni polgár kezdte meg több kisebb táró megnyitásával. Ezek a Lyukvölgyi, Katalin, István stb. nevet viselték. Állítólag 14 ilyen kis táró volt a baglyasi völgyben.

1865-ben Vancsó Franciska, Szilvássy István és Molnár István szerződést kötöttek a baglyasaljai földtulajdonosokkal a szén kiaknázására és meg is kezdték a bányászatot. E jogosítványokat 1872-ben Minich Albert, Jaulusz Ferenc és Diamant Sári szécsényi lakosok vették meg. Ebben az évben az Albert-akna, Katalin-akna, Sára-akna és Emmánuel-aknák működtek.

Mikor az OMB megalakította az Északmagyart, a bányászat is rendszeresebben megindult. Ettől az időtől a mai napig a következő bányák voltak üzemben:

Az András-akna	1882—1905-ig
„ Gusztáv-akna	1888—1929 „
„ Béna-akna	1879—1921 „
„ Albert-akna	1895—1931 „
„ Jánostáró	1923-ban
„ Istvántáró	1922—1923 „
„ Ibolyástáró	1923-ban
„ Baglyasi ereszke	1915—1921 „
„ Újtáró	1923—1926 „
„ Szánasakna.....	1909—1936 „
„ Rau-akna	1920—1939 „
„ Sára-lejtakna	1917—1930 „
„ Gézatáró	1926—1933 „
„ András-lejtakna	1929—1933 „
„ Jenő-akna	1922—1943 „

mely ma is üzemben van.

A bányászat kezdetben, mint mindenütt a medencében, primitív volt, a tárók szénét hátikosárban és talyigákban szállították a külszínre. Az 1860-as évek végén csilléket kezdtek használni, melyek hosszas fejlődés után végül is kúpgörgős csillekerékpárokkal lettek felszerelve.

A szállítás, szellőzés és víztelenítés eleinte mindenütt gőzgép segítségével történt, jóformán minden aknának megvolt a maga külön kazántelege. Így az üzem, mint általában a vándorbányászatnál, decentralizált jelleggel bírt. Később a vontatás részére egy 550 KW-os áramfejlesztőtelepet létesítettek s ezzel az egyenárammal vitlákat, szivattyúkat is hajtottak. A gyors tempóban növekvő áramfogyasztás miatt állandóan túl volt terhelve a telep és állandóan üzemzavaroknak volt kitéve a bányászat, mely a 20-as években már tarthatatlanná vált. Azért 1921-ben bekapcsolódtak a salgótarjáni hálózatba s ezzel megoldódott a baglyasi és mizserfai bányák energiaellátása.

A vállalatot sorozatos kudarcok érik.

A vállalat a bányászaton kívül más, tulajdonképeni rendeltetését meghaladó vállalkozásokat is kezdett. Így az 1880-as évek végén Rákoson egy üvegyárat helyezett üzembe, ez azonban már egy évre rá tekintélyes veszteséggel kénytelen volt felszámolni.

Ugyancsak balul ütött ki az 1890-ben épült brikettgyár is, melyet kereslet hiánya miatt rövid idő múlva szintén be kellett szüntetni.

A tokodi ikerakna elfűlása.

Nagyobb szabású vállalkozás volt a társulat életében az esztergommegyei Tokod községben eszközölt szénjogszerzés 1889-ben. E 8000 kh-nyi szénterületen eszközölt kutatási és fúrási munkák után 1893-ban hozzáfogtak egy ikerakna mélyítéséhez, melynek költségeit először a nógrádi bányászat feleslegéből

fedezték. Az új üzem vitelére később egy új részvénytársaság, az Esztergom-vidéki Kőszénbánya r. t. alakult 3 millió korona alaptőkével, melyben a majoritást az Északmagyarországi fenntartotta magának. Az aknamélyítési munkák szépen haladtak, amikor 1898-ban a hagyományos balszerencse ismét katasztrófálisan sujtotta egy hatalmas méretű vízbetörés alakjában a vállalatot.

Az akna víztelenítésével külföldi szakemberek bevonásával 19 éven át hiába kísérleteztek, míg végül is Schmidt Sándor akkori dorogi bányaigazgató lett megbízva ennek végrehajtásával. Ő ezt régi dorogi tapasztalatai alapján bravúrosan megoldotta egy 6 m. vastag cementdugóval, úgyhogy az aknát rövidesen sikerült vízteleníteni és a feltárást megkezdeni, illetve folytatni. Ebben az időben a szénjog már az Esztergom-Szászvári Kőszénbánya r. t. tulajdonát képezte.

Az affiliáció.

A vállalat életében fontos határállomás volt az 1920-as esztendő, amikor a Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. megszerzi a részvénytöbbséget s ezzel e tökérső vállalat érdekszférájába került. Az eddig szerény keretek között dolgozó társulat ekkor mentesülve az anyagi gondoktól, ugrásszerűen fejlődésnek indult. A régi vezetőség helyébe friss, gazdasági szellemtől áthatott vezetőegységek léptek, akik lehetővé tették, hogy a vállalat az ország regenerálásában és a gyáriparnak jóminőségű hazai szénrel való ellátásában az őt megillető mértékben résztvehessen.

A fuzió.

Az affiliációt 1925-ben a teljes fuzió követte, amely időponttól kezdve a két vállalat egyesülve, ezentúl mint Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. folytatta az ország gazdasági életében oly fontos munkáját.

Ezen általános ismertetés után áttérhetünk az egyes bányák történetének rövid leírására.

A *Bedabánya*, a baglyasalja—alsópálfalvai horszt legészakabbra fekvő bányája volt. A 100 m. hosszú tárót még 1879-ben hajtották ki, napi termelése cca. 8—10 vagon volt. Még 1921-ben is termeltek belőle, szénét a környező falvakban lakó munkások kapták járandósági szén gyanánt és szekérrel szállították el. Gözüzemű gépberendezései is voltak, a kazánok vízellátását egy 4 LE-s hőlégmotor végezte, mely a patak vizét emelte fel a kazánokhoz.

Az *András-akna* 1882-ben nyílt meg és 1905-ig dolgozott. Napi termelése 20—25 vagon tett ki.

A szállítást, szellőzést és vízemelést gőzzel hajtott gépek végezték. Az akna 2 szintről szállított, a szállító kasokban 2—2 csille volt egyszerre.

A külszíni vontatást gőzmozdonyok bonyolították le, a bánya- és rakodó között egy 310 m. hosszú alagút is volt. 1896-ban egy villamos centrálét épí-

tettek, mely eleinte csak a világítási áramot szolgáltatotta, később a Gusztáv-akna—András-aknai külszíni vontatást is innen látták el árammal.

Gusztáv-aknát 1888-ban mélyítették. Mélysége 120 m., napi termelése 30 vagon volt. A szállító, szellőztető és vízemelő gépeket gőzzel hajtották. A termelést egy 1.1 km. hosszú alagúton át az András-aknai vágányzatig gőzmozdonyok továbbították, később ezeket villamos mozdonyokkal váltották fel. Az András-akna—rakodói szakasz továbbra is gőzmozdonyokkal dolgozott.

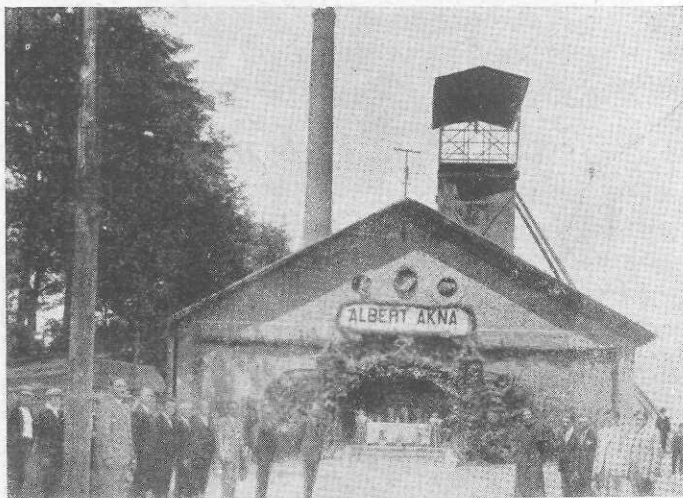
Megszűnt 1929-ben.

Albertaknát az 1895—1897. években mélyítették. Szállítógépét 150 LE teljesítménnyel a schlani Bolzano-Tedesco cég gyártotta és építette be. A víztelenítést egy tandem elrendezésű, gőzhajtású, 1000—1500 pl-es differenciálszivattyú végezte. A légakna 1898-ban készült el, így a szellőzés és víztelenítés megoldást nyervén, a komoly termeléshez lehetett hozzáfogni.

Az akna bányamezeje Etes község határában feküdt. A telepvastagság 70—80 cm. volt. Az akna eleinte nagy teljesítménnyel dolgozott, a hasznos nyomás lehetővé tette a fejtést minden réselés nélkül. Később a vágathálózat nagy távolságokra kiterjedt, a főakna nyomást kapott és össze akart menni. A szellőzés is mind nagyobb nehézségekbe ütközött, a vízmennyiség folyton növekedett, a talpduzzadás miatt a fenntartás aránytalanul megdrágult, a légaknák egymásután összementek, a munkásokat különösen a háború után nem lehetett fegyelmelni, úgyhogy ebben az időben a legnehezebb üzemek egyike volt. Később a fejtésmód megváltoztatásával a teljesítmény növekedett, így az akna ismét normális viszonyok között dolgozott. Figyelmet érdemel az akna védőpillérének lefejtése. A fejtés az aknától sugárszerűen a védőpillér külseje felé haladt, így a nyomást az aknától távolosó részekre lehetett átvinni s a védőpillért maradéktalanul lefejtetni. E munkákat Krupár Géza bányamérnök végezte

nagy szakértelemmel és felkészültséggel. Üzemvezetése alatt 1931-ben szűnt meg.

Rau-lejtősakna mélyítéséhez 1920-ban fogtak hozzá. Közben mélyítési munkálatait félbehagyták, hogy a lejtakna 300-ik méterében egy hosszú keresztvágatot hajtsanak ki a Gusztáv-akna egyik pillérére,

21. sz. kép. Albert-akna temetése.

mely közelebb esett Rau-aknához. Mikor ezt a „kányási pillér”-nek nevezett részt lefejtették, illetve a telepnek 25 cm-re való elvékonyodása miatt idő előtt abbahagyták, folytatták a Rau-akna mélyítését. Ezzel a munkával többszöri megszakítás után 1925-ben készültek el. Ferde hossza 800 m., esése $250^{\circ}/_{90}$ volt. Hogy megfelelő levegőt kapjanak, Albertakna felé egy légvágatot indítottak, mely 1926-ban lyukasztott. A bánya kapacitása napi 60 vagon volt.

Albertaknától északra a III-ik telep két padra válik, a felsőpad fekszik homok. Ez kedvező körülmény a bányászatra, mert nem kell küzdeni a duzzadó feküanyaggal és ez tette lehetővé, hogy a Rau-aknai vékony telepben évekig lehetett ráfizetés nélkül dolgozni.

Az elővájást szélesen vitték rázós-csúzdával, a vágatok mindenütt tömdekben, illetve berakatban állottak. Ezeket néhányszor át kellett ácsolni, míg végül az egyensúlyi helyzet ismét helyreállt és a vágatok megálltak.

Az akna szállítógépe egy végtelenköteli Ohnesorge feszültség-kiegyenlítővel ellátott 8000 kg-os vitla volt, melyet 105 LE-s motorral hajtottak. A csillék továbbítását a rakodóg villamos mozdonyok eszközölték.

Hogy a ki- és beszállást megkönnyítsék és az effektív munkaidőt növeljék, 1930-ban egy 110 m-es beszállóaknát mélyítettek Kotrocó-pusztá mellett. 1932-ben megkezdtek az etesi mélyereszkét, mellyel mintegy 25 millió q szén tartalmazó pillért akartak feltárni. E mező közepén 1935—36-ban egy 323 m. mély körszelvényű aknát mélyítettek, mely 30 cm. vastag betontéglával lett falazva. Az akna a be- és kiszállást, a légvezetést, a villamosvezeték elhelyezését, a víztelenítést és a meddőszállítást volt hivatva lehetővé tenni. A nagy szállítási távolságok, a telep elvékonyodása, a sok víz, a nagy villamos-energia-szükséglet, az évről-évre növekvő beruházási összegek végül is arra készítették az igazgatóságot, hogy az aknát beszüntesse. Ez 1939-ben bekövetkezett anélkül, hogy a nagy költséggel lemélyített és biztosított kotrocói akna hivatását betölthette volt.

Rau-akna megszüntével véget ért a baglyasi bányászat, melynek szene hosszú évtizedeken át országos híré volt.

Szanas-lejtakna az albertaknai alagútból hajtott 100 m. hosszú keresztvágattal indult, utána 340 m. hosszú lejtős rész következett, majd egy főkeresztvágatban folytatódott. E csaknem 1000 m. hosszú meddő munkát 1909-ben kezdték és 1912 elején érték el a szenet. Szénvagyon 8—10 millió q volt, napi termelése 30 vagon körül mozgott. 1936-ban szűnt meg.

Géza-táró, Sára-lejtakna, András-lejtakna stb. rövidéletű, kisteljesítményű üzemek voltak, melyek egy-egy vetőkőz, vagy visszamaradt pillér szénét szedték ki 5—10 vagonos napi termeléssel.

A beltelki lejtőszakna. A 30-as években foglalkozni kezdtek azzal a gondolattal, hogy a Baglyas község beltelke alatt elterülő, védőpillérnek benthagyott mintegy 0.8 millió q-t kitevő szén lefejtik, miután ez a medence legjobb szenei közé tartozó szénfeleség volt.

A szénjog megszerzésére irányuló tárgyalás megindult és 2 éven át tartott. Eredménye az lett, hogy elég súlyos anyagi feltételek mellett sikerült is a meg-
egyezés és 1932-ben megkezdtek a lejtakna kihajtását a régi Sára-lejtakna
helyén. A szerződés és a bányahatósági rendelkezés értelmében iszaptömedékelő
berendezést kellett létesíteni és réselő üzemet bevezetni, hogy a bányaműveléssel
járó süllyedések és rázkódtatások minél kevesebb kárt okozzanak az épületek-
ben. Azonkívül a lefejtett pásztákat azonnal be kellett tömedékelni, hogy ne
legyen ideje a csekély vastagságú fedürétegeknek a besüllyedésre. Ez meglehe-
tős nehéz és kényes feladat volt, de az üzem elég jól oldotta meg és csak egy
vető felett fekvő házak rongálódtak meg erősebben, melyeket aztán kisebb-
nagyobb költséggel helyre lehetett hozni.

A baglyasaljai bányák termelésére vonatkozó első feljegyzés 1881-ből való,
mikor is 897.000 q-t termeltek. Ez 2 évre rá 1 millió q-ra emelkedett, 1888-ban
pedig 1.5 millió q-t tett ki. Ettől kezdve egészen 1926-ig 1.6—2.0 millió q
körül mozgott a termelés, míg végül a fúzió után 2.5 millió q-ra emelkedett.
1881-től egészen a terület megszűnéséig 107 millió q-t termelt Baglyasalja.

A teljesítmény

1881-ben 12 órás műszakra	16.— q
1929 „ 8 „ „	10.6 „
1938 „ 8 „ „	7.4 „ volt.

Az átlagos vājárkereset:

1881-ben 12 órás műszakra	100 krajcár
1929 „ 8 „ „	681 fillér
1938 „ 8 „ „	560 „ volt.

A melléküzemek közül említésre méltó az 1929-ben épült nagy gépjavító
műhely, melyet a régi villamos centrálé épületében helyeztek el. A műhely
négy épületből állott, melyben a különböző szakmabeli iparosok, összesen 140
személy 11 helyiségben dolgozott. Volt lakatos, kovács, bádogos, villany-
szerelő, ács, asztalos stb. műhely és öntöde. Így a szorosan vett javítási munká-
kon felül új berendezéseket, gépeket, gépalkatrészeket is tudtak gyártani.

Az anyag tárolására volt egy nagy gépalkatrész-raktár, azonfölül 8 moz-
dony befogadására alkalmas fűtőház is hozzátartozott a műhelyhez.

Amíg az Északmagyarországi mint külön vállalat működött a medencében,
addig külön műszaki és adminisztratív ügykezelése volt. A bányauzemeken
kívül minden más melléküzemmel és az ehhez szükséges személyzettel rendel-
kezett, ami a bányászat sikeres folytatásához szükséges. Így volt külszíni
vontatóüzeme, szénrakodója és osztályozója, anyagraktára és élelemtára, gaz-
dasága, műhelyei, iskolái, kórháza, stb. Mikor beolvadt a Salgóba, mint a
baglyasi terület szerepelt tovább és fejtette a még feltalálható, a régiek által
bent hagyott pilléreket és vetőkőzőket. Az utolsó időben, a 30-as években mint

már az előzőkben kifejtettük, már csak Rau-akna volt üzemben, hol még régi, baglyasi minőségű szenet fejtettek. A nagy mélység, sok vízemelés, vékony telep miatt termelési költsége folyton drágult, a ráfizetés végül is olyan nagy arányú volt, hogy a bányagazgatóság a beszüntetését határozta el. A munkások és altisztek más bányákhoz lettek áthelyezve, a tisztviselők más beosztást kaptak.

Így fejeződött be a vándorbányászat örök törvényei szerint egy nagymultú bányavidék élete és bizonyára sokan fájlatják, hogy már nem tüzelhetnek baglyasaljai szénnel.

3. A kisterenyei kerület.

A kisterenyei bányák a baglyasi bérc és az etesi árok délkelet felé való folytatásába esnek. Itt a széntelepek átmeneti kifejlődésűek: már nem salgótarjániak, de még nem mizserfai struktúrájuk. Az I. telep itt még fejtesre méltó, de a vastagsága nagyon változó, néhol 80—90 cm., másutt egészen kivékonyodik. A főtelep, különösen az alsó padja, erősen palás, de még nem mizserfai értelemben.

A szénjogot 1868-ban gróf Gyürky Ábrahám földbirtokos szerezte meg a gazdaközönségtől. E jog adás-vétel útján báró Solymosy Lászlóra szállt, aki azt 1896-ban a Salgótarjáni Köszénbánya r. t.-nak adta el.

Az első bányát a 60-as évek vége felé gróf Gyürky nyitotta meg Borbálátáró név alatt. A táró-száj a Kazár-patak völgyében, annak nyugati oldalán, a későbbi Gyula-rakodóval szemben volt.

Társulatunk 1896-ban kezdett kutatásokat végezni Kisterenyén a fővölgyben fekvő Világos-pusztá környékén. Itt néhány fúróluk elkészítése után egy kutatóakna lemélyítését határozták el, hogy a széntelepet alaposan megkutathassák, de mikor az akna a 190-ik méterben átharántolta az 1.00—1.20 m. vastag 3-ik telepet és abban csapásirányban kétoldalra kutató-közlét hajtottak, azt látták, hogy a szén palás, nem Károly-aknai minőségű, azért a további kutatással felhagytak és az aknát beföldték.

A bányászat újraindítására a háború utáni konjunktúrák időben került a sor. Ekkor a Teréz-tárói vastag telep nagyrészt le volt fejtve és pótlásról kellett gondoskodni. Így tértek vissza a kisterenyei és kazári területek újból való megkutatására.

A fúrások 1919-ben indultak meg s ezek részben tisztázták a telepek fekvését s amennyire a vetők sokaságától lehetett, az egyes pilléreket.

1922-ben annyira jutottak a kutatással, hogy hozzá lehetett kezdeni a bányák nyitásához. Először a magas pilléreket tárták fel tárókkal, majd egymásután a mélyebb részeket lejtaknákkal. Idősorrendben a következő bányák nyíltak meg:

az 1. sz. Chorin-táró		1922. áprilisában
„ 2. „ „ „		1922. „
„ Agnes-táró		1922. „
„ Chorin-főtáró		1922. júniusában
„ 1. sz. Chorin-lejtakna		1922. júliusában
„ 2. „ „ „		1924. áprilisában
„ budicsházi-táró		1924. „

A bányák nyitásával párhuzamosan megkezdték az építkezést. Először az Erzsébet-telep épült ki, majd a Solymosy-féle területre kért bányászati kisajátítás után a Chorin-telep, melyen összesen 7 tiszti, 11 altiszti és 124 munkás-lakás van. Az üzemi épületek, ú. m. gondnoksági iroda, rendelőhelyiség, gazdasági épület, szénosztályozó, műhely stb. a bányák közelében külön területen épültek. Ugyanakkor a keskeny- és normálnyomtávú vasutak is kiépültek.

A fentemlített bányanyitások és építkezések gyors iramban való befejezése mutatja, milyen nagy lendülettel fogtak neki a munkának. De mutatja a sok apró kis bánya egyúttal a széntelepek szétszórtságát és kis szénvagyonát is. Az egész kisterenyei mező csupa apró pillérből áll, vetők által szétszaggatva és más-más szintre le- és földobva, úgyhogy egy központos üzem létesítése és a sok pillérnek egy centrikus aknába való bekapcsolása lehetetlen volt. A legcentrikusabban telepítették a tekevölgyi-, vagy Főtárót, mely a tekevölgyi mező súlypontjában lett kihajtva és amelyből aztán siklók és ereszkék segítségével támadták meg az egyes szintekben fekvő kisebb-nagyobb pilléreket.

Az 1925-ben beköszöntött gazdasági válság itt is éreztette hatását és a nagy lendülettel megkezdett és folytatott munkáiram itt is megbénult. Át kellett térni egyes bányák időleges szüneteltetésére és a redukált létszámmal és munkanapokkal való munkamódra. De még így is sikerült a termelést évről-évre növelni és 1929-ben 1 millió q-ig felfokozni, mely a legújabb időben a 3, 4, sőt 4.8 millió q-ra szökött fel a Ilona-bányai termeléssel együtt.

A válság a 30-as évek közepéig tartott. 1937-ben már egy új szénkonjunktúra beköszöntésére lehetett számítani, azért új bányákat kezdtek nyitni, mégpedig

a tekevölgyi lejtaknát		1937-ben
„ csigakúti lejtaknát		1937 „
„ vizslási lejtaknát		1939 „ p 90?

melyek a csakugyan bekövetkezett új fellendülés idejére már intenzíven tudtak bekapcsolódni a termelésbe és a kerületet a mai napi 110, 120 vagon termeléshez hozzásegíteni.

Hogy az ilyen tagolt bányászatnál milyen kiterjedt vágathálózatra van szükség, mutatja az alábbi összeállítás:

1940-ben volt lejtőszakna	1000 m.
légakna	300 „
sikló	1700 „
ereszke	1800 „
alapközle	2700 „
osztók, felt.	8900 „

Összesen: 16.400 m.

Napi 120 vagon termeléshez tehát 16 km. vágathosszt kell nyitvatartani.

A bányában beépített lóerőszám ugyanebben az időben 1100 lóerőt tett ki.

A munkáslétszám ma 1200 emberből áll.

A kerület történetével kapcsolatban még a következő üzemi mozzanatokra mutatunk rá:

A kedvezőtlen szénpiac miatt az aprószenet nem tudták értékesíteni és volt olyan nyári hónap, mikor 1600 vagon készletük volt. Ezért próbálkoztak olyan fejtésmódokkal, melyek az apróképződést csökkenteni voltak hivatva. Miután ezekkel kézzelfogható eredményt nem tudtak elérni, elhatározták, hogy egy brikettgyárat építenek. Ez meg is épült és 1931. elején üzembe lett helyezve. A brikettet szurokkal kötötték és fűtőértékének javítására nagymányoki aprószenet kevertek saját aprószenükhöz.

1932-ben 1 drb. kettes Finkey-féle légszért építettek be a minőség javítására.

1933-ban egy újabb kettes szért állítottak fel és melléje egy vibrátort építettek be.

1935-ben Eickhoff-féle láncos réselő-géppel kísérleteztek.

1936-ban rázócsúzdákat szereztek be és megkezdték a széleshomlokú om-lasztó pillérfejtést vándorkalitkákkal.

Egyéb adatok:

A kerület szénvagyonra cca. 150 millió q.

A kerület termelése az üzem megnyitása óta: 29 millió q.

A brikettgyár termelése 1932. óta 1.9 millió q.

A teljesítmény: szénen

20—21 q

összre

10—11 q.

Legnagyobb termelését a kerület 1942-ben érte el s ez 4.8 millió q-t tett ki.

4. A mizserfai kerület.

a) Az üzemben lévő bányák.

A salgótarjáni medence keleti bányái a mizserfai kerülethez tartoznak.

A főtelep itt jóval vastagabb, mint a nyugati részen, de annyira palás, hogy fejtésre nem méltó, azért az I. telepet fejtik. A másik jellegzetessége e

medencerésznek, hogy a telepek kelet felé dőlnek, nem pedig nyugat, észak-nyugat, vagy délnyugati irányban, mint Salgótarján környékén. Az oblongumalakú ÉNy—DK-i pillérek Kazárnál megszakadnak, innentől Mizserfa felé a fővetők már nem mutathatók ki oly pregnánsan, mint nyugati irányban, a pillérek négyzetes alakú kisebb táblákból állanak.

A ma üzemben lévő bányák Mátranovák, Mátraszele, Kazár és Nemti községek területén fekszenek.

A kerület bányatelepei: a János-aknai, a mizserfai, a nováki, a kazári telepek, valamint Horthy-telep, mely 1922—23-ban épült s melyet 1929-ben Kormányzó Urunk személyes látogatásával is megtisztelt és felavatott.

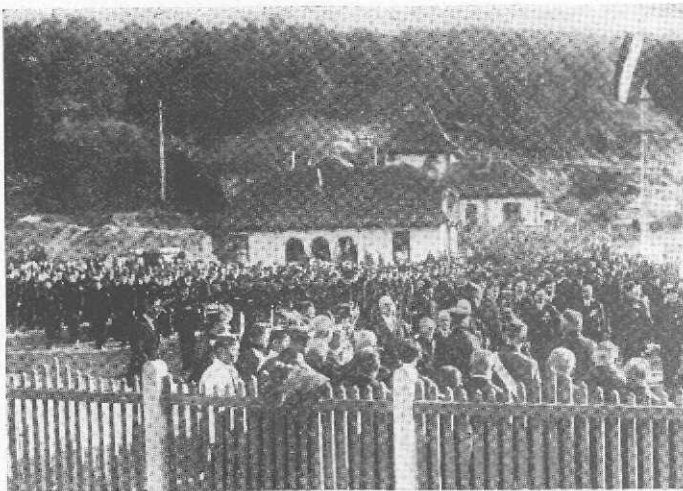
A mátranováki bányák.

Mátranovákon az I. telepet fejtik. Két fáciesben fordul elő: a község északi oldalán 1.10 m. vastag, de homogén, tiszta, fűtőértéke 4000—4200 kalória, a keleti és déli részeken 1.60—1.80 m. vastagságú, de minőségileg sokkal rosszabb, palával erősen átszőtt, úgyhogy az alsópad sokhelyütt csaknem tiszta pala és a felsőpad szene is csak 3200—3500 kalóriás.

A bányászkodás a magasabban fekvő kibuvásokon 1870-ben indult meg, amikor is az ottani földbirtokosok nyitottak kisebb-nagyobb tárokat. Rendszeresebben báró Solymosy László termelt szenet helybeli téglagyára részére az ú. n. Viktor-bányából, mely a vasútállomással szemben a hegyoldalban volt. Hogy mikor nyílt meg és mennyi szenet termelt, arról írásbeli feljegyzés nincsen.

A Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. 1896-ban megvette báró Solymosy Lászlótól a kisterenyei és környékén fekvő birtokainak, kb. 16.000 kat. holdnak szénjogát, mely Mátranovák területét is magában foglalta. Külön szerződéssel

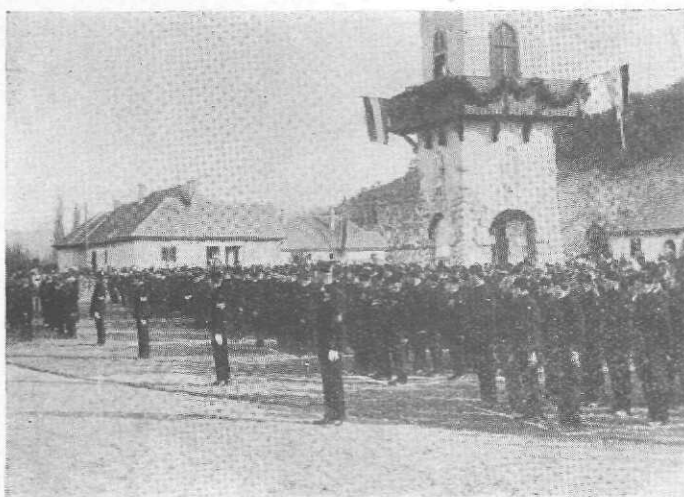
szereztük meg Kamperné Fleischer Mária 63 holdnyi birtokának szénjogát 1905-ben, így az egész község szénjoga tulajdonunkba került.

23. sz. kép. A Kormányzó úr beszélget egy bányással.

A II. sz. bárnai lejtőszakna 1940-ben nyílt meg. Egy 500 m. hosszú meddőszakasz kihajtása után megütötte a szenet és a kütfői lejtőszaknából visszamaradt és már

előkészített pillérek lefejtéséhez hozzáfogott. Szállítógépe egy 50 lóerős motorral meghajtott Bamert vitla Ohne-sorge feszültség kiegyenlítővel. Szellőzését egy 300 m³-es Sirocco ventilátor, víztelenítését pedig egy 500 pl-es centrifugális szivattyú végzi. Napi termelése 40—45 vagon. Szenét egy 2.8 km.

24. sz. kép. Bányász-díszszázadok.

hosszú sodronykötélpálya segítségével szállítják a mátranováki rakodóra.

A *Délibánya* 1940-ben nyílt meg egy 100 m. hosszú meddő lejtakna kihajtásával. Szállítógépe a rakodó mellett van beépítve. Szénvagyona cca. 6 millió q, napi termelése 30—40 vagon. Tekintettel arra, hogy olcsón termel, számítani lehet arra, hogy az egész mennyiséget ki fogja tudni szedni.

A *kisteleki bányák* bányamezeje legnagyobbbrészt Mátraszele, kisebb részben Homokterenye község határában fekszik. Geológiaiilag a medves—szilváskői bérc délkelet felé való folytatása, a két bányamező között nagy területen a glaukonitos homokkő van kint.

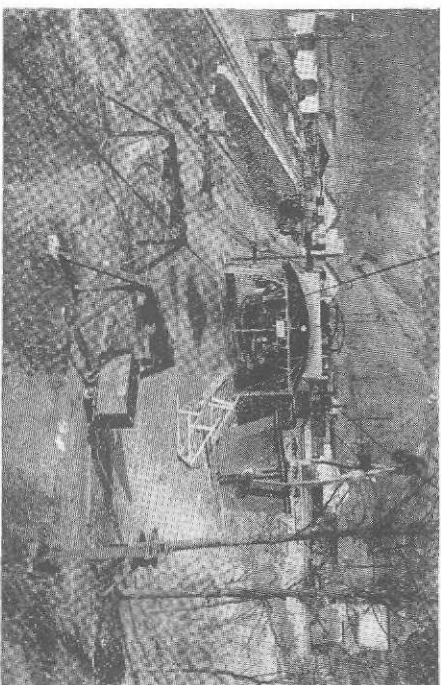
Az I. telepet fejtik a kisteleki bányák, mely 70 cm. vastag. A bányamező nagy vetőkkel annyira széttagolt, hogy feltárására 4 külön lejtősaknát kellett mélyíteni, nyugatról keletre haladó sorrendben az I., II., III. és IV. sz. lejtősaknákat. Ez utóbbit a volt János-lejtakna termelésének a kisteleki gócpontra való szállítása céljából mélyítették. A lejtaknák összhosszúsága két

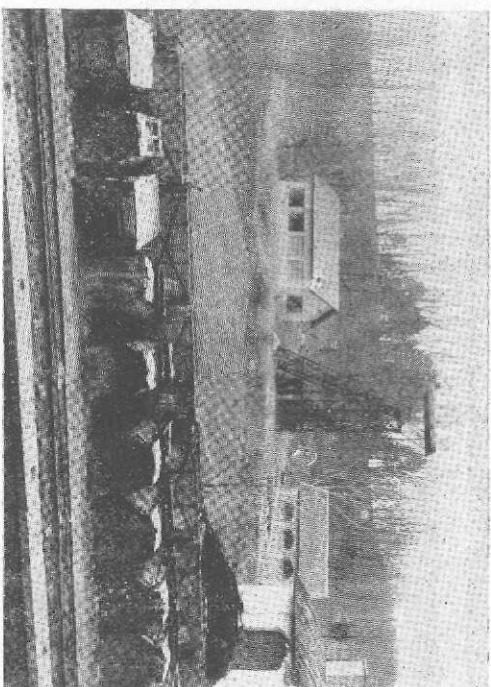
25. sz. kép. Délibánya bányabejárata.

26. sz. kép. Kisteleki II. sz. lejtakna.

27. sz. kép. Kisteleki gőcpont és sodronykötél felado-állomás.

28. sz. kép. Kisteleki beszálló-akna.

km. A légvezetést 6 különböző mélységű légakna és egy 190 m. mély személyszállításra is berendezett függőleges akna teszi lehetővé.

A mező északi peremén a széntelepek meredek dőlésűek, sokszor 300–500 mm-t is elér az emelkedés, amit a bárnai Hegyeskő vulkanizmusának, illetve az azzal végbement tektonikai hatásnak lehet tulajdonítani. Az egész mező szénvagyona cca. 16 millió q, melynek a felét már lefejtették. A szénjog egy részét a Moktártól szerzte meg a vállalat.

A lejtaknák mélyítését 1936-ban kezdték meg, a mélyereszkét 1940-ben, a beszálló aknát pedig 1941-ben. Ma a termelés zömét a mélyereszke adja ki, az I. lejtakna 1942-ben megszűnt, kimerült, ez év folyamán pedig a IV-ik számú is befejeződik.

A csillékből kijövő szenet egy tartányba ürítik, ahonnan aztán kasokba eresztik és feladják a 2 km-es sodronykötélpályára, mely beszállítja a mizserfai rakodóra.

A település zavart, vetős, azért sok meddő munkát kell végezni, ami a termelési költséget kedvezőtlenül befolyásolja. Azonkívül a mélyereszkében a talpduzzadás okoz nagy nehézséget, ami a fenntartást drágítja meg.

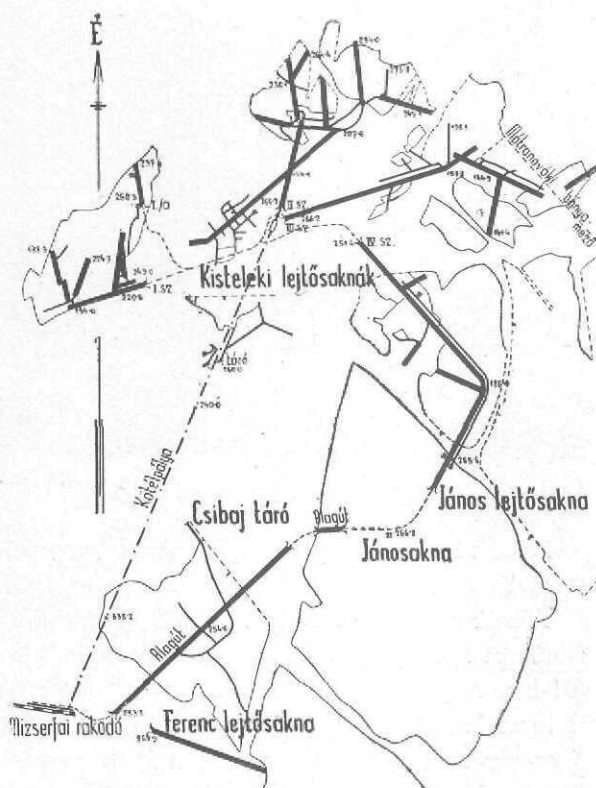
A 4 lejtőszakna napi termelése 50–60 vagon.

A teljesítmény szénen 18–20 q, összesen 8–9 q.

A 4 lejtőszaknában 27 vitla, 18 szivattyú és 16 szellőztető van beépítve. Azonkívül van a bányában 7 rázócsúzda, a külszínen pedig 1 láncpálya, 4 kisebb vitla és 1 függőleges aknaszállító gép. Mindezen gépek 910 lóerőt igényelnek. Minden nagyobb gépegységnek tartalékmotorja van 370 lóerővel.

A kazári bányák.

A kazári szénterület a somlyói bérceknél, salgótarjáni ároknak és az alsópálfalva—baglyasi bérceknél délkelet felé való folytatását képezi. Hossza 6 km.,

12. sz. térkép. Kisteleki bányák átnézetű térképe.

29. sz. kép. A kazári bányatelep.

A község keleti részén az Északmagyarországi szerzett szénjogosítványokat, melyek az 1925-ik évi fuzió alkalmával a társulat tulajdonába mentek át.

A már említett Anna-tárón kívül a legrégebb bányászat a község területén az inászói kerülethez tartozó Lajos-tárón indult meg. Magában a községben 1901-ben mélyítettek egy 130 m. mély kutatóaknát a Paptagján, mellyel az I. telepet kutatták meg. Ugyancsak mélyítettek egy 80 m. mély kutatóaknát a Gergely-völgyben, mellyel csak a II-ik telepig mentek le, anélkül azonban, hogy az akkori fogalmak szerint a telepeket műrevalónak találták volna.

A háború végén a már kimerülőfélben lévő salgótarjáni bányák (Gyurtyános, Somlyó stb.) pótlására kellett gondolni és ekkor újból kezdtek foglalkozni a kazári szénterülettel. A község határában sokhelyütt fúrólukakat mélyítettek le és azt találták, hogy a 3-ik telep 2 m. vastag, ennek azonban csak a felső-

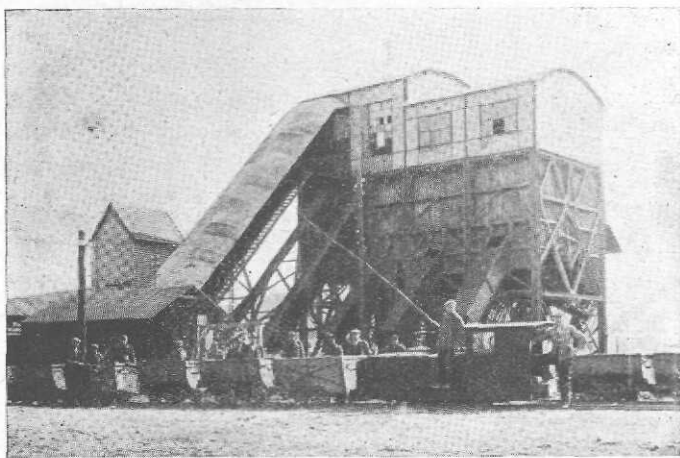
szélessége 3 km., összes szénvagyonára 30—35 millió q.

Szénjogát még a régi Szent István Kőszénbánya r. t. szerezte meg Jankovich Miklós földbirtokostól 1859-ben. Ebben az időben történt az első adományozás is a mendencében, még pedig a kazári Anna-táró pillérére.

padja érdemes fejtesre 80—100 cm. vastagságban.

1920-ban megnyíltak a Béla-tárók, 1923-ban a vizslási lejtősaknák, 1927—1929-ben a kerekerei és Gergely-lejtaknák.

E bányanyitásokkal egyidejűleg 1921-ben egy 4 km. hosszú iparvágányt ágagtattak ki a mi-

30. sz. kép. A kazári szénosztályozó.

zserfai szárnyvonalból és 1923-ban megkezdték a lakótelep építését, hol 80 munkáslakás, 5 altishti és ugyanannyi tisztalakás épült. 1924-ben megépült a szénosztályozó, a javítóműhely, az üzemi gépházak, az élelem- és anyagraktár és sok más üzemi épület.

A termelés a 20-as évek elején 25—30 vagon tett ki. Legnagyobb termelést 1922-ben ért el, mikor napi 70 vagon is szállítottak a kazári üzemek.

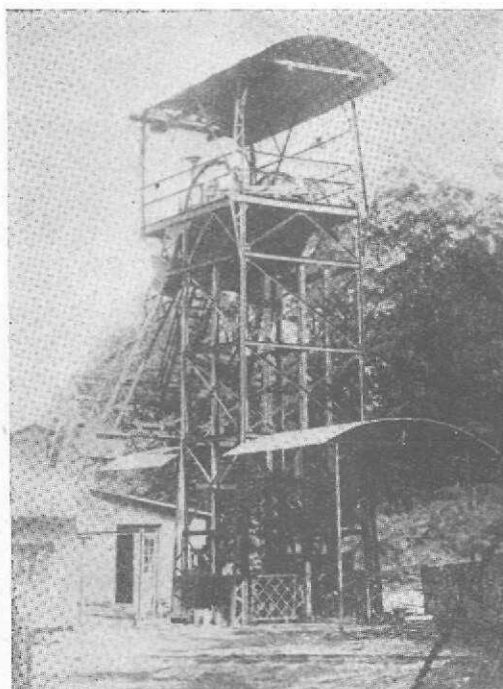
A bekövetkezett gazdasági válság itt is erősen és kedvezőtlenül éreztette hatását, mikor pedig a minőségi szénkereslet miatt át kellett térni a vizslási vékonyabb telepek művelésére, a teljesítmény annyira megromlott, hogy a 30-as években újból és újból felmerült a bányák beszüntetésének a gondolata. Eközben az egyik lejtaknában, a vizslási IV-ik számúban, olyan erős szénsavkitörések történtek, hogy egészen speciális intézkedéseket kellett életbeléptetni a munkásság biztonsága érdekében. E körülmény aztán annyira megnehezítette a bányaművelést, hogy végül is 1938-ban elhatározták a bányák beszüntetését.

A második világháború alatti szénínség arra bírta a vállalat vezetőségét, hogy a medencében még feltalálható vastagabb telepeket vegye művelés alá. Így került sor a kazári bányák újranyitására, hol 18—20 millió q szén könnyűszerrel, táróval és kisebb lejtősaknákkal kisedhető. Az újranyitás 1941. nyarán történt, 2 hónapra rá már termelt a bánya. Jelenleg 20—25 vagon termel, maximális termelése 60 vagon lesz.

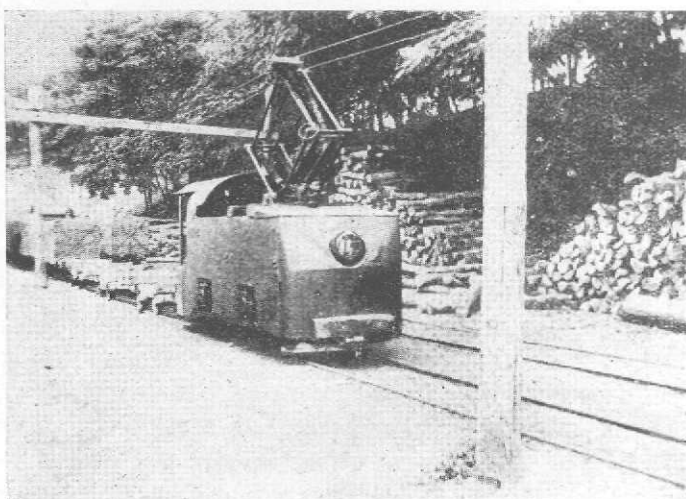
Ha Kisterenyén megépül a szérelőmű, remélhető, hogy az egész kazári szénvagyon leművelhető.

b) A lefejtett bányák.

A János-akna. Az Északmagyarországi mizserfai kerületének volt legjelentősebb aknája. Mikor e vállalat megalakult, megvásárolta a Mizserfa-környéki csibaji bányákat is az Angol-Magyar Banktól. E bányák a kibúvásokra telepített kisebb-nagyobb tárók voltak. Ez volt különben az egész tarjáni medencében a sorrend: először a táróval megfogható pilléreket tárták föl, azután a völgy talpa alatti kisebb mélységű telepeket aknákkal és végül a mélyebb részeket nagyobb aknákkal, illetve a

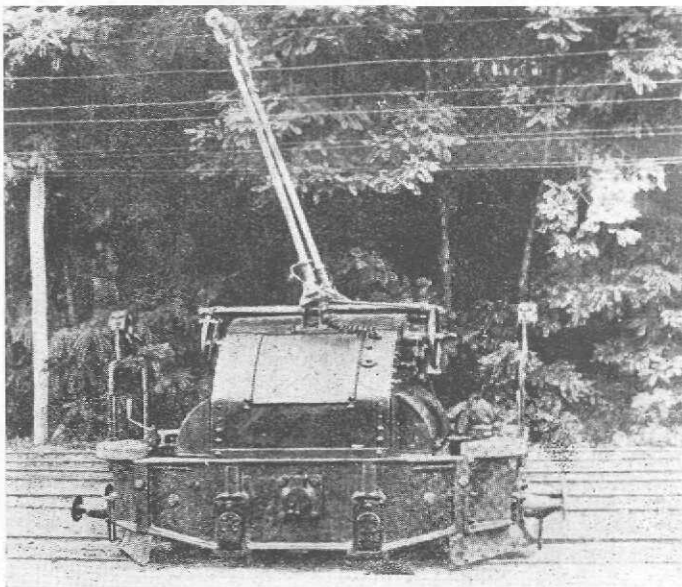
31. sz. kép. János-aknai aknatorony.

32. sz. kép. János-aknai régi villamos-mozdony.

Miután e primitív berendezés a vízemelést és anyagszállítást képtelen volt lebonyolítani, a pilseni Skoda-művektől egy 70 lóerős ikergőzgépet rendeltek, amelyhez a szükséges gőzt 3 db. 60 m.² fűtőfelületű Röck-kazán szolgáltatotta. A gép 1928-ig volt üzemben és kifogástalanul dolgozott.

Mikor a lokomobil fölszabadult, az aknától cca. 80 m. távolságra megkezdtek az I. sz. légakna kihajtását, melyet egy fúrólyuk előzött meg. A főaknából megkeresték a fúrólyukat s mikor erre rályukasztottak, a bányában

33. sz. kép. János-aknai első villamos-mozdony. (1892).

kötélszállítás elterjedésével lejtősaknákkal nyitották meg. A csibaji részen is, mikor a tárók szénvagyona kimerült, elhatározták a János-akna lemélyítését.

A mélyítést 1887-ben kezdték meg és a 123-ik m-ben érték a szenet. E munkát egy gőzlokomobillal hajtott vitla segítségével vé-

összegyűlt sujtólég hirtelen kiáramlott a külszínre, ott a nyílt lámpától meggyuladt, felrobbant és szétvetette a vitlát, annak gépházát, miközben 2 munkás súlyosan megsérült. A légaknát annak befejezése után ellátták egy Guibál-ventilátorral, magát a főaknát pedig egy 1500 pl-es, 65 LE-s gőszivattyúval. Így a szellőzés és víztenítés biztosítva lévén, megkezdtek az

CH₄

elővájást siklókkal, alapközléssel, ereszkékkel. A bányából kijövő szenet alagúton át a mizserfai rakdóra lovak szállították.

A termelés növekedtével a szállítást mechanizálni kellett. E célból 1892-ben gőzzel hajtott egyenáramú dinamót helyeztek üzembe és beszerettek 2 villamos mozdonyt.

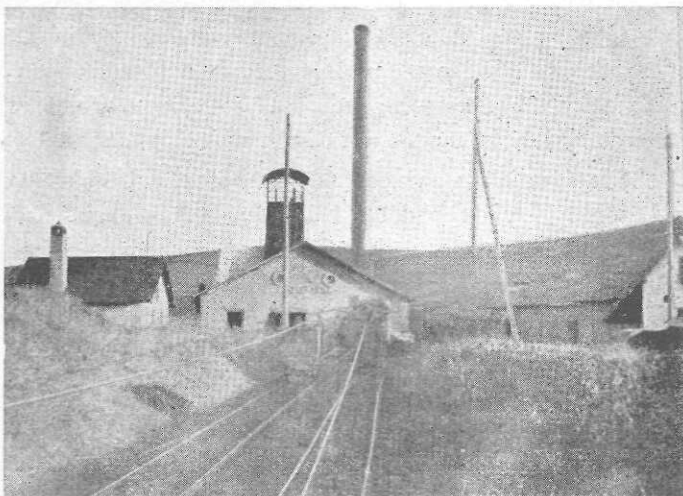
Az elektromos gépek elterjedésével a kezdetleges erőközpont gyengének bizonyult, ezért 1901-ben kibővítették 2 drb. 45 KW-os Egger-féle dinamóval, melyet 1910-ben egy 60 KW-sal cseréltek fel, egyben a kazántelepet is időközben kibővítették egy 6-ik kazánnal.

A gépi berendezéseket az évek folyamán újból és újból bővítették és szaporították, a földalatti vágathálózat hosszabb és hosszabb lett, úgyhogy a lószállítás 1910-ben már 2.5 km-es vágaton át történt. Ezt aztán elektrifikálták és lovak helyett villamos mozdonyokkal szállították.

János-akna 1928-ban szűnt meg, ez idő alatt 36 millió q szenet termelt.

Ortvány-aknát 1894-ben mélyítették. Szénvagyon a cca. 12 millió q volt. Mélysége 120 m. volt. Az aknát a kibúvársra telepítették, mai szemmel nézve bizonyára lejtőszaknát mélyítették volna, de akkor még nem volt elterjedve és kialakulva a végnélküli kötélszállítás. Az aknával mindig a telep legmélyebb pontjáiig mentek le és keresztvágattal indultak az alsó aknarakodóról a telep felé. Így jutott az Ortvány-akna egy 1.5 km.-es keresztvágathoz, melynek a fele riolitban haladt. Egyben a hányóterület kérdését is figyelembe vették s olyan helyre telepítették az aknákat, ahol elegendő hely volt a meddő részére.

Az aknaszállítást egy kéthengeres fekvő gőzgép végezte, mely eredetileg csak aknamélyítésre volt szánva, de végig mint főszállítógép dolgozott. Úgy látszik a kazántelep sem volt jól méretezve, mert sokszor a gőznyomás nem volt elegendő. Ilyenkor a gépész úgy segített magán, hogy megvárta, míg a kellő gőzfeszültség beállt, vagy pedig odaállt a fogaske-
rékhez és „stangával” segített a gépet mozgásba hozni. Az ilyen kis üzemzavarok a régieket nem izgatták, nem siettek, ráértek. Az anyagi eszközök szűkösen álltak az üzem rendelkezésére, nem kaptak a beruházásokhoz elegendő pénzt.

34. sz. kép. A mizserfai József-akna.

A gépházban egy 5 KW-os dinamó is volt, mely világítási áramot termelt. később egy 50 LE-s egyhengeres dinamóval kapcsolt gépet szereltek be. A főaknán kábellel, a fővágatban csupasz vezetékkel vitték az áramot rendeltetési helyére, a bányahatóság az ilyen szereléseket akkoriban még engedélyezte. A vízmentesítést egy Worthington gőzszivattyú végezte kifogástalanul. A gőzt 3 drb. 50 m.² fűtőfelületű Cornwall-kazán szolgáltatta, melyhez később még 2 ugyanilyen kazán lett beépítve.

Ezzel az egyszerű berendezéssel, szerény keretek között 30 évig dolgozott Ortvány-akna és mégis a legolcsóbb üzem volt.

A mizserfai József-akna szénmezeje a nemti-i völgyben feküdt, 1893-ban mélyítették. Nagy kiterjedésű bányának szánták, de a kedvezőtlen közetviszonyok miatt sohasem lett azzá. Olyan nagy fötenyomással küzdött állandóan, hogy kis terjedelmű pilléreket kellett volna megfogni és ezeket amilyen gyorsan csak lehet, lefejtetni. Ennek épp az ellenkezője történt: 6—800.000 q-t is tártak fel egy-egy siklóval, ami a fenntartási költségeket annyira megnövelte, hogy e bánya a mizserfai kerület legdrágább üzeme volt. Így bosszulta meg magát a túlzott takarékoság, melyet már a telepítésnél is elkövettek és amely az akna egész életén végigvonul. Így pl. meghagyták rakodóul a régi Pál-aknai rakodót, holott 400 m-nyire volt az aknától. Ennyivel kellett volna a normálvágányt meghosszabbítani s megszűnt volna a 400 m-es külszíni keskenyvágányú vontatás. A mezőt sem fűrták meg kellőképpen, onnét a nagy tájékozatlanság, mely a feltárásnál és elővájásnál mutatkozott.

Később felismerve a kis pillérekre szorítókozó feltárás előnyeit és ezen elvek szerint végezve azt, olcsóbb termelési költséget tudtak elérni.

József-akna 1932-ben szűnt meg.

A József-aknai mezőben még több kisebb-nagyobb bánya dolgozott, mint a Pál-akna, a régi Antal-táró, az új Antal-táró, a György-akna stb.

Gyula-akna, az első világháborút követő konjunkturális időben, 1920-ban nyílt meg és 1938-ban „utolsót fordult a főszállítógép tengelye, hogy Gyula-akna soha többé meg ne induljon” — ahogy utolsó üzemvezetője kissé meghatódva fejezi ki magát üzemének nekrológiájában.

Maga az akna egy cca. 600 m. hosszú lejtősakna volt a Kozma völgyében, a későbbi Gyula-rakodótól 1 km-nyi távolságban. Szállítógépe 26 LE-s vitla volt feszültség kiegyenlítővel, melyeket medencénkben a 20—30-as években kötélkímélés szempontjából kezdtek bevezetni. Szenét először tengelyen fuvarozták Kisterenyére, később ló, majd kötélszállítás továbbította a rakodóra. Szene jóminőségű I. telep volt, melynek azonban 2 nevetlensége volt: gyakran teljesen kiékölt és hullámos volt dőlésben is. Az első tulajdonság „kerékkötője” a bányászatnak, a második ennek „ikertestvére” — mondja akkori üzemvezetője. (Ez a kerékkötős tulajdonság fokozott mértékben van meg a kisterenyei és kazári I. telepnél. A szerző.) Ugyancsak hátránya volt a sujtólég-előfordulás, úgyhogy zárt lámpával kellett dolgozni.

Ferenc-aknát tulajdonképpen a mizserfai völgyben lévő Ortvány-aknánál kellett volna tárgyalni, de miután csak újabb időben, 1927-ben lett mélyítve, idősorrendben itt ismertetem röviden. Ferde hossza — lejtakna lévén — 500 m. volt, melyből 136 m. riolitban haladt. Szénvagyonra cca. 8 millió q-t tett ki. Legnagyobb termelését — 1.2 millió q-t — 1936-ban érte el. Végtelen kötél-szállító-berendezése, illetve szájnnyílása közvetlenül a mizserfai rakodó mellett volt, így olcsón tudott termelni. Megszűnt 1940-ben.

A mizserfai kerületben az idők folyamán még több kisebb bánya működött, mint a Gyula-tárók, Sarolta-táró, Gusztáv-táró stb. Ezek között jelentősebb csak a Gyula-táró volt, 30 millió q-t kitevő szénvagyonával. Működésének időpontja a 70-es évekre esik. Egészen primitív bányászat volt, gépi erő nem állt rendelkezésre, mindent emberi erővel végeztek. A fejtésből targoncával szállították ki a szenet a csillékig, ezt aztán kézi erővel továbbították sokszor 500—600 m-nyire a külsíklőig. A földalatti munkások tótok, csehek, krajnaiak voltak, a palóc ilyen „potkánynak” való munkát akkor még nem vállalt.

Ravaszyuk-bánya. A 70-es években a Kisterenyei Kőszénbánya r. t. a mizserfai bányamező déli nyulványára telepítette a Ravaszyuk-bányát, melynek rakodója a Mátra-Körösvidéki vasút mellett, Nemti és Kisterenye között volt elhelyezve. A főtáró szintje fölötti kisebb tárókat külszíni vasút kötötte össze, erről a szintről sikló segítségével fékezték le a rakodó szintjére a csilléket. A bánya létszámáról, termeléséről, teljesítményéről írásbeli feljegyzések nem maradtak fenn. Egyes öreg bányászok még emlékeznek, hogy a szén nagyon szép, tiszta, a telep pedig olyan vastag volt, hogy állva lehetett benne dolgozni. A régi térkép nyílegyenes vágatai is ezt bizonyítják. A táró szintje alatti szenet creszkével művelték, a csilléket valószínűleg kézi erővel, daru segítségével húzták fel, míg a vízemelést egy gőzszivattyú végezte, melynek kazántelege bent a bányában volt elhelyezve. Kémény helyett légakna vezette el az égési termékeket. Hogy mikor szűnt meg, azt nem tudjuk, valószínűleg a 80-as években, amikor a Magyar Bank megvetette az Északmagyarországi alapjait és a Mizserfa-környéki bányák és jogosítványok ennek tulajdonába mentek át.

A nemtői táró és nemtői lejtakna.

A táró 1921-ben nyílt meg. Szenét először a ravaszyuki rakodóra fuvarozták tengelyen. Szénmezejét az ortványaknai pillérnek dél felé való folytatása képezte. Ennek azonban csak a táró szintje fölötti részét tudták leművelni, úgy-hogy csakhamar lejtaknát kellett kihajtani, hogy a mélyebb szinteket is megfoghassák. A lejtakna a 240-ik méterben megütötte a szenet, melyet a külre hozva, siklón lefékeztek a rakodó szintjére és onnan lószállítással továbbítottak. Később a külső vontatást elektrifikálták. 1924-ben egy szállító-vitlával szerelték fel, melyet utóbb feszültség-kiegyenlítővel láttak el.

1929-ben a régi lejtakna egyik osztójáról egy új lejtaknát, illetve ereszkét

mélyítették, mellyel a 240-ik méterben megütötték a szenet. Végleges hossza 800 m. volt, termelése 1941. végéig 6 millió q-t tett ki.

Ilona-bányát 1923-ban kezdték egy főtároló kihajtásával. Szene kilúgozott, bagós volt, azért csakhamar ereszkét kellett indítani a mélyebb pillérrészekre. Ez szénbe érve, 230 m-t abban haladt zavartalanul, mikor is vetőt kaptak. A vetőn túli teleprész megnyitását egy 300 m. hosszú keresztvágattal oldották meg. A bánya 1938-ban megszűnt.

Ilona-lejtakna. Szénmezeje az előbb tárgyalt Ilona-bányától nyugatra terület el cca. 5.5 millió q szénvagyonnal. A lejtaknát 1932-ben kezdték mélyíteni és az elővájások — miután közben a szomszédos régi művelések vizét is le kellett csapolnia — csak 1938-ban készültek el.

A szenet egy 38 lóerős, 4000 kg-os, láncsarús vitlával szállították a külre, a víztelenítést 3 drb. centrifugál szivattyú végezte, állandó vízhozáfolyása 300 pl-t tett ki. Termelése a 37—39-es években ugrásszerűen emelkedett s 1939-ben 1.1 millió q-t ért el. Szene kitűnő minőségű volt, telepvastagsága 1.3 m-t tett ki. A frontfejtés és fejtőkalapács bevezetése óta a salgótarjáni medence legolcsóbb bányája volt. Megszűnt 1942-ben.

A mátranováki régi bányák. Mátranovákon a rendszeres művelést a Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. kezdte meg 1906-ban egy kutatótárolóval, melynek szénvagyona cca. 150.000 q volt.

Mátranovákon az I. telepet fejtik. Vastagsága az északi részekben 1.10 m., a déli részekben 1.60—1.70 m., mely utóbbi gyengébb minőségű, palásabb.

A község keleti részén a Károly- és Ferenc-tárolók voltak üzemben. Itt a telep átlagos vastagsága 1.80 m. volt, de alsó padja csak a háború alatt volt értékesíthető. Összesen 7.6 millió q szenet adtak az 1907—1921. közti években, melyet lovakkal vontattak a rakodóra, ahol osztályozás nélkül buktatták vagonokba.

Augusztalejtaknát 1907-ben kezdték mélyíteni ikergőzgéppel, míg a víztelenítést benzinszivattyúval végezték. Mivel ez nem volt komoly energiaforrás, 1909-ben egy elektromos központ építését kezdték meg. A kazánházban 4 drb. Babcock-Wilcox-kazán volt beépítve, melyek 2 drb. 500 lóerős compound-kondenzált gőzgépet tápláltak, míg ezek 2 drb. 400 kilowattos váltóáramú generátort hajtottak. A 3000 voltos áramot 330, illetve 110 voltra transzformálták le a fogyasztás helyén. A centrálé 1924-ig volt üzemben, amikor is Mátranovákot bekapcsolták a 10.000 voltos vízváltatói centráléba.

A lejtakna szállítógépe egy Heckel-féle 70 LE-s vitla volt, a külső vontatást szintén végtelen kötélzárlító berendezés bonyolította le a bánya és rakodó között. A személyszállítás részére a légaknát felszerelték villamos meghajtású felvonó-géppel.

Az akna 1916-ban érte el legmélyebb pontját, ahonnan jobbra-balra alapkölét, ezekből 24 siklót és 13 ereszkét hajtottak ki, melyeknek termelését kötélvontatással juttatták a lejtaknához.

A fejtésmód omlasztó pillérfejtés volt. Nagyobb teljesítmény elérése céljából már 1911-ben réselési kísérletek folytak a bányában egy Pick-Quick réselőgéppel, de jelentősebb eredményt nem értek el. Később sűrített levegőjű Eickhoff-gépekkel próbáltak réselni, de e kísérletek sem hozták meg a várt eredményt, úgyhogy továbbra is a kézi réselésnél maradtak egészen 1930-ig, amikor is az akna kimerült és megszűnt. Összesen 17 millió q-t termelt.

A szárazvölgyi lejtősaknát egy cca. 1 millió q-t tartalmazó pillérre 1920-ban hajtották ki. A fejtések 1922-ben indultak meg és 1926-ban befejeződtek.

A Délibánya, mint neve is mutatja, a község déli részén feküdt. Hossza 320 m. volt, melyből 150 m. haladt szénben. 1913-ban kezdték hajtani, 1918-ban indultak meg a fejtések. A szénkonjunktura megszűntével, 1924-ben be-szüntették gyenge minőségű szene miatt.

A kútírói lejtősakna megnyitását az augusztai fejtések előhaladása és a Délibánya beszüntetése tette aktuálissá. 1924-ben nyílt meg, szénvagyon a cca. 4 millió q, telepvastagsága 1.1 m. volt. Rendes művelés 1929-ben indult meg.

Miután az akna 2.8 km-nyire volt a rakodótól, egy sodronykötélpályát építettek, mely 1926-ban készült el. A bányánál bunkerben gyűjtötték a szenet, innen került a kasokba és kötélpályán át az osztályozóra, hol egyenesen a rätter fölé épített tölcserbe buktatták. Vontatóüzeme igen olcsó volt. Szén-vagyon a 1942-ben kimerült.

A kerületek össztermelését alábbi táblázat mutatja:

Kerületek	Termelés q
Salgótarján-Inászó	356,230.829
Pálfalva-Baglyas	131,687.073
Kisterenye	37,569.131
Mizserfa	84,388.781
Összes	609,875.814

7. táblázat.

Bányák	Termelés q
Salgótarján	81,434.585
Inászó	274,796.244
Pálfalva	97,487.881
Baglyas	34,199.192
Mizserfa	31,208.807
Mátranovák	42,822.739
Kisterenye	37,569.131
Kazár	10,357.235
Összes	609,875.814

8. táblázat.

Megjegyzendő, hogy a baglyasaljai és mizserfai termelésben csak az 1925. évi fuzió óta termelt szénmennyiségek szerepelnek.

HATODIK FEJEZET.

A NÓGRÁDI MEDENCÉBEN ALKALMAZOTT FEJTÉSMÓD.

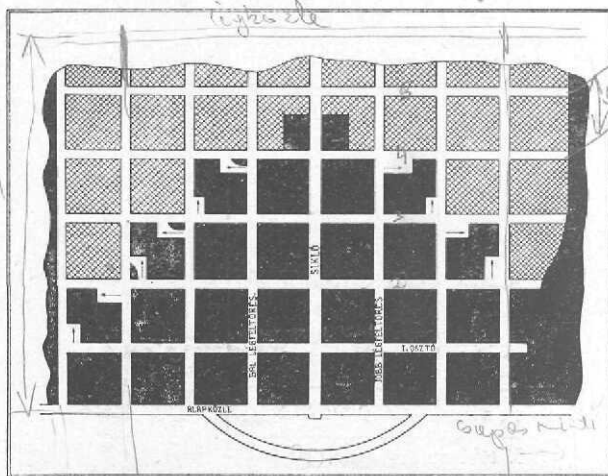
Bányáinkban az idők folyamán kétféle fejtésmód alakult ki: az omlasztásos pillérfejtés és a csapás- vagy dőlésmenti haladópászta-fejtés. Előbbit vastag, utóbbit vékony telepeinknél használjuk.

① Az omlasztásos pillérfejtésnél a mező legmélyebb részén egy csapásmenti alapközlét és tőle 30 m-nyire egy vele párhuzamos légközlét hajtanak ki, majd a mező közepén a siklót telepítik meg, melytől jobbra-balra szintén 30 m. távolságban 1—1 feltörést létesítenek. A siklóból az osztóvágatok, az alapközléből a feltörések indulnak ki, úgyhogy az egész mező sakktáblaszerű pillérekre van felosztva. Az így előkészített bányamezőt aztán hazafelé kezdik fejteni. Egy ilyen fejtésre előkészített pillér sematikus alaprajzát alább szemléltetjük.

A rajzból látható, hogy a sikló már fejtés alatt áll. Az 5-ik osztó teljesen le van fejtve, a 4-ik osztón már csak két védőpillér van bent a fékmű mellett, az 1., 2. és 3-ik osztókon négy-négy fejtés van üzemben, tehát összesen 12 fejtés dolgozik a siklóban. Egy-egy pillért rendszeren két fejtéssel támadnak meg: az egyik a feltörésből csapásmentén, a másik az osztóból dőlésmentén indul. A

fejtések 4—5 m. szélesek, így a pillért 6 „fogással” le lehet fejteni. Egy-egy fejtési „fogás” metszetét és alaprajzát a 17. sz. rajz tünteti fel.

A fejtés baloldalán van a szállítógát, mely rendszeres ajtókötéses ácsolattal van biztosítva, a szélesítésben 2 drb. két vagy háromlábos ácsolat van fölállítva. Ha a „fogással” a határra érnek, visszafelé kirabolják az ácsolatokat, összeomlasztják a fejtést és

16. sz. rajz. Omlasztó pillérfejtés a salgótarjáni vastag telepekben, kéziszállítással.

egy új fogást kezdenek mellette. Az új fogásnál a régi omladék mellett egy kis védőlábat hagynak vissza, melyet legutoljára szednek ki.

A fejtésben egy műszakon rendszeren 2 vājār és 1 csillés dolgozik. Volt olyan fejtésünk, ahol 12 órás műszakban 80—100 q volt a fejtelési mérték.

2 A csapás, vagy dőlésmenti haladópászt-fejtés vékony telepeinknél alkalmazzuk. Itt a szállítóközle csapásban, illetve dőlésben van kihajtva, ez utóbbi mód csak akkor alkalmazható, ha a dőlés az 5 fokot meg nem haladja.

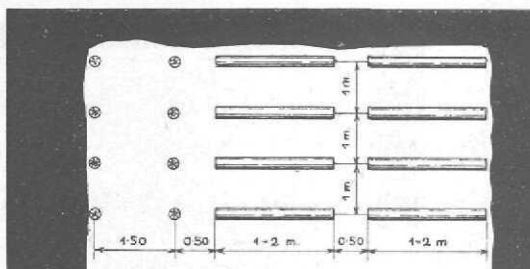
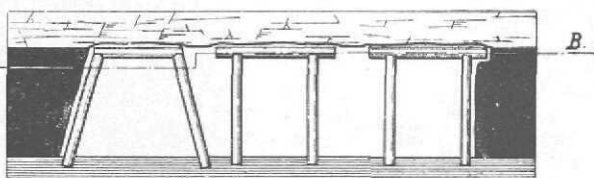
A fejtési irány megválasztását a váladéklapok csapásiránya szabja meg.

Nálunk általában a csapásmenti fejtésekben jön jobban a szén, mert a nyírófelületek ebben az irányban vannak jobban kifejlődve. A szállítóközlét úgy méretezzük, hogy a csille könnyűszerrel közlekedhessék benne, míg a légközlét rendszerint csak kisácsolatokkal biztosítjuk. Mindkét közle mellett — ha a mezőbe fejtünk — falazatot visünk magunkkal, hogy a légjárást biztosítsuk.

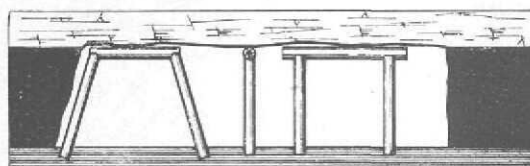
A fejtés szélessége 8—15 m. A szenet a vājārok átlapátolják, ha nagyon széles a fejtés, 4—5-ször is lapátra kell venni a szenet. A közlekből és a telepből kikerülő meddőt a fejtési üregbe dobják berakat gyánánt. Ilyen fejtésből fát kibrabolni nem lehet, mert be van ágyazva a berakatba.

3 A széleshomlokú omlasztó pillérfejtés v. frontfejtés a haladópászt-fejtésből alakult ki.

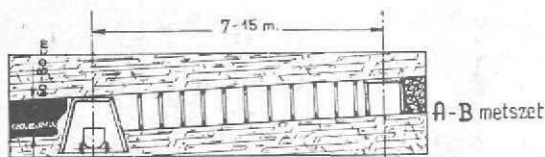
Itt a fejtést nem kell átlapátolni, mert a szénhomlokon végigfutó

A-B metszet

17. sz. rajz. Egy fejtési „fogás”.

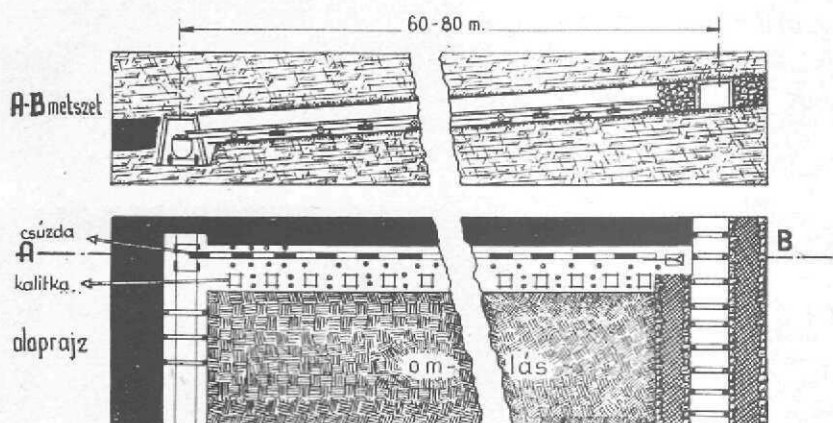

A-B metszet

alaprész
falazat

18. sz. rajz. Csapásmenti haladó pászt-fejtés, szélesítéssel.

19. sz. rajz. Széleshomlokú omlasztó pillérfejtés, rázócsúzda-szállítással.

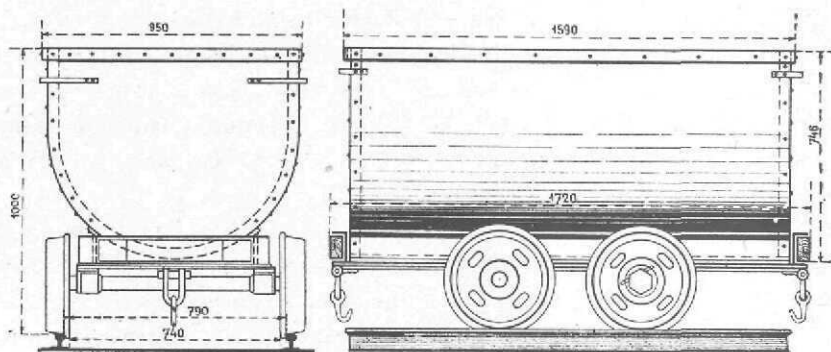
rázócsúzda, vagy szalag (kaparó-gummi-acélszalag) mechanikusan szállítja azt ki a fejtésből. A szállítószervezetet 24 óránként egyszer szokás átállítani, hogy mindig a lehető legközelebb legyen a szénhomlokhoz. A fejtést merev ácsolattal kell ellátni, azért vastámokat, vagy vándorkalitkákat, vagy a kettőt kombinálva használják. Ha közben faácsolatok is vannak, azokat a vastámokkal és vándorszekrényekkel együtt maradéktalanul ki kell rabolni, hogy a főte szabályszerű beszakadását elérhessük.

E fejtésmód a teljesítményt lényegesen megnöveli, de csak ott alkalmazható, ahol nyugodt, vetőmentes és szabályos a település. Ahol ilyen pillérek nem állnak rendelkezésre, — mint a mi medencénkben is, — ott csak korlátozott mértékben lehet e kitűnő munkamódot alkalmazni. Innen van az, hogy nálunk ezidőszert is csak 30—40 frontfejtés van használatban a 350—400 szelő munkahely közül.

HETEDIK FEJEZET.

1. A szállítás és vontatás fejlődése.

Az első időben kizárólag emberi és állati erővel szállítottak, mert csak tároművelés folyt a medencében. A tárokat úgy telepítették a hegyoldalokban, vagy a völgyekben, hogy a pillér közepén, annak lehetőleg legmélyebb pontján üsse meg a szenet. A csilléket siklófékművek segítségével fékeztek le a tároszintre és onnan lovakkal szállították a külszíni vasútig, vagy rakodóig.

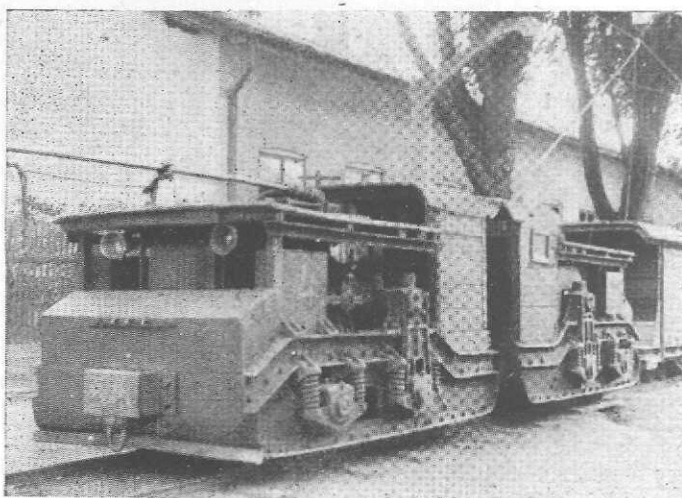

20. sz. rajz. A salgótarjáni 7 q-s ajtónélküli vascille.

A tárópillérek leművelése után függőleges aknákat mélyítettek. A gépek hajtóereje a gőz volt. Az aknarakodóig lovakkal, vagy emberi erővel szállították a csilléket, innen kasok emelték a napra, ahonnan lovakkal, vagy gőzmozdonyokkal vitték a rakodókra.

Ha az aknaszáj magasabb szinten volt, mint a vasút, vagy a rakodó, akkor siklófékművekkel, lánc, vagy kötélvontatással juttatták a rakott csilléket a megfelelő szintre. Így az inászói Ferenc-aknán kötélszállítás, a salgótarjáni Károly- és Forgács-aknán láncszállítás volt üzemben az akna és a rakodó között. A láncot és kötelet rendszerint gőzgépek mozgatták.

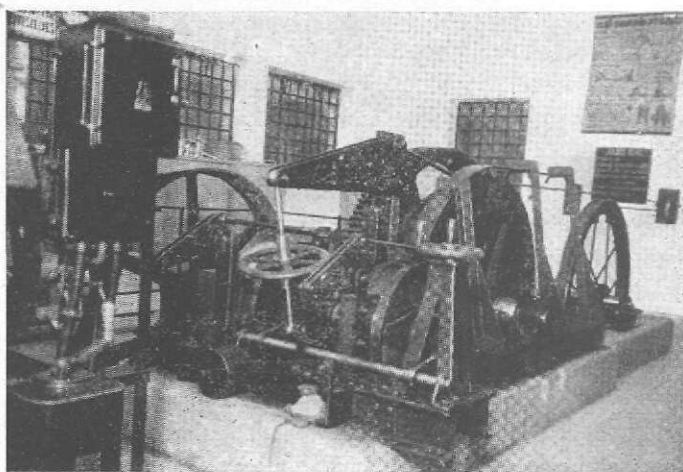
Az elektromosságot a 90-es években kezdték használni a bányában. Most már nem kellett drága gőzvezeték építeni, hanem kis helyet elfoglaló kábelekkel vezették az áramot a bánya legtávolabbi helyére is. Természetes, hogy ahol a szállítás, víztelenítés és szellőzés gőzerőre volt berendezve, nem dobták ki rögtön e gépeket, de az újabb telepítéseknél már mindenütt a villamos áram

35. sz. kép. Régi pálfalvai mozdony. (Ganz, 40 HP.).

gyártották a medence számára az első vitlákat. Ezek fogaskerék-áttétellel hajtott egy, vagy többhornyú kötélskorongokból állottak, melyeken a kötelet 0, S vagy 8 alakban vezették. A hajtókorong hozza mozgásba a kötelet, a laza korong egyedül a kötévezetésre és a befogott ív nagyság növelésére szolgál. A kötévezetés mindig a helyi viszonyoktól függ, lehet alsó-, vagy felsővezetékes. Van még egy harmadik korong is, mely a szállítás irányában kis szán segítségével előre-hátra mozoghat és a kötélingadozásokat van hivatva kiegyenlíteni.

Új korszakot jelentett a végtelen kötélszállításnál a különféle kötélfeszültség-kiegyenlítő szerkezetek használatbevétele. A régi vitláknál gyakori volt a köté, vagy tengelytörés a fellépő nagy kötélfeszültségek miatt. A ráfutó

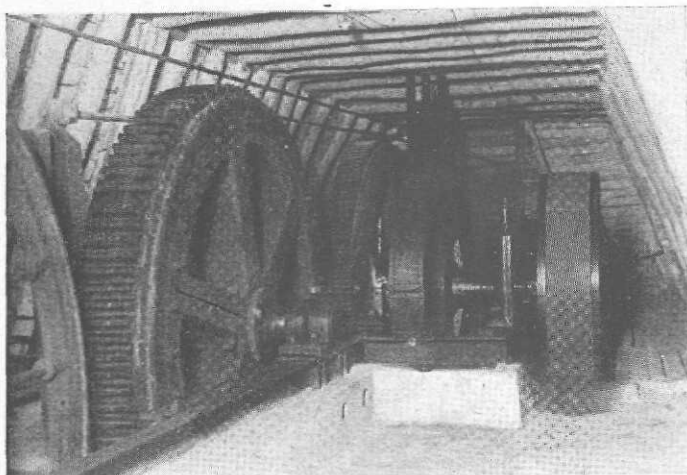
36. sz. kép. Karlik-gép. (József-lejtaknán).

használatára tértek át. A szállítást és vontatást is fokozatosan villamosították. Így János-aknán már 1892-ben, Frigyes-aknán 1896-ban szállítottak villamos mozdonyokkal.

Az 1900-as évek vége felé a villamos szállítóvitlák kezdenek térni hódítani. A német Heckel- és a magyar Ganz-cégek

kötélág ugyanis erősebben koptatja a korongot és csakhamar átmérőkülönbségek lépnek fel. Ennek következménye, hogy a nagyobb átmérőjű kötélskorong nagyobb kötéldarabot akar felgöngyöltetni, mint amilyet a másik le tud adni, ami végül is kötélszakadásra vezet. Ezt úgy próbálták a konstruktő-

rök kiküszöbölni, hogy csak egyhor-
nyú korongokat épí-
tettek és ezeket szo-
rítópofákkal látták
el, hogy a megfelelő
kötélsurlódás meg-
legyen s ezzel a kö-
télcusuzamlás elke-
rültessek. Így jöttek
használatba a Grün-
nig, Karlik stb. szo-
rítópofás kötél tár-
csák, de ezeknek az
a hátrányuk, hogy
a szállítókötelet erő-

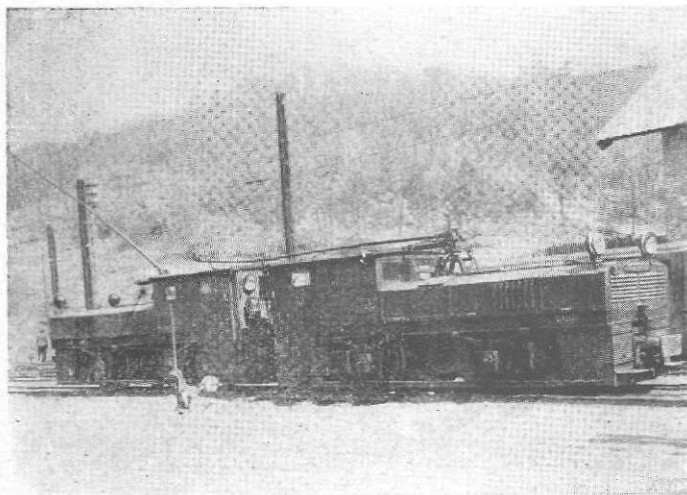

37. sz. kép. Ohnesorge-gép Ságújfaluban.

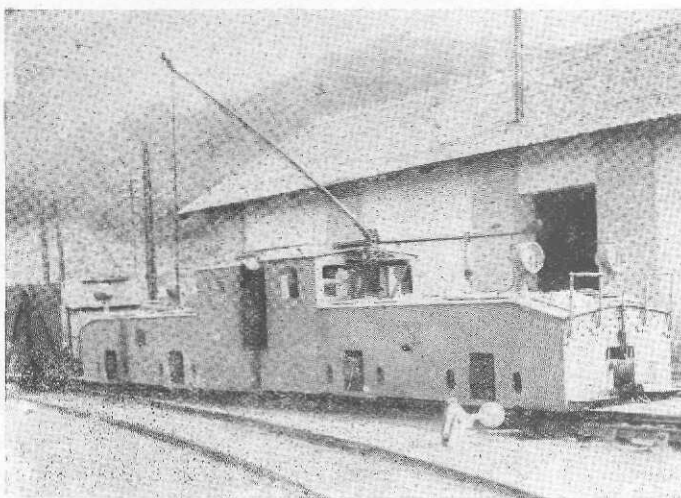
sen deformálják, koptatják és idő előtt tönkreteszik. Ekkor jött a német Ohne-
sorge a maga szabadalmával, aki a korongok közé bolygókerék-rendszert épí-
tett be, s ezzel meg lehetett szüntetni a kényszerkapcsolást. Változott átmérő
mellett is lehet szállítani, mert a szerkezet a fordulatszámot szabályozza s ezzel
a feszültség eliminálódik. Nálunk a BAMERT-cég gyártja az Ohnesorge-
vitlákat s ezek tökéleteseknek mondhatók.

A szállítóvitlák tökéletesítése lehetővé tette, hogy ma a nógrádi medencé-
ben kizárólag lejtőszakna-művelés folyik. A vitlák a külszínen vannak felállítva,
sok helyütt több egység egy gépházban (Jenő-akna, Kisterenye, Kazár, Som-
lyó) s ezeket egy gépész kezeli. A lejtőszakna irányban és lejtőben meg lehet törni,
a legrövidebb úton
a szenet megint meg
lehet fogni és a kö-
tél engedelmesen
hagyja magát ide-
oda terelni és le-föl
vezetni. Elmondhat-
juk, hogy a mi me-
dencénk a végtelen
kötélzállítás klasz-
szikus hazája.

A bányaszállí-
tást és külszíni von-
tatást, ahol csak le-
het, mindenütt vég-
telen kötélzállítás-

38. sz. kép. Pálfalvai ikermozdonyok. (160 HP., Ganz).

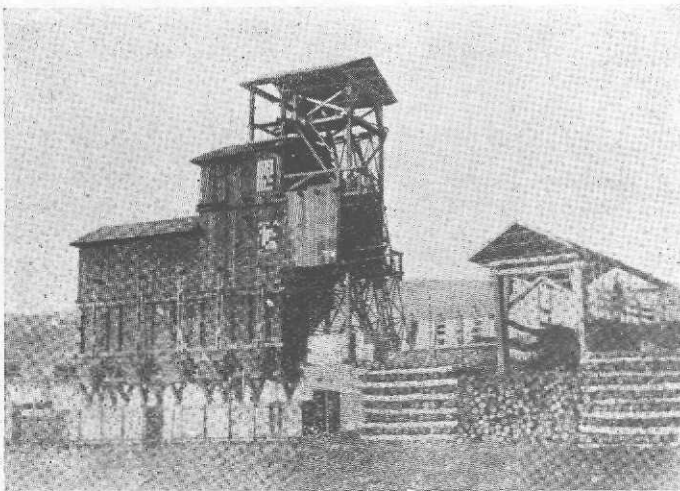

39. sz. kép. Pálfalvai ikermozdonyok. (Központi műhelyünkben készült, 116 HP.).

pl. 1940-ben 122, 1941-ben 114 kilométer, különböző átmérőjű kötelet fogyasztottunk $\frac{1}{4}$ millió pengő értékben.

2. Rakodás és osztályozás.

A rakodás az első időben a teli csillék rakományának vasúti kocsikba való buktatásából állt, minden előzetes osztályozás nélkül. Ilyen fából összerótt rakodója minden bányának volt. A technika fejlődésével együtt járt a különféle szemmagyságú szenek kereslete, azért a rakodók helyébe lassankint *szénosztályozók* épültek.

40. sz. kép. A salgótarjáni volt József-rakodó.

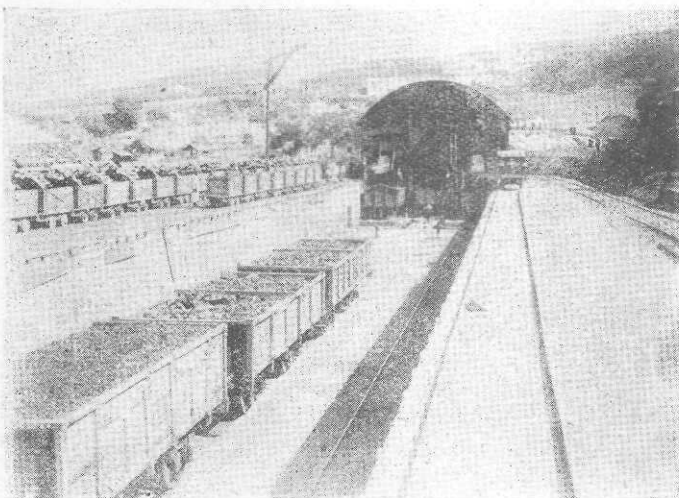
sal bonyolítjuk le. A nagyobb távolságra való vontatásnál azonban villamos mozdonyokat és sodronykötélpályákat használunk.

A végnélküli kötélszállításnak az a hátránya, hogy nagy csilleparkot igényel, hogy nyílt pályán a rakott csillék sokszor hosszabb ideig vesztegelnek és nagy a kötélfogyasztás. Így

Szénosztályozónk ezidőszerint Salgótarjánban, Baglyasalján, Pálfalván, Kisterenyén, Ilonabányán, Mizserfán, Kazáron, Mátránovákön, Irén és Gusztávtárón van.

Az első rakodó a *József-rakodó* volt, mely az 1860-as években épült s végpontja volt a budapest—salgótarjáni

vonalszakasznak. A rakodás kézzel történt. 1913-ban átvitték Pálfalváról a darabos-elvonót s most már darabos és aknaszenet tudtak előállítani. A csillék kiürítését mechanizálták egy körbuktató felszereléssel, a vagonok mozgatására egy vagonvontatót építettek be.

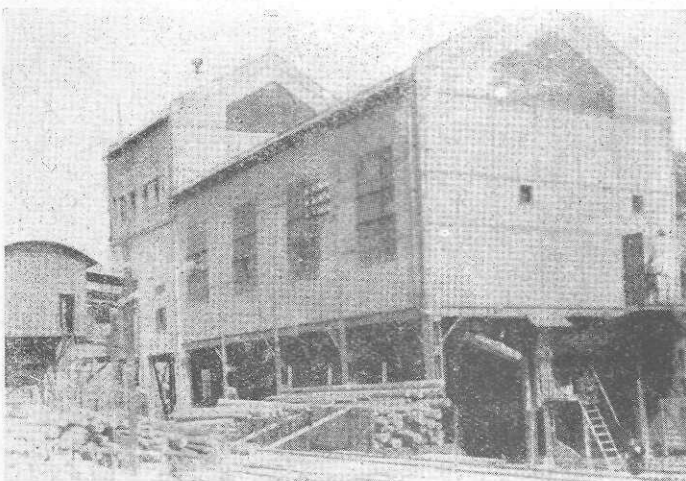
41. sz. kép. A salgótarjáni zagyvai osztályozó.

Az egész berendezést 1925-ben átvitték Ilonabányára, ahol még egy Rätterrel kibővítették és így most már minden szénfajtát lehet vele előállítani. Feldolgozóképesége napi 80 vagon, összlóerőszáma 30 LE. Ma is üzemben van.

A salgótarjáni Zagyvai-rakodó.

A zagyvai rakodó egy 3.6 m. magas támfallal biztosított rakodóvágányzatból állt, honnan a szén kézi erővel buktatták az iparvágányra kiállított vasúti kocsikba és mozdónyszerkocsikra. A MÁV-vágány 1870-ben épült és az acélgyári iparvágányból ágazott ki.

1893-ban építettek a normálvágány végén a szénosztályozót, mellyel darabos, kocka és aprószenet tudtak előállítani. Minden szénféleség külön szalagon át egyenesen a vagonba hullt. Az osztályozó meghajtása gőzüzem segítségével történt, melyet később benzin-, majd 1911-ben villamos motorral cserél-

42. sz. kép. A baglyasi osztályozó.

tek fel. Ugyanebben az évben építettek egy 40 vagonos tartányt a MÁV-vágány fölé, melybe egy serlegfelvonó szállította a körbuktatóval kiürített szenet. A tartányból surrantók segítségével lehetett az alatta álló vasúti kocsikat megtölteni. Így vagonhiány esetén nem kellett kilapátolni. Később a tartány elé még egy darabosfelvonó rostát építettek be, mely egy rakodószalagnak adta át a szenet, honnan egyencsen vagonba került. A tartányt 1928-ban bontották le, mert a terület termelése annyira megcsökkent, hogy az osztályozó egyedül is győzte a feldolgozást. A szénosztályozó feldolgozóképesége 6 vagon óránként, összlóerőszükséglete 75 HP.

A baglyasaljai rakodó.

Baglyasalján az első rakodóberendezés a 70-es években a salgótarjáni nagyállomással szemben épült. A szenet osztályozás nélkül buktatták itt is vasúti kocsikba.

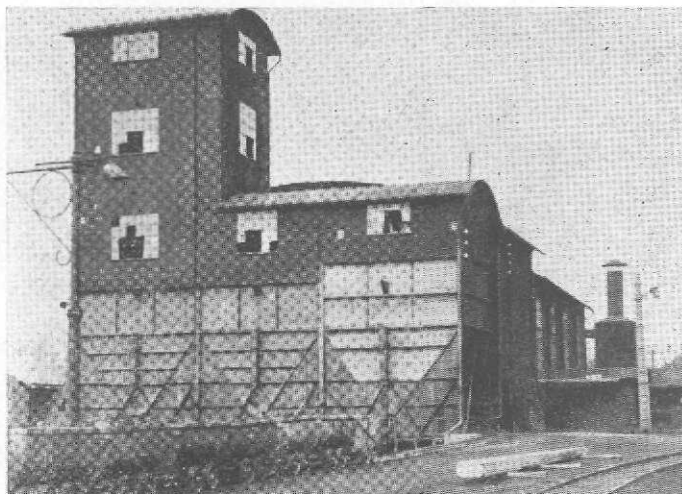
Az osztályozót mai alakjában és helyen 1924—1925-ben építették.

Feldolgozóképesége 7 vagon óránként, 100 lóerőt igénylő motorok tartják üzemben.

Az osztályozó a salgótarjáni József-akna, a Karancs-lejtőszakna és a Jenő-akna szenét dolgozza fel. Mindhárom bányának külön körbuktatója van, melyek egy rázócsúzdára adagolnak. Innen egy elevátoron át a Seltner-rostára kerül a készlet, mely 5 fajta szemnagyságúra bontja fel és mint darabos, kocka, dió, borsó és aprószen jut a rakodószalagokra, illetve bunkereken át vasúti kocsikba.

A darabos és kockaszénből kiválogatott féltermék és pala tölciséreken keresztül egy kettős felvonóra, innen pedig tartányokba jut. A féltermék egy törömmű hengerein halad keresztül és bizonyos szemnagyságra feldolgozva, a

munkások és alkalmazottak szénjárandóságát képezi.

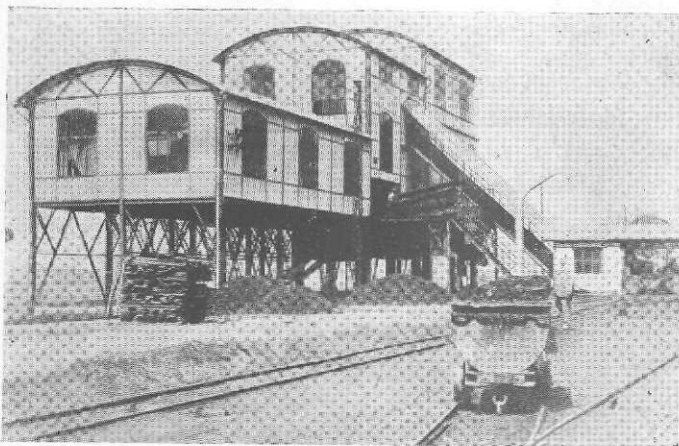

43. sz. kép. A pálfalvai osztályozó.

A rakodóra egy 630 és egy 790 mm. nyomtávú vasút vezet. Jenő-akna szenét 5-tonnás szekrénykocsikban vontatják a rakodóra, ahol külön homlok-buktató üríti ki azokat. A vontatást villamos mozdonyok végzik.

A pálfalvai rakodó.

A rakodás eleinte itt is kézi erővel történt úgy, hogy az ajtós csilléket fel emelték és így zúdították azok tartalmát a vasúti kocsikba. Az első ilyen rakodó a mai farakodó helyén állott, ahova 1899-ig a Frigyes-aknai és etesi termelést szállították. Ugyanilyen primitív rakodó volt a jakobirakodó a salgótarjáni nagyállomással szemben, valamint a pálfalvai temető melletti alsópálfalvai tárók rakodója.

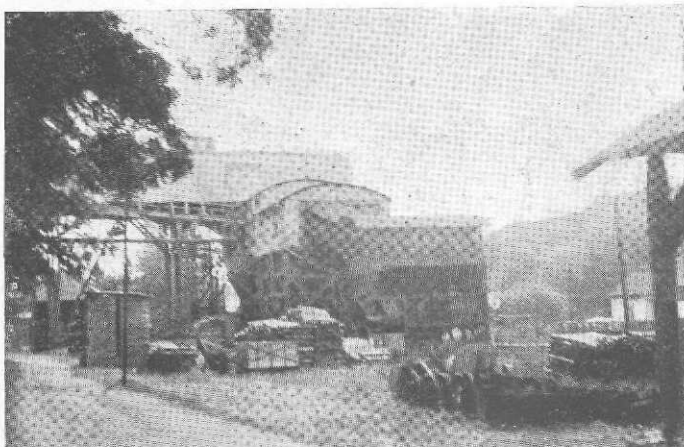
44. sz. kép. A kisterenyi osztályozó.

Az első osztályozót 1905-ben építette a Ganz-Danubius cég 40 tonna óráteljesítményre. Ez csak a darabos és az aprószenet vonta el, a többi mint aknaszén került eladásra.

Új osztályozót 1914-ben épített a Schlick-Nicholson cég, ezzel már a különleges szénfajták egész sorát, ú. m. darabos, kocka, dió I., dió II., borsó, apró, illetve aknaszenet lehetett előállítani. Napi feldolgozóképesége 160—170 vagon.

1930-ban az osztályozót kiegészítették egy 28 tonna óráteljesítményű vibrátorral, mellyel a 0—20 mm-es aprószenet 3 fajta szemnagyságúra lehet felbontani. Ugyanekkor a rakodó mellett 1000 vagon befogadóképességű darabosszén készletteret építettek a földalatt, hogy az értékes szén elmállását megakadályozzák.

Van még a rakodón egy szekrénykocsi ürítő és töltőberendezés.

45. sz. kép. A mizserfai osztályozó.

A kisterenyei rakodó.

Kisterenyén a Schlick-Nicholson cég 1924-ben építette meg a medence legmodernebb szénosztályozóját. Ötféle szenet tud előállítani: darabos, kocka, dió I., dió II. és aprószenet. Az első kétfajta válogató-szalagon át egyenesen vasúti kocsiba hull, míg a többi féleség vasbeton tartányokba kerül és onnan surrantók segélyével vagonokba eresztik. A kockaszalagot keverőszalagnak képezték ki, belenyúlik a bunkerek alá s ezekből tetszésszerűen szénféleség bocsájtható a keverőszalagra. A helyi eladás lebonyolítása céljából 2 bunker úgy van megcsapolva, hogy surrantók segélyével a szén a hídmérlegen álló kocsikba ereszthető. Feldolgozóképesége óránként 8 vagon, összlőerőszáma 180 LE.

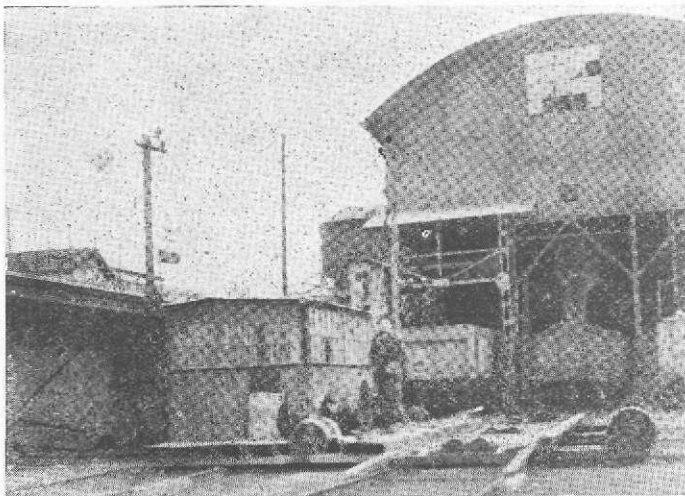
Az aprószen értékesítésére 1930-ban az osztályozó mellé brikettgyárat építettek, mellyel eddig mintegy 2 millió q aprószenet sajtoltak briketté. A kötőanyag szurok, bizonyos arányban nagymányoki aprót is keverték hozzá, hogy a kalóriát fokozhassák.

1932-ben üzembehelyeztek a brikettgyárban 1 drb. kettes Finkey-Bamert-féle légszért, melyet a következő évben egy másodikkal kibővítettek.

1935-ben egy Chance-féle szénmosótelepet létesítettek, mellyel a szén-nemesítési kísérleteket mai napig folytatják. Ezekre a berendezésekre a háború után, mikor majd minőségi szenet kell szállítani, nagy szerep vár.

A mizserfai és kazári szénosztályozókat a Schlick-Nicholson cég építette 1924-ben 6—7 vagon órateljesítményre.

Ötfajta szenet lehet vele előállítani: darabos, kocka, dió I., dió II. és aprószenet. A csillék kiürítését egy 8 lőerős motorral meghajtott körbuktató végzi. A szén egy tölcsérbe hull, ahonnan az adagolón és ferde felvonón át a Seltner

46. sz. kép. A mátranováki osztályozó.

lengő-rostára kerül. A rosta alatt van az apró- és dió-bunker, ezekbe közvetlenül hull bele a szén, míg a kocka és darabos-szén egy-egy válogatószalagon és spirálsúzdán át kerül a megfelelő tartányba és innen surrantókon át a vasúti kocsikba.

Mizserfán a szén kimélésére átalakították az osztályozót

úgy, hogy a darabos-szalagot meghosszabbították és egy emelhető-süllyeszthető rakodószalagot építettek hozzá, mely a vagon fenekére viszi a szenet zuhintás nélkül. A rakodó energiaszükséglete 60 lóerő.

A mátranováki szénosztályozó.

A rakodás itt is eleinte kézzel történt, támfalról közvetlenül vagonba buktatták a szenet.

A szénosztályozót 1911—1912-ben építették a Schlick-Nicholson és a schlani Breitfeld-Danek cégek.

A bárnai sodronykötélpálya-kasokból a szén a rosta adagolójába hull, míg a délibányai szenet körbuktató üríti ki és szalag viszi fel a rostára.

A rostán ötféle szemnagyság állítható elő: ú. m. darabos, kocka, dió, borsó és aprószén. Az első három szénfajta válogató-szalagra kerül, míg a borsó és apró külön tartányba jut, ahonnan surrantókon át vagonba ürítik. A darabos-szalagról egy kaparó-szalaggal elvonható a készlet és csillékbe engedhető.

Az osztályozó meghajtására egy 28 lóerős motor szolgál, mely egyúttal a rakodó-szalagokat is működteti közlőmű segítségével. Külön motora van a körbuktatónak, a kaparószalagnak és az adagolónak, úgyhogy ezekkel együtt 40 lóerő van beépítve.

A vagonok mozgatására tolópad és vagonvontató-berendezés szolgál.

Az osztályozó feldolgozóképesége napi 80 vagon.

Iréntárón egy fából épített, házilag készült kis osztályozó van üzemben, mely 40—50 vagon szenet tud 2 nyolcórás műszak alatt feldolgozni. A körbuktatón kiürített anyag egy serlegfelvonó segítségével a lengőrostára jut, hol 3 fajta szemnagyságú szén készül: 0—40 mm-es, 40—80 mm-es és 80 mm-en felüli. E szénfajták spirálcsőszúdákon és surrantókon át egyenesen a vagonba hullanak.

Gusztávtárón szintén van egy osztályozóberendezés, mely 0—20 mm-es apró, 20—40 mm-es dió és 40 mm-en felüli kocka-darabos szenet állít elő a bányából kikerülő aknaszénből és úgy megy Vízválasztóra. Itt a 0—20 mm-es szemnagyságot tüzelik el — előzetes szérelés után, — mely ma még csak a kísérletezés stádiumában van, — a másik két fajtát pedig továbbszállítják a zagyvai rakodóra.

Mint az elmondottakból látjuk, a medencében 10 drb. kisebb-nagyobb szénosztályozó van üzemben, melyek együttesen 550—600 vagon napi termelést dolgoznak fel. A teljes kapacitásuk 14—15 órás rakodást véve alapul, 1000 vagon, így csak 65—70% erejéig vannak kihasználva. A foglalkoztatott létszám 500—550 főt tesz ki. Volt olyan nap is, amikor a bányák pótműszakon dolgoztak és készletet is belapátoltak, hogy 710 vagon szenet osztályoztunk, ez azonban csúcsteljesítmény volt és átlag csak a fenti 550—600 vagonnal lehet számolni. Önként felmerül a kérdés, miért nem központositjuk egy helyen, nagy teljesítményű feldolgozóművel az osztályozást? Hisz' ebben az esetben

a létszámnak és a felhasznált anyag- és áramnak több mint a felét meg lehetne spórolni, ami napi 1500 pengőt jelentene.

E kérdésre a felelet az, hogy az eddigi decentralizált rakodás oka üzemi viszonyainkban keresendő. A bányák 30 km-es körzetben, 17 község területén fekszenek, így már maga a keskenyvágányú vontatás helyes megoldása is szinte leküzdhetetlen akadályokba ütközik. Nyomtávuk nem egyforma, van 600, 630, 790 mm-es nyomtávú ipar- és bányavasútunk és csilleparkunk, ezeknek egységesítése és szabványosítása sok időt és nagy költséget igényelne.

A legfőbb akadály az, hogy jóformán minden bányából más-más szénfajtát nyerünk, melyek nem bírják el egymást. Sőt van olyan rakodónk is, ahol az egyes bányákból származó szénfajtákat ma is külön-külön kell kezelni és külön vagonba rakni, hogy a piac követelményeihez igazodhassunk. Ezeket egyhelyen osztályozni és a kereskedelemnek átadni ma nem lehet. Ennek előfeltétele egy centrális osztályozóval egybeépített mosómű létesítése, melyből egynemű, minden igényt kielégítő szénfajtát tudunk előállítani. Mindaddig, míg ez meg nem épül, közös osztályozóról sem lehet szó.

A háború után ezt a problémát is meg kell majd oldani a medence déli részén tervbevett nagy centrális szállítóakna lemélyítésével kapcsolatban.

NYOLCADIK FEJEZET.

MELLÉKÜZEMEINK.

Az üzemeknek energiával, szállítóeszközökkel, anyaggal és bányafával, fuvarral stb. való ellátására szolgál a vízvásztói villamos erőmű, a pálfalvai központi műhely, a salgótarjáni központi anyagraktár, az erdészet és a gazdaság.

Az üzemi energiaszolgáltatás fejlődése.

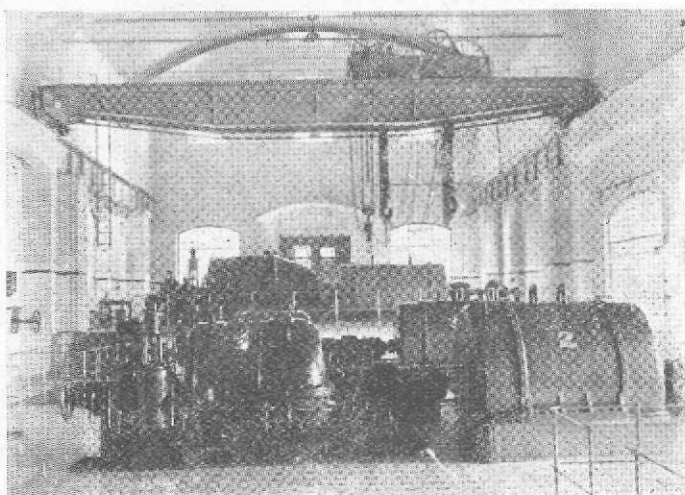
1. Villamos centrálé.

A bányák történetének leírásánál már kifejtettük, hogy medencénkben a táróművelés idején semmiféle energiára nem volt szükség, a szállítást emberi és állati erővel bonyolították le. Mikor aknaművelésre tértek át, kazántelegeket építettek, melyek rendszerint az aknaház mellett, vele egy épületben voltak elhelyezve. Láttunk olyan aknát is, ahol a kazánteleg a föld alatt volt, s légaknákon át vezették az égéstermékeket a külre. Gőz hajtotta nemcsak a szállító, hanem a víztelenítő és szellőzőgépeket is.

A 90-es években kezdett medencénk energiaellátásába az elektromosság bevonulni. A kazántelegek mellett kisebb-nagyobb villamos centrálék épültek. A termelt áram legtöbbször 3 fázisú, 2800—3000 volt feszültségű, 42 periódusú váltóáram volt, de találkozunk egyenáramot előállító centrálékkal is.

Centráléja volt Pálfalvának, Mátranováknak, Mizserfának, Baglyasaljának, András-aknának, Albert-aknának stb. aknáknak. Ezek mindegyike más-más teljesítményre volt méretezve. Így pl. a pálfalvai és mátranováki erőmű egyenkint 2 drb. Láng gőzgéppel volt ellátva, melyek Ganz-generátorok segítségével termeltek 3000 Volt feszültségű áramot. Ezt 330 V. üzemi, illetve 110 V. világítási feszültségre transformálták le és használták fel a fogyasztási helyeken.

Az 1911—1912-es évben épült Vízvásztón egy villamos erőmű a Pálfalváról áthozott egyik gőzgéppel és egy 2000 lóerős Láng-Ganz gőzturbinás aggregátummal, mely már 10.000 voltos áramot termelt. A kazánteleg ekkor 2 drb. kezitűzelésű Stirling-rendszerű kazánból állt, melyekhez 1913-ban és 1914-ben egy-egy újabb kazánt építettek be. Itt kell megemlíteni, hogy a centrálé helyének megválasztása mai szemmel nézve nem mondható szerencsés-

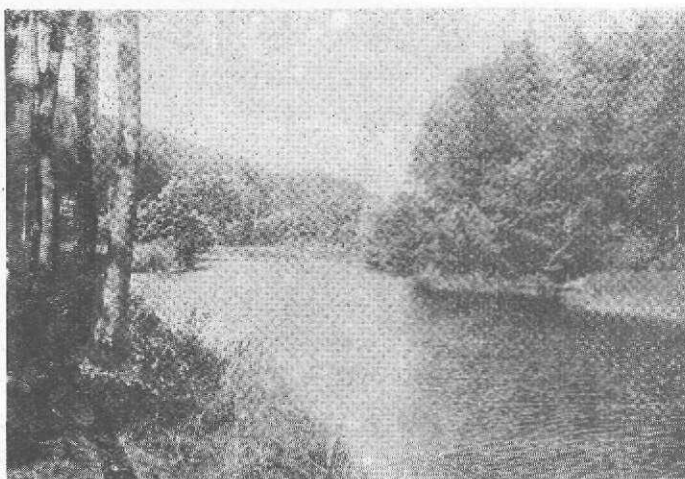

47. sz. kép. Villamosközponti gépek.

ni. De ha meggondoljuk, hogy a centrálé tulajdonképpen a rónai gyenge minőségű széneltüzelésére volt hivatva, mégis helyesnek és indokoltnak kell tekinteni az akkori telepítést.

A centrálé az évek folyamán mindinkább bővült és terjeszkedett. Így 1915-ben egy újabb 5000 lóerős, 1923-ban egy 5500 lóerős, 1927–28-ban egy 10.000 lóerős turbócsoport épült, természetesen az ehhez szükséges, most már mechanikus tüzelésű láncrostályos kazánokkal felszerelve.

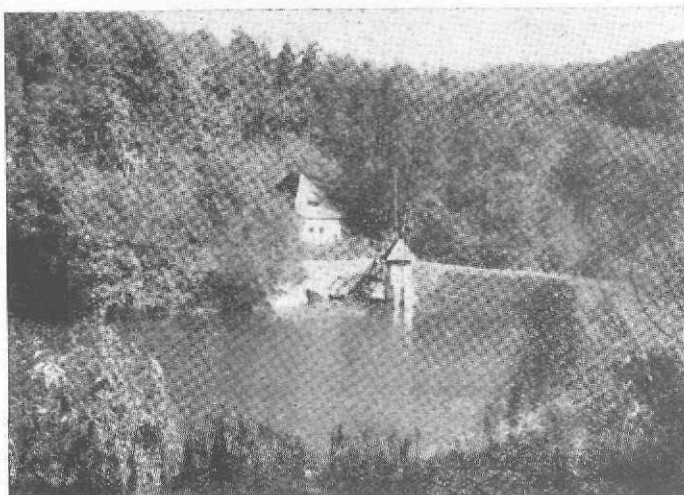
Az 1925-ben beállott gazdasági krízis és dekonjunktúra kényszerítő hatása alatt foglalkozni kezdett a Vállalat a gyenge minőségű szén felhasználásának és az ezzel összefüggő idegen fogyasztók részére való áramértékesítésnek a

48. sz. kép. Vízválasztói vízgyűjtő medence.

nek, mert hisz' akkor az inászói bányászat aranykora már lezárult, a művelésekkel mindinkább dél és nyugat felé haladtunk, így talán helyesebb lett volna a medence leendő súlypontjában bővíteni a már meglévő pálfalvai centrálét, vagy pedig még lejjebb délre, Kisterenyére, v. Nagybátonyba vin-

ni. Így alakult meg a bányagazgatóság kebelében egy áramértékesítő osztály, mely először a salgótarjánvidéki községek felé építette ki a 10.000 V-os hálózatot. A legtovábbi pont Pásztó, hevesmegyei ragy-község volt, mely légvonalban 27 km. távolságra van Vízválasztótól.

49. sz. kép. Vízválasztói völgyzárógát.

kiterjesztette 60.000 V-os hálózatát messze le a nagy magyar alföldre, beolvasztva az ottani elszórt kisebb villamossági telepeket, vagy pedig szerződésileg biztosítva áramszükségletüket.

Újabb bővítést is 1929-ben hajtottak végre a kazánházon, melybe aztán 1930-ban és 1932-ben további mechanikai tüzelésű gőzkazánokat építettek be. A következő bővítést 1937—1938-ban végezték, amikor is a gépházat megtoldották és új kazánházat építettek az ideszerezelt 15.000 lóerős gőzturbina és 2 drb. nagyteljesítményű porszéntüzelésű gőzkazán befogadására. Ezzel a centrálé teljesítménye 37.000 lóerőre emelkedett.

A vízválasztói centrálé megépítésével és évről-évre való fejlesztésével az egyes aknatelepek villamos erőművei elvesztették létjogosultságukat, azért

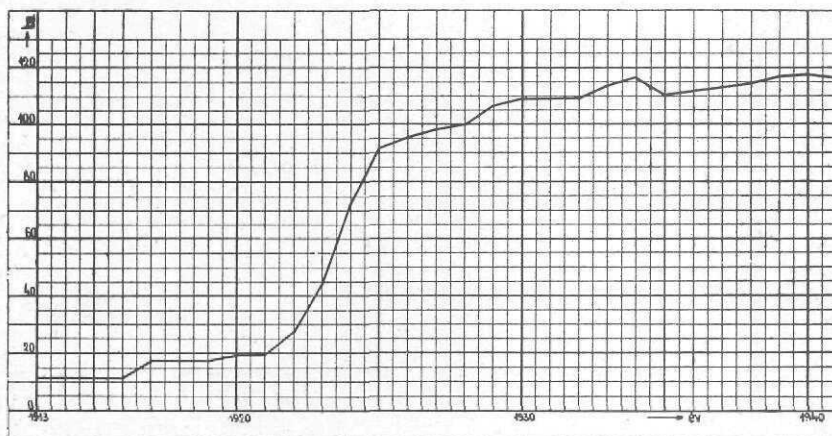

50. sz. kép. Ferroszilícium-gyár.

Ekkor tért át a centrálé az ökonómia javítására a 12 atmoszférás gőznyomásról és 350 fok túlhevítésről 22 atm-ra és 380 fokra, valamint 42 helyett 50 periódusú áram előállítására.

Az értékesítő osztályból alakult meg 1929-ben a Hungária Villamossági r. t., mely meg megfelelő tőkével

fokozatosan megszüntették őket. Így a pálfalvai 1922-ben, az északmagyarországi 1923-ban, a mátranováki 1925-ben szűnt meg, miután bekapcsolódtak a nagy centrálé 10.000 Voltos hálózatába. Ennek fejlődését mellékelte grafikon szemlélteti.

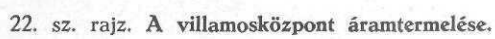

21. sz. rajz. A 10.000 V-os vezeték fejlődése.

Az áramtermelési adatokat pedig alábbi táblázat és grafikon tünteti fel.

É v	Össztermelés	Az erőmű ön- fogyasztása	Bányaüzemek fogyasztása	Idegeneknek eladott áram
k i l o w a t t ó r a				
1912	849.562	10.591	838.971	—
1913	1,484.202	18.103	1,466.099	—
1914	1,605.319	78.471	1,526.848	—
1915	2,664.501	83.000	2,577.585	3.916
1916	3,551.709	89.944	3,452.526	9.739
1917	3,522.463	212.220	3,303.886	6.357
1918	3,797.258	222.101	3,570.120	5.037
1919	3,697.154	118.487	3,573.567	5.100
1920	4,430.252	92.403	4,332.366	5.483
1921	4,603.043	168.900	4,402.158	31.985
1922	5,601.270	318.926	4,368.916	913.428
1923	6,711.733	670.898	4,293.090	1,747.745
1924	9,954.792	1,136.590	5,640.022	2,818.180
1925	8,540.979	824.061	6,073.808	1,643.110
1926	8,203.538	827.237	5,372.673	2,003.628
1927	10,296.460	1,358.572	5,457.021	3,480.867
1928	11,867.655	1,145.733	6,346.132	4,375.790
1929	15,533.022	1,741.641	6,598.671	7,192.710
1930	18,984.671	1,701.876	6,660.582	10,622.213
1931	21,166.675	1,905.157	6,374.437	12,887.081
1932	21,627.620	1,351.176	7,133.724	13,142.720
1933	23,546.672	1,061.599	7,275.380	15,209.693
1934	26,275.079	1,116.615	7,940.853	17,217.611
1935	26,323.441	1,051.321	8,146.369	17,125.751
1936	30,234.142	1,135.302	9,489.804	19,609.036
1937	34,075.827	1,061.635	10,880.974	22,133.218
1938	36,702.112	1,271.892	13,079.981	22,350.239
1939	67,535.592	3,042.215	11,520.858	52,972.519
1940	73,902.400	3,186.376	9,960.678	60,755.346
1941	78,346.790	3,127.420	10,114.287	65,105.083
1942	81,900.000	3,300.000	11,000.000	67,600.000

9. táblázat.

Ebből látható, hogy 1942-ben összesen 81.9 millió kilowattórát termeltünk, ebből 11 milliót saját üzemeink, 67.6 milliót idegen fogyasztók és 3.3 milliót az erőmű használt fel.

A vízvásztói centrálé 30 év alatt az ország egyik legjelentősebb erőművévé fejlődött, mely ha nem is a termelt áram mennyiségét, de a vezetékek hosszát és az ellátott vidék területét tekintve az elsők között áll.

2. A medence gépi berendezései.

Medencénk földalatti és külszíne gépi berendezései az utolsó 5 évben a következők voltak:

É v	F ö l d a l a t t									
	j ö v e s z t é s			munkahelyi gépi szállítás csúzdák	bányaszállítás		bányafenntartás		Összesen	
	részelő	fúró	egyéb		vitlák	mozdo- nyok	szivaty- tyúk	szel- lőztetők	drb.	HP.
1938	2	11	1	28	93	1	155	66	357	5355
1939	3	9	—	31	90	1	85	69	288	4141
1940	1	11	—	33	101	1	106	63	316	4624
1941	2	5	5	39	110	3	115	72	351	4785
1942	1	11	1	45	125	1	141	84	409	4962

10. táblázat

É v	K ü l s z í n							Földalatt és kül- színen együtt		
	szel- lőzés	víz- emelés	vonta- tás	osztá- lyozás, rakodás	műhe- lyek	egyéb	Összesen		drb.	HP.
							drb.	HP.		
1938	32	42	110	76	199	70	529	4391	886	9746
1939	43	56	127	73	169	91	559	4758	847	8899
1940	39	52	118	73	178	106	566	4801	882	9425
1941	39	50	125	79	186	124	603	5352	954	10137
1942	41	59	131	82	197	138	648	5910	1057	10872

11. táblázat.

3. A központi műhely.

Az 1939-ik évben a salgótarjáni medence műhelyeinek szétszórtságát megszüntetendő, egy központi műhelyt építettünk Pálfalván.

Eredetileg javítóműhelynek volt tervezve, de a háborús viszonyok miatt be kellett rendezkednünk szivattyúk, vitlák, csillék, szekrénykocsik, mozdonyok stb. gyártására is. Ehhez a meglévő épület nem volt elegendő, azért 1940-ben egy mozdonyjavító, 1941-ben pedig egy vonalszerelő-műhelyt kellett építenünk. Folyamatban van egy új öntöde és csillejavító-műhely építése is, valamint tervbe van véve egy kovács- és lakatosműhely építése. Ezzel a központi műhely építési költségei meg fogják közelíteni a 1/2 millió pengőt.

A létszám a megalakulás éveiben 168 fő volt, ez ma 350 főre emelkedett. Ezek foglalkozás szerint így oszlanak meg:

76 lakatos: 61 kovács, 32 villanyszerelő, 19 esztergályos, 11 ács, 12 asztalos, 28 egyéb kézműves és 110 különböző foglalkozású egyén.

Van benne gépés és mozdonyjavító, hegesztő, villanyszerelő, kovács, ács és asztalos, csillejavító, vonalszerelő és öntödéműhely, stb.

A beépített gépek száma: 23 esztergapad, 8 gyalugép, 2 fűrőgép, 2 marógép, 5 verőgép, 30 egyéb fém- és 9 famegmunkálógép cca. 300 lóerő energia-szükséglettel.

A központi műhelyt egy gépészmérnök-főnök a melléje beosztott 3 gépészmérnökkel és megfelelő számú műszaki segédszeméllyel vezeti.

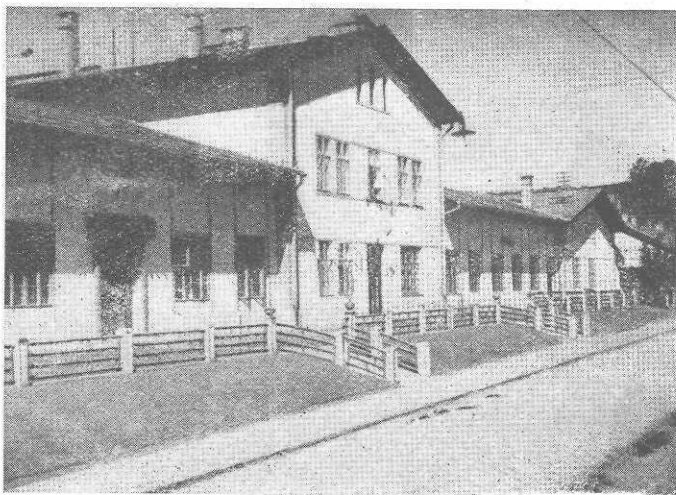
4. Élelemtár, anyagraktár.

Személyzetünknek étellemmel való ellátását a salgótarjáni központi élelemtár és az irányítása alatt álló 14 vidéki fiókraktár végzi. Az ételmezési osztálynál ezidőszerint 2 tisztviselő, 9 segéd- és altiszt és 62 munkás van foglalkoztatva. Raktáron tartunk lisztet, zsírt, szalonnát, cukrot, burgonyát és egyéb ételmezési és háztartási cikkeket, melyeket az országos ételmezési hatóságoktól előírt fejadagokban és árban bocsájtunk havi két részletben munkásaink rendelkezésére.

Az élelemtárban van egy elektromos sütődébk, hol naponta cca. 5 q kenyert sütünk. Ugyancsak hozzátartozik a ruhatár is,

51. sz. kép. Központi műhely épületei.

52. sz. kép. A salgótarjáni élelemtár és cserkészotthon.

ahol a legszükségesebb munkásruhát, lábbelit és fehérneműt vételezhetik beszerzési áron munkásaink és azok hozzátartozói. Az élelmezett lélekszám meghaladja a 25.000-et.

Üzemeinket a szükséges anyagokkal és bányafával az *anyagraktár* látja el, melyhez 10 kültelepi fiókraktár tartozik. Az első anyagraktár az élelemtárral egyidőben, 1871/72-ben és egy helyiségben épült. Ezt később üzemeink számának és termelésének emelkedésével állandóan bővítették, végül is ketté kellett választani és az anyagraktárt külön elhelyezni. Ma egy nagy épülettömbből és raktárcsoportból áll, melynek területe a hozzátartozó Chorin-rakodóval fa- és fűrészteleppel együtt cca. 3 kat. holdat tesz ki.

A raktár kezelését 1 tisztviselő az általa beosztott 2 tisztviselővel, 6 segéd-tisztval, 6 altisztval és 20 munkással látja el, míg a fakezelést 1 tisztviselő, 10 segédtsízt és altiszt, valamint 80—90 munkás végzi.

A raktáron lévő anyagok közül a bányafa, a sodronykötél, a vas- és acél-árak, az építési-, robbantó és kenőanyagok képezik a főbb tételeket. Az évi fogyasztás ezekből:

bányafa	45.000 m. ³
műfa	1.900 m. ³
tűzifa	270 vagon
széldeszka és bordafa	2.5 millió fm.
sodronykötél	120—130 km.
vas- és acélárak	50—60 vagon
robbantóanyag	13 „
kenőanyag	7—8 „

A felhasznált anyag és bányafa pénzértéke cca. 5 millió pengőt tesz ki évente.

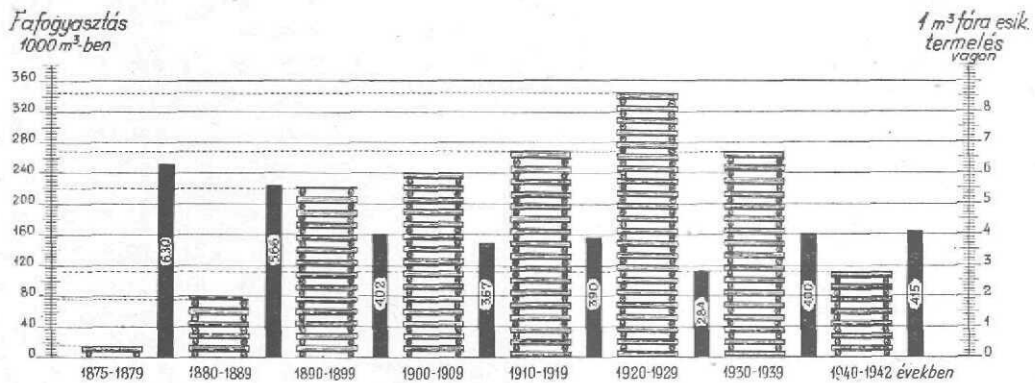
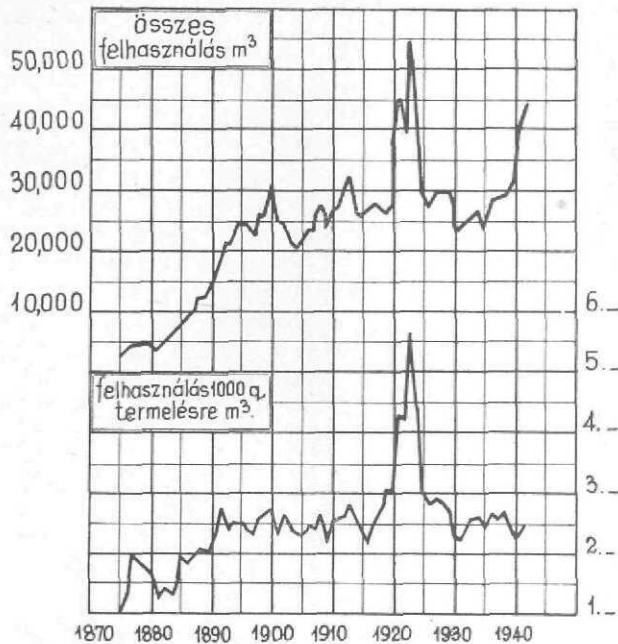
Az anyagokat és szerszámokat kizárólag hazai gyáraktól szerezzük be, a bányafának nagy részét azonban Szlovákiából és Romániából voltunk kénytelenek importálni és csak Erdély és Kárpátalja visszatérésével javult lényegesen a helyzet.

A robbantóanyag és bányafa felhasználását alábbi táblázatok és grafikonok szemléltetik.

É v	Bányafa		Robbantóanyag	
	f e l h a s z n á l á s			
	összes m. ³	1000 q-ra esik m. ³	összes q	1000 q-ra esik kg.
1875	1.817	—,93	—	—
1876	3.063	1.32	—	—
1877	4.230	2.—	—	—
1878	4.256	1.81	—	—
1879	4.407	1.76	—	—
1880	3.486	1.60	—	—
1881	2.990	1.21	—	—
1882	3.960	1.37	—	—
1883	5.457	1.29	—	—
1884	7.690	1.55	—	—
1885	9.545	1.99	—	—
1886	8.667	1.81	—	—

É v	Bányafa		Robbantóanyag	
	f e l h a s z n á l á s			
	összes m. ³	1000 q-ra esik m. ³	összes q	1000 q-ra esik kg.
1887	9.660	1.93	—	—
1888	12.280	2.07	—	—
1889	12.468	2.07	—	—
1890	14.402	2.18	—	—
1891	17.183	2.41	—	—
1892	21.026	2.75	—	—
1893	21.068	2.33	—	—
1894	24.276	2.52	—	—
1895	24.849	2.51	—	—
1896	24.295	2.39	—	—
1897	22.283	2.33	—	—
1898	25.641	2.59	—	—
1899	25.409	2.71	—	—
1900	30.424	2.72	—	—
1901	24.699	2.29	—	—
1902	24.021	2.27	—	—
1903	21.570	2.44	—	—
1904	20.225	2.29	—	—
1905	21.544	2.25	—	—
1906	23.444	2.48	—	—
1907	23.415	2.43	—	—
1908	27.616	2.69	—	—
1909	23.205	2.17	—	—
1910	25.362	2.49	—	—
1911	26.871	2.56	—	—
1912	29.667	2.64	—	—
1913	32.419	2.87	677	5.99
1914	25.852	2.62	642	6.50
1915	25.707	2.32	832	7.52
1916	26.241	2.17	678	5.60
1917	27.624	2.50	695	6.29
1918	26.728	2.73	650	6.62
1919	20.930	3.03	712	10.29
1920	27.753	3.05	680	7.47
1921	44.597	4.25	737	7.02
1922	39.073	4.17	669	7.13
1923	53.711	5.63	854	8.94
1924	34.258	4.47	651	8.49
1925	28.931	3.01	624	6.48
1926	26.664	2.81	558	5.88
1927	29.512	2.88	675	6.58
1928	29.391	2.84	599	5.78
1929	29.680	2.69	681	6.17
1930	23.612	2.31	628	6.15
1931	22.874	2.24	553	5.43
1932	23.875	2.45	592	6.08
1933	25.260	2.58	532	5.42
1934	26.131	2.62	572	5.73
1935	23.488	2.50	484	5.16
1936	26.665	2.66	530	5.28
1937	28.568	2.63	637	5.85
1938	28.336	2.65	636	5.94
1939	29.374	2.37	762	6.16
1940	31.099	2.26	940	6.82
1941	38.259	2.35	1186	7.27
1942	44.608	2.50	1300	7.30

12. táblázat.

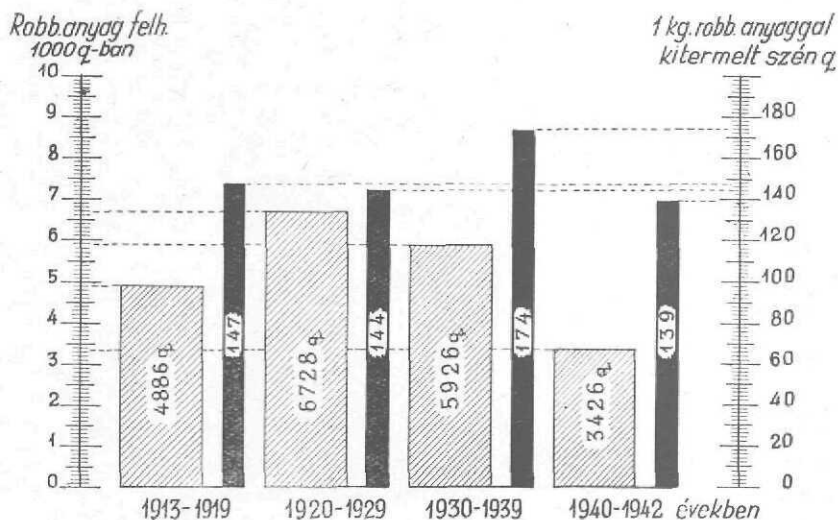
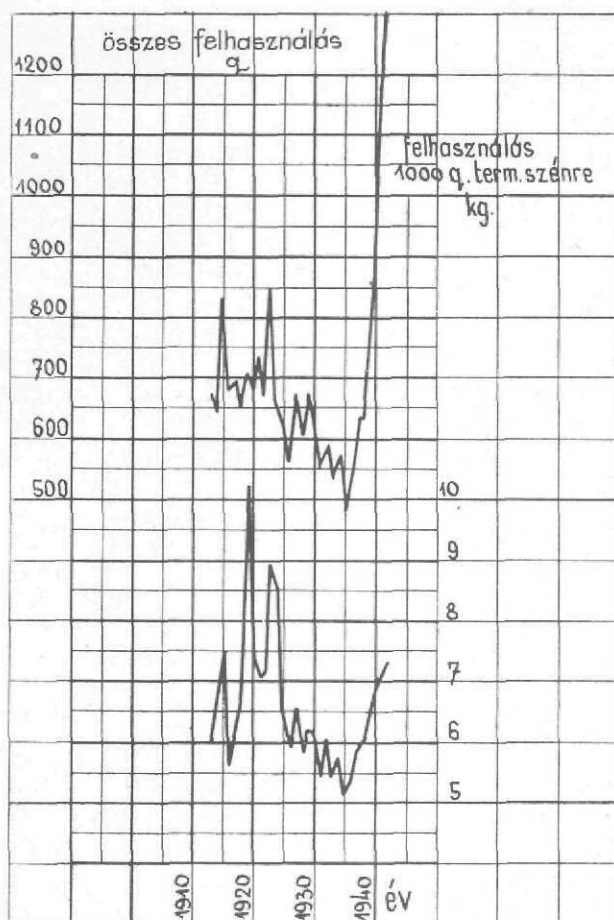
23. és 24. sz. rajz. Bányafa-felhasználás.

5. Erdészet.

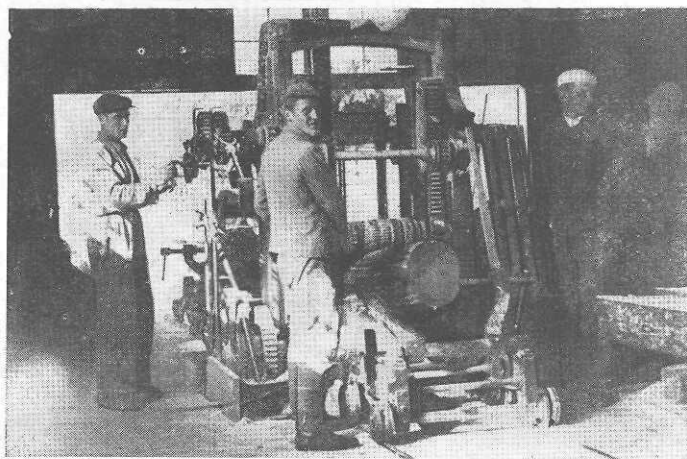
A bányafa- és tűzifa részbeni fedezésére erdőüzemünk is van. A társulat már a megalakulás első éveiben, 1871-ben szerzett Salgótarján környékén 2500 k. hold erdőterületet, melyet aztán a '90-es években a szilvölgyi bányászat megnyitásokor a hunyadmegyei Kudsiron szerzett területekkel kibővített. Nógrádmegyében ma 3300 k. hold erdőbirtokkal rendelkezünk, melyből évente 8000 m.³ fát nyerünk. Ennek csak $\frac{1}{4}$ -e bányafa, a többi tűzifa, bordafa, rönkfá.

A kitermelést akácokban 30 évi vágásfordulóval tarvágással, egyéb állományban 80 éves vágásfordulóval felújító vágással végezzük.

A faanyagraktár területén egy fűrésztelep van üzemben, hogy az egyes hiányzó műfajféleségeket pótolhassuk. Van benne egy Tophan-rendszerű keretfűrész, 1 ingafűrész, 1 szélező körfűrész, 1 drb. Kirchner-féle 4 fejes gyalugép és 1 drb. fűrészélesztőgép. A hajtásukra szolgáló motorok 60 LE-t igényelnek. Előállítanak pallódeszkát, deszkát, szélideszkát, talpfát, épület- és aknafát. Havi átlagos feldolgozóképesége 300 m.³ rönkfa.

25. és 26. sz. rajz. Robbantóanyag-felhasználás.

53. sz. kép. A salgótarjáni fűrészüzem.

kizárólag, a külszíni szállítást és fuvarozást pedig teljes egészében lovakkal bonyolították le. Ezért csakhamar szükségessé vált megfelelő számú és minőségű lovak beszerzése. Eleinte felvásárlás útján fedezték a szükségletet, de a 900-as évek elején házi-ménes létesítését határozták el.

Amerikából importált trapper-apatmen (Mackepton) vásárlásával, valamint a hazai tenyésztési lipizzai, arabs, furiozó és amerikai trapper-kancák beszerzésével egy országoshírű melegvérű ménes alapjait vetették meg. Később kibővült az állomány egy Converzano lipizzai és egy arabsfajta Basa apaménnel, mely utóbbi a pápai udvarba került a híres ötösfogathoz, amellyel a nemzet megajándékozta Öszentségét.

A nehéz, hidegvérű ménes valamivel később alakult meg. Muraközből

54. sz. kép. Erdésház a Csernikben.

Az erdészetet egy okleveles erdőmérnök vezeti, aki a megfelelő számú erdőőrökkel, fűrész- és erdei munkásokkal rendelkezik.

6. A gazdaság.

A megalakulás éveiben és az azután következő évtizedekben a bányaszállítást csaknem

2 drb. ardeni ménektől leszármazott hidegvérű méncsikót vásároltak s ez volt az alapja a nehéz, igásló állományunknak, miután megfelelő számú tenyészkancát ugyanebből a fajtából már előzetesen beszereztünk.

A ménes állatállománya 35–40 anyakancából, 28 futó, 300 nehéz és 150—

200 drb. különböző korú csikóból állt. Ez a lóállomány joggal egyik büszkeségét képezte gazdaságunknak, a kiállításokon számos kitüntetéset és díjat nyertek lovaink.

Hogy állatállományunkat a szükséges takarmánnyal elláthassuk,

gazdaságunkban részben saját terme-

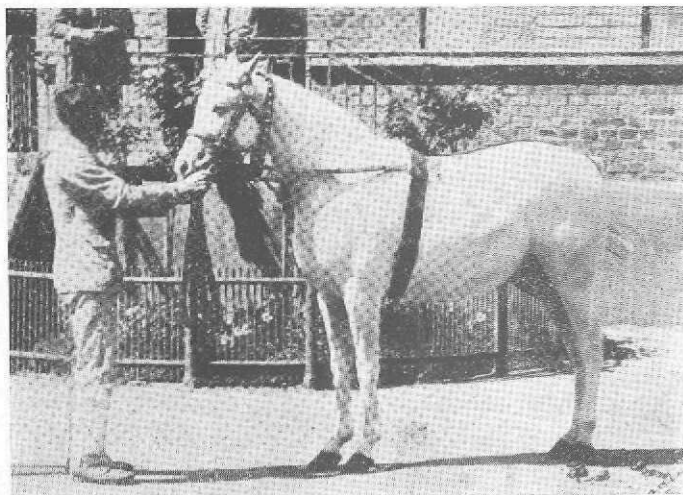
léssel, részben felvásárlás útján szerzett nagymennyiségű szálas- és szemes-takarmány volt állandóan felraktározva. Azonkívül a 20-as évek elején kibéreltünk egy szomszédos birtokostól 550 hold szántóföldet az élő és holt instrukcióval együtt, amikor is tekintélyes állatállomány s takarmány jutott birtokunkba. Lassan kifejlesztettünk egy mintatehenészetet, melynek tejhozamát alkalmazottaink és munkásaink rendelkezésére bocsátottuk. Volt egy idő, mikor nehéz volt a hízonak való sertésbeszerzés, azért a gazdaság nagy állományú angol és magyar mangafajú sertést vásárolt s így biztosította a munkások zsírellátását.

A háború utáni gazdasági válság az üzemek mechanizálását eredményezte. E folyamaton gazdaságunk is átesett. A lovak számát lepassztotta, a tehenészetet felhagyott és személy- és teherautókat, traktorokat szerzett be. Ma lóállományunk csak 47 darabból áll, míg a kültelepeken 33 bányalóval rendelkezünk.

Az új háború kitörése és a beszerzési nehézségek új feladatok elé állították gazdaságunkat. Ma a szálas- és szemes-takarmány nagy részét maga termeli és újból fejleszteni iparkodik a tehenészetet, hogy a mun-

55. sz. kép. Muflonkosok.

56. sz. kép. Arabs telivér.

kásgyermek tejszükségletének fedezését megkönnyítse. A gazdaság ügyeit egy okleveles gazda látja el az alája beosztott 10 altiszttel és 120 munkással.

7. A mentőállomás.

A bányalevegőt emberek és állatok lélekzése, az égő lámpák, a kőzetekből kiáramló gázok, a robbantómunka, a szerves anyagok korhadása stb. megváltoztatják, megrontják. Ezért gondoskodni kell friss levegőről, amit szellőzéssel végzünk.

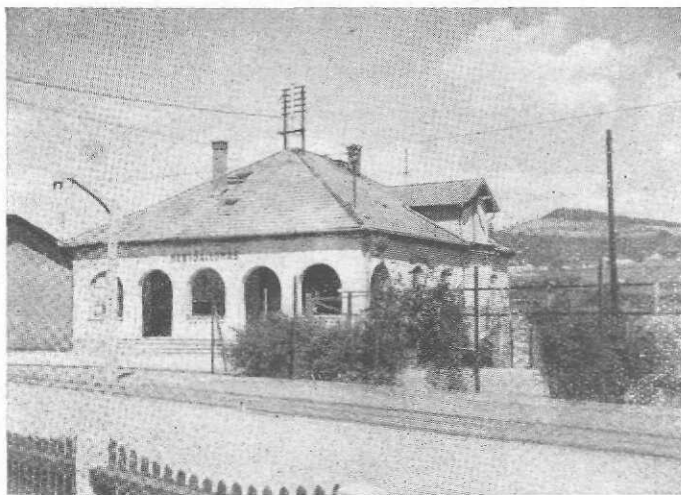
A leggondosabb szellőzés mellett is előfordulhat, hogy a földalatti térségek megtelnek ártalmas gázokkal, s ezekben kell dolgozni, gátakat, légajtókat építeni, vagy tüzek és robbanások alkalmával keletkező utógázakba behatolni és az ottrekedt vagy eszméletlen embereket kihozni. E munkálatokat mentőkészülékekkel végezzük, a készülékeket *mentőállomásokon* tároljuk.

Salgótarjában az első kis mentőállomást 1904-ben Inásházán létesítették. Ekkor 5 db. *Neupert-féle 1904-es típusú* pneumatogénből állt a berendezés. Ezekkel 1905-ben az inásházi Ferencakna egyik tűz miatt elgátolt bányamezejének újraindításánál dolgoztak első ízben jó eredménnyel.

A kilélekzett levegő CO_2 -jének tökéletes lekötése csak a Draeger-féle regeneráló készülékeknek sikerült, azért 1907-ben 13 db. ilyen készüléket szereztünk be, ezek közül 3 telefonnal volt felszerelve.

1912-ben a mentőállomást az akkor megnyílt Teréz-táróra helyezték át és a felszerelést 16 készüléken kívül villamos kézilámpákkal, hordágyakkal, telefonokkal, töltőgéppel stb. egészítették ki.

1914-ben a salgótarjáni József-aknai gépház épületébe helyezték át a mentőállomást, ahol kísérleti tárot, függőleges kísérleti aknát, füstkamrát, gyakorló és oktató termet is építettek és megszervezve az új mentőlegénységet, előre kidolgozott munkarenddel és tantervvel nívós tanfolyamokat rendszeresítették.

57. sz. kép. A salgótarjáni mentőállomás.

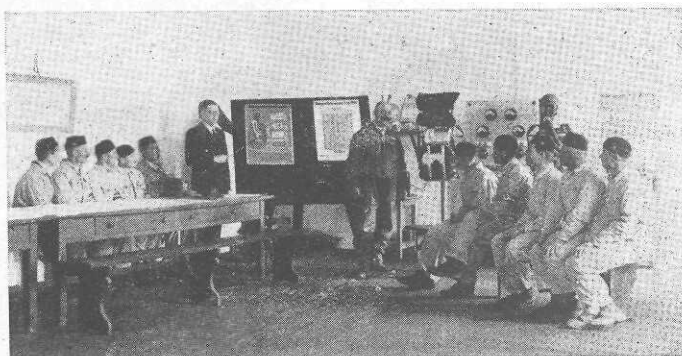
1916-ban felszerelésünk egy részét Dorognak adtuk át. Hogy az így megcsappant állomásunk felszerelését újból teljessé tegyünk, 10 db. két órás és 1 db. egy órás Draeger-féle 1910/1911-es típusú sisakos készüléket, 1 db. pulmotort, 1 db. munkagépet, akkumulátoros lám-

pákat, légvizsgáló és lámpatöltő berendezést szereztünk be, s ezzel állomásunk az akkori fogalmak szerint modernül volt berendezve.

A 30-as években újból modernizáltuk és kiegészítettük berendezéseinket és ma a következő objektumokból áll:

- 15 drb. 1924-es típusú Draeger-készülék Salgótarjában,
- 5 „ „ „ „ „ Mizserfán,
- 2 „ Pulmotor
- 1 „ oxigéntöltő-gép,
- 1 „ akkumulátortöltő állomás,
- 20 „ legújabb típusú Wolff-féle nickel-kadmios vill. lámpa,
- 14 „ régi típusú Wolff-féle villamos lámpa,
- 1 „ szénsavadagoló láda,
- 1 „ szénmonoxid vizsgáló készülék,
- hordágyak, telefonok, stb., stb.

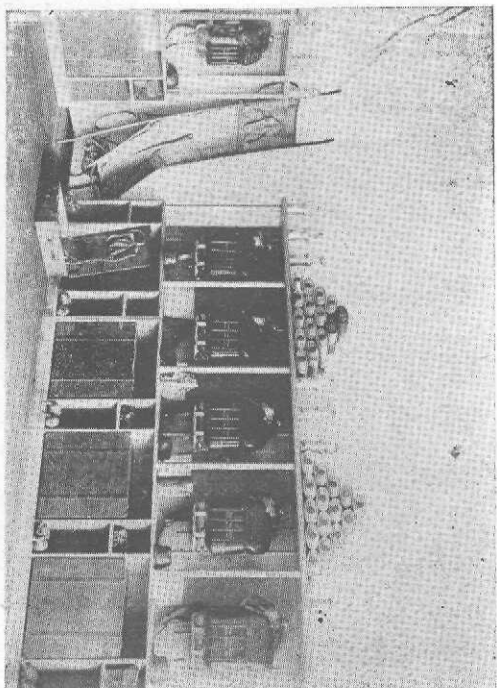
A mentéshez különlegesen kiképzett mentőlegénység szükséges, kiknek teljesen jártasoknak kell lenniök a készülékek kezelésében. Ezt állandó gyakorlatozással lehet csak megszerezni. A gyakorlatokat a kísérleti táróban tartjuk egy okleveles mérnök vezetése mellett, míg az elméleti oktatást a mentőállomás oktatótermében nyerik a mentők.

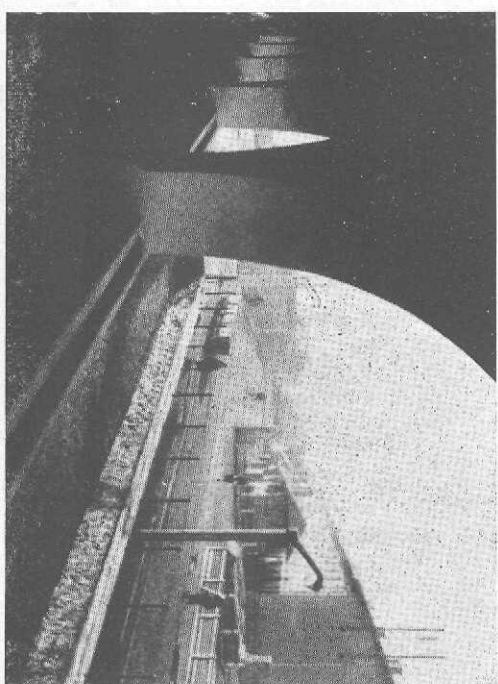
58. sz. kép. A mentőállomás oktatóterme.

A mentőcsapatba csak teljesen egészséges 21—40 év közötti olyan egyéneket veszünk fel, akik a nehéz mentőszolgálatra önként jelentkeznek. Mennél több kiképzett mentő áll rendelkezésre, annál nagyobb biztonsággal számíthatunk arra, hogy adott esetben a kitűzött feladatot sikeresen meg lehet oldani. Salgótarjában 1 vezetőből és 30 főből álló kiképzett csapatunk van, ezek évente 4 teljes gyakorlatot tartanak, ahol gátépítési, gurító- és aknajárási, légszőszerelési, betegszállítási és élesztési, stb. munkálatokat kell végezniök.

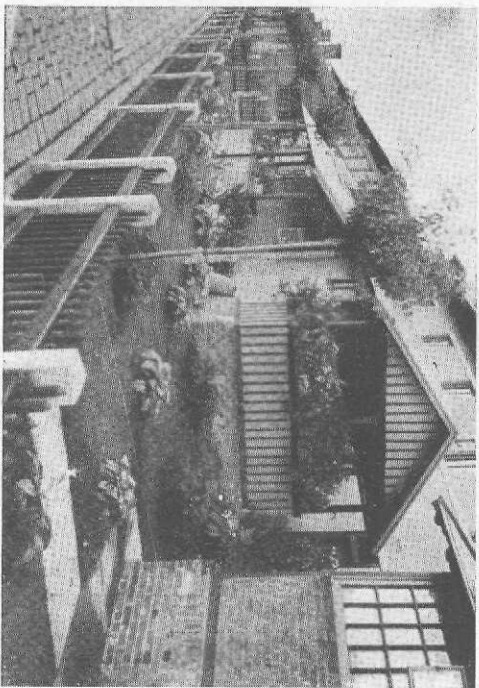
Komoly esetben a mentők 1 vezető és 4 legényből álló zárt csoportokban szállnak be, azonkívül ugyanilyen összetételű tartalék-csapat is készenlétben áll. Eddig 60 komoly esetben működtek sikeresen a salgótarjáni bányamentők.

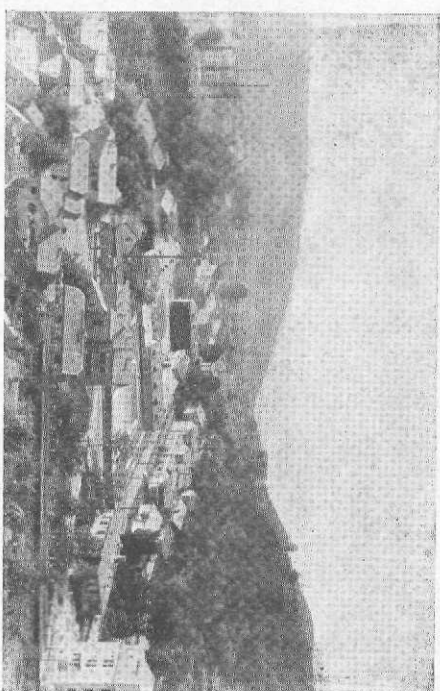
59. sz. kép. A mentőállomás szeriára.

60. sz. kép. Részlet a salgótarjáni bányatelepről, egy munkáslakás folyosójáról.

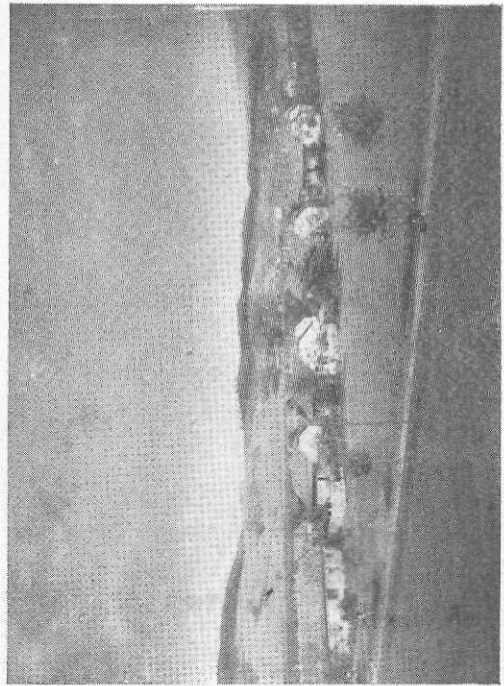
61. sz. kép. Virágos kertek a salgótarjáni bányatelepen.

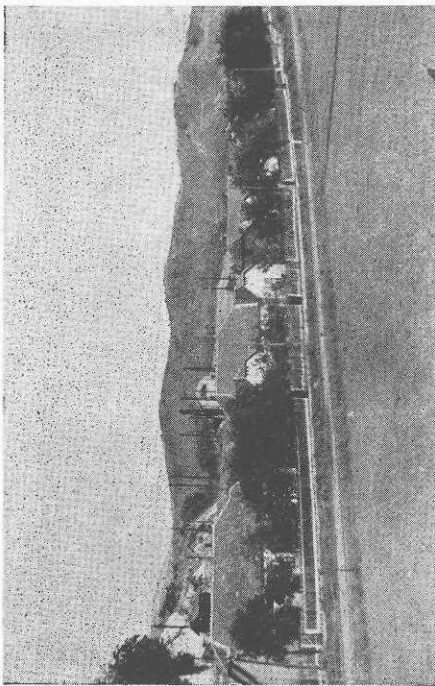
62. sz. kép. A salgótarjáni bányatelep távlati képe.

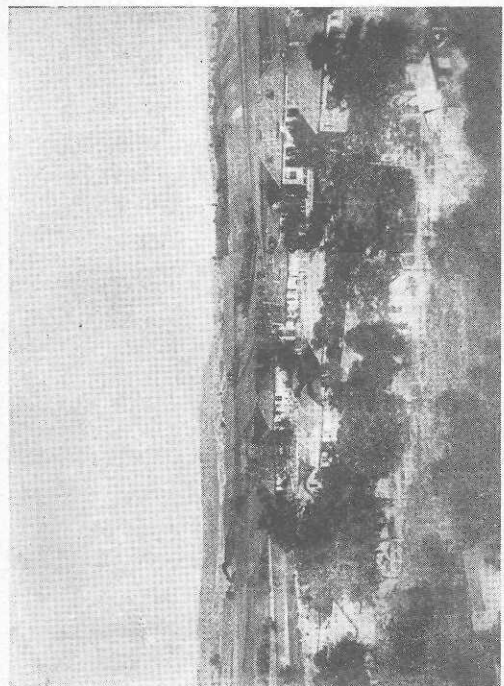
64. sz. kép. Pálfalvatelep.

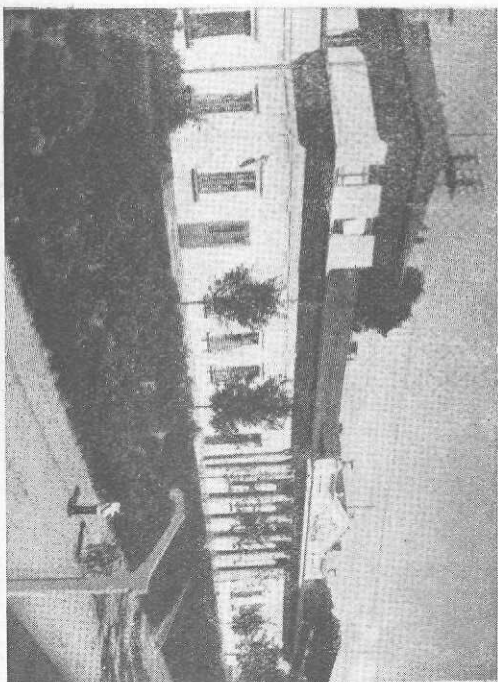
66. sz. kép. Kisterenye-telep.

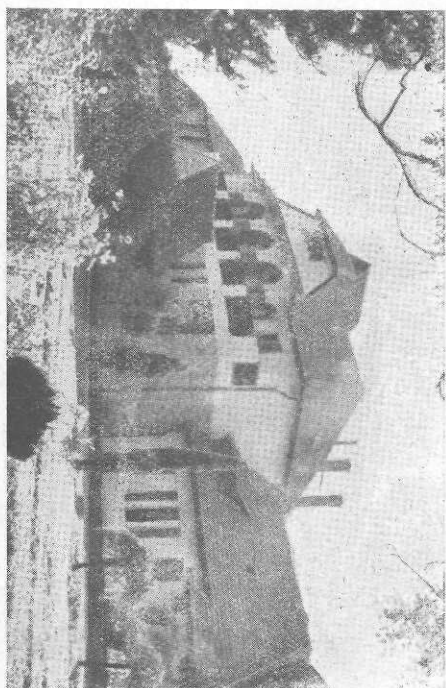
63. sz. kép. Baglyastelep.

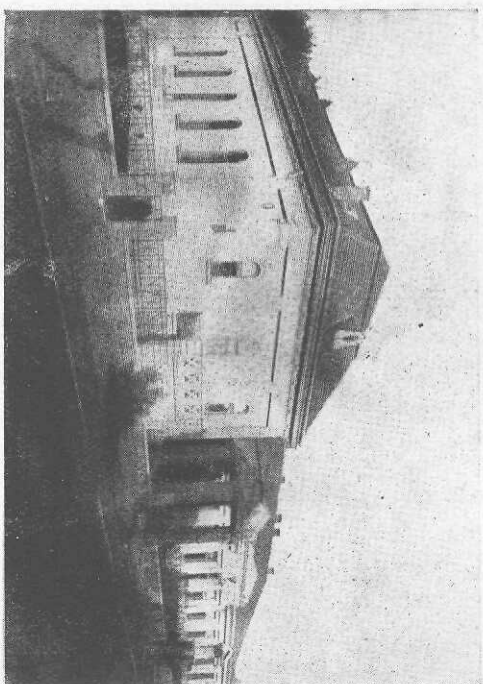
65. sz. kép. Jánosakna-telep.

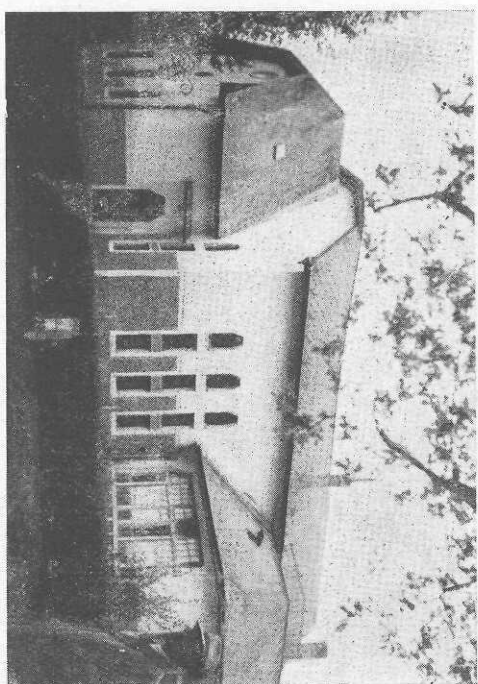
67. sz. kép. Munkásotthon és kaszinó Salgótarjánban.

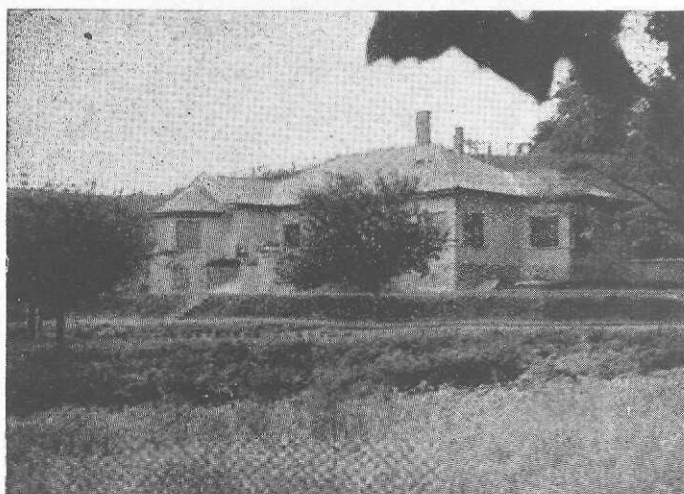
68. sz. kép. A baglyasi munkásotthon.

69. sz. kép. A pálfalvai munkásotthon.

70. sz. kép. Mátravéki munkásotthon.

71. sz. kép. Üzemfőnöki lakás Vízválasztón.

szat megtelepszik és momentán folyik. A salgótarjánkörnyéki községek területén épült néhány bányatelepet és az ott levő jelentősebb épületeket alábbi képek szemléltetik. (60—72. sz. kép).

Egy-egy község területe alatt lévő szénvagyon lefejtése után a lakótelep is elveszti jelentőségét és rendeltetését, azért vagy le kell bontani — ahogy azt Inászon és Székvölgyön láttuk — vagy nyugdíjasok, rokkantak, kiöregedett bányászok lakóhelyéül kijelölni.

Az idők folyamán alábbi községek területén épült 1 vagy több kolónia: Salgótarjánban, Zagyvarónán, Vízválasztón, Inászon, Székvölgyön, Baglyasalján, Pálfalván, Etesen, Kisterenyén, Kazáron, Mátraszelén, Homokterenyén,

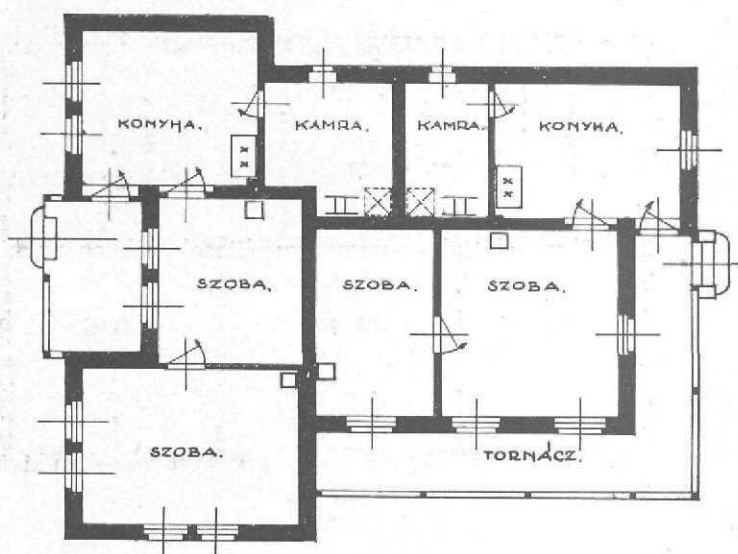
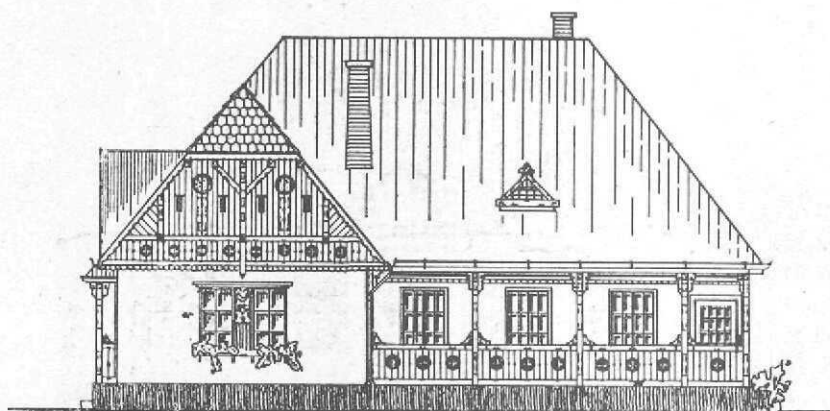
72. sz. kép. Üzemfőnöki lakás Kisterenyén.

8. Munkás- lakótelepek.

Mint már a bányák történetének leírásánál kiemeltük, a salgótarjáni bányászat egyik legfőbb problémáját mindig a munkás-lakások képezték. A vándorbányászat hozza magával, hogy a lakótelepeket mindig ott kell építeni, ahol a bányá-

Mátranovákon stb., ezeken kívül néhány épületből álló lakótelepe csaknem minden aknának volt.

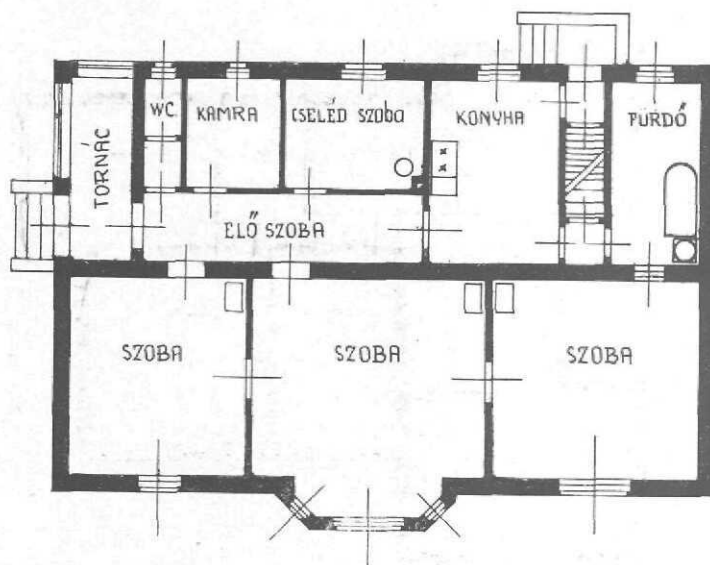
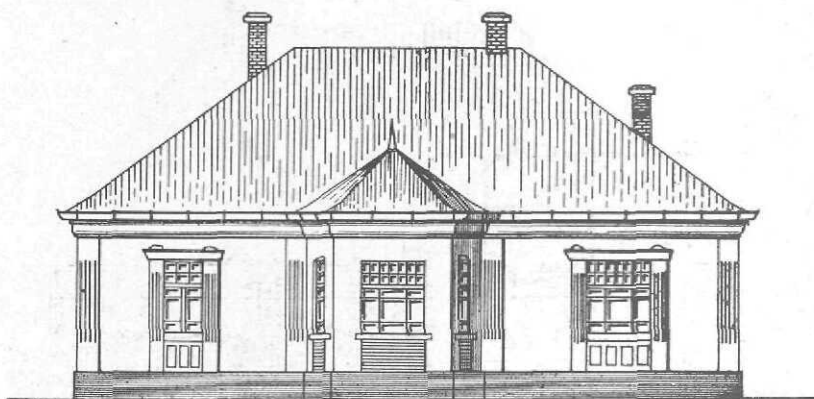
Legtöbb munkáslakóházunk téglából épült, melyeket eleinte kátránpapírral, később cseréppel, eternit palával vagy horganylemezzel fedtek. Ahol a terepviszonyok úgy kívánták, ott emeletes, sokszalagos házak

27. sz. rajz. Kettes, 2 szobás munkáslakás Baglyasalján.

épültek, mint Salgótarjánban és Pálfalván, másutt, ahol bőven volt hely, 2—4 család részére készült egy-egy munkáslakóház zöldséges és virágoskerttel. Salgótarjáni kolóniánk munkáslakásait az elmúlt 3 év alatt átalakítottuk és modernizáltuk, úgyhogy ez ma dacára a szűk terepviszonyoknak, egyike a legszebb bányatelepeinknek. A sokféle lakástípus leírása helyett célszerűbbnek látszott azok vázlatos tervét, illetve alaprajzi beosztását közölni.

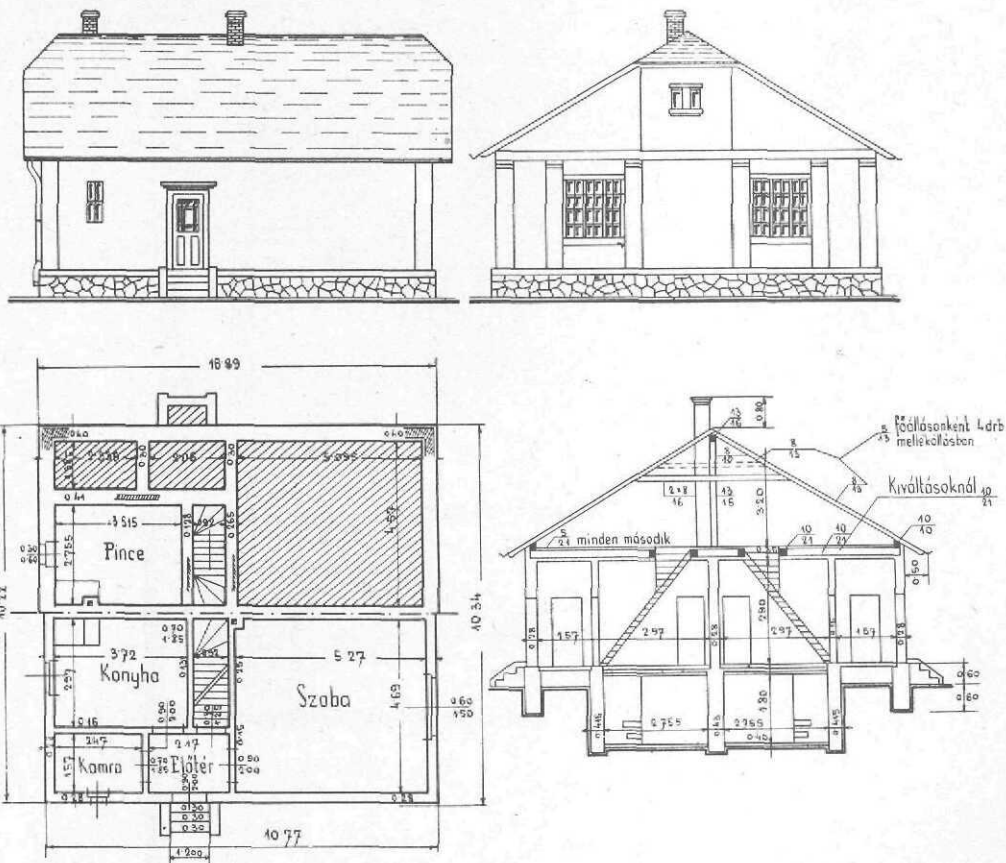
A lakótelepeinken lévő munkás-, altiszt- és tisztalakások számát a 13. sz. táblázat tünteti fel:

28. sz. rajz. 3 szobás tisztí lakás Salgótarjánban.

Telep megnevezése	Munkás	Altisztí	Tisztí	Összes
	l a k á s			
Salgótarjánban	379	74	36	489
Zagyvai kerületben	529	50	12	591
Pálfalva-Baglyas	821	85	33	939
Kisterenyei kerületben	121	28	11	160
Mizserfa, Kazár, Mátranovákí ker.-ben	674	59	32	765
Ö s s z e s e n	2524	296	124	2944

13. sz. táblázat.

29. sz. rajz. Kettes, szoba-konyhás munkáslakás Kisterenyén és Kazáron.

Ez a 2944 lakás 919 épületben van elhelyezve. A szobák száma 3956, a lélekszám 10.524, úgyhogy 1 épületre átlag 3 lakás és 1 szobára 2.7 lélekszám esik.

9. Kutatás, fúrás, mérés.

Medencénkben az első tüzetes geológiai vizsgálatot Hantken Miksa geológus végezte. Szakvéleményében odanyilatkozott, hogy Salgótarján környékén gazdag széntelepek találhatók s ezzel elősegítette a Szent István Kőszénbánya r. t. megalakulását. Ebből az időből alig maradt fenn feljegyzés, amiből a kutatási munkálatokra következtetni lehetne. E munkálatok bizonyára a magasan fekvő pillérek kibúvásainak felkutatására és tárókkal való megnyitására és térképezésére szorítkoztak.

A legrégibb bányatérkép 1864-ből maradt fenn a pálfalvai Antal-táróról és aknáról, melyet Juraschek készített. Régi térképünk még az 1869-iki József-táró

Reittertől, az 1870-iki Jakab-tárói Zemlinszky-Reittertől, az 1871-iki Ágoston-tárói Stachától, az 1880-iki csókási Jellinektől és az 1887-ben készült etesi térkép Borzemszkytól.

A bányák fejlődésével és terjeszkedésével a térképezés is fejlődik. 1873-ig öles léptékben, ettől kezdve méter-rendszer szerint készítik a térképeket. A 90-es években kezdtek áttérni az 1 : 2000-es léptékre s ezt mind a mai napig megtartottuk. Használatban vannak ezenkívül 1 : 5000, 1 : 10.000 és 1:25.000-es léptékű átnézeti térképek.

Salgótarjánról és vidékéről 1873-ban Raczkiewicz-geológus készítette az első földtani térképet. 1905-ben egy 1 : 25.000 léptékű térkép készült, melyet Hoffmann Richárd és Remenyik Károly bányamérnökök állítottak össze. Ez oly alapos munka volt, hogy még ma is megállja helyét és alapját képezte a későbbi részletes geológiai felvételeknek. Az egész medencét dr. Noszky Jenő vette fel évek hosszú során át a Földtani Intézet megbízásából, e felvételek 1 : 25.000 és 1 : 75.000 léptékű térképeken mérnökségünkben megtalálhatók.

Se szeri, se száma azoknak a méréseknek, térképeknek, tervrajzoknak, melyek rajztárunkban elfekszenek. Ezeknek, vagy a velük kapcsolatos felmérési munkálatoknak csak a felsorolása is egész vastag kötetet tenne ki. Jellemzésül csak annyit, hogy 15.000 rajz, térkép, terv stb. van nyilvántartva rajztárunkban, szakkönyvtárunk pedig 2400 kötetből áll.

A részletes kutatások mélyfúrással és kutatóaknákkal történtek. Ezekről naplók állnak rendelkezésre, de különösen a régibb időkből meglehetősen hiányosak. Az első adat 1877-ből való, mely a forgácsaknai kutatófúráshoz vonatkozik.

1884-ig csak kisebb mélységű fúrólyukakat mélyítettek, mert volt elég magas pillérű szén. A fúrás kézi erővel történt ütve működő rendszerrel. Emelő-szerkezet, tömör rudazat, tisztítócsövek, vésők stb. tartoztak a felszereléshez.

1884-ben áttértek a géppel való fúráshoz még mindig az előbbi rendszer szerint, csak hogy a szerkezetet gőzgép hajtotta. Ilyen fúrás volt a Zemlinszky által 1884—1885-ben Zagyván lemélyített 315 m. mély fúrólyuk, mellyel az alsó miocén alatt a geológiailag idősebb felsőoligocén széntelepeket akarta megkutatni, de a fúrás eredményre nem vezetett.

1900-ban vezették be a Fauck-féle lüktetve működő, vízőblítéses fúrást, 1917-ben egy Fauck-féle express fúródarut helyeztek üzembe.

Jelenleg 2 drb. Fauck-féle express, 1 drb. Trauzl nagyrapid, 1 drb. Trauzl kisrapid és 4 drb. Craelius-féle forgatva működő, benzinmotorokkal hajtott fúróberendezésünk van, melyekkel magfúrás is tudunk végezni.

A fúróüzem és fúróberendezés főbb adatait alábbiakban közlöm:

Az ütve működő fúrás a legfelső rétegekben kézierővel csigafúróval kezdjük meg és az így fúrt cca. 4—5 m. mély lyukba pontosan függőlegesen helyezzük el a vezércsövet. Azután kezdődik a gépi erővel és vízőblítéssel való fúrás, melynek lényege az, hogy a fúróvésző, mely az üreges rudazat végére

pg 7

⇒ Székely
1877-ben
100/1000
előt
C. 2435/N/55
1884

66

van erősítve, súlyával a lyuk fenekére üt és ezzel lazítja a kőzeteket. A rudazatot működés közben lassan forgatják egy forgató segélyével, hogy a kör-szelvénynek minden részére ütést mérhessen a véső. A rudazatok 5—10 m. hosszúak, üregesek és lapos csavarmenet kötésekkal kapcsolhatók egymásba. Az átfúrt anyagot az öblítővíz hozza ki a fúrtlyukból.

Az öblítés kétféle: 1. méretöblítés (nyitott) és 2. indirekt (zárt). *bol*

A nyitott öblítésnél a vizet egy szivattyú nyomja be az üreges rudazaton át a lyukfenékre és a rudazat és bélésű között jön ki. Az indirekt, (zárt) öblítésnél fordított a munkafolyamat. A kihozott anyagot egy szítán engedik át és részben egy csatornában fogják fel. Ez a fúrás mód, illetve munkamód akkor előnyös, mikor mintát kell venni az anyagból és a rétegeket pontosan kell megállapítani. A véső emeléseinek száma percenként 80—120, az emelési magassága 50—150 mm. A rudazat és véső emelését egy géppel meghajtott fúró-daru végzi.

A fúrólyukat omlás ellen bélésűsövezni kell, azért az átfúrt rétegek állékonysága szerint bizonyos mélység elérése után a dob és kötél segélyével megfelelő bélésűsöveket engedünk be a lyukba, melyeket a fúrás befejeztével ismét kihúzunk. Egy-egy csőszakaszt kb. 50—100 m. előhaladás után helyezzünk el.

A forgatva működő Craelius fúróberendezés szilárd kőzetek átfúrására alkalmas s mivel a salgótarjáni medencében változékony keménységű kőzetek, homokok és kavicsok fordulnak elő, azt hitték, hogy a mi viszonyaink között a Craelius-fúrás nem alkalmas. Ezt a nézetet Gerő János bányamérnök döntötte meg, aki hosszas kísérletezés után használatba vette a gyakorlatban kialakult különleges fúrószerszámokat s ezzel alkalmassá tette kőzeteink átfúrására. Magát a Craelius fúrógépet és működését közismertnek tételezzük fel, azért annak ismertetésétől eltekintünk. Csak azt jegyezzük meg, hogy e fúrásrendszer annyira bevált, hogy ma csaknem kizárólag ezzel fúrunk és csak kivételesen, ha vízfúrásoknál, artézikutaknál nagy átmérőjű fúrólyukra van szükség, használjuk a sokkal drágább üteműködő fúróberendezést.

Fúróberendezéseinkkel elérhető legnagyobb mélységek:

Traulz-féle nagyrapiddal.....	700 m.
Traulz-féle kisrapiddal	350 „
Fauk-féle express	600 „
Motorhajtású Craelius	700 „
Kézi hajtású Craelius	250 „

Az eddig elért mélységek:

Traulz-féle nagyrapid Nyitrabányán 1910-ben		650.— m.
Traulz-féle kisrapid Nyitrabányán 1910-ben		450.— „
Fauk-féle express <u>Vízválasztón</u> 1939-ben	 <i>Vv-2 = K-6</i>	521.80 „
Motorhajtású Craelius <u>Taron</u> 1940-ben	 <i>Tar-3</i>	596.04 „
Kézi hajtású Craelius <u>Püspökháttanban</u> 1936.		213.18 „

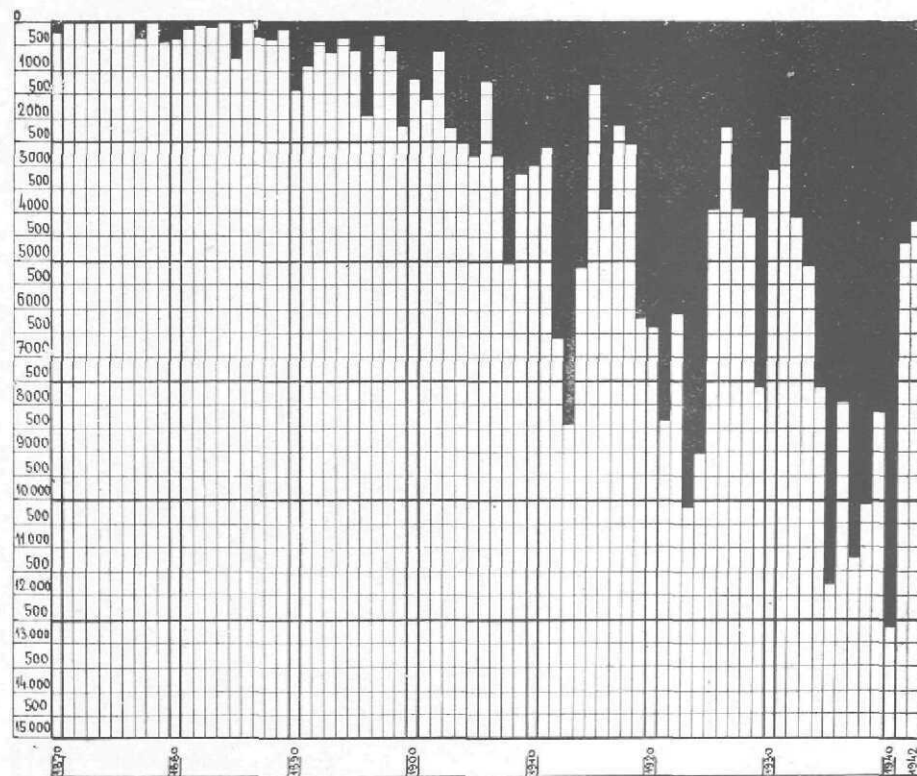
A tari 3. sz. fúrólyuk következőképen volt csövezve:

4.40 m-ig	159/149 mm.	átmérőjű	Mannesmann	béléscső
20.95 „	127/120 „	„	Craelius	„
56.90 „	112/105 „	„	„	„
135.37 „	97/90 „	„	„	„
237.11 „	83/77 „	„	„	„
296.66 „	73/67 „	„	„	„
460.84 „	63/57 „	„	„	„
547.20 „	53/47 „	„	„	„

A vízválasztói 2. sz. vízfúrás Fauk-féle express géppel lett lefúrva és 8 különféle csőrakattal 406/400 mm. átmérőtől 159/149 mm. átmérőig volt csövezve. A tari fúrás 113, a vízválasztói 83 napig tartott.

A fúróberendezéshez gőzlokomobilok, benzinmotorok, öblítőszivattyúk, fúrótoronyok, fúrórudazatok, vésők és bővítőfúrók, vízöblítéses csigafúrók, hal-farkú fúrók, magfúrók stb. gépek és szerszámok tartoznak.

Grafikonba foglalva az eddig lemélyített fúrólukak összmélységét évenként, az alábbiakban mutatom be:

30. sz. rajz. A medence kutatófúrásai 1870—1942-ig.

KILENCEDIK FEJEZET.

A BÁNYÁK VEZETÉSE, AZ IGAZGATÓSÁG MŰSZAKI ÉS ADMINISZTRÁCIÓS SZERVEI.

A nógrádi bányáüzemek legfőbb technikai és adminisztrációs vezetője a mindenkori bányáigazgató, akit a mérnökök és tisztviselők támogatnak munkájában. Őhöz futnak be végső, fokon az összes jelentések, kimutatások, elszámolások, tervek, tőle indulnak ki a rendeletek, utasítások, körözhvények, melyeket minden üzem- és osztályvezetőnek végrehajtani és teljesítenie kell. Ő bírálja felül a benyújtott terveket, költségvetéseket, engedélyezi, illetve engedélyezteteti a beruházási összegeket.

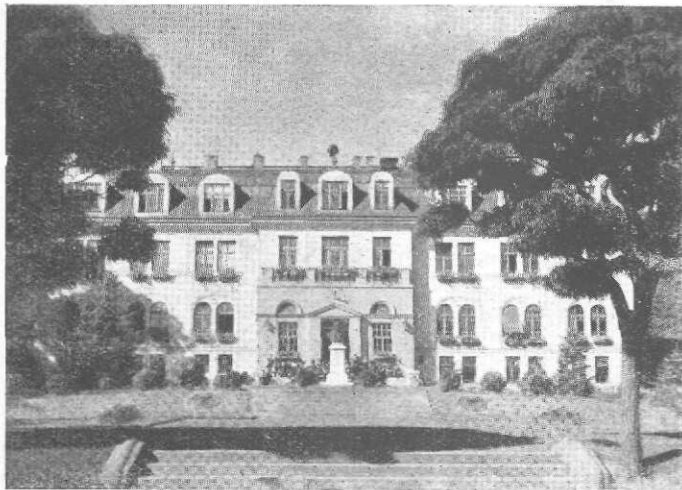
A 4 kerület élén egy-egy okleveles bányamérnök áll, akik az alájuk beosztott mérnökökkel együtt a kerületükben lévő üzemeket vezetik, irányítják.

A medencében jelenleg 19 bányamérnök működik 36 lejtakna vezetésével, így minden mérnökre kereken 2 akna vezetése jut.

A bányáüzemekkel nem közvetlenül összefüggő *gépészeti osztály* főnöke egy okleveles gépészmérnök, aki az alája beosztott 8 gépészmérnökkel a villamos erőművet, a központi műhelyt, valamint a kiterjedt hálózati, szén nemesítési, elemzési és osztályozási berendezések üzemét vezeti.

A bányamérnökség élén egy okleveles bányamérnök áll, aki egyúttal a fúrások és kutatások üzemének vezetését is ellátja.

Az igazgatóság adminisztrációs szer-

73. sz. kép. A salgótarjáni bányáigazgatóság épülete.

vei a titkári hivatal, a könyvelőség, a számosztály, az anyag- és élemezési osztályok, a társpénztár, a statisztikai stb. hivatalok. Ezeknek főnökei egy-egy intézői, vagy főintézői címmel bíró adminisztrációs tisztviselő, míg az alájuk beosztott személyzet tisztviselőkből, segéd- és altisztekből áll.

A bányaiüzemi altisztek egy része bányaiskolát végzett, vannak azonban nagy számmal olyanok is, akik szorgalmuk, hosszas gyakorlattal szerzett tudásuk, intelligenciájuk és megbízhatóságuk révén altiszti, sőt tisztviselői rangra is küzdöttek fel magukat. Legújabbban üzemi altisztképző tanfolyam is létesült Salgótarjánban.

A létszám 1942. év végén eképen oszlik meg:

tisztviselők:

bányamérnök	19
gépészmérnök	9
erdőmérnök	1
műszaki tisztviselő	5
adminisztrációs tisztviselő	26
orvos	8
tanító	34
Összesen	102

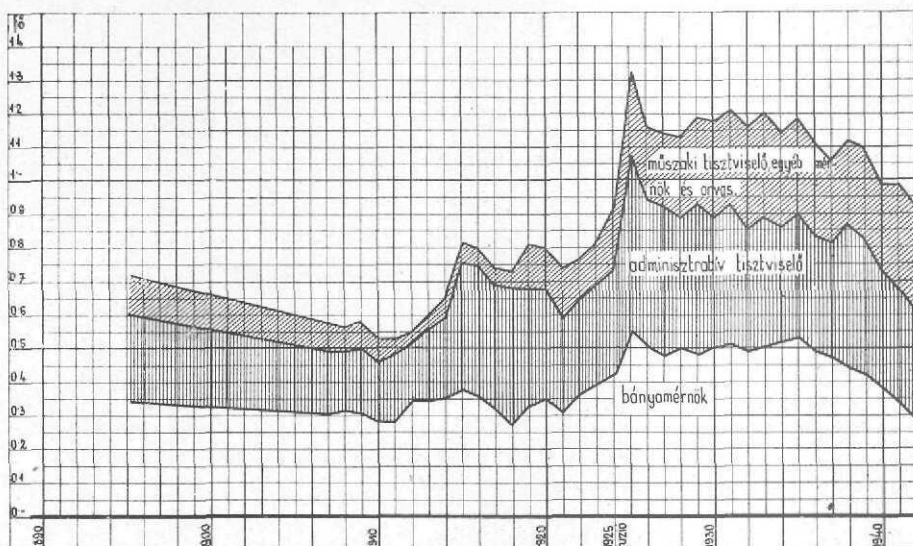
altisztek:

üzemi bányaiskolás	33
„ nem „	194
adm. bányaiskolás	6
„ nem „	184
kórházakban	28
Összesen	445

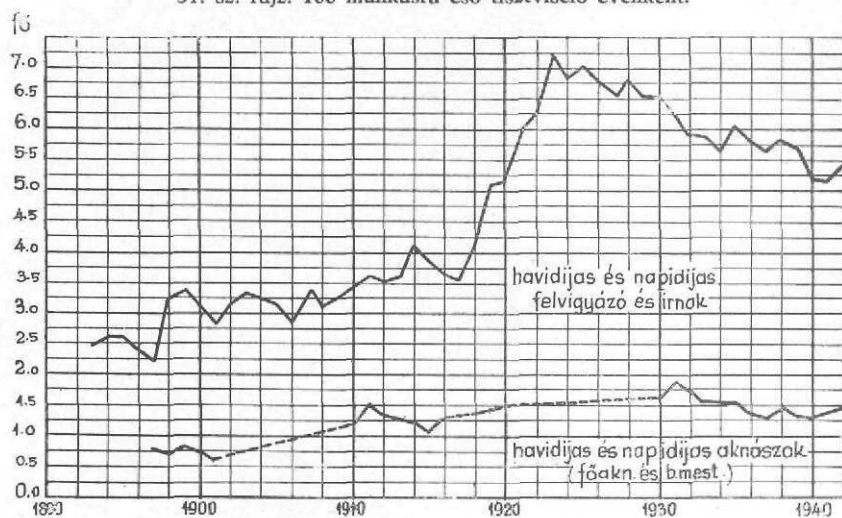
munkások:

vájár, s.-vájár, csillás	4519
gépész	188
kézműves	573
egyéb férfi és nőmunkás	3106
Összesen	8386

Alábbi táblázat és grafikon a 100 munkásra eső mérnökök, tisztviselők és altisztek számát tünteti fel 10 éves csoportosításban 1907-től a mai napig.

31. sz. rajz. 100 munkásra eső tisztviselő évenként.

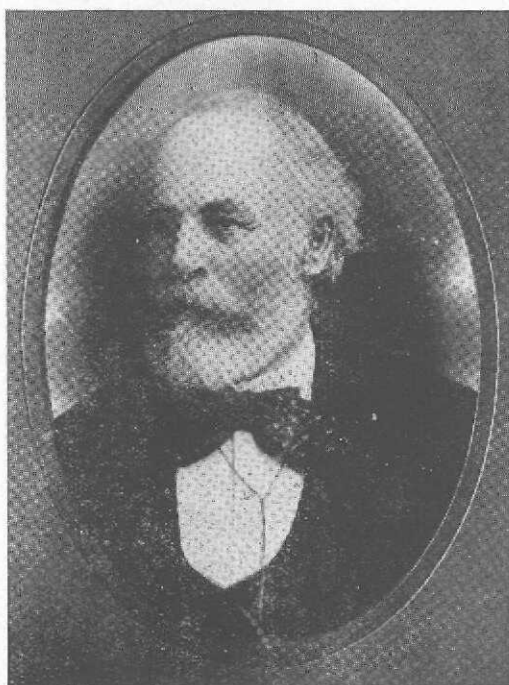

32. sz. rajz. 100 munkásra eső altiszt és segédtsízt.

Salgótarjánban 1867. óta a mai napig a következő bányagazgatók működtek:

lovag Zemlinszky Rezső kir. tanácsos	1867—1884
Gerber Frigyes	1889—1897
Pfaff Gusztáv	1897—1901
Gerő Nándor	1902—1918
Róth Flóris	1918—1938
Bérczi Sándor	1938—1939
Korompay Lajos	1939-től.

Az Északmagyarországi utolsó bányagazgatója Schmidt Jenő volt. Ezeknek rövid életrajzi adatait alábbiakban ismertetem:

74. sz. kép. Lovag Zemlinszky Rezső †

Zemlinszky Rezső született Vágújhelyen 1825-ben mint egy ottani postamester fia. Elemi iskoláit szülővárosában, középiskoláit a pozsonyi királyi akadémián végezte, majd 1843-ban beiratkozott a selmechányai m. kir. bányászati és erdészeti akadémiára, melyet mint ösztöndíjas hallgató 1847-ben abszolvált kitűnő eredménnyel. Még ugyanez évben ki nevezték a körmöci ezüst kohóhoz bányagyakornoknak 30 krajcár napidíjjal. Az előírt gyakorlati év leteltével innen kiválik és a szabadságharcot, mint annyi sok magyar ifjú, ő is a zászlók alatt töltötte.

A szabadságharc leveretése után 1850-ben már a semmeringi alagút építésénél találjuk alkalmazásban, mint technikust, majd ugyanebben az évben egészen

1853-ig Csehországban egy ezüstkohónál, mint kohómester, illetve később a niklasbergi ezüstművekben mint üzemvezető működik, 1853-tól Laibach mellett egy ólomércbányánál mint bányagondnok oly sikeresen tevékenykedik és oly dús ércetelért nyitott meg, hogy zúzó- és olvasztót kellett építeni az ércek kohósítására. Innen 1858-ban egy Schatzlar melletti szénbányához megy igazgatói minőségben, hol különösen az üzem átszervezésével, a teljesítmény fokozásával és az aprószénnek egy új eljárással való kokszosításával ért el nagy sikereket (was vor ihm noch niemand zu Stande gebracht hat). Ugyanitt a szénbánya közvetlen közelében gazdag vasércetelért fedezett fel s ezzel alapját vetette meg egy későbbi vasércbányászatnak. Itt nemcsak mint tudományos és gyakorlati bányász, hanem egyúttal mint kereskedelmi igazgató is elsőrendű teljesítményt ért el és csak azért vált meg ettől az állástól, mert hazájában kedvezőbb ajánlatot kapott.

Ez az ajánlat a Szent István Kőszénbánya r. t. részéről érte, mely 1861-ben alakult és 1863-ban kezdte meg a budapest—salgótarjáni vasútvonal salgótarján—hatvani szakaszának építését.

Zemlinszky elfoglalván itt állását és felismerve a medence széngazdagságát, először is megfelelő tőkét akart biztosítani a rendszeres bányászat megindításához és a megfeneklett vasút továbbépítéséhez. Azért a hazai és osztrák pénzembereket sorra felkereste, hogy további részvényjegyzésre bírja rá. Gróf

Forgács Antal, Zichy Jenő és néhány bécsi tőkepénzes kivételével azonban a legtöbbnél visszautasításban volt része. A vállalat tartalékai kimerültek és 2 évre rá, 1865-ben csődöt mondott.

A teljes pusztulástól az osztrák kormány mentette meg a szépen induló vállalkozást, amennyiben megengedte, hogy a hitelezők kielégítésére 7.2 millió forint értékű kölcsönkötvényt bocsássonak ki. Ezzel lehetővé vált a vasútépítés folytatása és befejezése. Az első vonat 1866-ban futott be Salgótarjánba.

A következő év nagy változást hozott a magyar politikai és gazdasági életben. Megtörtént a kiegyezés és a független magyar minisztérium első pénzügy-minisztere felismerve a salgótarjáni vasút fontosságát, összevásároltatta a pesti és bécsi tőzsdéken a kölcsönkötvényeket s ezzel az állam tulajdonába ment át a vasút, míg a bányarészcvények a vállalat kezében maradtak.

1868-ban megalakult a Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. és Zemlinszky most már megvalósíthatta terveit. Mindjárt az első évben, 1870-ben Emma-aknát kazántelevvel látta el, így a szállítás és vízemelés megoldást nyert. Újaknát és a pálfalvai Antal-aknát is ellátták egy-egy szállítógéppel. Emma-akna felé kiépült az 1.3 km. hosszú iparvágány, a bányákat pedig 6 km. összhosszúságú keskenyvágányú bányavasúttal kötötték össze a MÁV vonallal. A beruházásokat évről-évre folytatta s ezek meg is hozták a kívánt eredményt: az első évben 175.000, a következő évben pedig 360.000 forint volt a tiszta nyereség. Állandóan új és új bányákat nyitott, mégpedig 1864-ben a nevéről elnevezett Rezsőtárót, majd 1879-ben a Királytárót, melyeknek szénvagyona a régi bányákkal együtt évekig biztosította a termelést, úgyhogy ez 1, 2, 3 millióig rúgott fel, 1884-ben pedig már elérte az 5 millió métermázsát.

Zemlinszky kétségtelenül a pionirmunkát végezte a nógrádi medencében. Megteremtette azokat a technikai alapfeltételeket, melyekkel utóda már 10 millió q-ig fokozhatta az évi termelést.

Meghalt 1885-ben, utóda Gerber Frigyes lett.

75. sz. kép. Gerber Frigyes 1889—1897-ig. —

Gerber Frigyes született 1856-ban Mitrovicán, mint egy cs. és kir. katonai hivatalnok fia. Középiskoláit Pancsován végezte, hol az érettségi vizsgát kitüntetéssel tette le. 17 éves korában beiratkozott a freibergi bányászati akadémiára, hol 4 év alatt két szakot végzett: a bányamérnököt és az általános mérnököt.*

1878-ban Berzászkán teljesítette első műszakját mint mérnökgyakornok, 1880-ban üzemvezető lett Kozla-bányánál és itt 2 évig működött. 1882-ben jött Salgótarjánba mint mérnök, 1886-ban gondnokká, 1889-ben bányagazgatóvá nevezték ki s mint ilyen 1897-ig szolgált az ekkor váratlanul bekövetkezett haláláig.

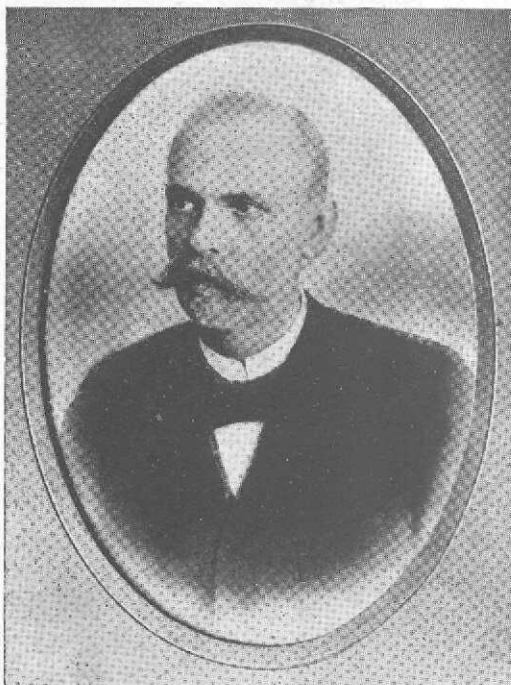
Gerber Frigyes salgótarjáni működése alatt a termelés 5 millióról 10 millióra emelkedett, a bányák technikai berendezése pedig olyan magas színvonalra volt, hogy a kontinens bármely legjobban vezetett és felszerelt bányaművével is felvehetette a versenyt.

Emlékeztet az 1888-ik évi József-aknai vízbetörés, amikor 20 bennrekedt bányamunkást saját élete kockáztatásával kimentett, amiért a király Öfelsége a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntette ki.

1890-ben a párizsi nemzetközi kiállításon a szénbányászat és koksztétel alcsoporthoz előadói tiszttel őt bízták meg.

Kitűnő szakember volt, aki nemcsak nagy tudásával, hanem meleg emberbaráti szívével is sok barátot és tisztelőt szerzett magának. Alatta élte a salgótarjáni medence aranykorát, a vállalat anyagilag megizmosodott, a munkások nagyszerűen kerestek. Mint a munka bátor katonája halt meg a becsület mezején 41 éves korában és jellemző, hogy még közvetlenül halála előtt harmadfél órási előadást tartott mérnökeinek a munkáskérdésről s ezzel mintegy végrendeletet és útmutatást adott kortársainak a munkásság szociális helyzetének emelésére és anyagi jólétének előmozdítására.

A megüresedett igazgatói széket Pfaff Gusztáv inászoji gondnokkal töltötte be az igazgatóság.

76. sz. kép. Pfaff Gusztáv, 1897—1901-ig.

Pfaff Gusztáv teljes életrajzi adatait nem sikerült megszerezni. Született 1847-ben, a társulat szolgálatába 25 éves korában, 1872-ben lépett. Gerber Frigyes váratlanul bekövetkezett halála idején inászói gondok voltak, őrá esett az igazgatóság választása és ő lett a bányai igazgató 1897-ben. Beteges ember volt és éppen betegségére való tekintettel már 54 éves korában, 1901-ben nyugdíjba vonult. Négy évre rá, 1905-ben Pozsonyban meghalt.

77. sz. kép. Gerő Nándor, 1902—1918-ig.

Gerő Nándor született 1862-ben a trencsénmegyei Csacszán. Középiskolai tanulmányait a pozsonyi kir. állami reáliskolában végezte. A selmeci m. kir. bányászati és erdészeti akadémiára 1880-ban iratkozott be és 1885-ben szerzett bányamérnöki oklevelet.

Tanulmányainak elvégzése után a kincstári ércbányászatnál kezdte meg gyakorlati működését és Szélnán, majd Aranyidán mint bányamérnök teljesített 3 évig szolgálatot.

A társulat szolgálatába 1888-ban lépett s először a bányamérnökségben működött, majd Inászóra került mint üzemvezető bányamérnök. Néhány évre rá kinevezték bányagondnokká és mint ilyen rövidesen az inászoói kerület főnöke lett. 1899. őszén mint bá-

nyafőgondnok a salgótarjáni bányai igazgatóság vezetésével bízott meg a beteg Pfaff Gusztáv helyetteséül.

1902. januárjában kinevezték bányai igazgatóvá.

Igazgatósága alatt nyíltak meg a mátranováki, somlyói, gyurtyánosi stb. bányák. Itt mindenütt villamos meghajtású végtelen kötélszállító berendezéseket építtetett be, melyek ma medencénkben általános és csaknem kizárólagos használatnak örvendenek. Ő építtette a vízvásztói első kis villamos centrálét, mely hivatva volt a gyenge minőségű rónai szeneket áramfejlesztési célra felhasználni és értékesíteni.

1918-ban Budapestre helyeztetett át, hol mint központi bányai igazgató teljesített rövid ideig szolgálatot, amennyiben még ugyanez év szeptemberében elhalálozott. Halála előtt néhány órával kézbesítették a bányászat terén kifejtett érdemeinek elismeréséül Öfelségének m. kir. bányatanácsossá történt kinevezéséről szóló okmányát.

78. sz. kép. Róth Flóris, 1918—1938.

Róth Flóris született 1865-ben Nagykikindán, mint egy tekintélyes iparoscsalád fia. Középiskoláit szülővárosában és Selmechányán, főiskolai tanulmányait 1886—1890-ig a selmechányai m. kir. bányászati és erdészeti akadémián végezte jeles eredménnyel.

Első gyakorlati évét a vihnyi Kochelmann-gyárban töltötte, ahol bányagépek tanulmányozásával, konstrukciójával és a hodrusi modern zúzómű építésével foglalkozott. Innen 1891-ben Salgótarjánba távozik, ahol 4 éven át mint üzemvezető bányamérnök teljesített szolgálatot.

1895-ben Petrozsénybe megy, ahol mint főmérnök, majd mint igazgató-helyettes működött 4 éven át.

Néhány évig a Magyar Általános Kőszénbánya budapesti központjában mint bizalmi kiküldött funkcionál, majd innen a Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. központi igazgatóságához távozik bányafelügyelői, később igazgatói minőségben.

1907-ben a vállalat petrozsényi bányai igazgatója lesz.

1916-ban a Király Ő Felsége m. kir. bányatanácsosi címmel tüntette ki.

1918-ban salgótarjáni bányai igazgatóvá nevezik ki.

Ebben az időben a háború szerencsétlen kimenetele már előrevetette sötét árnyékát. A szélsőséges politikai izgatás következtében a munkásság nem dolgozott, követelődöz, lázadó volt, míg végül is 1919-ben a zavar teljessé vált és a forradalom a maga romboló szörnyűségével teljes erővel kirobbant. Hogy ezalatt nagyobb kilengések és atrocitások nem történtek Salgótarjánban, az nagyrészt Róth Flóris bátor, okos magatartásának és a munkássággal való nagyszerű bánásmódjának volt köszönhető.

A kommunizmus bukása után a munka nagy lendülettel újra megindult, úgyhogy 1920-ban már 10, majd a következő években 11 és 12 millió q-ra szökkent fel a széntermelés.

A nógrádi medence bányaműveinek fejlesztése terén szerzett érdemeiért a Kormányzó Úr 1922-ben bányafőtanácsossá, 1923-ban bányaiügyi főtanácsossá nevezte ki, az 1924. évi közgyűlésen pedig az igazgatóság tagjává lett

megválasztva. Mint igazgatósági tag egyúttal a központi műszaki igazgatóság vezetésével is megbízta a vállalat, úgyhogy nemcsak Salgótarján, hanem a társulat többi bányáinak legfőbb műszaki vezetése is az ő kezében összpontosult.

Az ezzel járó sok munka közepette is mindig tudott annyi időt szakítani, hogy a város és a vármegye közügyeinek intézésében is tevékenyen részt vegyen. Salgótarján megyei várossá fejlesztésében kiváló érdemei vannak.

Ebbeli érdemének elismeréseképpen Salgótarján város képviselőtestülete egyhangúlag díszpolgárává, Nógrád és Hont k. e. e. vármegyék pedig a megyéből való távozása alkalmából tisztelete jeléül e vármegyék megyebizottságának örökös tagjává választotta.

Emellett a munkásság és alkalmazottak szociális érdekeiről sem feledkezett meg.

Az ő nevéhez fűződik a vízvászói villamos erőmű kibővítése és modernizálása, a kisterenyei és kazári bányák megnyitása, a medence 5 szénosztályozójának megépítése, nagykiterjedésű szénterületek és szénjogosítványok megszerzése. Mint a vállalat központi igazgatójának jelentős szerepe volt a társulat többi: petrozsényi, handlovai, dorogi stb. bányaműveinek fejlesztése körül is.

1938-ban nyugdíjba vonult, mely alkalommal a Kormányzó Úr a magyar érdemrend középkeresztjével tüntette ki.

79. sz. kép. Schmidt Jenő, 1917—1925.

Az Északmagyarországi Egyesített Kőszénbánya és Iparvállalat r. t. nógrádi bányászatának utolsó bányagazgatója Schmidt Jenő volt. Született 1876-ban a Hont-megyei Hegybányán. Apja bányamérnök volt. Tanulmányait Selmecbányán végezte 1895-től 1899-ig és az államvizsgát 1901-ben tette le. Szolgálatát Felsőbányán az állami fémbányászatnál kezdte meg. 1902-ben Nagybányára ment, mint üzemvezető mérnök, hol saját kezdeményezésére gazdag érceléreket nyitott meg. 1907-ben a pénzügyminisztérium bányászati ügyosztályába rendelték be, 1908-ban pedig az állami szénbányászat megindultával Petrozsénybe helyezték, mint főnökhelyettest.

Egy évre rá már Komlón találjuk, mint az ottani állami szén-

bányák vezetőjét, hol a bányát újjáépítette, modernizálta, a fejtesekbe rázócsúzdát vezetett be s így az ország egyik legmodernebb mintabányájává tette.

A háború vége felé 1917-ben nyugdíjaztatta magát az államnál s elfoglalta a baglyasaljai bányagazgatói széket. Az ő nevéhez fűződik Rau-akna, Jenő-akna, Gyula-akna és Ilona-bánya megnyitása, valamint a már üzemben lévő baglyasi és mizserfai bányák kibővítése és korszerűsítése. Ő építtette Horthytelepet, a meglévő régi telepeket és üzemi épületeket modernizálta, nagyszámú iskolát, munkás- és tisztalakást épített, mely alkotások ma is hirdetik nagyvonalúságát és szociális gondolkozását.

1925-ben átvette a nagynémetegyházi fúrások és kutatások vezetését és e fúrások olyan hatalmas szénkincssel gazdagították Hazánkat, mely jelentőségben a tatabányai medencével vetekszik. Mint tudjuk, e szénterület később a MÁK tulajdonába ment át, míg a Salgó ezzel szemben Nyitrabánya kizárólagos tulajdonosa lett.

1927-ben Budapesten bányamérnöki irodát nyitott és mint a nagyvállalatok műszaki tanácsadója, magánpraxist folytatott.

A recski fémbánya feltárását és az ércet feldolgozására szolgáló flotálómű építését is ő végezte. Ezt később a m. kir. Kincstár vette meg és ez volt a trianoni megcsonkítás idején egyetlen ércbányánk.

Schmidt Jenő 1937-ben halt meg a komárommegyei Galambok-on.

Nemcsak jó szakember és bányagazgató, hanem melegszívű emberbarát is volt, aki munkásairól, alkalmazottairól és azok családjáról a legmesszebbmenően anyagilag is gondoskodott. A szülőföldjéről magával hozott bányásztradíció és kollegialitás nemcsak jelszó, hanem élő valóság volt nála. Mindenkit meghallgatott, aki ügyes-bajos dolgával hozzá fordult és mindenkin mindenkor segített. Az volt az elve, hogy csak megelégedett emberekkel lehet eredményes munkát végezni, azért mindig azon volt, hogy megelégedett munkatársak vegyék körül.

Elvesztése nemcsak családjának, hanem a bányásztársadalomnak is nagy veszteség volt.

80. sz. kép. Bérczi Sándor, 1938—1939.

Bérczi Sándor született 1872-ben a szatmármegyei Kapnikbányán. Középiskoláit Kolozsváron a piaristáknál, főiskolai tanulmányait a selmeci bányászati és erdészeti akadémián végezte.

Tanulmányainak befejezése után 1893-ban először a főiskolán mint tanársegéd nyert alkalmazást, majd innen Lupénybe megy, ahol rövid ideig mint bányamérnök működött.

1897-ben lépett társulatunk szolgálatába s itt először a pálfalvai kerületben a fűrőüzemnél, majd az akkor feltárás alatt álló bányáknál kapott beosztást. Itt főnöke a nágytudású szakember, Hoffmann Richárd lett.

1909-ben szerezte meg társulatunk a nyitrai megyei Handlova szénjogosítványait és a MÁK-kal

kooperálva megalakította a Nyugatmagyarországi Kőszénbánya r. t.-ot. Igazgatónak Hoffmann Richárdot szemelték ki. E gazdag, 160 millió tonna kitűnő minőségű szenet tartalmazó medencének szakszerű feltárása nehéz feladat elé állította a bányamérnököt, azért Hoffmann kipróbált, hűséges munkatársát Bérczi Sándort is magával vitte. Itt bő alkalma nyílt szaktudását gazdagítani és értékesíteni.

Handlováról 1920-ban távozik és átveszi a hatvanvidéki lignitbányászatot.

1923-ban visszatér első működésének helyszínére, a nógrádi medencébe, ahol a nagy arányokban megindult építkezés vezetésével bízta meg fölöttes hatósága.

1930-ban az akkor elhalálozott Wágner Rezső helyébe lép helyettes bányaigazgatói minőségben, mikor pedig Róth Flóris bányaigazgató 1938-ban nyugalomba vonul, őt bízta meg központi igazgatóságunk a salgótarjáni bányaművek vezetésével.

1939-ben saját kérelmére felmentik az aktív szolgálat alól és nyugalomba vonulásához hozzájárulnak.

A magyar szénbányászat fejlesztése terén kifejtett munkásságának elismerésekül a Kormányzó Úr 1924-ben bányatanácsossá, majd 1936-ban bányaiügyi főtanácsossá nevezte ki.

81. sz. kép. Korompay Lajos, 1939-től.

Korompay Lajos született Budapesten 1882-ben. Középiskoláit a IV-ik kerületi főreáliskolában, főiskolai tanulmányait 1902—1905-ben a selmecbányai bányászati és erdészeti akadémián végezte kitűnő eredménnyel. Önkéntességi évét a komáromi vártüzeznél töltötte, majd 1906-ban Salgótarjánba jött, ahol először a bányamérnökségben, majd az etesi Amália-aknán teljesített szolgálatot.

1908-ban átvette a mérnökség vezetését s mint ilyen az akkor megnyílt Teréztáró telepítési és szállítási terveit dolgozta ki.

1912-ben Petrozsénybe távozik, ahol a Farkasvölgy keleti, illetve nyugati bányáknak, 2 évre rá pedig a Chorin-aknának lesz az üzemvezetője és a vulkáni kerület üzemfőnök-helyettese.

A világháború kitörésekor bevonult ezredéhez és 2 éven át frontszolgálatot teljesített.

1917-ben áthelyezték Dorogra, ahol Augusztá-aknán mint üzemvezető teljesített szolgálatot.

A háború utáni szénínség a vállalatok figyelmét a csonka országban előforduló lignitekre irányította, így kapcsolódik be a Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. a várpalotai lignitbányászathoz, hová Korompayt nevezik ki bányavezetőnek. Megjelenése új korszakot nyit a bányavidéken, a berendezéseket korszerűsíti és a termelést fokozza. De már 2 évre rá beáll a gazdasági válság, a termelés visszaesik s ezzel küzdelmes korszak kezdődik Várpalotán.

Mikor a tervbevett dunántúli nagy elektromos erőközpontot hosszas vajadás után nem Várpalota, hanem Bánhida kapja meg, más megoldást kellett keresni a lignit értékesítésére. Miután ezt bányanedves állapotban csak kis mennyiségben lehetett eladni, gondoskodni kellett valamilyen szénmésítési berendezés létesítéséről. A vállalat a Fleissner-féle ahydralás mellett döntött, így Korompaynak bő alkalmá nyílt arra, hogy szaktudását érvényesítse és lenézett lignitjét piacképessé tegye. Ezt új berendezésével meg is oldotta és a várpalotai lignit ma 4000—4200 kalóriájával közkedveltségnek örvend.

A másik modern berendezés, mely Korompay nevéhez fűződik, a várpalotai szkipszállítás, mely első volt hazánkban és mellyel a tömegtermelés és szállítás

lehetővé tétetett. Ha ma Várpalota 250—300 vagon termel naponta, ez kétségtelenül Korompay érdeme.

Érdemei elismerésül a Kormányzó Úr 1935-ben m. kir. bányügyi főtanácsossá nevezte ki.

1939-ben a salgótarjáni bányák vezetésével bízták meg. Itt a termelést soha nem remélt nivóra, évi 18 millió q-ra emelte. *Ez a legnagyobb termelés, melyet a salgótarjáni medence 75 év alatt valaha elért.*

Korompay Lajos kitűnő szakember és megértő, szociális gondolkozású vezetőember is, aki mindent elkövet, hogy a háborús nehézségek közepette munkásainak emberséges életet és tisztességes keresetet biztosítson.

TIZEDIK FEJEZET.

A MUNKÁSSÁG SZOCIÁLIS ÉS KULTURÁLIS INTÉZMÉNYEI.

a) Iskolák, templomok.

Alkalmazottaink gyermekei a társulat által fenntartott népiskolákban részesülnek oktatásban.

Az iskolák száma ma	17
a tanulók száma	1585
a tanerők száma	35

úgyhogy minden tanítóra átlag 45 tanuló esik.

Ezenkívül van Pálfalván egy iparostanonciskolánk és egy óvodánk.

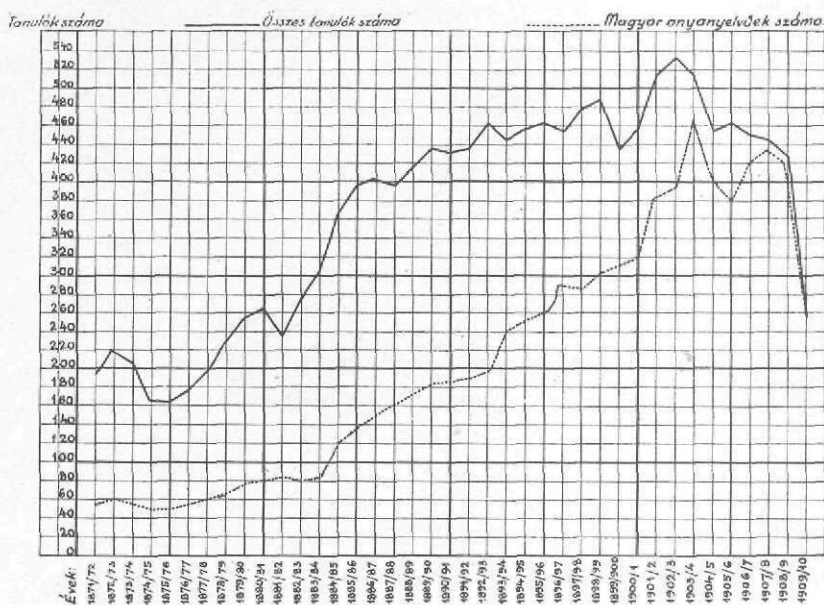
A megalakulás éveiben a munkások legnagyobbbrészt szláv és német anyanyelvűek voltak, akik toborzás útján kerültek a medencébe. A bennszülöttek ebben az időben nem vállaltak bányamunkát. Így természetesen az iskolaköteles gyermekek nagy része is idegenajkú volt. Mellékelt grafikon a

magyar és idegenajkúak arányszámát mutatja az évek függvényében.

82. sz. kép. A salgótarjáni bányatelepi központi népiskola.

Ebből látható, hogy pl. az 1871–72. tanévben 192 tanuló közül csak 54 volt magyar anyanyelvű. Az arány a magyarajkúak * javára mindinkább eltolódott, úgyhogy 1908–1909-ben a 428 tanuló már mind magyar anyanyelvű-

33. sz. rajz. Magyar- és idegenajkú elemi iskolások arányszáma.

nek vallotta magát. Ez időben a német nyelvoktatás még kötelező volt iskoláinkban. Ez az eredmény kétségenkívül derék tanítóinknak volt köszönhető, akik bár többnyire 100-on fölüli létszámú osztályokat voltak kénytelenek vezetni, mégis mindig találtak időt és alkalmat arra, hogy iskolán kívül is intenzíven foglalkozzanak munkásaink értelmi és erkölcsi nivójának emelésével, oktatásával. Ez az oktatás ma sem szünetel, ma is rendezik hetenkint a kultur-délutánokat, melyek olyan nivósak, hogy a tisztviselők és munkások nagy tömegben látogatják. Rendes funkciójukon felül a vármegye tanügyi életében is mindenkor aktív szerepet vállaltak.

Az iskolán kívül a templom az a hely, mely a szívet-lelket nemesíti és a szépre, jóra fogékonnyá teszi. A bányászok vallásos emberek, a veszélyes munka, a halál közelségének állandó gondolata a magábaszálló, hívő embert termeli ki. Beszállás előtt régebben összegyűlekeztek a váróhelyiségekben (rendelőkhöz) és ott a névsorolvasás megkezdése előtt a bányamester, vagy egy öreg fővájár előimádkozta Szent Borbála képe alatt azt a megható, régi szép imát, melyben testét-lelkét az Úr oltalmába ajánlotta a bányász.¹ Ma is ritka az olyan, aki beszálláskor ne vetne keresztet, vagy legalább meg ne emelné a kalapját.

A marxista eszmék elterjedésével és az osztályharc kiéleződésével ezt a szép szokást lassan elhagyták. A munkások lelki gondozásával ebben a korban senki sem törődött. Mikor pedig a vesztes háború után a forradalom vihá

¹ Sankt Barbara, du edle Braut
Mein Leib und Seel sei dir vertraut.

83. sz. kép. A pálfalvai templom.

újból rendezni, a bányatelepeken kápolnákat, templomokat építeni, melynek költségeihez a munkások önként, pénzzel és munkával, nagy lelkesedéssel hozzájárultak, — legtöbbször ők maguk kezdeményezték.

Medencénkben Mizserfa bányatelepen, miután távol esik a községektől, bányalelkésziséget rendszeresítettünk, innen pasztorálja a lelkész a hozzátartozó

3 telepet: Jánosaknát, Mizserfát és Horthytelepet. Ezek mindegyikén egy-egy csinos kápolna épült. Pálfalvának nem volt plébániája, Salgótarjánból pasztorálták a 2 községben és a bányatelepen lakó nagy lélekszámú híveket. Itt templomot és lelkészlakot építettünk. Baglyasalján is építettünk egy csinos, művészi kivitelű modern templomot s ezt mint filiát a pálfalvai plébános kezeli. Etes filiája volt egy szomszédos plébániának, itt a munkásság maga szorgalmazta és járta ki az egyházi hatóságoknál, hogy önálló paróchiát kapjon. A kis befogadóképességű templom helyébe egy megfelelő nagyobb épült, a költségek előteremtéséhez a munkások havi keresetüknek egy tekintélyes részét hosszabb időn át önként felajánlották. Forgácstelepen és Rónatelepen a vállalat egy-egy imaházat

84. sz. kép. A baglyasi templom.

építtetett, így a hitélet hamarosan fellendült, a kerges bányásztenyerek vasár- és ünnepnapokon eddig nem látott buzgalommal kulcsolódnak imára.

Többi kolóniáink közelében magában a községben van templom, ezeknek fenntartásához, restaurálásához sok alkalommal hozzájárultunk és hozzájárulunk.

b) Társpénztár.

A bányászat ősidőktől fogva kitermelte a közösségi gondolatot és a szociális intézményeket. Így Selmecbányán már 1220 körül találunk bányakórházat és 1496-ban alakul meg itt az első társzláda (Bruderlade), melynek 500 tagja volt. A társzládák önszegélyző egyesületek voltak, a dolgozók keresetük egy részét befizették a társládába, hogy ebből beteg, vagy sérült társaikat a munkaképtelenség idejére segítyezzék.

A nógrádi medencében a bányatárspénztár 1866-ban létesült. Tagjai ingyen orvosi kezelésben, táppénzben és szükség esetén kórházi ápolásban részesültek. A betegtáppénz 20, 30, illetve 40 krajcár volt naponta, kórházi ápolás esetén féltáppénz járt. Az öregségi és rokkantsági járadék az alapbérhez igazodott. Öt évi szolgálat után az alapbér 20%-a képezte a nyugbér-alapot, mely évente 2%-kal emelkedett. Baleset folytán elhalálozott, vagy megrokkant munkások, illetve azok özvegyei az alapbér teljes összegét, illetve annak felét kapták járadék, nyugbér címén, az árváknak pedig a 14-ik életkorig 1—4.50 forint nevelési pótlék járt.

1900. óta az ideiglenes munkások is tagjai lettek a társpénztárnak, így ennek működési köre kibővült és a szociális gondozás fokozódott. A táppénz ettől kezdve 40, 60, illetve 80 fillér volt.

1910-ben megszűnik az ideiglenes munkás meghatározás, a különbség csupán annyi, hogy a legfeljebb 8 napig alkalmazott munkás 2, a többiek 3% járulékot fizettek.

Az 1915-ben keresztülvitt alapszabálmódosítás honorálta a világháborús helyzetet és a katonai szolgálatot teljesítőknak bizonyos könnyítéseket adott. A megalakulástól ezen időpontig a társpénztár tehát bizonyos fejlődésen, változáson ment át és pedig:

1. a biztosítottak köre mindinkább kitágul,
2. a szolgáltatások nőnek,
3. az egyes ágazatok elkülönülnek és
4. a kilépéssel nem jár együtt a tagság elvesztése.

A világháború után jelentős változás állott be a társpénztár helyzetében, amennyiben 1919. január 1-től kezdve a baleseti kártalanítást az Országos Munkásbiztosító Pénztár vette át, 1927. óta pedig ezen felül a nyugbérbiztosítást is az OTI látja el, úgyhogy a társpénztár csupán a betegségbiztosítási ágazatban autonóm, a többi ágazatban csak helyi szerve az OTI-nak.

Jelenleg a medence szociális ügyeinek intézését a mindenkori bányai igazgató elnökkel az élén a társpénztári ügyvitel végzi. Szervezete ügykörönként külön a betegsegélyezés és baleseti, külön a nyugbértbiztosítás és családi pénztár, a könyvelési és törzskönyvi munkakörökre oszlik.

De törvényes feladatain kívül ügyköréhez tartozik még az egészségvédelemmel és segélyezéssel kapcsolatos minden olyan szociális munka is, melynek anyagi részét a vállalat fedezi. Ilyen a vérszegény gyermekek és leventék üdültetése, a sokgyermekes családok, nyugbérések, özvegyek, árvák pénzzel, ruhával, lábbelivel és karácsonyi szeretet-csomagokkal való segélyezése, a terhes és szoptató-anyák babakelengyével való ellátása, stb.

Azt szeretjük hangoztatni, hogy korunk a szociális gondoskodás kora. Fentiek után azonban be kell ismernünk, hogy a társpénztárak korunkat jóval megelőzve rendszeresítették a betegek, sérültek, szegények, özvegyek és árvák segélyezését és gondozását és a munkaadók messzemenő anyagi támogatásával nemcsak munkásvédelmi, hanem általános ember- és szegényvédelmi működést is fejtenek ki évtizedek óta. És ha előbb-utóbb ki is épül egy jobb módú, virágzó, szebb társadalom, önhibájukon kívül nélkülözők, betegek és szenvedők mindig lesznek, akiket támogatni, segélyezni azoknak kötelessége, akik az élet napos oldalán sütkéreznek. Így a társpénztárakra a jövőben is fontos szerep vár, bármilyen intézményes is legyen az állami népegészségügyi és munkásvédelmi szervezet.

A társpénztár vagyona 1940. év végén: 661.000 P.

A létszám- és vagyoni adatokat az évek folyamán alábbi táblázat mutatja.

É v		Tagok száma	Betegségi napok száma	Bevétel	Kiadás	Vagyoni állapot
				1925-ig korona, 1926-tól pengő		
1866	Nyugbér és beteg-segélyező együtt	102	—	769	891	1.924
1867		207	—	6.440	4.831	3.533
1868		502	—	15.930	10.386	9.077
1869		1.140	—	39.013	20.380	27.710
1870		1.664	—	54.955	26.003	56.662
1880		1.127	16.724	47.868	43.886	152.454
1890		2.420	29.180	120.666	99.201	331.340
1900		3.598	54.946	238.336	209.881	567.948
1910		4.107	ismeretlen	347.909	346.562	616.616
1920		5.774	„	4.645.109	6.037.767	1.635.875
1930	Csak beteg-segélyező	5.993	„	560.888	560.316	200.375
1940		7.517	50.698	775.529	605.937	660.917

14. sz. táblázat. A bányatárspénztár létszám és vagyoni adatai 1866—1940-ig.

Megjegyzés: 1866—1920-ig bezárólag nyugbér és betegsegélyező ágazat együttes adatai 1920: inflációs esztendő.

c) Kórház és egészségügyi intézmények.

Salgótarjánban a Vállalat 1870-ben épített egy 36 ágyas, az akkori viszonyok között modern kórházat. A társpénztárnak ekkor már saját orvosa volt, akit a vállalat és a társpénztár közösen szerződtettek.

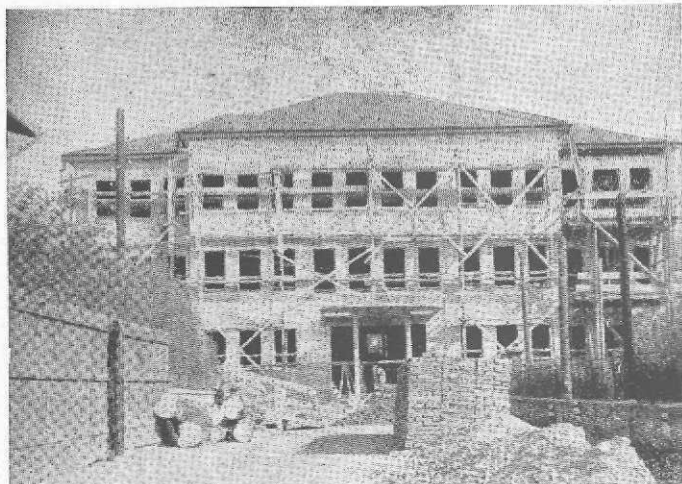
Az egészségügy szolgáltatának korszerű ellátását ma egy orvosfőnökkel az élen 8 tisztviselő és szerződéses bányorvos látja el. A községekben lakó munkások hozzátartozóinak ellátását 14 egyezményes orvos végzi. A telepeken a salgótarjáni nagy kórházon kívül még 2 kisebb kórház áll rendelkezésre a kórházi ápolást igénylő betegek részére, mégpedig 1 Baglyason és 1 Mizserfán,

33 illetve 17 ágygal. A salgótarjáni központi kórház 50 ágyas, fel van szerelve röntgennel, hideg-melegvízszolgáltatással és gőzkonyhával. Ezenkívül építés alatt áll egy korszerű, minden modern gyógyászati eszközzel ellátott sebészeti pavillon újabb 35 ágygal.

A járványos betegek részére van egy 20 ágyas járványkórházunk.

Van továbbá egy fogászati rendelőnk, ahol egy fogászszakorvos működik, míg Mizserfán egy egyezményes fogorvos látja el a kerület betegeit.

A külső telepeken 14 jól felszerelt orvosi rendelő működik állandó ápoló-

85. sz. kép. Épülő új sebészet.

86. sz. kép. A salgótarjáni orvosi rendelő.

személyzettel, gőz- és kádfürdőkkel, hol az orvosok hetenkint kétszer tartanak rendelőt az ambuláns betegek részére. Azonkívül 2 szülésznő áll az arra rászoruló szülőanyák rendelkezésére.

A baleseti sérültek és egyéb betegek azonnali orvosi kezelésben részesülnek és ha szükség mutatkozik, környékbeli (Balassagyarmat, Losonc, Pásztó stb.), vagy fővárosi közkórházakba utaltatnak. Szállításukra mentőautó szolgál.

Van egy 1927-ben alapított Temetkezési Egyesületünk, mely nemcsak a munkavállalók, hanem azok családtagjainak elhalálozása esetén is tekintélyes temetkezési segélyt nyújt a tagoknak.

A kórház 1942-ik évi forgalmáról és működéséről alábbi adatok nyújtanak felvilágosítást:

1942. évben 1901 beteget ápoltunk: 1103 férfit és 798 nőt 15.496 ápolási nappal.

Belgyógyászati beteg volt	1019, ebből járványos fertőző 252,
Sebészeti beteg volt	565, „ baleseti sérült 168,
Nőgyógyászati beteg volt	215,
Szülönő volt	102, szülések száma 88 volt.
Elbocsájtottunk gyógyulva	751 férfit, 599 nőt,
javulva	269 „ 147 „
meghalt ...	19 „ 23 „

Végeztünk 537 műtétet, többek között:

20 csontműtétet	2 idegműtétet
12 gyomorműtétet	5 hólyag, húgyutak
10 epekő-műtétet	29 női plasticai műtétet
62 vakbél- és bélműtétet	47 szülészeti műtétet
16 aranyér-műtétet	4 császármetszést
77 sérv-műtétet	14 női hasmetszések műtétet.
22 visszér-műtétet	

980 Röntgen-felvételt készítettünk, 1144 Röntgen-átvilágítást, 5580 különböző vegyi és mikroszkópiai vizsgálatot végeztünk.

d) Egyéb kulturális intézmények.

1. A cserkészlet.

A vállalat a sport- és levelezőintézmények mellett különös gondot fordított és fordít ma is a cserkészmozgalmakra is. Kilenc csapatunk van, melyek a Nógrádmegyei cserkész-szerv keretébe tartoznak. A taglétszám 354 fő. Valamennyi csapatát ellátta felszereléssel és mindegyik részére kedves, meghitt Otthont létesített.

A csapatok a helyi szerepléseken és működéseken kívül az országos cserkész-mozgalmakban, a dzsemborin, az eucharisztikus kongresszuson, a Szent István-heti körmenetekben, az országos katolikus nagy-gyűléseken ismételtén kiváló fegyelmettséggel résztvettek és számos kitüntetésben, elismerésben részesültek.

Ma a tagok számának csaknem $\frac{1}{4}$ -e katona, így a nagyobbszabású cserkészmozgalmak ideiglenesen szünetelnek.

A cserkészek közül került ki a fiatalabb munkásgárda elitje, a munkahelyeken az illető magatartásán, gondolkodásmódján, fegyelmettségén rögtön meglátszik, ki volt közülük cserkész és kinek vált vérévé a „jó munka”.

2. Leventeegyesület.

A salgótarjáni levente egyesület 1925-ben alakult meg 360 főnyi létszámmal. A külső telepek leventEIFjúsága a községi alakulatokba járt oktatásra. Ezért a vállalat havi 700 P. hozzájárulást fizetett a katonai parancsnokságnak.

1939-ben a községi csoportokból kiemelték a bányászleventéket és egy egyesületbe tömörítették központi vezetéssel. Személyenként 1 pengő tagdíjat állapítottak meg, mely összeg az egyesület pénztárába folyik. A csoportok székhelyei: Pálfalva, Etes, Ságújfalu, Karancskeszi, Kisterenye, Horthytelep, Mátránovák, Jánosakna, Bárna és Zagyvaróna. A taglétszám 1480, ezeket 32 oktató képezi ki. A salgótarjáni központi leventeotthonon kívül még 7 vidéki otthon áll rendelkezésre, ahol könyvtár, önképzőköri, színpadok, stb. szolgálják a leventEIFjúság működését és önképzését.

Az egyesület szakosztályai: lövész, atletika, football, uszó, stb. szakosztályok.

1939-ben a járás atletikai díját, 1940-ben a járási mezei futóverseny vándordíját nyerték el 20 ötös csoporttal szemben s ezzel az egyesület a vándordíj örökös tulajdonosa lett.

A leventeszellem az egyesületben eleven valóság és ez biztos záloga a szebb jövőnek.

87. sz. kép. A salgótarjáni bányai leventeegyesület Otthona.

3. Sportegyletek.

Az ifjúságnak a sport szolgálatába való állítása nemzeti ügy. Ép testben ép lélek lakik és a mai idők mutatják leginkább, milyen fontos szerep jutott osztályrészül a sportban edzett, nélkülözés között is helyt állni tudó fiatal generációnak. A sportegyletekből kerülnek ki a kitartó munkások és a jó, semmi fáradságtól vissza nem riadó katonák.

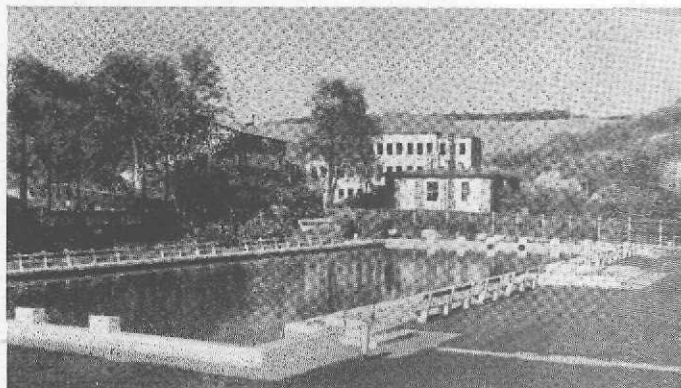
Ezt az igazságot hamar felismerte a bányatársulat vezetősége, ezért 1920-ban megalakította a Salgótarjáni Bányatelepi Torna Clubot. Fűves labdarugópályát, klubházakat épített, anyagi támogatást nyújt, tréneret tart s ezzel biztosította a klub zavartalan működését és tagjainak szakszerű kiképzését, állandó edzését.

A megalakulás után csakhamar nemes versengés indult meg közte és a régibb keletű SSE-csapat között. Az SBTC rövidesen országos híre tesz szert. 1933-ban megnyerte az országos amatőrbajnokságot, 1939-ben pedig a nemzeti bajnokság 2-ik osztályának lett a bajnoka. A nemzeti bajnokságban évek óta sikeresen játszik az országos nagy csapatok között és mindenkor méltó sportellenfélnek mutatkozott. Kebeléből országoshírű játékosok kerültek ki, akik anyaegyesületükre mindenkor csak dicsőséget hoztak.

A salgótarjáni sportklub sikerén felbuzdulva, egymásután alakulnak meg a vidéki sportegyletek, úgyhogy ma minden nagyobb bányatelep munkás- és levente-ifjúsága szabadidejét a pályákon tölti, elvonván így őket a régente divatos korcsmázástól és egyéb káros szórakozástól.

Az uszósport kultiválására újabban Salgótarjában egy 50 m-es sportuszoda épült, ahol nyáron az úzás nemes, szép sportját művelhetik az arra hivatást és kedvet érzők. Tervbe van véve, hogy később fedettuszodává alakítják át, hogy télen is rendelkezésre álljon az úszóknak.

A sportklub mai taglétszáma 400 főre rúg, ezidőszerint a Nemzeti Labdarúgó Bajnokság 5-ik helyét foglalja el az SBTC.

88. sz. kép. Sportuszoda a salgótarjáni bányatelepen.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A JÖVŐ FELADATAI.

A háború befejezése után a magyar szénbányászatra küzdelmes időszak vár. A konjunktura az előző háború tapasztalata szerint 2—3 évig még eltart-hat, de aztán jön a dekonjunktura és a korlátozás nélkül beözönlő külföldi, nagykalóriájú szén kíméletlen versenyt fog támasztani a piacon. A hazai barna-szénbányák kénytelenek lesznek olcsó és jó szénét szállítani.

Az olcsó termelés első feltétele a nagyobb teljesítmény. Teljesítményünk 1938. óta állandóan emelkedett, bár az 1939-es évi részleges sztrájk azt némileg visszavetette.

É v	T e l j e s í t m é n y		
	szénen	földalatt	összes
1938	16.90	9.—	5.30
1939	15.80	10.—	5.70
1940	17.10	11.—	5.90
1941	17.50	11.10	6.90
1942	18.50	11.60	7.20

15. táblázat.

Megjegyzendő, hogy e táblázatban közölt adatokban az összes mellék-üzemek műszakjai is bentvannak. Ha ezeket kivesszük, akkor a teljesítmény coefficiente 8.50 q-t tesz ki 1942-ben.

Ezt az eredményt kétségen kívül azzal értük el, hogy a vékonytelepi bányák közül többet beszüntettünk és a még feltalálható vastagabb telepeket vettük művelés alá. Átlagos telepvastagságunk 65 cm-ről 77 cm-re emelkedett, termelésünk pedig 11-ről 18 millió métermázsáig szökött fel. De ezzel el is értük a csúcspontot, további emelkedésre nem számíthatunk. Vastagabb telepeink a medence déli részén még vannak, de ezek csak mélyebb aknákkal fog-hatók meg, ami nagy beruházást és hosszabb időt vesz igénybe. Azért mostani

üzemeinket kell majd tovább gépesítenünk, ha a teljesítményt fokozni akarjuk s amellet jó szén is akarunk termelni.

Bányáink gépesítése mindig korszerű volt. Már a 90-es években írta egyik külföldi szaklap, hogy a salgótarjáni bányák technikai berendezése olyan magas színvonalú, hogy a kontinens bármely legjobban felszerelt és vezetett bányájával is felveheti a versenyt. Ebben az időben az elektromosság kezdett a bányászatba bevonulni és mi voltunk az elsők, akik ezt az új energiaforrást igénybevevük. Ügyszólván minden nagyobb akna mellett külön erőközpont létesült, mely eleinte a világítási áramot szolgáltatta, később azonban a földalatti és külszíni gépek hajtására is felhasználták. A Monarchia első villamos bányamozdonya is itt a medencében lett üzembe helyezve. A végtelen lánc- és kötélzállítás klasszikus hazája Salgótarján volt. Villamos hajtású réselőgépekkel már az 1900-as évek elején kísérleteztünk. Nem volt olyan újítás a bányagéptan terén, amit azonnal fel ne használtunk, ki ne próbáltunk volna. Mégis azt kell mondanunk, hogy ma a bányabeli gépesítés a szállításra, vízemelésre és szellőzésre korlátozódik, míg a jövesztés, rakodás, munkahelyi szállítás csaknem kizárólag kézi erővel történik. Ennek oka települési és üzemi viszonyainkban keresendő. Mint már többször hangsúlyoztam, csupa apró, vetőkkel megzavart és megszaggatott pillérünk van, ahol nagyobb frontfejtés bevezetése lehetetlen. Ilyen helyen rendes réselőüzem sem képzelhető el. A rakodás gépesítésével is emiatt nem foglalkozunk. Úgy tudjuk, hogy a vállalat műszaki vezérigazgatójának személyes irányítása mellett egy kombinált réselő-rakodógépet konstruált műszaki osztályunk, mely egyik vastagtelepi bányánknál már dolgozik. Ennek vékony telepeinkhez való átkonstruálása és kipróbálása lesz egyik főfeladatunk.

Fejtőkalapácsokkal jó eredményt értünk el egyik bányánknál, jelenleg pedig Kisterenyén dolgoznak velük, ahol szintén kezdenek beválni.

Rázócsúzdákkal felszerelt munkahelyeink száma napról-napra emelkedik és van olyan terület, ahol az össztermelés 35—40%-a csúzdákkal ellátott frontfejtésekből került ki.

A csillézés a munkahelyről a siklóig és innen a főszállítóvágatig ma mindenütt kézi erővel történik, itt az egyvágányú végtelen kötélzállítás és szalagzállítás bevezetésére nyílik majd nagy lehetőség.

A gépesítéssel kapcsolatban meg kell említenünk a feltárás és elővájás meggyorsításának fontosságát. Ma az a helyzet, hogy egy 2 harmadban dolgozó 2—2 vágár és 1—1 csillézből álló csapat havonta 50—60 m. meddőt szokott kihajtani. A 80—90 m. kivájás már rekordnak számít. Ezzel szemben tudjuk, hogy kemény kőzetben 300—320 m. havi és szénben 16 m. napi teljesítményt is értek el. Ilyen gyors előhaladás mellett a vágatok számát lényegesen le lehet redukálni.

Alábbi táblázatból látható, hogy medencénkben az osztóvágatok 21 m-es közőkben követik egymást.

Akna	Termelés q.	Telep- vastagság cm.	K i v á j á s m.				Lefejtett terület m. ²	Pillér- magas- ság m.
			elővájási		fejtési			
			összes	1000 q-ra	hosszú	széles		
A	2,487.000	92	20.187	8.12	7.554	25.50	192.627	9
B	5,141.000	52	18.130	3.52	12.243	57.—	697.881	38
C	4,456.000	76	16.815	3.77	10.540	38.—	400.502	23
D	4,226.000	96	19.868	4.70	7.800	40.—	312.000	16
Összes	16,310.000	77	75.000	4.60	38.137	42.—	1,603.000	21.40

16. táblázat.

Ha a pillérmagasságot a duplájára emelhetnők, egyetlen esztendőben 38 km. elővájást tudnánk megtakarítani.

A másik feladat a minőségi szén forgalomba hozása.

Erre már a múlt háború után történtek kísérletek, s e célból 2 drb. kettes, 3 vagon óráteljesítményű Finkey-Bamert-féle légszárt építettünk be a kistere-nyei osztályozón. Ezekre a háború után újból nagy szerep vár és az előkészü-letek folyamatban vannak.

1936-ban egy Chance-mosót építettünk, mellyel jó eredményt értünk el. A berendezés csak kísérleti célokra épült, azért teljesítménye csak egy vagon óránként.

Hogy egységes, nagyméretű szénemesítő berendezésünk ezideig még nincsen, annak bányáink szétagoltsága az oka. A szérelés csak akkor gazdaságos, ha központi rakodás van, a mi medencénkben pedig 10 osztályozómű dolgozik. Minden osztályozóra széreket beépíteni nem lehet. A főtörekvés tehát arra fog irányulni, hogy áttérjünk előbb-utóbb a központi rakodásra és ezzel kapcsolatban a szénemesítésre. Ez akkor lesz majd megvalósítható, amikor a medence déli részén tervbevett centrális főszállítóakna megépül, melynek osztályozójára a centrális részben még üzemben lévő bányák szene is eljuttatható. Itt lesz helye a nagyteljesítményű szénemesítő berendezésnek, melytől verseny-képességünk, vagy egész létünk fog függni.

A szérelés feltételei, amint a kísérletek megmutatták, megvannak. Szeneink fűtőértéke 70—75%-os kihozatal mellett 4500—5000 kalóriára emelhető. A 25—30%-os veszteségből 15% féltermék nyerhető vissza, melynek fűtőértéke ugyanannyi lesz, mint a feladott szénéé. A nagybányai átszótt szenekből napi 100—150 vagon féltermékkel kell számolni, ebből 70 vagont a villamos centrálé tud felvenni, a többi más úton kell értékesíteni.

Ami a szérelt szén termelési költségét illeti, annak nem szabad nagyobbak lennie, mint a hasonló kalóriára átszámított külföldi szén árának. Itt tehát a mérnök minden tudására, leleményességére lesz szükség, hogy üzemi költség-vel e feltételnek eleget tehessen.

2. Munkáskérdés.

Közép- és Nyugateurópában éppen akkor kezdett a szocializmus erőteljesen szervezkedni és tért hódítani, amikor a nógrádi medencében a bányászat megindult, a 70-es évek elején. Németországban $\frac{1}{2}$ millió szavazattal 12 képviselőt küldtek ekkor már a szocialisták a birodalmi gyűlésbe s e szám évről-évre növekedett. Még a császár elleni merénylet s az utána hozott szocialista törvény sem tudta a szervezkedést megállítani, mert ezentúl titokban szervezkedtek s olyan sikereket értek el, amiről talán maguk sem mertek álmodni.

Ugyanakkor a belgiumi charleroi kerületben elszánt fanatizmussal rontottak neki a felizgatott munkástömegek a gyáraknak és felgyújtották, elpusztították azokat.

Franciaországban egyedül csak Párisban több mint $\frac{1}{4}$ millió munkanélkülit tartottak nyilván s hogy ezek egytől-egyig szocialisták, vagy anarchisták voltak, nem szorul bizonyításra.

Angliában hivatalos szocializmus ebben az időben még nem volt, de a munkásosztályok nyomora, szegénysége és elesettsége akkora, hogy kevesen tudnak erről maguknak fogalmat alkotni. Négy-öt éves gyermekek kénytelenek voltak dolgozni, hogy szüleik keresetét némileg megnöveljék. Hétéves gyermek $2\frac{1}{4}$ pennyt keresett hetenként gyufásdobozok készítésével, varrónők egy pár alsónadrág megvarrásáért $2\frac{1}{2}$ pennyt kaptak s ezért napi 17 órát kellett dolgozniuk. Egy szőnyeggyár munkása bevallotta, hogy 7 éves gyermekét a gyárba hordozta, ahol 16 órát dolgozott s hogy evés közben a munkát abba ne hagyja, térdénállva etette azt.¹

Lehet, hogy ezekben az egykorú leírásokban sok a túlzás, de a valóság akkor is még éppen elég elszörnyülkötető.

Magyarországon még ebben az időben nem volt szocializmus, mert gyár-iparunk kezdetleges volt, agrárország voltunk. Alig 20 évvel előbb szabadult fel a jobbágyság s mint önálló gazdák művelték a parasztok földjeiket. Minden telkesgazdának 30 hold földje volt, még nem parcellázták szét nadrágszj szalagokra, meg tudtak belőle élni. Nem voltak ráutalva, hogy a bányában, gyárban dolgozzanak és nem is vállalkoztak eféle munkára. Az első bányászcsaládok idegenből, cseh, lengyel, tót, olasz földről özönlöttek ide, s itt régi életükhöz képest sokkal jobb anyagi viszonyok között élhettek. Jól kerestek, jól éltek. A medencében nem volt munkanélküliség, tehát a szocializmus eszméi sem tudtak tért hódítani.

A bányászok szociális helyzete különben is mindig jobb volt, mint más ipari munkásoké. A munkaadó a mérnök személyében közvetlen érintkezésben van velük, együtt él a telepeken a munkásaival, ismeri őket személyesen, tudja testi-lelki bajait, szükségleteiket és az arra rászorultakon mindenkor segít. A bányászság nem volt soha az a talajvesztett nagyvárosi tömeg, mely ágyra-

¹ Prohászka: Kultúra és terror. 17. old.

jár, piszkos lebujsokban, pincékben, vagy hidak alatt tölti el pihenő idejét, hanem mindegyiknek rendes lakása, kis kertje, vagy darab földcskéje van, hol zöldséget, veteményt ültet és így van valami, amit sajátjának mondhat, ami a röghöz köti. A „Lumpenproletár” bányavidéken ismeretlen fogalom. Munkaadó és munkás egy családot, egy osztályt képezett mindig és a röghöz, a bányához való ragaszkodás legszebb példáját akkor láttam tőlük, mikor 1916. őszén egy nyirkos októberi napon egész napi gyaloglás után a késő délutáni órákban 120 bányásszal megérkeztem Petrozsényba, hogy az első oláh megszállás alatt elöntött egyik akna víztelenítéséhez és üzembehelyezéséhez ismét hozzáfogjunk. Amint áthaladtunk a Zsíl-folyó felrobbantott vashídján, már látszott messziről az aknatorony. A munkások nem törődve a fáradsággal, éhséggel, elkezdtek szaladni és rohantak föl a dombon álló aknagépházba, hogy megnézzék, mi van ott. Nemsokára egyesek futva jöttek vissza és már messziről kiabáltak, hogy nincs semmi baj, a gépeket nem robbantották föl, csak aláaknázták, de már szedik is ki a dinamitot és akár holnap is megkezdhetjük a munkát. Látni kellett volna azt az örömet, ami szemükből sugárzott. Úgy meghatott ez a jelenet, hogy nagy nehezen tudtam csak könnyeimet elrejtteni. Lakásaink fel voltak dűlva, bútorzatunkat elcipelték a megszállók és a hegyi mócok, de ezzel mind nem törődtek derék munkásaink, csak annak örültek, hogy megint lemehetnek a bányába és dolgozhatnak. Mintha sajátjuk lett volna az akna.

Ugyanezt a szolidaritást a munkaadóval és a bányával szemben számtalanszor volt alkalmam megfigyelni máskor is, bányatűz, vízbetörés, sujtólég-robbanás idején.

Sztrájkok, bérharcok, részleges és teljes munkabeszüntetések voltak az idők folyamán a nógrádi medencében is, hiszen az izgatás bennünket sem kímélt meg, de ha ilyenkor valakit kirendeltünk fenntartási munkára, legtöbb esetben be is szállt s a többiek sem tekintették ezt sztrájk törésnek.

A háború alatt, annak vége felé a sajtó és destruktív hazátlan elemek féktelen izgatásának volt kitéve a bányászság, de sohasem sikerült őket terrorcselekményekre ragadtatni. A kommün alatt együtt dolgoztunk velük és akkor is meg tudtuk fékezni a komolyabb elemek segítségével a véresszájú, izgató fiatalabbakat. Senkinek sem történt akkor bántódása medencénkben s ezt mindig a munkásság józanságának, érettségének és becsületességének kell betudnunk. Kalapot kell emelnünk józan munkátestvéreink előtt.

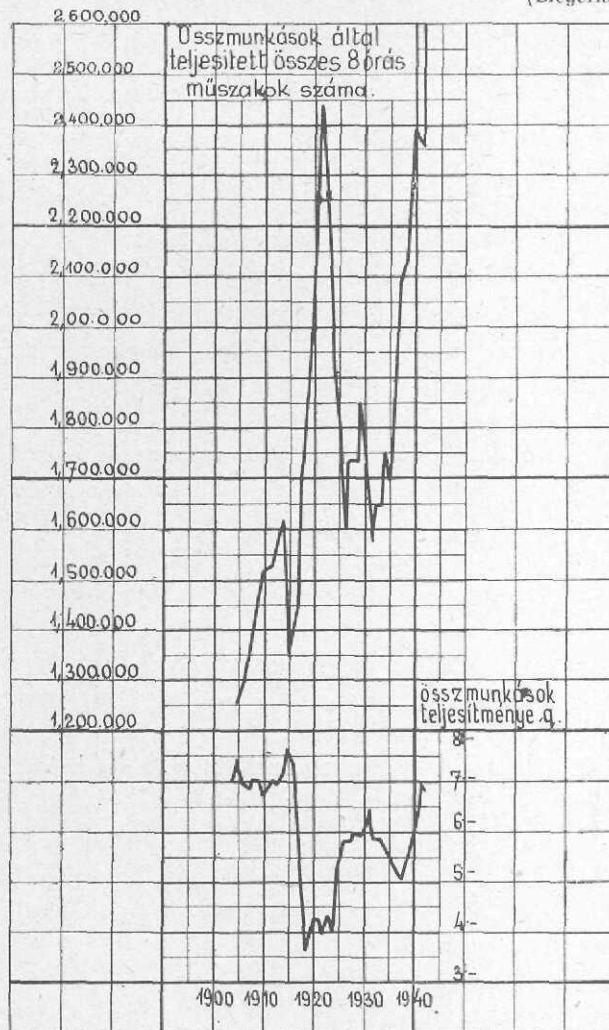
A jövőben bármily nehéz idők jöjjenek is, számíthatunk munkásainkra. Nekünk ezzel a becsületes, odaadó közösségérzettel szemben szintén vannak kötelességeink. Lehetővé kell tennünk, hogy anyagi gondok nélkül élhessenek, gyermekeiket becsületesen felnevelhessék és öreg korukra saját otthonukban élhessék le hátralévő napjaikat. Mert semmi sem növeli jobban a hűséget, munkahatályt és munkakészséget, mint a hivatásöntudat, a társadalom elismerése, az életigények kielégítésének lehetősége és a függetlenítésre való segítség. Ezt az igazságot ismerték fel Schmidt Sándor dorogi és Korompay

- Lajos várpalotai bányagazgatók, akik a központi vezetőség anyagi támogatásával és megértésével olyan házépítő akciókat valósítottak meg a múlt világháború után üzemeknél, mely páratlan és első volt az országban. Ezt kell a háborús nehézségek megszűntével itt a nógrádi medencében is megcsinálni — amire egyébként a tervek már megvannak — s akkor bizvást várhatjuk az elkövetkezendő újabb háromnegyed század nyugodt munkamenetét bányászataink életében.

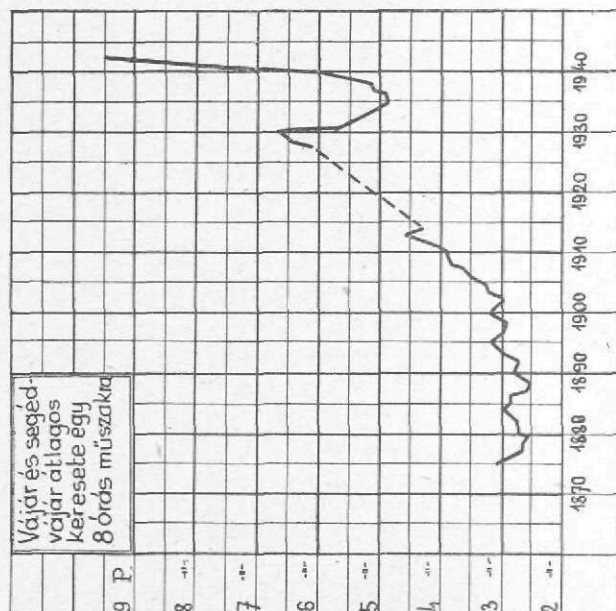
Add a bányának örömmel
szívedet és karodat,
akkor ő is kényeret és
békés, nyugodt otthon ad.

Szolgálj híven, ő is szolgál
minden jóval s megsegít,
nem érzed a hazátlanok
örült gyötrő kinjait.

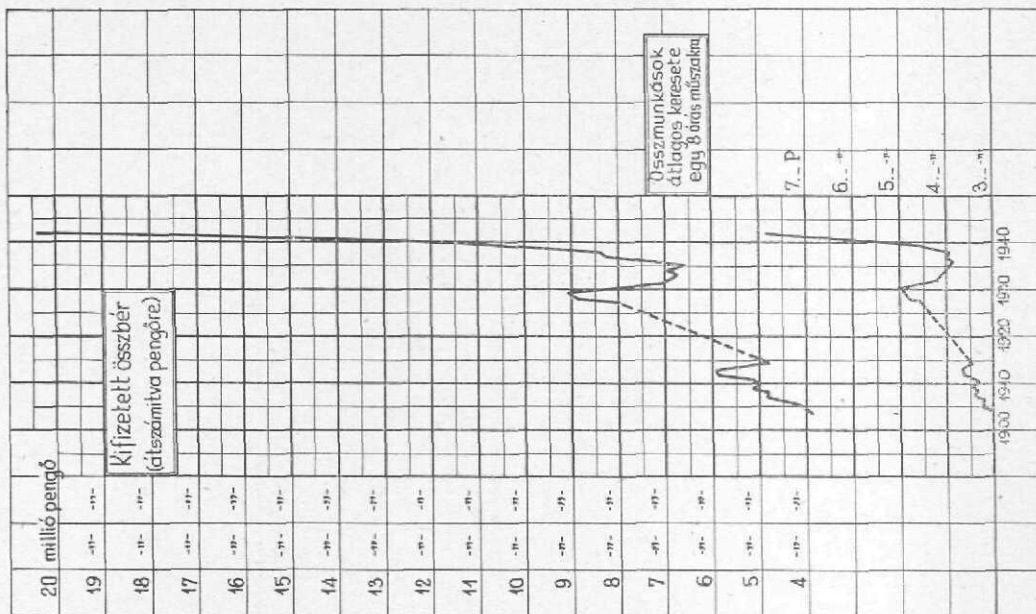
(Siegerländer-Bergspruch.)

34. sz. rajz. Összmunkások által teljesített összes nyolcórás munkák száma és az erre eső teljesítmények.

36. sz. rajz. Vájár és segédvájár átlagos keresete 8 órás műszakra (Pengőben).

35. sz. rajz. Összmunkások részére kifizetett összeg és összmunkások átlagos keresete átszámítva pengőre. Természetenikkel és pótlékokkal együtt.

A salgótarjáni medencében működött és működő bányamérnökök névsora.

(A rendelkezésre álló adatokból összegyűjtve.)

Adorján Henrik	1919—	Korompay Lajos	1906—
Andreics János	1882—1886.	Korompay Viktor	1939—
Bauer Géza	1923—	Kovács István	1905—1916. áth.
Bérczy Sándor	1897—1939.	Kralovánszky Imre	1899—1926.
Blankenberg Pál	1939—	Krupár Géza	1919—1939. áth.
Blaschek Aladár	1898—1901.	Lénárd Károly	1906—1941.
Burghardt Zoltán	1940—1941. áth.	Medzichradzsky Ervin	1910—1924.
Császár Pál	1920—	v. Miskey (Missuth) Kálmán	1920—
Csató Imre	1919—	Molnár András	1906—1943.
Deák József	1909—1939.	Moticska Nándor	1908—1943.
Dubovszky Elemér	1906—1942. áth.	Nagy Elemér	1919—1927.
Dzsida József	1910—	Niederland Gyula	1923—1939. áth.
Egely Ernő	1923—1939. áth.	Oláh Miklós	1893—1918.
Eisele Ottó	1918—1927.	Osváth Lajos	1921—1929. áth.
Elischer Béla	1922—1940. áth.	Pacher Ervin	1919—1939. áth.
dr. Ember Kálmán	1922—1938.	Pantó Béla János	1910—1913.
Érsek Elek	1938—	Pfaff Gusztáv	1872—1901.
Fischer Ferenc	1904—1937.	Póra János	1901—1926.
Frank Lajos	1935—	Remenyik Károly	1898—1907. áth.
Frosch Pál	1895—1925.	Remenyik Lajos	1936—1942.
Gerber Frigyes	1882—1897.	Rix Miksa	1895—1900.
Gerő János	1914—	Róth Flóris	1891—1938.
Gerő Nándor	1888—1918.	Schmidt Géza	1895—1901.
Haffner Ferenc	1894—1926.	ifj. Schmidt Jenő	1926—1939. áth.
Hegyí Kálmán	1922—	Schmidt Lajos	1902—1908.
Heinrich Ferenc	1895—1908.	Schreiner Jenő	1908—1942. áth.
Hirschner József	1939—	Sey Tamás	1921—
Hochholtzer Ernő	1910—1922.	Stóhr Jenő	1906—1913.
Hoffmann Richárd	1890—1909. áth.	Várai (Wollner) Rezső	1920—
Hóss Nagy Lajos	1921—	Villányi Ferenc	1921—1925. áth.
Harmat Hroziencsik István	1894—1926.	Villányi Miklós	1912—
Jámbor Miklós	1937—	Wagner Rezső	1905—1930.
Keszthelyi Gyula	1914—1939. áth.	Zemlinszky Rudolf	1863—1884.
Kiss Pál	1923—		

1942. évben üzemeknél működő gépész- és egyéb mérnökök névsora.

Horváth Zoltán	Martiny Károly	Szenttornyai András
Körmendy Tibor	Palla Zoltán	Wahlner Aladár
ifj. Kuntz Ervin	Sinkovics János	ifj. Wildner Ödön

A bányatelepeken 1942. évben működő orvosok névsora.

Dr. Kaczander Károly	Dr. Mosonyi László	Dr. Szerdahelyi László
Dr. Laczy Pál	Dr. Róth Flóris	Dr. Zemplényi Imre
Dr. Martényi Ferenc	Dr. Schäffer Ferenc	

1942. évben osztályainknál működő adminisztratív tisztviselők névsora.

Bérczi Ferenc	Koltay Imre	Reiner László
Bóhm István	Koppány István	ifj. Schlattner Károly
Deszberg Miklós	k. Kraft Aladár	Schlattner Zoltán
Gábrriel József	Kuchinka Gyula	Schönberger István
Goró Andor	Kürschner Ernő	Tordai Rezső
Horváth Gyula	Obrincsák Jenő	Vilezsál Richárd
v. Istók Elemér	Obrincsák László	dr. Wágner Jenő
Kárpáthy Dezső	Pálföldi István	Weber Péter
Kimpian Aladár	Petik Árpád	

1942. évben üzemekinknél működő műszaki tisztviselők névsora.

Merényi János	Pestuka Sándor	Tompay Mihály
Pestuka Ferenc	Somody Imre	Vilezsál Ferenc

1942. évben a bányatelepeken működő tanítók névsora.

Bercsényi Lajos	Kiss Gyula	Schmidt Ádám
Blanár Sándor	Kovács Vince	Schmidtne Rusznyák Malvin
Bóth Gyula	Környei József	Sümegei Emil
Bozó József	Kupcsok Antónia	Sütő Sándor
Cserháti József	Küllő Gizella	Tamási (Thaisz) Aladár
Daubner Béláné	v. Marossy Imre	Ticsénszky Piroska
Hanzély Ilona	Mártonné Bechine Ilona	Tóth Zoltán
Horváth Árpád	Müller Pálné	Vadkerti Béla
Horváth Árpádné	Pálffy Károly	Verle János
Hunyár Ádám	Rácz József	Zsuffa Kálmán
Jeszenszky Hilda	Radnai Nándor	
Kerényi Dániel	Schiffler Teodóra	

Felhasznált irodalom.

1. Üzemvezetők és mérnökök kéziratai a salgótarjáni bányák történetéhez.
2. Andreics János: A salgótarjáni szénbányászat ismertetése. Bány. és Koh. Lapok, 1894. 2435/N/13
3. Gerő Nándor: A salgótarjáni köszénbánya r. t. nógrádmegyei bányászatának ismertetése. Bány. és Koh. Lapok, 1910. 2435/N/56
4. Dr. Noszky Jenő: A salgótarjáni szénterület földtani viszonyai. Koch emlékkönyv, 1912.
5. Dr. Noszky Jenő: A Földtani Intézet és Nemzeti Múzeum évi jelentései, melyek a Mátrától északra levő szénvidék geológiai viszonyaival foglalkoznak.
6. Dr. Noszky Jenő: A Mátrahegység geomorfológiai viszonyai. Budapest, Studium r. t. kiadása, 1925.
7. Dr. Papp Károly: A Magyar birodalom vasérc- és köszénkészlete. Földtani Intézet kiadása, Budapest, 1925.
8. Dr. Schmidt Sándor: Az esztergomi szénmedence bányászatának ismertetése. Esztergom, 1932.
9. Dr. Vitális István: Magyarország szénelőfordulásai. 1933. 2435/N/75
10. Déry Károly: A magyar szénbányászat ismertetése. 1900. 2435/N/75
11. Böckh Hugó: Geológia II. Joerges-nyomda, Selmecbánya, 1909.
12. K. Pietsch: Die Braunkohlen Deutschlands. Borntraeger, 1925.
13. E. Krenkel: Grossdeutschlands Bodenschätze. J. Springer, 1941.
14. Dzsida József: Tektonikai megfigyelések a salgótarjáni medencében. Bány. és Koh. Lapok, 1936. 2435/N/11
15. Dr. Bán Imre: A salgótarjáni szénvasút keletkezése. Kézirat.

A könyvben előforduló személyek névsora.

	Oldal
Dr. Bán Imre	30
Baranyai Gáspárné	64
Bérczy Sándor	149
Böckh Hugó	18, 66
Borzemszky	133
Breillich János	30
Diamant Sári	77
Dornyay Béla	14
Dzsida József	címlepen
gr. Forgách Antal	33, 64, 70, 141
Dr. Förster Kálmán	10
Fraser	15
Fuchs Tivadar	18
Gerber Frigyes	142
Gerő János	134
Gerő Nándor	144
Göbl	18
Grittner Albert	15
Gümbel	17
gr. Gyürky Ábrahám	83
Hantken Miksa	18, 132
Herbert	38
Hoffmann	66
Hoffmann Jakab	70
Hoffmann Richárd	133
Jankovich Miklós	64
Jaulusz Ferenc	77
Jellinek	133
Juraschek	132
Koch Antal	18
Kohen testvérek	30
Korompay Lajos	66, 150, 165
Kovács István	66
Krupár Géza	80
Kubinyi Ferenc	18
Lang R.	17

	Oldal
Lenique	14
Lónyay Menyhért	31
Matusek Vencel	29
Minich Albert	77
Mocsáry Antal	10
Molnár István	77
Moosbrugger Jeromos	29, 55
Dr. Noszky Jenő	18, 19, 21, 22, 27, 133
Nyisztor	77
Paul	18
Petrovics	38
Pfaff Gusztáv	143
Pircz	66
Potonie Henrik	15, 17
Preussner József	29
Prohászka	164
Prónay báró	29, 71
Pulszky Ágoston	70
Raczkiewicz	133
Reitter	133
Remenyik Károly	133
Rigaud	14
Róth Flóris	145
Rozlozsnik Pál	27
Ruttkay Sándor	69
Schafarzik Ferenc	18
Schmidt Jenő	147
Schmidt Sándor	79, 165
Schréter Zoltán	18
Solymossy László	83, 86
Stacha	133
Szabó József	18
Szilvássy István	77
Szontagh Tamás	18
Vancsó Franciska	77
Vitális István	18, 32
Vitális Sándor	18
Weber Alajos	29, 55
Windsteig Gergely	30
I. Zemlinszky Rezső	31, 38, 65, 140
gr. Zichy Jenő	141

Képek jegyzéke.

	Oldal
1. Munkából hazatérő bányászok	3
2. Robogó szénvonat	7
3. Salgótarján látképe	9
4. Salgó vára (dr. Barthó felv.)	10
5. Margaréták	11
6. Palóc népviselet	12
7. Kémiai laboratórium irodája Baglyason	14
* 8. Kémiai laboratórium kísérleti terme Baglyason	15
9. Somoskő vára	27
10. A somoskői oszlopos bazalt	28
11. Az első bányászlakások (Lipthay fametszete után)	37
12. József lejtakna	55
13. Ó-László-táró	56
14. Ferenc-akna	57
15. Lajostárói munkáslakótelep	58
16. Károly-akna	64
17. Forgács-akna gépháza	66
18. Királytáró bejárata	66
19. Somlyói vasbetonhid	69
20. Amália-akna gépháza és aknatornya	75
21. Albert-akna temetése	80
23. A Kormányzó Úr beszélget egy bányásszal	87
24. Bányász disz-szárad	87
25. Délibánya bányabejárata	88
26. Kisteleki II. sz. lejtakna	88
27. Kisteleki gócpont és sodronykötél feladóállomás	88
28. Kisteleki szállóakna	88
29. A kazári bányatelep	90
30. A kazári szénosztályozó	90
31. János-aknai aknatorony	91
32. János-aknai régi villamos-mozdony	92
33. János-aknai első villamosmozdony (1892)	92
34. Mizserfai József-akna	93
35. Pálfalvai régi mozdony	102
36. Karlik-gép (József-lejtaknán)	102
37. Ohnesorge-gép (Ságújfaluban)	103
38. Pálfalvai legújabb mozdony (Ganz 160 LE)	103
39. Pálfalvai legújabb mozdonyok (készült a közp. műhelyben, 1942-ben, 106 LE)	104
40. A salgótarjáni volt József-rakodó	104

	Oldal
41. A salgótarjáni zagyvai osztályozó	105
42. A baglyasi osztályozó	105
43. A pálfalvai osztályozó	106
44. A kisterenyei osztályozó	107
45. A mizserfai osztályozó	107
46. A mátránováki osztályozó	108
47. Villamosközponti gépek	112
48. Vizválasztói vizgyűjtő medence	112
49. Vizválasztói völgyzárógát	113
50. Ferroszilícium-gyár	113
51. Központi műhely épületei	117
52. A salgótarjáni élelemtár és cserkészotthon	117
53. A salgótarjáni fűrészüzem	122
54. Erdésház a Csernikben	122
55. Mufflonkosok	123
56. Arabs telivér	123
57. A salgótarjáni mentőállomás	124
58. A mentőállomás oktatóterme	125
59. A mentőállomás szertára	126
60. Részlet a salgótarjáni bányatelepről, egy munkáslakás folyosójáról	126
61. Virágos kertek a salgótarjáni bányatelepen	126
62. A salgótarjáni bányatelep távlati képe	126
63. Baglyasi telep	127
64. Pálfalvai bányatelep	127
65. Jánosakna telep	127
66. Kisterenyei telep	127
67. A salgótarjáni munkás-otthon	128
68. A baglyastelepi munkás-otthon	128
69. A pálfalvatelepi munkásotthon	128
70. A mátránováki munkás-otthon	128
71. Üzemfőnöki lakás Vizválasztón	129
72. Üzemfőnöki lakás Kisterenyén	129
73. A salgótarjáni bányagazgatóság épülete	137
74. Lovag Zemlinszky Rezső †	140
75. Gerber Frigyes †	142
76. Pfaff Gusztáv †	143
77. Gerő Nándor †	144
78. Róth Flóris	145
79. Schmidt Jenő †	147
80. Bérczi Sándor	149
81. Korompay Lajos	150
82. A salgótarjáni bányatelepi központi népiskola	152
83. A pálfalvai templom	154
84. A baglyasi templom	154
85. Épülő új sebészeti	157
86. A salgótarjáni orvosi rendelő	157
87. A salgótarjáni bányai levénte egyesület othona	159
88. Sportuszoda a salgótarjáni bányatelepen	160

Térképek jegyzéke.

	Oldal
1. A medence 1 : 50.000 átnézeti térképe	melléklet
2. A medence törésvonalainak és a széntelep dőlés-csapásának átnézeti térképe	23
3. Gusztáv-táró 1890-ből <i>Medence</i>	53
4. Gusztáv-táró 1903-ból <i>Szilváskút</i>	60
5. Emma-akna térképe 1863-ban	61
6. Újakna bányatérképe 1871-ből	62
7. Jakab-táró térképe 1863-ból	63
8. József-táró térképe 1864-ben	65
9. Teréz-tárók térképe	67
10. Jenő-aknák térképe	72
11. A palfalvai Antal-akna térképe 1864-ben	74
12. Kisteleki bányák térképe	89

Táblázatok.

	Oldal
1. Megalakuláskor a szénterületünk	33
2. Évek folyamán szerzett szénterület	33
3. Széntermelés és létszám 1867-től	35
4. A pálfalvai kerület termelése	73
5. A frontfejtés fejlődése	73
6. A pálfalvai kerület gépi berendezése	74
7. Kerületenkénti széntermelés	97
8. Bányánkenti széntermelés	97
9. Áramtermelés és fogyasztás	114
10. A medence gépi berendezései	116
11. A medence gépi berendezései (folytatás)	116
12. Bányafa és robbantóanyag-felhasználás	118—119
13. Lakások száma	131
14. A társaspénztár taglétszáma és vagyoni adatai	156
15. Teljesítmények	161
16. 1941. évi kivájási adatok	163

Rajzok jegyzéke.

	Oldal
1. Bátky József festőművész rajza: Mottó	5
2. A munkásság megoszlása lakóhelyek szerint	13
3. A széntelepes közetek földtani rétegsora	16 18
4. Széntelepek szelvényei	18 20
5. A medence szerkezeti térképe	20 23
6. A medence keresztmetszete a salgótarjáni tektonikai árok- tól a kishartyáni bérzig (A—B)	24--25 22
7. A vasútvonalak és a széntermelés fejlődése hazánkban. (Vitális könyvéből)	32
8. A szénterületek szerzésének grafikus ábrázolása	34
9. A medence évenkénti széntermelése	34
10. A medence évenkénti átlagos létszáma	35
11. A medence bányüzemei és azok termelése millió q-ban az idő függvényében	36
12. Egy évi feltárás, elővájás grafikonja	52
13. Gusztávtróói széntelep szelvénye	59
14. Teréztárók üzemi adatainak grafikus ábrázolása	68
15. Frontfejtés Ságújfaluban a mezőbe	70
16. Omlasztó pillérfejtés a salgótarjáni vastag telepekben kézi szállítással	98
17. Egy fejtési „fogás”	99
18. Csapásmenti haladó pászta fejtés, szélesítéssel	99
19. Széleshomlokú omlasztó pillérfejtés, rázócsúzda szállítással	100
20. A salgótarjáni 7 q-s ajtónélküli vascsille	101
21. A 10.000 V-os vezeték fejlődése	114
22. A villamosközpont áramtermelése	115
23. Bányafa-felhasználás	120
24. Bányafa-felhasználás	120
25. Robbantóanyag-felhasználás	121
26. Robbantóanyag-felhasználás	121
27. Kettes, kétszobás munkáslakás Baglyason	130
28. Háromszobás tisztalakás Salgótarjában	131
29. Kettes, szoba-konyhás munkáslakás Kisterenyén és Kazáron	132
30. A medence kutatófúrásai 1870—1942-ig	136
31. 100 munkásra eső tisztviselő évenként	139
32. 100 munkásra eső altiszt és segédtiszt, évenként	139
33. Magyar és idegenajkú elemi iskolások arányszáma	153

34. Összmunkások által teljesített összes nyolcórás műszakok száma és az erre eső teljesítmények	166
35. Összmunkások részére kifizetett összbér és összunkások átlagos keresete átszámítva pengőre. Természetbeniekkel és pótlékokkal együtt	167
36. Vájárok és segédvájárok átlagos keresete (átszámítva 8 órás műszakra és pengőre)	167
37. Statisztikai adatok évenként (1867—1942 végéig)	168

Tartalomjegyzék.

	Oldal
Ajánlás	3
Előszó	5
Bevezetés	7
I. Fejezet.	
A salgótarjáni medence orográfiai és politikai viszonyai	9
II. Fejezet.	
A salgótarjáni medence geológiai viszonyai	14
a) A szénről általában	14
b) Stratigrafia	18
c) Tektonika	22
d) Vulkanizmus	27
III. Fejezet.	
A Salgótarjáni Kőszénbánya R. T. története	29
1. A bányászat keletkezése és fejlődése	29
2. A Salgótarjáni Kőszénbánya R. T. megalakulása	32
IV. Fejezet.	
Technikai és szociális fejlődés	40
1. A gőz szolgáltatja az energiát, 1868—1896.	40
2. A villamosság bevonul a bányászatba	44
3. Végtelekötélszállítás, lejtaknák kora	45
4. Szénemesítés 1924-től	47
V. Fejezet.	
A salgótarjáni medence bányauzemeinek leírása	
kerületek szerint	51
1. a) Zagyvai kerület	52
b) Régi inászói bányák	55
c) Régi salgótarjáni bányák	60
2. a) Pálfalvai bányakerület új bányái	69
b) Pálfalvai bányakerület régi bányái	74
c) Régi baglyasi bányák	77
3. Kisterenyei kerület	83
4. a) Mizserfai kerület új bányái	85
b) Mizserfai kerület régi bányái	91
Kerületek össztermelése	97
VI. Fejezet.	
A nógrádi medencében alkalmazott fejtésmód	98
VII. Fejezet.	
1. A szállítás és vontatás fejlődése	101
2. Rakodás és osztályozás	104

VIII. Fejezet.

Melléküzemeink	111
1. Villamos centrálé	111
2. A medence gépesítése az utolsó 5 évben	116
3. Központi műhely	116
4. Élelemtár, anyagraktár	117
5. Erdészet	120
6. Gazdaság	122
7. Mentőállomás	124
8. Munkás-lakótelepek	129
9. Kutatás, fúrás, mérés	132

IX. Fejezet.

A bányák vezetése	137
Eddigi bányagazgatók	139
Zemlinszky Rezső	140
Gerber Frigyes	142
Pfaff Gusztáv	143
Gerő Nándor	144
Róth Flóris	145
Schmidt Jenő	147
Bérczi Sándor	149
Korompay Lajos	150

X. Fejezet.

A munkásság szociális és kulturális intézményei	152
a) Iskolák, templomok	152
b) Társaspenztár	155
c) Kórházak és egészségügyi intézmények	157
d) Egyéb kulturális intézmények	158
1. A cserkészlet	158
2. Levente egyesület	159
3. Sportegyletek	160

XI. Fejezet.

1. A jövő feladatai	161
2. Munkáskérdés	164
Tisztviselők névsora	169
Felhasznált irodalom	170
A könyvben előforduló személyek névsora	171
Képek jegyzéke	173
Térképek jegyzéke	175
Táblázatok	176
Rajzok jegyzéke	177
Tartalomjegyzék	179

